

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΜΕΓΑ

Γ Ε Ω Γ Ρ Α Φ Ι Α
Τ Η Σ Ε Λ Λ Α Δ Ο Σ

ΔΙΑ ΤΗΝ Α΄ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1948

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ

ΜΕΓΑ

Φ Ι Α

Ο Σ

ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΜΕΓΑ

Γ Ε Ω Γ Ρ Α Φ Ι Α

Τ Η Σ Ε Λ Λ Α Δ Ο Σ

* ΔΙΑ ΤΗΝ Α΄ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
1948

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΠΩΣ ΜΑΝΘΑΝΟΜΕΝ ΑΥΤΗΝ

Συχνά κάμνετε περιπάτους και έκδρομās εις τās εξοχās γύρω από τόν τόπον, όπου κατοικείτε. Κατά τούς περιπάτους αυτούς βλέπετε λόφους και κοιλάδας, ποτάμια και λίμνας, δάση και άγρους· κάποτε έπισκέπτεσθε και κανέν γειτονικόν χωρίον ή γειτονικήν πόλιν. Γνωρίζετε βέβαια και διάφορα μέρη τής πόλεώς σας, π. χ. τήν άγοράν, τό ταχυδρομείον, τό δημαρχείον, μερικά έργοστάσια και καταστήματα κ.τ.λ.

Τά μέρη αυτά είναι πλησίον τής κατοικίας σας και τά είδατε τόσον συχνά, ώστε έμάθατε άκριβώς και ποϋ είναι και τί είναι και εις τί χρησιμεϋουν. "Όταν έμανθάνατε αυτά τά πράγματα, έμανθάνατε Γεωγραφίαν· διότι ή Γεωγραφία διδάσκει τί υπάρχει εις τήν επιφάνειαν τής Γής, ποϋ κατοικοϋν άνθρωποι και ποια είναι τά έργα και ό βίος των· με όλίγας λέξεις ή Γεωγραφία μάς διδει άκριβή γνώσιν τής επιφανείας τής Γής.

Ό καλύτερος λοιπόν τρόπος δια νά μάθωμεν Γεωγραφίαν είναι νά βλέπωμεν με τά μάτια μας τούς τόπους και τά πράγματα.

Άλλ' ή Γή είναι τόσον μεγάλη, ώστε μάς είναι άδύνατον νά έπισκεφθώμεν οί ίδιοι όλους τούς τόπους της. Δια τούτο διδασκόμεθα δι' αυτούς από εικόνας και χάρτας και από περιγραφάς άλλων ανθρώπων, οί όποιοι τούς έπεσκέφθησαν. Θά γίνη δέ τό μάθημά μας πολϋ εύκολώτερον και εύχάριστον, αν προηγουμένως κάμωμεν έκδρομās εις τά περιχώρά μας και με προσοχήν παρατηρήσωμεν τούς τόπους και τά πράγματα, τά όποια περιλαμβάνουν. Κάθε πέτρα, κάθε φυτόν, κάθε στάλα

βροχῆς ἔχουν τὸ καθένα κάτι νὰ μᾶς διηγηθοῦν διὰ τὸ ἔργον, τὸ ὁποῖον ἐκτελοῦν εἰς τὸν κόσμον αὐτόν. "Όταν δὲ ἐννοήσωμεν τὴν ἰδιαιτέραν μας πατρίδα, τὴν ὁποίαν βλέπομεν, θὰ δυνάμεθα νὰ ἐννοῶμεν καὶ τὰς χώρας, τὰς ὁποίας δὲν βλέπομεν. "Ἐτσι θὰ γνωρίσωμεν καὶ τὴν μεγαλυτέραν μας πατρίδα, τὴν Ἑλλάδα καὶ θὰ μάθωμεν καλύτερα νὰ τὴν ἐκτιμῶμεν καὶ νὰ τὴν ἀγαπῶμεν.

2. ΜΕΤΡΗΣΕΙΣ

1.—"Όταν ἐπιχειρῶμεν μίαν ἐκδρομὴν, πρέπει βέβαια νὰ γνωρίζωμεν ποῖον δρόμον θὰ ἀκολουθήσωμεν, διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὸν σκοπὸν μας. Ἄλλὰ μόνον αὐτὸ δὲν ἀρκεῖ. Πρέπει νὰ γνωρίζωμεν καὶ πόσῃ ἀπόστασιν ἔχομεν νὰ βαδίσωμεν.

Τὰς ἀποστάσεις τὰς μετροῦμεν μὲ τὸ μέτρον· 1000 μέτρα εἶναι 1 χιλιόμετρον.

"Όταν βαδίζωμεν εἰς μίαν δημοσίαν ὁδόν, βλέπομεν εἰς κάθε χιλιόμετρον ἓνα λίθον τοποθετημένον εἰς τὴν μίαν πλευρὰν τῆς ὁδοῦ. Κάθε λίθος ἔχει γραμμένον ἓνα ἀριθμόν, ὁ ὁποῖος φανερῶνει πόσα χιλιόμετρα ἀπέχει τὸ σημεῖον αὐτὸ ἀπὸ τὸ κέντρον τῆς πόλεως ἢ τοῦ χωρίου.

Εἰς τὰς σιδηροδρομικὰς ὁδοὺς τὴν ἀπόστασιν τοῦ ἑνὸς χιλιομέτρου τὴν ὑποδιαιροῦν καὶ εἰς διαστήματα 100 μέτρων.

Διὰ νὰ διατρέξωμεν πεζοὶ ἀπόστασιν ἑνὸς χιλιομέτρου, χρειάζομεθα συνήθως 12 λεπτά. "Ὡστε εἰς μίαν ὥραν διατρέχομεν 5 χιλιόμετρα.

"Αν λοιπὸν γνωρίζωμεν πόσον ἀπέχει ἓνας τόπος ἀπὸ τὸ μέρος, ὅπου εὐρίσκόμεθα, ἠμποροῦμεν νὰ εἴπωμεν πότε θὰ φθάσωμεν εἰς αὐτόν. Καὶ ἀντιθέτως, ἀπὸ τὸν χρόνον, τὸν ὁποῖον χρειάζομεθα, διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς ἓνα τόπον, εὐρίσκομεν τὴν ἀπόστασιν του.

Ἀσκήσεις.—1. Μέτρησε ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἀπόστασιν 100 μ. Ἐπειτα βάδισε εἰς τὴν ἀπόστασιν αὐτὴν καὶ συγχρόνως ἀρίθμησε τὰ βήματά σου. Πόσα βήματα χρειάζεσαι δι' 100 μέτρα; Πόσα ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου εἶναι τὸ βῆμα σου;—2. Ὑπολόγησε τὴν ἀπόστασιν μεταξὺ δύο δένδρων καὶ κατόπιν μέτρησέ τὴν πρῶτα μὲ τὰ βήματά σου καὶ ἔπειτα

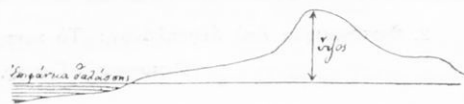
μὲ τὸ μέτρον.—3. Πόσα λεπτά τῆς ὥρας χρειάζεσαι διὰ νὰ βαδίσης κανονικῶς ἀπόστασιν ἑνὸς χιλιομέτρου εἰς τὴν δημοσίαν ὁδόν;—4. Ὅρισε μὲ τὰ βήματα ἢ μὲ τὴν ὥραν τὴν ἀπόστασιν τῆς οἰκίας σου ἀπὸ τὸ σχολεῖον.—5. Ὀνόμασε τόπους, οἱ ὁποῖοι ἀπέχουν μιᾶς ὥρας ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν πατρίδα σου.

2.—Διὰ νὰ μετρήσωμεν μίαν ἐπιφάνειαν, μεταχειριζόμεθα ὡς μονάδα τὸ τετραγωνικὸν μέτρον, δηλ. ἔν τετράγωνον, τοῦ ὁποίου κάθε πλευρὰ ἔχει μῆκος 1 μέτρον. Μεγαλύτερον μέτρον ἐπιφανείας εἶναι τὸ τετραγωνικὸν χιλιόμετρον, τοῦ ὁποίου κάθε πλευρὰ εἶναι 1 χιλιόμετρον.

Ἀσκήσεις.—1. Μετρήσατε τὸ μῆκος καὶ τὸ πλάτος τῆς σχολικῆς αἰθούσης καὶ εὑρετε τὸ μέγεθος τῆς ἐπιφανείας.—2. Εὔρετε ὁμοίως τὴν ἐπιφάνειαν τῆς ἀλλῆς τοῦ σχολείου σας.

3.—Διὰ νὰ μετρήσωμεν τὸ ὕψος ἑνὸς κτιρίου, μεταχειριζόμεθα τὰ μέτρα μῆκους. Τὸ ὕψος ὅμως ἑνὸς λόφου ἢ ἑνὸς βουνοῦ δὲν δυνάμεθα νὰ τὸ εὔρωμεν, ἂν μετρήσωμεν μὲ τὴν μετροταινίαν τὴν ὁδόν, ἢ ὁποία ἀνέρχεται εἰς τὴν κορυφὴν του. Διὰ νὰ τὸ εὔρωμεν, πρέπει νὰ φαντασθῶμεν μίαν γραμμὴν κάθετον ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ βουνοῦ ἕως τὴν βᾶσιν του.

Ὡς βᾶσιν δι' ὅλα τὰ ὑψώματα τῆς Γῆς λαμβάνομεν τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Ἔτσι λέγομεν: ἡ κορυφὴ τοῦ Ὑμηττοῦ κεῖται 1027 μέτρα ὑψηλότερα ἀπὸ

1. Τὸ ὕψος ἑνὸς βουνοῦ.

τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης· ἢ ἀπλῶς: ὁ Ὑμηττὸς ἔχει ὕψος 1027 μ. Ὁ Ὀλυμπος ἔχει ὕψος 2918 μ.

Εἰς τοὺς σιδηροδρομικοὺς σταθμοὺς ἔχουν γραμμένον τὸ ὕψος ποῦ ἔχει ὁ σταθμὸς ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης· αὐτὸ λέγεται ὑψόμετρον. Ἐπίσης εἰς τὰς κορυφὰς πολλῶν βουνῶν εὐρίσκομεν γραμμένον εἰς πινακίδας τὸ ὑψόμετρον των.—Ποῖον εἶναι τὸ ὕψος τοῦ τόπου σας ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης;

3. ΕΙΚΟΝΕΣ ΚΑΙ ΧΑΡΤΑΙ

Διὰ νὰ γνωρίσωμεν τόπους καὶ χώρας, τὰς ὁποίας δὲν ἐπεσκέψθημεν, μεταχειριζόμεθα εἰκόνας καὶ χάρτας.

Αἱ εἰκόνας μᾶς δεικνύουν τὰ τοπία, ὅπως παρουσιάζονται εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς μας. Οἱ χάρται παρουσιάζουν μεγαλύτερα μέρη τῆς γῆς· ἀλλ' αὐτοὺς δὲν ἤμποροῦμεν νὰ τοὺς ἐννοήσω-

2. Φωτογραφία ἀπὸ ἀεροπλάνου: Τὸ κεντρικὸν μέρος τῶν Ἀθηνῶν.

(Φωτογραφία Τοπογρ. Ὑπ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

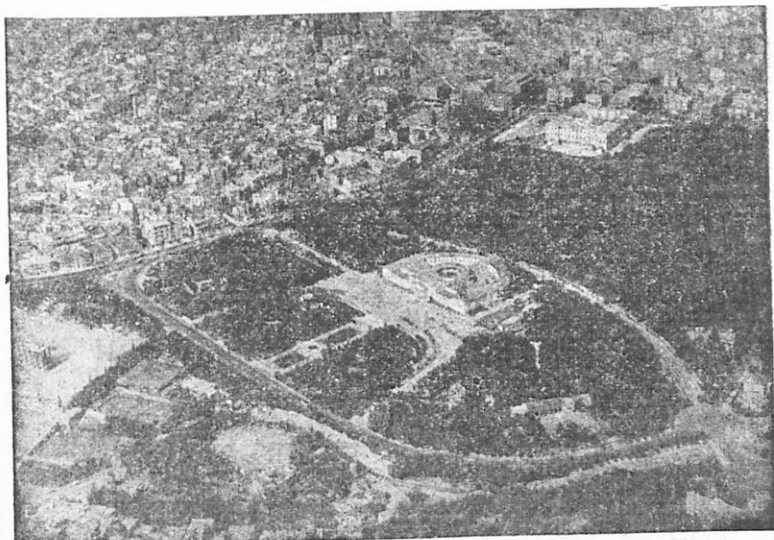
μεν ἀμέσως· διότι περιέχουν σημεῖα καὶ χρώματα, τὰ ὁποῖα πρέπει πρῶτύτερα νὰ μάθωμεν νὰ ἐξηγώμεν.

1. Φωτογραφίαι ἀπὸ ἀεροπλάνου.—Ἡ εἰκὼν 2 εἶναι φωτογραφία ἀπὸ ἀεροπλάνου. Εἰς αὐτὴν βλέπομεν τὸ κεντρικὸν μέρος τῶν Ἀθηνῶν, ὅπως τὸ βλέπουν οἱ ἀεροπόροι μας, ποὺ πετοῦν ἐπάνω ἀπὸ τὰς Ἀθήνας.

Τὸ μεγάλο οἰκοδόμημα εἰς τὸ δεξιὸν ἄκρον τῆς εἰκόνας εἶναι τὰ Παλαιὰ Ἀνάκτορα. Ἐμπρὸς ἀπὸ αὐτὰ εἶναι τὸ Μνη-

μεῖον τοῦ ἀγνώστου Στρατιώτου καὶ ἡ πλατεῖα τοῦ Συντάγματος.

Ἐκ τῆς πλατείας αὐτῆς ἀρχίζει ἡ ὁδὸς Σταδίου, ἡ ὁποία φέρει εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς Ὁμονοίας. Ἀριστερὰ τῆς ὁδοῦ Σταδίου καὶ μετὰ τὴν ἴδιαν διεύθυνσιν εἶναι αἱ λεωφόροι Πανεπιστημίου καὶ Ἀκαδημίας. Τὰ τρία μεγάλα οἰκοδομήματα μετὰ τοὺς ὠραίους κήπους, ποὺ φαίνονται μετὰ τῶν λεωφόρων αὐτῶν,

3. Φωτογραφία ἀπὸ ἀεροπλάνου: Τὰ παλαιὰ Ἀνάκτορα καὶ τὸ Ζάππειον.

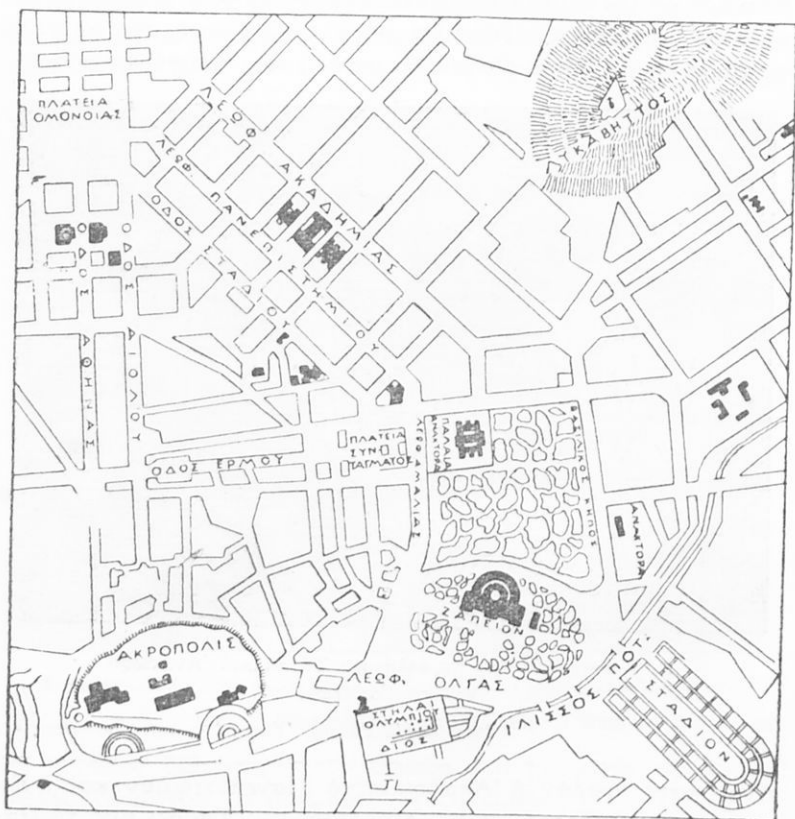
(Φωτογραφία Τοπογρ. Ὑπηρεῖας, Ὑπουργοῦ Συγκοινωνίας)

εἶναι κατὰ σειρὰν ἡ Ἀκαδημία, τὸ Πανεπιστήμιον καὶ ἡ Βιβλιοθήκη, ὠραιότατα κτίρια τῶν Ἀθηνῶν. Ὅπισθεν ἀπὸ τὸ Πανεπιστήμιον εἶναι τὸ Δημοτικὸν Νοσοκομεῖον.

Τὰ Παλαιὰ Ἀνάκτορα φαίνονται καὶ εἰς τὴν εἰκόνα 3. Παραπλευρῶς εἶναι ὁ Βασιλικὸς κήπος μετὰ τὸ Ζάππειον καὶ τοὺς στύλους τοῦ ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διός. Ἀριστερὰ τοῦ Ζαπείου εἶναι ἡ λεωφόρος Ἀμαλίας, ἡ ὁποία ὁδηγεῖ πρὸς τὸν ἱερὸν βράχον τῆς Ἀκροπόλεως. Ἐμπρὸς ἀπὸ τὸ Ζάππειον

διέρχεται ἡ λεωφόρος "Ολγας, ἡ ὅποια φέρει διὰ τῆς γεφύρας τοῦ Ἰλισσοῦ εἰς τὸ κατάλευκον Στάδιον.

Μὲ τὰς εἰκόνας αὐτὰς εἰς τὰς χεῖρας ἑνας ξένος θὰ ἠμποροῦσεν εὐκόλα νὰ εὕρῃ τὸν δρόμον, διὰ νὰ ὑπάγῃ ἀπὸ τὴν

4. Σχεδιογράφημα τοῦ κεντρικοῦ μέρους τῶν Ἀθηνῶν.

πλατεῖαν τῆς Ὀμονοίας εἰς τὴν Ἀκρόπολιν ἢ εἰς τὸ Στάδιον. Θὰ ἐπερνοῦσεν ἀπὸ τὸ ὠραιότερον μέρος τῶν Ἀθηνῶν καὶ θ' ἀνέβαινεν εἰς τὴν Ἀκρόπολιν, διὰ νὰ θαυμάσῃ τὰ λείψανα τῆς τέχνης τῶν ἐνδόξων προγόνων μας.

2. **Σχέδια.**—Ὁ ξένος μας δὲν θὰ ἠμποροῦσεν εὐκολὰ νὰ ἔχῃ εἰκόνας τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ ἀεροπλάνου· θὰ ἠμποροῦσεν ὅμως εἰς ἓν περίπτερον νὰ προμηθευθῇ ἓν σχέδιον τῶν Ἀθηνῶν, ὅμοιον μετὴν ἀπέναντι εἰκόνα. Αὐτὴ δεικνύει τὰ μέρη τῶν Ἀθηνῶν, τὰ ὅποια εἶδομεν καὶ εἰς τὰς δύο φωτογραφίας. εἶναι ὡς νὰ τὰ βλέπῃ κανεὶς καὶ πάλιν ἀπὸ ὑψηλά· ἀλλ' εἰς τὸ σχέδιον παριστάνονται μόνον αἱ βάσεις, μετὰς ὁποίας τὰ διαφωρα οἰκοδομήματα στηρίζονται εἰς τὴν γῆν.

Μετὸ σχέδιον αὐτὸ ὁ ξένος μας θὰ ἠμποροῦσε πολὺ εὐκολὰ νὰ ὑπάγῃ ἀπὸ τὸ ξενοδοχεῖον τοῦ εἰς τὴν Ἀκρόπολιν. Τὸ σχέδιον μάλιστα τὸν διευκολύνει περισσότερον, διότι εἰς αὐτὸ εἶναι σημειωμένα τὰ ὀνόματα τῶν ὁδῶν καὶ τῶν δημοσίων οἰκοδομημάτων, ἐνῶ εἰς μίαν φωτογραφίαν τοῦτο εἶναι ἀδύνατον. Ἐπειτα, εἰς μίαν φωτογραφίαν ὅλα δὲν φαίνονται ἐξ ἴσου καθαρά, ὅπως εἰς ἓν σχέδιον. Τὸ σχέδιον λέγεται ἀλλῶς καὶ **σχ ε δ ι ο γ ρ ά φ η μ α**.

3. **Κλίμαξ.**—Ὅπως εἰς τὴν φωτογραφίαν, ἔτσι καὶ εἰς τὸ σχέδιον οἱ τόποι καὶ τὰ οἰκοδομήματα φαίνονται πολὺ μικρότερα ἀπὸ ὅ,τι πραγματικῶς εἶναι. Ἄν ὅμως ἡξερῶμεν πόσας φοράς μικρότερα παριστάνονται εἰς τὸ σχέδιον, ἠμποροῦμεν νὰ τὰ φαντασθῶμεν εἰς τὸ πραγματικόν των μέγεθος.

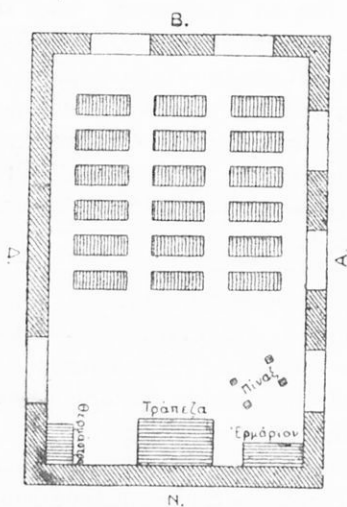
Διὰ νὰ ἐννοήσωμεν τοῦτο καλύτερον, ἄς ἴδωμεν πῶς γίνεται ἓν σχέδιον. Καὶ πρῶτον ἄς κατασκευάσωμεν τὸ σχέδιον τῆς σχολικῆς μας αἰθούσης εἰς τὸν πίνακα.

Προηγουμένως πρέπει νὰ παρατηρήσωμεν ποία εἶναι ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τῆς αἰθούσης. Ποία εἶναι ἡ βορεῖα πλευρὰ; Ποῖον εἶναι τὸ μῆκος κάθε πλευρᾶς; Εἰς ποίαν πλευρὰν καὶ εἰς ποίαν θέσιν εἶναι ἡ θύρα καὶ τὰ παράθυρα;

Θέτομεν τὸν πίνακα ὀριζοντίως εἰς τὸ πάτωμα τῆς αἰθούσης καὶ προσέχομεν, ὥστε αἱ δύο μακραὶ πλευραὶ τοῦ νὰ εἶναι ἐστραμμένα ἢ μία πρὸς Βορρᾶν καὶ ἢ ἄλλη πρὸς Νότον. Ἐπειτα σημειώνομεν κάθε πλευρὰν τοῦ δωματίου εἰς τὸν πίνακα κατὰ τὴν διεύθυνσιν, τὴν ὁποίαν ἔχει καὶ εἰς τὸ δωμάτιον.

Ἐπειδὴ ὁ πίναξ εἶναι πολὺ μικρότερος ἀπὸ τὸ πάτωμα, πρέπει νὰ μικρύνωμεν τὰς πλευρὰς εἰς τὸ ἰχνογράφημα

μας. Κανονίζομεν π. χ. νὰ γίνῃ δέκα φορές μικρότερον. Τότε διὰ κάθε μέτρον σύρομεν γραμμὴν ἑνὸς δεκάτου τοῦ μέτρου. Ἄν δηλ. ἡ αἴθουσά μας ἔξῃ μῆκος 8 μέτρων καὶ πλάτος 6 μέτρων, κάμνομεν τὸ ἰχνογράφημά μας μὲ μῆκος 8 δεκάτων τοῦ μέτρου καὶ μὲ πλάτος 6 δεκάτων τοῦ μέτρου. Εἰς τὰς ἀναλόγους θέσεις ἀφήνομεν ἀνοίγματα διὰ τὴν θύραν καὶ διὰ τὰ παράθυρα. Τέλος ἰχνογραφοῦμεν τὴν ἔδραν καὶ τὰ θρανία, καὶ αὐτὰ μὲ μέγεθος τὸ δέκατον τοῦ πραγματικοῦ.

5. Σχέδιον σχολικῆς αἰθούσης.

μεν περισσότερον τὰς πλευράς. Διὰ κάθε μέτρον σύρομεν τώρα γραμμὴν ἑνὸς ἑκατοστοῦ τοῦ μέτρου καὶ ὅλα τὰ ἰχνογραφοῦμεν 100 φορές μικρότερα ἀπὸ τὸ πραγματικόν· ἡ κλίμαξ τώρα εἶναι 1 : 100.

Ἄν τώρα θελήσωμεν νὰ σχεδιάσωμεν εἰς τὸν πίνακα ἢ εἰς τὸ τετράδιον τὸ σχολεῖον μας μὲ ὅλην τὴν περιοχὴν του, πρέπει νὰ μικρύνωμεν ἀκόμη περισσότερον τὰς διαστάσεις τῶν γραμμῶν, διὰ νὰ χωρέσουν περισσότερα οἰκοδομήματα καὶ τόποι εἰς τὸ σχέδιόν μας. Τοιουτοτρόπως ἡ σμίκρυνσις τῆς κλίμα-

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὅλα εἰς τὸ ἰχνογράφημά μας γίνονται 10 φορές μικρότερα ἀπὸ ὅ,τι πραγματικῶς εἶναι. Τότε λέγομεν: τὸ ἰχνογράφημα εἶναι κατασκευασμένον ὑπὸ κλίμακας μικρύνσεως. Ἡ κλίμαξ αὕτη σημειώνεται 1 : 10 ἢ $1/10$.

Στηρίζομεν τώρα τὸν πίνακα ἔτσι, ὥστε ὁ Βορρᾶς νὰ ἔλθῃ πρὸς τὰ ἑπάνω. Τότε δεξιὰ μας θὰ εἶναι ἡ Ἀνατολή, ἀριστερὰ ἡ Δύσις καὶ κάτω ὁ Νότος.

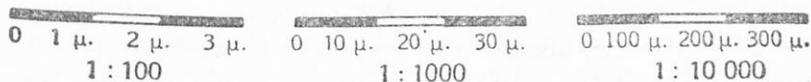
Ἄς ἰχνογραφήσωμεν τώρα τὴν αἴθουσαν καὶ εἰς τὸ τετράδιόν μας. Τὸ τετράδιον πάλιν εἶναι μικρότερον ἀπὸ τὸν πίνακα καὶ δι' αὐτὸ πρέπει νὰ μικρύνω-

κος προχωρεῖ, ὥστε καὶ ὁλόκληρος πόλις ἤμπορεῖ νὰ χωρέσῃ εἰς ἓν τεμάχιον χάρτου. Εἰς τοὺς μεγάλους μάλιστα χάρτας ἡ πόλις μας καταντᾷ ἕνας μικρὸς μαυρὸς κύκλος.

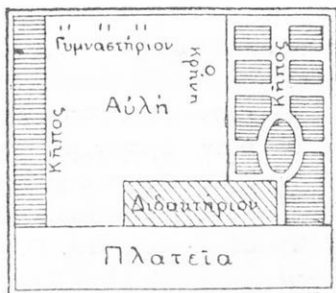
Διὰ νὰ γίνῃ λοιπὸν ἓν σχεδιογράφημα πόλεως, χρειάζεταιαι πολλὴ ἐργασία· διότι πρέπει μὲ προσοχὴν νὰ μετρηθοῦν ὅλοι οἱ δρόμοι καὶ τὰ οἰκοδομήματα, προτοῦ παρασταθοῦν εἰς τὴν θέσιν των. Τὸ σχέδιον τῶν Ἀθηνῶν (εἰκὼν 4) ἔγινε μὲ κλίμακα 1 : 10.000· δηλαδὴ 1 μέτρον εἰς τὸ σχέδιον παριστάνει ἀπόστασιν 10.000 μέτρων καὶ 1 ἑκατοστὸν τοῦ μέτρου εἰς τὸ σχέδιον παριστάνει ἀπόστασιν 100 μέτρων εἰς τὴν πόλιν.

Ὡστε, ἂν γνωρίζωμεν τὴν κλίμακα, μὲ τὴν ὁποίαν εἶναι χαραγμένον ἓν σχεδιογράφημα, εὐκόλως εὐρίσκομεν τὰς ἀποστάσεις τῶν τόπων, τοὺς ὁποίους παριστάνει. Ἡ κλίμαξ 1 : 1000 εἶναι μικρότερα ἀπὸ τὴν κλίμακα 1 : 100· διότι κάθε ἀντικείμενον εἰς αὐτὴν παριστάνεται μικρότερον παρά εἰς τὴν κλίμακα 1 : 100. Ὅσον δὲ μικρότερα εἶναι ἡ κλίμαξ ἑνὸς σχεδίου, τόσον μεγαλύτερα εἶναι ἡ περιοχὴ, τὴν ὁποίαν παριστάνει.

Τὴν κλίμακα σμικρύνσεως τὴν παριστάνομεν ὡς ἑξῆς :

Ἀσκήσεις.—1. Ποῖον εἶναι τὸ μῆκος καὶ τὸ πλάτος τοῦ δωματίου σας ; Ποία εἶναι ἡ βορρεια του πλευρὰ καὶ ποία ἡ ἀνατολική ; Κάμειτε τὸ σχέδιον τοῦ δωματίου σας μὲ κλίμακα 1 : 10.—2. Ποῖον εἶναι τὸ μῆκος καὶ τὸ πλάτος τῆς ἀδλῆς σας ; Ποία εἶναι ἡ βορρεια πλευρὰ της ; Εἰς ποῖον μέρος τῆς ἀδλῆς εἶναι ἡ οἰκία σας ; Κάμειτε τὸ σχέδιον τῆς ἀδλῆς σας μὲ κλίμακα 1 : 100. Σημειώσατε εἰς αὐτὸ τὴν θέσιν τῆς

6. Σχέδιον σχολείου
μὲ τὴν περιοχὴν του.

οικίας. Διὰ τὰ τὴν τοποθετήσετε ἀκριβῶς εἰς τὸ σχέδιον, πρέπει προ-
 τύτερα νὰ μετρήσετε ἀκριβῶς μὲ τὸ μέτρον τὰς ἀποστάσεις καὶ νὰ
 τὰς ὑπολογίσετε μὲ τὴν ἰδίαν σμίκρουνον, δηλαδὴ ὑπὸ τὴν ἰδίαν κλί-
 μακα.—3. Μέτρησε εἰς τὸ σχέδιον τῶν Ἀθηνῶν τὸ μῆκος τῆς ὁδοῦ
 Σταδίου καὶ εὔρε μὲ τὴν κλίμακα τὸ πραγματικόν της μῆκος.

4. Χάρται.—Ἄν τὸ σχεδιογράφημα παριστάνῃ μεγάλο τμή-
 μα μιᾶς χώρας ἢ καὶ ὀλόκληρον χώραν, τότε λέγεται χάρ-
 τής γεωγραφικός. Ἡ ἐπάνω πλευρὰ τοῦ χάρτου δει-
 κνύει πάντοτε τὸν Βορρᾶν.

Οἱ χάρται, τοὺς ὁποίους μεταχειρίζομεθα, διὰ νὰ μάθωμεν
 Γεωγραφίαν, ἔγιναν μὲ μικρὰν κλίμακα. Δι' αὐτὸ δεικνύουν
 μόνον τὰ κυριώτερα σημεῖα τῆς ἐπιφανείας τῆς Γῆς. Τὴν μορ-
 φὴν μάλιστα τοῦ ἐδάφους (ὄρη, πεδιάδας κτλ.) τὴν δεικνύουν
 μὲ ὠρισμένα χρώματα. Π. χ. τὸ πράσινον χρῶμα παριστάνει
 τόπους χαμηλοῦς, ἕως 200 μέτρα ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν
 τῆς θαλάσσης (χώρα πεδινή). Τὸ κίτρινον χρῶμα δεικνύει
 τόπους, τῶν ὁποίων τὸ ὕψος εἶναι ἀπὸ 200 ἕως 500 μέτρα
 (χώρα λοφώδης). Τέλος τὸ φαιὸν χρῶμα δεικνύει τόπους,
 οἱ ὅποιοι περνοῦν τὰ 500 μέτρα κατὰ τὸ ὕψος (ὄρεινὴ χώρα).
 Ἄν τὰ ὄρη φθάνουν εἰς μεγάλα ὕψη, τότε ὅσα μέρη εἶναι
 ὑψηλότερα ἀπὸ 1500 μέτρα παριστάνονται μὲ μελανόφαιον ἢ
 ἐρυθρόφαιον χρῶμα, αἱ δὲ χιονοσκεπεῖς κορυφαὶ μὲ λευκόν.

Εἰς μίαν εἰκόνα τὸ ὕψος τῶν διαφόρων ἀντικειμένων καὶ
 ἢ στρογγυλότης των διακρίνονται προπάντων μὲ τὴν σκίαν,
 τὴν ὁποίαν ταῦτα ρίπτουν, ὅταν φωτίζονται ἀπὸ τὴν μίαν
 πλευράν. Ὅμοίως καὶ εἰς τοὺς χάρτας μας τὰ ὄρη καὶ αἱ ὄρο-
 σειραὶ δεικνύονται καὶ μὲ τὴν σκίασιν· οἱ χαρτογράφοι δη-
 λαδὴ σύρουν μικρὰς καὶ πυκνάς γραμμάς, τὴν μίαν πλησίον τῆς
 ἄλλης καὶ ἔτσι δεικνύουν τὴν διεύθυνσιν τῶν κλιτύων. Ὅσον
 ἀποτομωτέρα εἶναι ἡ κατωφέρεια τοῦ ὄρους, τόσον πυκνότεραι
 καὶ βραχύτεραι εἶναι αἱ μικραὶ γραμμαί, τόσον σκοτεινότερα
 φαίνεται ἡ θέσις της ἐπὶ τοῦ χάρτου. Ἀντιθέτως τὰ ὀμαλά
 πλάγια φαίνονται φωτεινότερα.

Παρατήρησε τὸν χάρτην σου! Μὲ ποῖον χρῶμα παριστά-
 νει τὰς θαλάσσας καὶ τὰς λίμνας; Δεῖξε μερικοὺς ποταμοὺς.

Πὼς τοὺς διακρίνεις ἀπὸ τὰς γραμμὰς τῆς συγκοινωνίας, δηλ. ἀπὸ τὰς ἀμαξιτὰς ὁδοὺς καὶ ἀπὸ τοὺς σιδηροδρόμους; Εἰς τὸ ἄκρον τῶν χαρτῶν ὑπάρχει καὶ ἐξήγησις τῶν σημείων, μὲ τὰ ὁποῖα σημειώνονται αἱ πόλεις, αἱ κωμοπόλεις καὶ τὰ χωρία.

Σημείωσις.—Ἄν ἓνας γεωγραφικὸς χάρτης εἶναι σχεδιασμένος μὲ κλίμακα 1: 100.000, τότε κάθε ἀπόστασις ἐπὶ τοῦ χάρτου εἶναι 100.000 φορές μικροτέρα ἀπὸ τὴν πραγματικότητα. Ἐπομένως, ὅταν ἡ κλίμαξ εἶναι 1: 100.000, τότε τὸ 1 ἑκατοστόμετρον ἐπὶ τοῦ χάρτου ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν πραγματικότητα μὲ 1 χιλιόμετρον· ὅταν ἡ κλίμαξ εἶναι 1: 200.000, τότε τὸ 1 ἑκατοστόμετρον ἐπὶ τοῦ χάρτου ἀντιστοιχεῖ μὲ 2 χλμ. εἰς τὴν πραγματικότητα. Καὶ γενικῶς: Ὅσα εἰς ἑκατοντάδας χιλιάδων ἔχει ὁ διαιρέτης τῆς κλίμακος, τόσα χιλιόμετρα παριστάνει τὸ 1 ἑκατοστομετρον τοῦ χάρτου εἰς τὴν πραγματικότητα.

Μὲ κλίμακα 1: 1.000.000 ἔν χιλιοστόμετρον ἐπὶ τοῦ χάρτου ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν πραγματικότητα μὲ 1 χιλιόμετρον, μὲ κλίμακα 1: 2.000.000 ἔν χιλιοστόμετρον ἐπὶ τοῦ χάρτου ἀντιστοιχεῖ μὲ 2 χλμ. εἰς τὴν πραγματικότητα. Ὡστε: ὅσα ἑκατομμύρια ἔχει ὁ διαιρέτης τῆς κλίμακος, τόσα χιλιόμετρα παριστάνει τὸ 1 χιλιοστόμετρον τοῦ χάρτου.

Αἱ συνηθέστεραι κλίμακες εἶναι αἱ ἑξῆς:

1:	25.000,	1 ἑκατοστ.	τοῦ χάρτου=250 μ.	εἰς τὴν πραγματικότητα
1:	50.000,	1	» » » =500 μ.	» » »
1:	100.000,	1 ἑκατοστ.	τοῦ χάρτου=1 χλμ.	εἰς τὴν πραγματικότητα
1:	200.000,	1	» » » =2 χλμ.	» » »
1:	500.000,	1	» » » =5 χλμ.	» » »
1:	1.000.000,	1 χιλιοστ.	τοῦ χάρτου=1 χλμ.	εἰς τὴν πραγματικότητα
1:	5.000.000,	1	» » » =5 χλμ.	» » »
1:	10.000.000,	1	» » » =10 χλμ.	» » »

Ἀσκήσεις.—1. Ὁ χάρτης τῆς σελίδος 16 δίδει τὸ σχῆμα τῆς Ἀττικῆς μὲ κλίμακα 1: 1.000.000. Εἰς αὐτὸν εἶναι σημειωμένα ἢ θέσις τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ Πειραιῶς, τῆς Ἐλεουσίνος, τῶν Μεγάρων, τῆς Κηφισοῦς, τοῦ Μαραθῶνος καὶ τοῦ Λαυρείου. Λεικνύονται ἐπίσης αἱ

γραμμαί, τὰς ὁποίας ἀκολουθεῖ ὁ σιδηρόδρομος, ὡς καὶ ἡ ἀμαξιτὴ ὁδὸς πρὸς τὸν Μαραθῶνα. Ποία εἶναι ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τὰς Ἀθήνας α') ἕως τὴν Ἐλευσίνα καὶ β') ἕως τὸ Λαύρειον; —2. Μέτροσε ἐπὶ τοῦ χάρτου τὴν ἀπόστασιν Ἀθηνῶν-Μαραθῶνος. Ὁ Σπῦρος Λούης ἔτρεξε 14 χλμ. τὴν ὥραν! Εἰς πόσας ὥρας ἔτρεξε τὸν Μαραθῶνιον δρόμον; —3. Εἰς ποίαν διεύθυνσιν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας εἶναι τὸ Λαύρειον; Εἰς

7. Χάρτης τῆς Ἀττικῆς.

ποίαν ἡ Αἴγινα; —4. Εἶσε εἰς τὸν χάρτην τὴν ἰδιαιτέραν σου πατριδα. Μὲ ποῖον χρῶμα δεικνύει τὸ ἔδαφός της; Εἶναι πεδινὸν ἢ ὄρεινόν; —5. Τί μῆκος παριστάνει εἰς τὴν πραγματικότητα 1 ἑκατοστόμετρον τοῦ χάρτου σου; Πόση εἶναι κατ' εὐθείαν ἡ ἀπόστασις μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Χαλκίδος, μεταξὺ Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης κατὰ τὴν κλίμακα τοῦ χάρτου σου;

4. Ο ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

(Ἀσκήσεις εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ χάρτου).

1. Τὰ ὅρια τῆς Ἑλλάδος. —1. Ποῖα πελάγη βρέχουν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ Ἀνατολᾶς καὶ ποῖα ἀπὸ Δυσμᾶς; Ποίας θα-

λάσσης μέρη εἶναι τὰ πελάγη αὐτά;—2. Εὔρε ἐπὶ τῆς παραλίας τοῦ Ἰονίου πελάγους τὸ ἀκρωτήριο Στυλος (ἀπέναντι τῆς Κερκύρας). Ἀκολούθησε ἀπὸ αὐτὸ τὴν ἐρυθρὰν γραμμὴν, ἡ ὁποία διευθύνεται ὡς τόξον πρὸς Α καὶ καταλήγει εἰς τὸ ἀνατολικὸν στόμιον τοῦ Ἐβρου ποταμοῦ. Αὕτη εἶναι ἡ ὄροθετικὴ γραμμὴ τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ὄροθετικὴ γραμμὴ τῆς Ἑλλάδος δεικνύει, ἕως ποῦ ἐκτείνεται πρὸς Βορρὰν καὶ πρὸς Ἀνατολὰς τὸ ἐλληνικὸν κράτος. Ὅπου αὕτη ἀκολουθεῖ τὴν ράχιν ἑνὸς βουνοῦ ἢ τὸν ροῦν ἑνὸς ποταμοῦ, ἀποτελεῖ φυσικὸν ὄριον. Ὅπου ὅμως τὸ ἔδαφος εἶναι ὁμαλόν, π. χ. εἰς τὰς πεδιάδας, ἐκεῖ τοποθετοῦν λίθους, διὰ νὰ δεικνύουν τὸ σύνορον (ὄροσημα).—3. Μὲ ποῖα κράτη ἡ Ἑλλάς ἔχει κοινὰ ὄρια; Ὀνόμασε τὰ γειτονικὰ κράτη.—4. Εὔρε τὰ κράτη αὐτὰ εἰς τὸν χάρτην τῆς Εὐρώπης. Ποῖα ἀπὸ τὰ κράτη αὐτὰ εἶναι μικρότερα ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα καὶ ποῖα μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτήν;—5. Εὔρε εἰς τὸν χάρτην τὴν ἰδιαιτέραν σου πατρίδα. Εἰς ποίαν χώραν τῆς Ἑλλάδος εὐρίσκεται αὕτη;—6. Ποίας ἄλλας χώρας τῆς Ἑλλάδος γνωρίζεις; Ὅρισε τὴν θέσιν ἐκάστης ἐν σχέσει πρὸς τὴν πόλιν σας.—7. Εὔρε εἰς τὸν χάρτην τὰς Ἀθήνας, τὰς Πάτρας, τὸν Βόλον, τὰ Ἰωάννινα, τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν Φλώριναν, τὰς Σέρρας, τὴν Καβάλλαν, τὴν Ξάνθην, τὴν Ἀλεξανδρούπολιν, τὴν Μυτιλήνην, τὴν Κέρκυραν, τὰ Χανιά.

2. Αἱ ἐλληνικαὶ χώραι καὶ νῆσοι.—1. Εὔρε εἰς τὸν χάρτην τὰς κυριωτέρας ὄροσειράς καὶ τοὺς σπουδαιότερους ποταμοὺς τῆς Ἑλλάδος καὶ ὀνόμασέ τους. Ποῦ ὑπάρχουν μεγάλα πεδιάδες;—2. Παρατήρησε τὴν διεύθυνσιν ποῦ ἔχουν αἱ κυριώτεραι ὄροσειραὶ τῆς Ἑλλάδος.—3. Τὸ Ἰόνιον καὶ τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ποῦ εἰσχωροῦν βαθύτερον εἰς τὴν ξηρὰν καὶ ποίους κόλπους σχηματίζουν;—4. Εὔρε τὸν Ἴσθμόν τῆς Κορίνθου.

Τὸ Ἰόνιον πέλαγος εἰς δύο σημεῖα εἰσχωρεῖ βαθύτερον εἰς τὴν ξηρὰν καὶ σχηματίζει βαθεῖς κόλπους, τὸν Κορινθιακὸν καὶ τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον. Ἀπέναντί των εἰς τὴν παραλίαν τοῦ Αἰγαίου πελάγους ὑπάρχουν ἐπίσης βαθεῖς κόλποι, ὁ Σαρωνικὸς καὶ ὁ Μαλιακός.

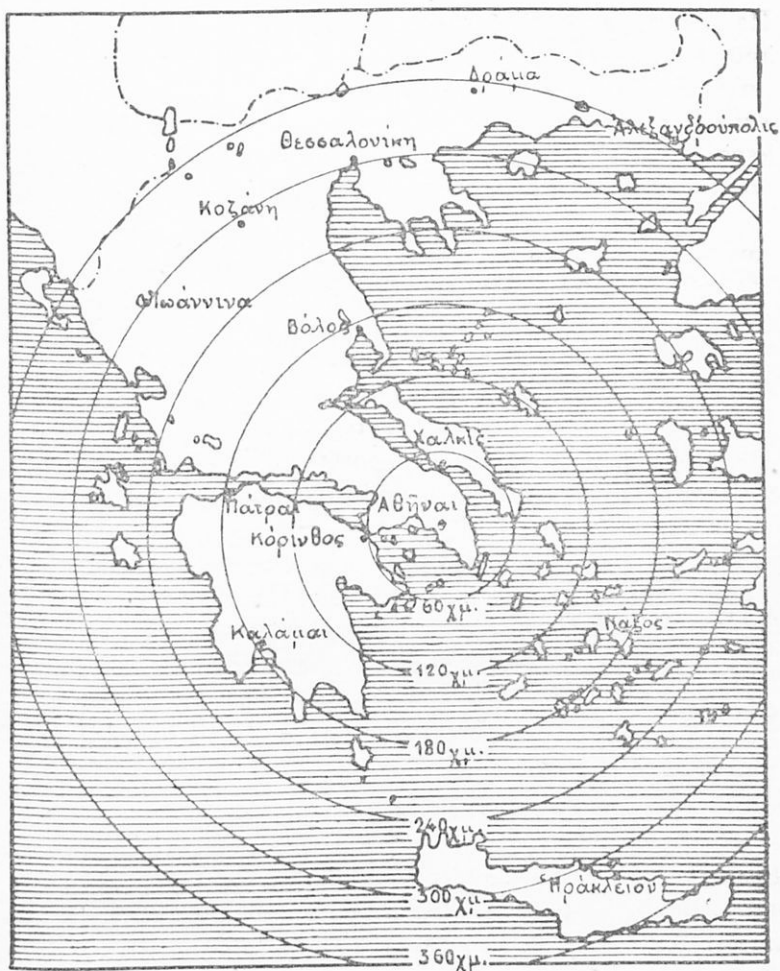
Ὁ Κορινθιακὸς ἀπὸ τὸ ἕν μέρος καὶ ὁ Σαρωνικὸς ἀπὸ τὸ

ἄλλο ἀποχωρίζουν πρὸς νότον μίαν μεγάλην χερσόνησον, τὴν **Πελοπόννησον**. Καὶ βορειότερον μεταξὺ τοῦ Ἀμβρακικοῦ καὶ τοῦ Μαλιακοῦ κόλπου στενεύει πάλιν ἡ ξηρά, ἀλλ' ὄχι τόσον πολὺ· διότι εἰς τὸ μέσον ὑπάρχουν ὄρη ὑψηλά, τὰ Ἄγραφα καὶ ἡ Ὀθρυς. Καὶ ἐδῶ ὅμως χωρίζεται ἀπὸ τὸν κορμὸν τῆς χερσονήσου ἓν ἄλλο τμήμα, ἡ **Στερεὰ Ἑλλάς**. Ἡ Πελοπόννησος καὶ ἡ Στερεὰ ἀποτελοῦν τὰς **νοτίας χώρας τῆς Ἑλλάδος**.

Πρὸς Βορρᾶν τῆς γραμμῆς, ἡ ὁποία συνδέει τὸν Ἀμβρακικὸν μὲ τὸν Μαλιακὸν κόλπον, ἐκτείνεται τὸ βόρειον τμήμα τῆς Ἑλλάδος, ἡ **βορεία Ἑλλάς**.

Μία μακρὰ ὄροσειρά, ἡ ὁποία ἐκτείνεται ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον (ἡ Πίνδος), διαιρεῖ τὴν βορείαν Ἑλλάδα εἰς δυτικὸν καὶ ἀνατολικὸν μέρος. Τὸ δυτικὸν μέρος περιλαμβάνει τὴν **Ἡπειρον**. Τὸ ἀνατολικὸν διὰ μιᾶς πλαγίας ὄροσειρᾶς (Χάσια-Καμβούνια-Πιέρια-Ὀλυμπος) ὑποδιαιρεῖται εἰς τὴν **Θεσσαλίαν** καὶ τὴν **Μακεδονίαν**. Ἡ Μακεδονία ἐκτείνεται πρὸς ἀνατολὰς ἕως τὸν Νέστον ποταμὸν. Πέραν αὐτοῦ ἀπλώνεται ἡ **Θράκη**.

Ἀσκήσεις.—1. *Μὲ ποίαν κλίμακα εἶναι σχεδιασμένος ὁ χάρτης σου τῆς Ἑλλάδος; Ποίαν ἀπόστασιν εἰς τὴν πραγματικότητα παριστάνει μῆκος ἐνὸς ἑκατοστομέτρου ἐπὶ τοῦ χάρτου σου;*—2. *Εὔρε πόσον ἀπέχει ὁ τόπος σου ἀπὸ τὰς Ἀθήνας καὶ ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην.*—3. *Οἱ κύκλοι εἰς τὸν ἀπέναντι χάρτην ἐγράφησαν μὲ ἄνοιγμα τοῦ διαβήτου πὸν ἀναλογεῖ μὲ 60, 120, 180, 240, 300 καὶ 360 χλμ. Ὅλοι ἔχουν τὸ ἴδιον κέντρον (τὰς Ἀθήνας) καὶ λέγονται ὁ μ ὁ κ ε ν τ ρ ο ι. Μὲ τὴν βοήθειαν αὐτῶν εὐρίσκομεν τὴν ἀπόστασιν ἐνὸς τόπου ἀπὸ τὸ κέντρον αὐτό. Ἡ ἀπόστασις ὅμως ὑπολογίζεται κατ' εὐθείαν γραμμὴν (διὰ τοῦ ἀέρος). Ποῖται ἀπὸ τὰς πόλεις, πὸν σημειώνονται εἰς τὸν χάρτην αὐτόν, εὐρίσκονται εἰς ἀπόστασιν 60 χλμ ἀπὸ τὰς Ἀθήνας; Ποῖται εἰς ἀπόστασιν 180 χλμ. καὶ ποῖται εἰς ἀπόστασιν 300 χλμ.;*—4. *Εὔρε εἰς τὸν χάρτην σου τὴν ἰδιαιτέραν σου πατρίδα. Μὲ κέντρον τὴν πατρίδα σου γράψε ὁμοκέντρον κύκλους μὲ ἄνοιγμα τοῦ διαβήτου 100, 200, 300 χλμ. Ποῖται πόλεις εὐρίσκονται εἰς ἀπόστασιν 100 καὶ ποῖται εἰς ἀπόστασιν 300 χλμ. ἀπὸ τὸν τόπον σου;*

8. Χάρτης της Έλλάδος.

(Κλίμαξ 1 : 6.000.000)

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΙ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΑΙ ΠΕΡΙΟΧΑΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Α'. ΝΟΤΙΑ ΕΛΛΑΣ

1. Η ΑΤΤΙΚΗ*

Ἀρχίζομεν τὰς ἐκδρομὰς μας ἀπὸ τὸ κέντρον τῆς Ἑλλάδος, τὰς Ἀθήνας. Περίγραψε τὸ ταξίδιον ἀπὸ τὴν ἰδιαιτέραν σου πατρίδα ἕως τὰς Ἀθήνας. [Σιδηροδρομικὴ (ἢ ἀτμοπλοικὴ) γραμμὴ, οἱ κυριώτεροι σταθμοί, ἡ χώρα διὰ τῆς ὁποίας θὰ διέλθετε. Διάρκεια ταξιδίου, ἀπόστασις, διεύθυνσις, πρὸς τὴν ὁποίαν εὐρίσκονται αἱ Ἀθηναὶ ἐν σχέσει πρὸς τὴν πόλιν σας].

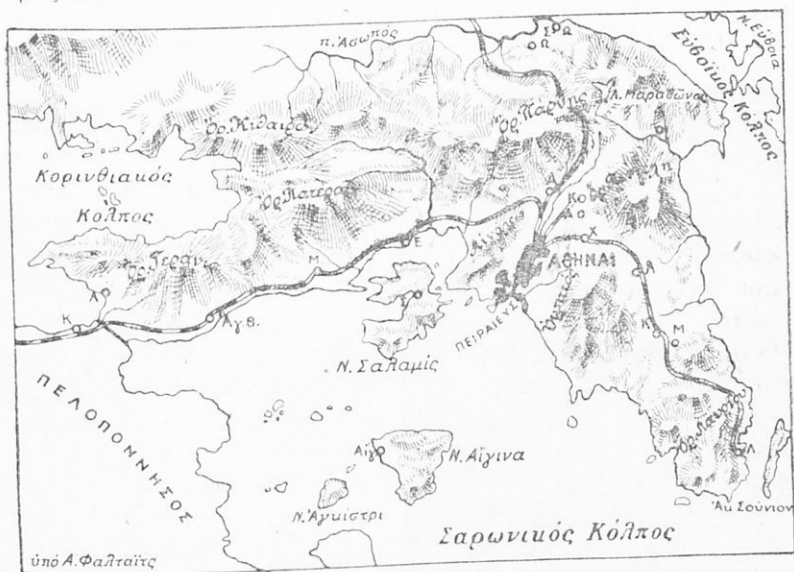
Ὅπως εἶδομεν ἀνωτέρω (εἰκ. 7), ἡ περιοχὴ, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκονται αἱ Ἀθηναὶ, ἀποτελεῖ χερσόνησον καὶ λέγεται μὲ τὸ ἀρχαῖον τῆς ὄνομα Ἀττικὴ. Εἰς ποίαν χώραν τῆς Ἑλλάδος εὐρίσκεται ἡ Ἀττικὴ; Ποῖον μέρος τῆς χώρας αὐτῆς ἀποτελεῖ;

Α'. ΤΟ ΛΕΚΑΝΟΠΕΔΙΟΝ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

1. Γενικὴ ἄποψις.—Ὅταν ἰστάμεθα εἰς ἓν ὕψηλόν μέρος τῶν Ἀθηνῶν, βλέπομεν, ὅτι ὁ ὀρίζων γύρω μας πρὸς τὰς περικοπέρας διευθύνσεις κλείεται ἀπὸ βουνὰ (Ἰγμῆτος, Πεντε-

* Ἡ ἐξέτασις τῆς Ἀττικῆς γίνεται διεξοδικῶς πρὸς παροχὴν τῶν ἀπαραιτήτων θεμελιωδῶν γεωγραφικῶν ἐννοιῶν καὶ σχέσεων εἰς τοὺς μαθητάς. Αὕτη θὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὸν διδάσκοντα ἐν τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι καὶ ὡς ὑπόδειγμα, κατὰ τὸ ὁποῖον οὗτος θὰ πραγματευθῇ τὴν φυσικὴν περιοχὴν, ἐν ᾗ τὸ γυμνάσιον. Ἐπροτιμήθη δὲ ἡ Ἀττικὴ, ἐπειδὴ ἀποτελεῖ μικρὰν καὶ εὐσύνοπτον γεωγραφικὴν περιοχὴν μὲ σαφεῖς τοὺς φυσικοὺς χαρακτήρας.

λικόν, Πάρνης, Αιγάλεως). Πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ ὅμως ὁ ὄριζον εἶναι ἀνοικτός· διότι πρὸς τὴν διεύθυνσιν αὐτὴν ἀπλώνεται θάλασσα, ὁ Σαρωνικὸς κόλπος. "Ἄν προσέξωμεν καλύτερον, θὰ ἴδωμεν, ὅτι τὸ ἔδαφος ἀπὸ τοὺς πρόποδας τῶν βουνῶν αὐτῶν ἕως τὴν παραλίαν κλίνει ἐλαφρῶς πρὸς τὴν θάλασσαν. "Ὡστε ὅλη ἡ ἔκτασις γύρω εἰς τὰς Ἀθήνας ὁμοιάζει μὲ λεκάνην, ἀποτελεῖ λεκανοπέδιον, τὸ ὁποῖον ἔχει κλίσιν πρὸς τὰ ΝΔ.

9. Χάρτης τῆς Ἀττικῆς.

(Κλίμαξ 1 : 1.000.000)

Μία χαμηλὴ βουνοσειρὰ (τὰ Τουρκοβούνια) διασχίζει τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ ΒΑ πρὸς ΝΔ καὶ καταλήγει εἰς σειρὰν λόφων (Λυκαβηττός, Ἀκρόπολις, Ἄρειος Πάγος, Πνύξ, λόφος τῶν Νυμφῶν ἢ τοῦ Ἀστεροσκοπείου, λόφος τοῦ Φιλοπάππου). Μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι ὀνομαστοὶ ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους.

Ἡ βουνοσειρὰ αὐτὴ διαιρεῖ τὸ ἀθηναϊκὸν λεκανοπέδιον εἰς δύο ἄνισα μέρη. Μεγαλύτερον εἶναι τὸ δυτικὸν μέρος, τοῦ

ὁποίου τὰ νερά μαζεύονται εἰς τὴν κοίτην τοῦ Κηφισοῦ ποταμοῦ. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος, τὸ ὅποιον εἶναι μικρότερον, ρεεὶ ὁ Ἰλισσοῦς ποταμός. Καὶ οἱ δύο αὐτοὶ ποταμοὶ χύνονται εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Φαλήρου. Θὰ ἐξετάσωμεν τὸν μεγαλύτερον ἀπὸ αὐτούς, τὸν Κηφισόν.

2. Ὁ Κηφισὸς ποταμός. — "Ἄν προχωρήσωμεν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας εἰς τὴν Ἰεράν ὁδόν, θὰ συναντήσωμεν τὴν γέφυραν τοῦ Κηφισοῦ.

Ἡ γέφυρα συνδέει τὰς δύο ὄχθας τοῦ ποταμοῦ. Με-

ταξὺ αὐτῶν εἶναι ἡ κοίτη ὡς μία μεγάλη αὐλαξ, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ποταμός κυλῖει τὰ ὕδατά του. Συνήθως τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ εἶναι χαμηλὰ καὶ ἥσυχον εἰς τὴν κοίτην του. Ἀλλὰ μετὰ μίαν δυνατὴν βροχὴν γίνεται ὀρμητικὸν καὶ ὑψώνεται πολὺ. Τὰ σημεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα τὸ ὕδωρ φθάνει, ὅταν γίνεται πλημμύρα, ἠμποροῦμεν καὶ τώρα νὰ τὰ διακρίνωμεν εἰς τὰς ὄχθας καὶ εἰς τὰς βάσεις τῆς γεφύρας.

10. Ἡ κοίτη τοῦ Κηφισοῦ καὶ τομὴ αὐτῆς.

Πρῶτον μετροῦμεν ἐπὶ τῆς γεφύρας τὸ πλάτος τοῦ ποταμοῦ. Μὲ ἓν μακρὸν ξύλον μετροῦμεν καὶ τὸ βάθος τῆς κοίτης του. Ἐπειτα παρατηροῦμεν τὴν διεύθυνσιν, πρὸς τὴν ὁποίαν ρεεὶ ὁ ποταμός. Ἄν τώρα σταθῶμεν μετὰ τὸ πρόσωπον πρὸς τὴν διεύθυνσιν αὐτὴν, τότε δεξιὰ μας ἔχομεν τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ καὶ ἀριστερά μας τὴν ἀριστερὰν ὄχθην.

Καθὼς εἶναι γνωστὸν, τὸ ὕδωρ ρεεὶ πάντοτε πρὸς τὰ

κάτω. Ἐπομένως ἀπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ποταμοῦ εὐρίσκομεν καὶ τὴν κλίσιν τοῦ ἐδάφους.

Παρατηροῦμεν τὸν ροὺν τοῦ ποταμοῦ. Οὗτος ἀπὸ ἐδῶ ἕως τὰς ἐκβολὰς εἶναι εὐθύς· διότι κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἔκαμαν εἰς τὸ μέρος αὐτὸ τοῦ ποταμοῦ μεγάλα ἔργα, μὲ τὰ ὁποῖα ἐκανόνισαν τὴν κοίτην του. Μὲ μηχανήματα δηλ. τὴν ἐβάθυναν καὶ τὴν ἐπλάτυναν. Ἔτσι τὸ πλάτος τῆς κοίτης ἔγινε 30 μέτρα καὶ τὸ ὕψος τῆς 8 μέτρα.

Πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν ὅμως, ὅπου δὲν ἔγιναν τοιαῦτα ἔργα, ὁ ροὺς τοῦ ποταμοῦ δὲν εἶναι εὐθύς· ἀλλοῦ στρέφεται ἐλαφρῶς δεξιὰ, ἀλλοῦ κάμπτει ἀποτόμως ἀριστερά.

Διευθυνόμεθα πρὸς μίαν ἀπὸ αὐτὰς τὰς καμπάς. Βλέπομεν, ὅτι πρὸς τὴν μίαν ὄχθην τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ ρεεῖ μὲ ὀρμὴν καὶ ἀναπηδᾷ μὲ ἀφρόν· ἐδῶ ὁ ποταμὸς ἀπέφαγε τὸν βράχον, ἀπέσπασε λίθους καὶ χῶματα καὶ τὰ παρέσυρε μακρὰν. Ἔτσι ἡ ὄχθη αὐτὴ ἔγινεν ἀπόκρημνος.

Ἀντικρὺ τούναντίον τὸ ὕδωρ κινεῖται ἀργὰ καὶ δὲν ἔχει πλέον τὴν δύναμιν νὰ παρασύρῃ χαλίκια καὶ ἄμμον· ἐδῶ τὸ βάθος τοῦ ποταμοῦ εἶναι μικρότερον καὶ ἡ ὄχθη του ἔχει ἐλαφρὰν κλίσιν.

Προπάντων ὅταν εἶναι πλημμύρα, ὁ ποταμὸς κυλῖει εἰς τὴν κοίτην του λίθους καὶ ἄλλα ὑλικά. Οἱ λίθοι αὐτοὶ συγκρούονται ὁ ἓνας μὲ τὸν ἄλλον, αἱ ἄκραι των τρίβονται καὶ ἔτσι οἱ λίθοι γίνονται στρογγύλοι. Τοὺς στρογγύλους αὐτοὺς λίθους τοὺς ὀνομάζομεν κροκάλας.

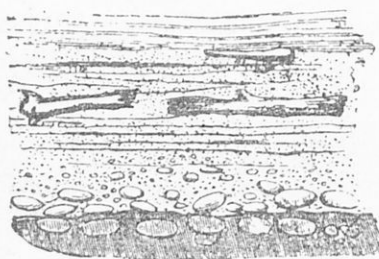
Γενικῶς τὰ ὕδατα, τὰ ὁποῖα ρέουν, ἔχουν μεγάλην δύναμιν· ἀποτρώγουν τὸ ἔδαφος καὶ μεταφέρουν χῶμα, ἄμμον καὶ κροκάλας εἰς μεγάλην ἀπόστασιν καὶ τὰ ἀποθέτουν εἰς τὰς ὄχθας ἢ τὰ ἐκφορτώνουν εἰς τὴν θάλασσαν. Προπάντων ἐν καιρῷ πλημμύρας παρασύρουν ὅ,τι εὐρέθῃ εἰς τὸν δρόμον των καὶ κάμνουν μεγάλην καταστροφὴν.

3. Ἡ πεδιάς τοῦ Κηφισοῦ.—Τὸ ἔδαφος καὶ ἀπὸ τὰς δύο ὄχθας τοῦ ποταμοῦ εἶναι ὁμαλὸν καὶ σχεδὸν ἐπίπεδον· ἀποτελεῖ πεδιάδα, εἰς τὴν ὁποῖαν ὑπάρχουν ἀγροὶ σπαρμένοι, λαχανόκηποι καὶ ἐλαιῶνες.

Εἰς μερικά μέρη πλησίον τοῦ ποταμοῦ βλέπομεν μεγάλους λάκκους, σκαμμένους εἰς τὸ ἔδαφος. Ἐργάται ἐξάγουν ἀπὸ αὐτοῦ χῶμα (πηλὸν) καὶ μὲ αὐτὸ κατασκευάζουν κεραμίδια, πλίνθους καὶ πῆλινα ἀγγεῖα.

Ἄν παρατηρήσωμεν τὰ τοιχώματα ἑνὸς ἀπὸ τοὺς λάκκους αὐτοῦς, ἠμποροῦμεν νὰ διακρίνωμεν, ὅτι τὸ ἔδαφος τῆς πεδιάδος εἶναι στρωμένον κανονικά, ὡς νὰ σχηματίζη στρώματα. Πόθεν προέρχεται τοῦτο;

Ὁ Κηφισὸς κατὰ τὸν κάτω ροὴν του δὲν ἔρρει πάντοτε εἰς τὴν σημερινὴν του κοίτην. Αὐτῇ, προτοῦ τὴν κανονίσουν, ἦτο

11. Στρώματα τοῦ ἐδάφους εἰς τὰς ἐκβολὰς ποταμοῦ.

ἀβαθῆς καὶ δι' αὐτὸ ὁ ποταμὸς συχνὰ ἤλλασσε διεύθυνσιν ἄλλοτε δηλ. ἔρρει δεξιῶτερα καὶ ἄλλοτε ἀριστερώτερα. Ὅταν λοιπὸν συνέβαιναν συνεχεῖς καὶ ραγδαῖαι βροχαί, τὰ νερὰ ὑψώνοντο εἰς τὴν κοίτην τοῦ ποταμοῦ, ἐξεχείλιζαν ἀπὸ τὰς ὄχθας καὶ ἐπλημμυροῦσαν τὴν πεδιάδα. Ὅταν ὁμως τὰ θολὰ νερὰ ἤρεμοῦσαν, τότε ἡ λεπτὴ ἄμμος καὶ τὸ χῶμα, τὰ ὁποῖα περιεῖχον, κατεκάθηnton καὶ ἐσχημάτιζον παχὺ στρώμα λάσπης (ἰλύν). Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὀλόκληρος ἡ πεδιάς ἐστρώθη μὲ τὰς ὕλας αὐτάς, τὰς ὁποίας ὁ ποταμὸς ἀπὸ χιλιάδων ἐτῶν ἀπέθεσεν εἰς αὐτήν. Δι' αὐτὸ καὶ τὸ ἔδαφος τῆς εἶναι στρωμένον κανονικά.

Τὰ στρώματα τοῦ ἐδάφους, τὰ ὁποῖα κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον σχηματίζονται, τὰ λέγομεν προσχώσεις. Ὅταν τὸ ὕψος τῆς πεδιάδος ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης εἶναι μικρόν, τότε ἡ πεδιάς λέγεται βραθύπεδον.

4.— Πόθεν ὁ Κηφισὸς, καθὼς καὶ κάθε ποταμὸς, παραλαμβάνει τὸν πηλὸν καὶ τὴν ἄμμον καὶ τὰ χαλίκια, τὰ ὁποῖα ἀποθέτει εἰς τὴν κοίτην

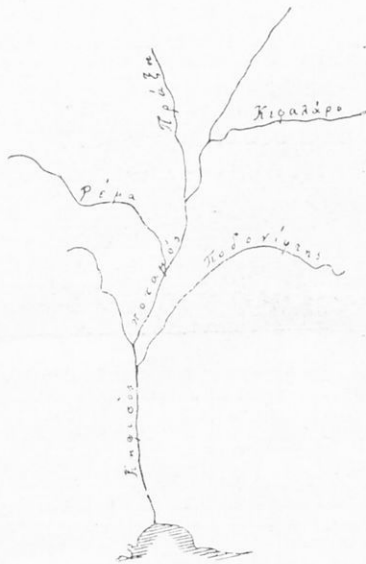
ἢ εἰς τὰς ὄχθας του; Καί πρῶτον, πόθεν τροφοδοτεῖται ὁ ποταμός;

Ἄν προχωρήσωμεν πρὸς τὴν κοιλάδα τοῦ Κηφισοῦ, θά συναντήσωμεν διαφόρους ρυάκας, οἱ ὅποιοι χύνονται εἰς αὐτόν, ἄλλοι ἀπὸ τὴν δεξιάν καὶ ἄλλοι ἀπὸ τὴν ἀριστεράν του ὄχθην (Ποδονίφτης, Πράξη, Κεφαλάρι). Αὐτοὶ εἶναι οἱ παραπόταμοι τοῦ Κηφισοῦ.

Ἄν προχωρήσωμεν ἀκόμη πρὸς τὰ ἐπάνω, θά φθάσωμεν εἰς ἓν ἀπλοῦν ρυάκιον μεταξὺ Πάρνηθος καὶ Πεντελικοῦ καὶ τέλος εἰς τὴν πηγὴν τοῦ ποταμοῦ. Ὅπως αἱ ρίζαι ἑνὸς δένδρου φέρουν τροφήν εἰς τὸν κορμόν, ἔτσι καὶ τὰ ρυάκια τροφοδοτοῦν τὸν ποταμόν.

Ὁ Κηφισὸς μὲ ὄλους τοὺς παραποτάμους του ἀποτελεῖ ἓν ποτάμιον σύστημα. Ὁ Ἰλισσὸς ἐπίσης ἄλλο ποτάμιον σύστημα. Ὑψώματα τοῦ ἐδάφους, καὶ τὰ πλέον μικρά, εἶναι ἡ αἰτία, διὰ τὴν ὁποίαν ἓν ρυάκιον ρεῖ πρὸς τοῦτον, ἄλλο πρὸς ἐκεῖνον τὸν ποταμόν. Ὡστε τὰ ὑψώματα αὐτὰ χωρίζουν τὴν ροὴν τῶν ὑδάτων κατὰ διάφορον διεύθυνσιν, ἀποτελοῦν δηλ. ὑδροκριτικὴν γραμμὴν μεταξὺ δύο ποταμίων συστημάτων (βλ. εἰκ. 13),

Ὅταν ὁμοῦς βρέχη, σχηματίζονται εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους ἀναρίθμητα ἄλλα ρυάκια. Αὐτὰ, ἐνῶ κατέρχονται, ρέουν διαρκῶς μὲ μεγαλυτέραν ταχύτητα, ξεπλύνουν τὴν ἐπιφάνειαν καὶ παρασύρουν ἄμμους καὶ χώματα καὶ χαλίκια. Εἰς τὰ βουνὰ μάλιστα, ὅπου αἱ βροχαὶ εἶναι δυνατώτεραι καὶ ἡ κλίσις τοῦ ἐδάφους μεγαλυτέρα, τὰ ρυάκια εἶναι ταχύτερα καὶ ὀρμητι-

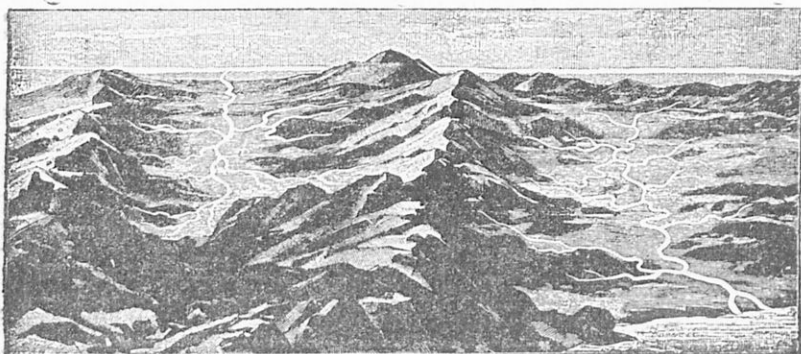

12. Ὁ Κηφισὸς ποταμὸς μὲ τοὺς παραποτάμους του.

κώτερα. Δι' αὐτὸ δὲν παρασύρουν μόνον ἄμμους καὶ λίθους, ἀλλὰ καὶ ἀποτρώγουν τὸ ἔδαφος, διὰ τοῦ ὁποίου κατεβαίνουν.

Καὶ τὰ ρυάκια αὐτὰ ἀκολουθοῦν τὴν κλίσιν τοῦ ἔδαφους καὶ χύνονται εἰς τὴν κοίτην τοῦ ποταμοῦ. Δι' αὐτὸ τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ μετὰ μίαν βροχὴν εἶναι πολὺ θολὰ, ἐν καιρῷ δὲ πλημμύρας συμπαρασύρουν πολλὰς καὶ βαρείας ὕλας.

Ἐκ τῶν ὅσα εἶδομεν, συμπεραίνομεν ὅτι τὸ ἔδαφος τοῦ Ἰθ-

13. Οἱ ποταμοὶ εἰς τὴν εἰκόνα αὐτὴν ρέουν πρὸς διαφόρους διευθύνσεις. Ἡ χορυφογραμμὴ τοῦ ὄρους, ἢ ὁποία χωρίζει τὰ ὕδατα τῶν ποταμῶν αὐτῶν, ἀποτελεῖ τὴν ὑδροκριτικὴν γραμμὴν μεταξὺ δύο ποταμίων συστημάτων.

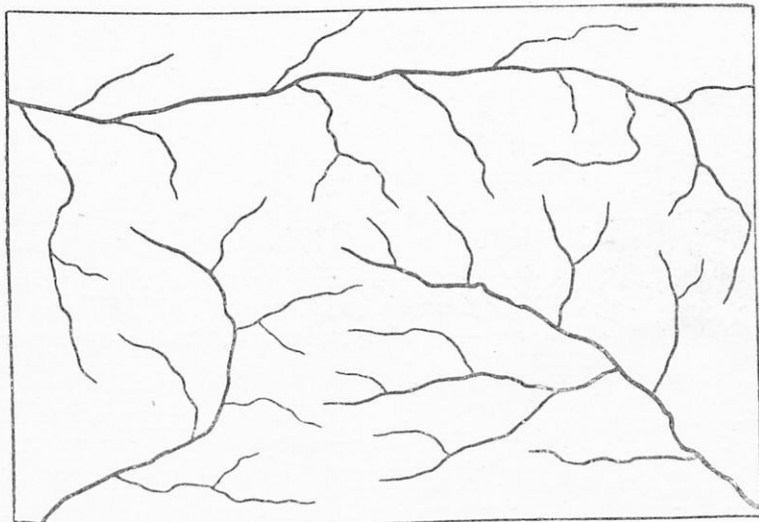
ναϊκοῦ βαθυπέδου, ἀπὸ τὰ Πατήσια ἕως τὴν παραλίαν, προέρχεται ἀπὸ τὰς προσχώσεις τοῦ Κηφισοῦ καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ πηλούς καὶ ἄμμους ἀνακατευμένους. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ ἔδαφος αὐτὸ ἐγεννήθη ἀπὸ προσχώσεις, λέγεται προσχωσιγενές. Τὸ ἔδαφος αὐτὸ εἶναι μαλακὸν καὶ περιέχει τὰ συστατικά, τὰ ὁποῖα χρειάζονται τὰ φυτὰ, διὰ νὰ βλαστήσουν. Εἶναι γόνιμον ἔδαφος. Δι' αὐτὸ ὀλόκληρος ἡ πεδιάς καλλιεργεῖται καλῶς.

5. Κλίμα καὶ βλάστησις. Ἀσχολίαι τῶν κατοίκων.— Ἡ ὄροσειρὰ Κιθαιρῶνος-Πάρνηθος προφυλάσσει ὀλόκληρον τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἀθηνῶν ἀπὸ τοὺς ψυχροὺς ἀνέμους τοῦ βορρᾶ. Διὰ τοῦτο ὁ χειμὼν εἶναι μαλακὸς καὶ ὄχι μόνον ἡ ἐλαία

καὶ ἡ συκῆ, ἀλλὰ καὶ ἡ πορτοκαλέα καὶ ἡ λεμονέα (ἔσπεριδοειδῆ) καὶ τὰ φοινικοειδῆ, πού εἶναι δένδρα θερμῶν χωρῶν, ἀντέχουν καὶ εὐδοκίμουν.

Ἐκτὸς αὐτοῦ τὸ λεκανοπέδιον εἶναι ἀνοικτὸν πρὸς τὴν θάλασσαν· δι' αὐτὸ ἡ θαλασσία αὔρα, ἡ ὁποία κατὰ τὸ θέρος πνέει ἀπὸ τὸν Σαρωνικόν (ὁ μπάτης), εἰσχωρεῖ εἰς τὴν πεδιάδα καὶ μετριάζει τὴν ὑπερβολικὴν ζέσθη (θαλάσσιον κλίμα).

Αἱ βροχαὶ ὅμως, τὰς ὁποίας δέχεται τὸ λεκανοπέδιον, κα-

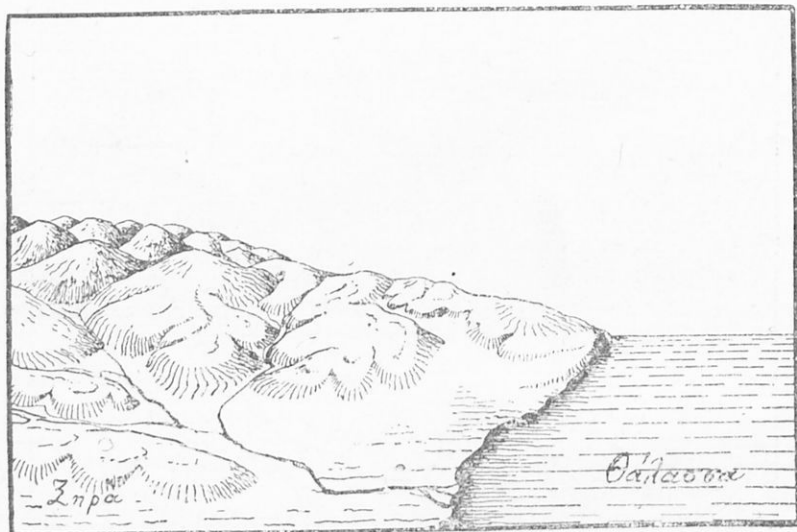
14. (Ἀσκησις). Σημείωσε τὰς ὕδροκλιμακίους γραμμὰς μεταξὺ τῶν ποταμίων συστημάτων εἰς τὸ σχῆμα τοῦτο.

θῶς καὶ ὅλη ἡ Ἀττικὴ, εἶναι ὀλιγοσταὶ καὶ κυρίως πίπτουν κατὰ τὸ φθινόπωρον καὶ τὸν χειμῶνα. Τοῦτο προέρχεται ἀπὸ τοὺς ἐξῆς λόγους :

Εἰς τὴν Ἀττικὴν ἐπικρατοῦν τὸν περισσότερον καιρὸν τοῦ ἔτους οἱ βόρειοι καὶ βορειοανατολικοὶ ἄνεμοι. Οἱ ἄνεμοι αὗτοι εἶναι ψυχροὶ καὶ ξηροὶ καὶ μόνον τὸν χειμῶνα φέρουν ὀλίγας βροχὰς, σπανίως δὲ καὶ χιόνια. Κατὰ τὸ θέρος ὅμως, ὅτε πνέουν κανονικὰ καὶ ὀνομάζονται ἔτησι (μελέμια), εἶναι τόσοσιν ξηροί, ὥστε ἀπομακρύνουν κάθε ἴχνος ὑγρασίας.

Τὸ φθινόπωρον ἀρχίζουν νὰ πνέουν οἱ νότιοι ἄνεμοι, οἱ ὁποῖοι ἔρχονται ἀπὸ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν καὶ εἶναι ὑγροί. Τότε ἀρχίζει ἡ βροχερά ἐποχή, ἀλλὰ καὶ τότε βρέχει μόνον κατ' ἀραιὰ διαστήματα καὶ μὲ βροχὰς ραγδαίας. Ἔτσι τὰ περισσότερα νερὰ ρέουν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους καὶ χύνονται εἰς τὴν θάλασσαν.

Ὡστε ἡ Ἀττικὴ, καὶ ἰδίως τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἀθηνῶν, εἶναι ἀπὸ τὰς ξηροτέρας περιοχὰς τῆς Ἑλ-

15. (Ἀσκησις). Παράσθησε μὲ βέλη τὴν κυκλοφορίαν τοῦ ὕδατος. Περιγράψτε τὴν κατὰ τὴν ἐξῆς σειρὰν: Θάλασσα, ἐξάτμισις, νέφη, βροχή, πηγὴ, ρυάξ, ποταμὸς, ἐμβολαί.

λάδος. Δι' αὐτὸ οἱ ποταμοὶ τῆς, μόνον ὅταν βρέχη, ἔχουν τὴν ὄψιν ποταμοῦ, κατὰ δὲ τὸ θέρος διατηροῦν πολὺ ὀλίγον ὕδωρ.

Διὰ τὸ πότισμα τῶν λαχανοκήπων, τῶν ἀνθοκήπων καὶ τῶν ἀμπέλων χρησιμοποιοῦν τότε τὸ ὕδωρ, τὸ ὁποῖον ἀντλοῦν ἀπὸ τὰ πηγὰδια τῆς πεδιάδος.

Ἡ θερμότης λοιπόν, τὸ κανονικὸν πότισμα καὶ ἡ ἐπιμελὴς καλλιέργεια συντελοῦν, ὥστε ἡ πεδιάς εἰς μεγάλην ἔκτασιν νὰ ὁμοιάζη μὲ καταπράσινον κῆπον. Δι' αὐτὸ

καὶ ὁ Βοτανικὸς Κήπος τῶν Ἀθηνῶν ἔγινε πλησίον τοῦ Κηφισοῦ, εἰς αὐτὸν δὲ εὐρίσκομεν καὶ φυτὰ θερμότερων χωρῶν. Τὴν εὐφορίαν τοῦ ἐδάφους μαρτυροῦν καὶ αἱ πανύψηλοι λευκαὶ, αἱ ὁποῖαι σκιάζουν τὴν Ἱερὰν ὁδόν.

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω ἐννοοῦμεν, ὅτι αἱ ἀσχολίαι τῶν κατοίκων τῆς πεδιάδος εἶναι κυρίως γεωργικαί. Μεγάλην ἔκτασιν καταλαμβάνουν οἱ λαχανόκηποι καὶ οἱ ἀνθόκηποι, ἐπειδὴ τὰ προϊόντα των εὐρίσκουν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὸν Πειραιᾶ καλὴν ἀγοράν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ ἄργιλος εἶναι ἄφθονος εἰς τὴν πεδιάδα, πολλὰ εἶναι ἐκεῖ τὰ κεραμουργεῖα καὶ τὰ ἐργοστάσια τῆς ἀγγειοπλαστικῆς.

6. Τὰ ὑψηλὰ καὶ λοφώδη μέρη τοῦ λεκανοπεδίου.—

Εἰς τὰ ἄκρα τοῦ βαθυπέδου τὸ ἔδαφος ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἀνέρχεται, ὥστε εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Πάρνηθος καὶ τοῦ Πεντελικοῦ φθάνει τὰ 300 μέτρα ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Καὶ πρὸς μὲν τὴν Πάρνηθα ἀπλώνεται ὑψηλὴ πεδιάς, τὸ ὑψίπεδον τῶν Ἀχαρνῶν, πρὸς δὲ τὸ Πεντελικὸν ὁ τόπος ἔχει πολλοὺς λόφους. Οἱ λόφοι αὐτοὶ σκεπάζονται ἄλλοθι μὲ ὠραῖα πεῦκα καὶ ἄλλοθι μὲ ἄγρους καὶ κήπους ὀπωροφόρων δένδρων.

Διὰ νὰ ἐννοήσωμεν τὴν σύστασιν τοῦ ἐδάφους εἰς τὰ λοφώδη καὶ ὄρεινά μέρη, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπισκεφθῶμεν ἓν λατομεῖον.

Τὸ ἀπότομον τοίχωμα τοῦ λατομείου μᾶς δεικνύει μίαν τομὴν εἰς τὴν κλιτὺν τοῦ λόφου. Ἐπάνω ὑπάρχει λεπτὸν στρώμα ἀπὸ χῶμα, εἰς τὸ ὁποῖον εἶναι ἀνακατευμένα χαλίκια καὶ ἄμμος· εἶναι τὸ χαλαρὸν ἔδαφος, εἰς τὸ ὁποῖον βλαστάνουν τὰ φυτὰ (φυτικὸν ἔδαφος). Ὑποκάτω ὑπάρχει στερεὸς βράχος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον οἱ ἐργάται μὲ σιδηρᾶ ἐργαλεῖα ἐξάγουν λίθους, μὲ τοὺς ὁποίους κτίζομεν τὰς οἰκίας μας.

Τὸ μαλακὸν χῶμα, ὁ σκληρὸς βράχος, ἡ ἄμμος μὲ τὰ χαλίκια λέγονται πετρώματα.

Οἱ λίθοι τῶν λατομείων εἰς τὰ Τουρκοβούνια εἶναι ἀβεστόλιθοι. Εἶναι ἓν πέτρωμα, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἀποτελοῦνται καὶ

ή Πάρνης και ὁ Αἰγάλεως, καθὼς και τὰ περισσότερα βουνά τῆς Ἑλλάδος.

Τὸ πέτρωμα αὐτὸ ἔχει πολλοὺς πόρους και δὲν συγκρατεῖ τὸ ὕδωρ, ποὺ ἀπορροφᾷ τὸ ἔδαφος, ἀλλὰ τὸ ἀφήνει νὰ κατασταλάζη και νὰ διαρρέη εἰς ὑπογείους αὐλακας και εἰς καταβόθρας. Δι' αὐτὸ τὰ ἔδάφη, τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται ἐπάνω εἰς πετρώματα ἀσβεστολίθου, εἶναι ξηρά.

Ἐνῶ ἡ ἐποχὴ τῆς ξηρασίας εἰς τὴν Ἀττικὴν διαρκεῖ συνήθως 5-6 μῆνας, τὰ βουνά τῆς στολίζονται κατὰ τὸ πλεῖστον μὲ ὠραία δάση ἀπὸ πευκά και ἀπὸ θάμνους ἀειθαλεῖς (δά-

16. Τομὴ τοῦ ἐδάφους πλησίον μιᾶς ὁδοῦ.

φνη, μυρτιά, σχῖνος, κουμαριά, ἀγριελαῖα κτλ.). Ἡ Πάρνης μάλιστα ἀπὸ ὕψος 800 μέτρων και ἄνω σκεπάζεται μὲ ὠραιότατον δάσος ἐλάτης· διότι τὰ δένδρα αὐτὰ ἀντέχουν εἰς τὴν ξηρασίαν.

Τὰ φυτὰ ὅμως, τὰ ὁποῖα καλλιεργοῦμεν εἰς τοὺς κήπους (λαχανικά, ἄνηθ, ὀπωροφόρα), καθὼς και αἱ ἄμπελοι, χρειάζονται πότισμα κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ θέρους. Ἐχουν δὲ ἀνάγκην και ἀπὸ λιπάσματα, διότι τὰ ἔδάφη τῆς Ἀττικῆς εἶναι ἀδύνατα, δηλαδὴ δὲν ἔχουν ἀρκετάς θρεπτικὰς οὐσίας, ποὺ χρειάζεται τὸ φυτὸν διὰ τὴν τροφήν του.

Εἰς τὰ ὕψηλά μέρη τῆς Ἀττικῆς ἐπικρατεῖ ἡ καλλιέργεια τῆς ἀμπέλου, τῆς ἐλαίας, τῆς συκῆς καὶ τῶν ὀπωροφόρων δένδρων. Ἐπειδὴ δὲ τὸ κλίμα εἶναι θερμὸν, ἡ γῆ ἀνταμείβει τὸν φιλόπονον καλλιεργητὴν. Παράγονται ὀπωρικά, σῦκα, σταφύλια, οἶνος, ἔλαιον, σανὸς καὶ ὀλίγα σιτηρά.

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω ἐννοοῦμεν, ὅτι ἡ κυρία ἀσχολία τῶν χωρικῶν εἰς τὸ βόρειον καὶ βορειοανατολικὸν τμήμα τοῦ λεκανοπεδίου τῶν Ἀθηνῶν εἶναι ἡ ἀμπελοουργία, ἡ κηπουρικὴ καὶ ἡ γεωργία.

Διὰ τὰ προϊόντα τῶν οἰ χωρικοὶ εὐρίσκουν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὸν Πειραιᾶ καλὴν ἀγοράν. Ἐπειδὴ δὲ αἱ πόλεις αὐταὶ χρειάζονται πολὺ γάλα, πρὸ πάντων διὰ τὰ παιδιὰ καὶ διὰ τοὺς ἀρρώστους, πολλοὶ τρέφουν ἀγελάδας μὲ ἐκλεκτὴν τροφήν (λάχανα, πίτυρα καὶ βαμβακόσπορον). Ὡστε πολλοὶ ἄνθρωποι ζοῦν ἀπὸ τὸ εἰσόδημα αὐτό, καθὼς καὶ ἀπὸ τὴν ὀρνιθοτροφίαν.

Τὸ κλίμα εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Πεντελικοῦ εἶναι ξηρὸν καὶ ὑγιεινόν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ ὕψος τοῦ τόπου εἶναι ἀρκετὸν (300 μ. ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης) καὶ πηγαὶ ἀναβλύζουν πολλαὶ (Κεφαλάρη), δι' αὐτὸ καὶ τὸ θέρος εἶναι δροσερὸν καὶ ἡ βλάστησις πλουσία. Λόφοι στολισμένοι μὲ ὠραιότατα πεῦκα, κήποι γεμάτοι ἄνθη, κερασέας καὶ ἄλλα ὀπωροφόρα δένδρα, κάμνουν τὸ μέρος αὐτὸ τὸ ὠραιότερον τῆς Ἀττικῆς. Δι' αὐτὸ ἐκεῖ ἀνεπτύχθησαν ὡς προάστια τῶν Ἀθηνῶν ἡ Κηφισιά, τὸ Ἀμαρουσίον, τὸ Ἡράκλειον καὶ τὸ Χαλάνδριον. Καὶ πολλὰ θεραπευτήρια καὶ ἀναρρωτήρια ἐκτίσθησαν ἐκεῖ, καθὼς καὶ ἐπάνω εἰς τὴν Πάρνηθα.

7. Αἱ Ἀθῆναι καὶ ὁ Πειραιεύς.—Εἰς τὸ μέσον σχεδὸν τοῦ λεκανοπεδίου εὐρίσκονται αἱ Ἀθῆναι, ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος.

Ἀπὸ τὴν κορυφὴν τοῦ Λυκαβητοῦ (ὕψος 277 μ.) ἔχομεν θαυμασίαν ἀποψιν. Ὡς «θάλασσα ἀσάλευτος» ἀπλώνεται ἡ μεγάλη πόλις κάτω ἀπὸ καταγάλανον οὐρανόν. Μέσα ἀπὸ τὸ πέλαγος τῶν οἰκιῶν ἐξέχουν οἱ θόλοι καὶ τὰ κωδωνοστάσια τῶν ἐκκλησιῶν. Τὴν λευκότητα τῆς εἰκόνης μόνον μερικοὶ πρά-

σινοι τόποι διακόπτουν· εἶναι ὁ Βασιλικὸς κήπος καὶ ὁ κήπος τοῦ Ζαπτείου, τὸ ἄλσος τῆς Ἀκροπόλεως, τὸ ἄλσος τοῦ πεδίου τοῦ Ἄρεως καὶ οἱ μικροί, ἀλλὰ ὠραιότατοι κήποι τοῦ Μουσείου καὶ τῶν διαφόρων πλατειῶν. Μερικὰ οἰκοδομήματα ἐπιβάλλονται μὲ τὸν ὄγκον των καὶ προσελκύουν ἰδιαιτέρως τὸ βλέμμα μας· διακρίνομεν τὰ Παλαιὰ Ἀνάκτορα, τὴν Ἀκαδημίαν, τὸ Πανεπιστήμιον, τὴν Ἐθνικὴν Βιβλιοθήκην, τὸ Μετσόβειον Πολυτεχνεῖον, τὸ Μουσεῖον, τὸ Ἀρσάκειον, τὸ νοσο-

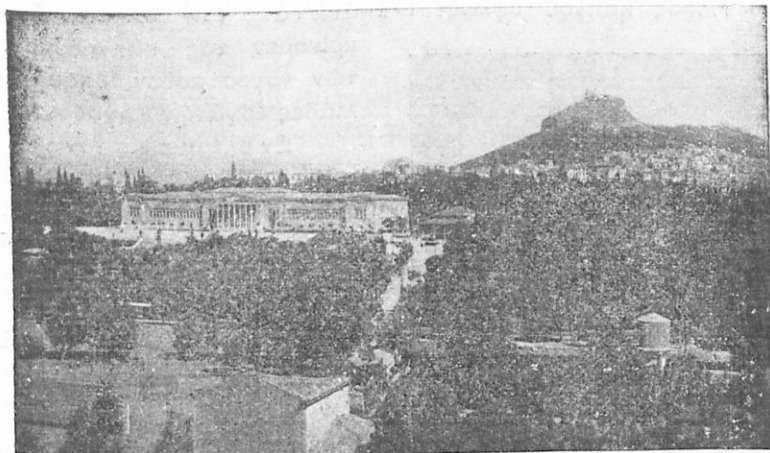
17. Ὁ Παρθενών, ναὸς τῆς Παρθένου Ἀθηνᾶς.

κομεῖον τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, τὸ Ἀστεροσκοπεῖον κ. ἄ.

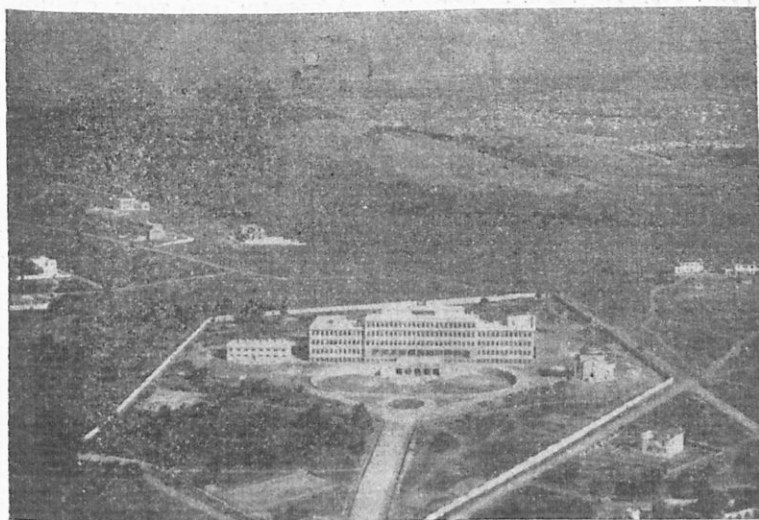
Στρέφομεν τώρα τὸ βλέμμα πρὸς Νότον. Πρὸς τὴν διεύθυνσιν αὐτὴν αἱ Ἀθηναὶ ἔχουν σχεδὸν ἐνωθῆ μετὰ τὸ Παλαιὸν καὶ τὸ Νέον Φάληρον καὶ μὲ τὸν Πειραιᾶ.

Ὁ Σαρωνικὸς ἀνταννακλᾷ τὸ φῶς καὶ λάμπει ὡς καθρέπτῃς. Πολλὰ εἶναι τὰ πλοῖα, ποῦ ἀυλακῶνουν τὰ νερά του. Ἄλλα ἀναχωροῦν καὶ ἄλλα διευθύνονται εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς· μεταφέρουν ἐπιβάτας καὶ ἐμπορεύματα ἢ κάρβουνα καὶ διάφορα ὑλικά διὰ τὰ ἐργοστάσιά του.

Γεωργίου Α. Μέγα

18. Τὸ Ζάπτεϊον μετὸν Λυκαβηττὸν εἰς τὸ βᾶθος.

19. Τὸ νέον κτίριον τοῦ Ἀρσακείου.

Εἶναι τὸ μεγαλύτερον καὶ ὀραιότερον ἐκπαιδευτήριον τῶν Ἀθηνῶν.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

Νέφος καπνοῦ ὑψώνεται ἐπάνω ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ. Δια-

20. Ἐν ἀπὸ τὰ κομψότερα οἰκοδομήματα τῶν Ἀθηνῶν, τὸ Ἀστεροσκοπεῖον. (Φωτ. Τολ. Ὑψηρ. Ὑπ. Συγκοινωνίας)

3) Ἐχει ἐπικοινωνίαν μὲ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἑλλάδος· διότι τὰ βουνά, τὰ ὁποῖα περιβάλλουν τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἀθηνῶν, ἀφήνουν μεταξύ των διόδους, διὰ τῶν ὁποίων διέρχονται σιδηροδρομικαὶ γραμμαὶ καὶ ὁδοὶ αὐτοκινήτων. (Εὔρε τὰς διόδους αὐτὰς εἰς τὸν χάρτην).

4) Ἐχει θέσιν κεντρικὴν καὶ ἐπικοινωνεῖ κατὰ θάλασσαν μὲ ὅλας τὰς ἀκτὰς καὶ τὰς νήσους τῆς Ἑλλάδος.

5) Εὐρίσκεται εἰς τὸ μέσον τῶν θαλασσιῶν ὁδῶν, αἱ ὁποῖαι φέρουν ἀπὸ τὴν Δυ-

κρίνομεν τὰς καπνοδόχους τῶν ἐργοστασιῶν, ὅπου χιλιάδες ἐργατῶν ἐργάζονται.

Ἐν βλέμμα εἰς τὸν χάρτην τῆς Ἑλλάδος καὶ εἰς τὸ σχέδιον τοῦ Πειραιῶς (εἰκ. 21) ἀρκεῖ διὰ νὰ μᾶς δείξη ποῖα πλεονεκτήματα ἔχει ἐκ φύσεως ὁ λιμὴν του.

1) Εἶναι εὐρύχωρος καὶ ἀρκετὰ βαθύς, ὥστε εἰσπλέον εἰς αὐτὸν καὶ μεγάλα πλοῖα.

2) Εἶναι ἀσφαλής, διότι τὰ γύρω ὑψώματα τὸν προφυλάσσουν ἀπὸ τοὺς ἀνέμους.

3) Ἐχει ἐπικοινωνίαν μὲ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἑλλάδος· διότι

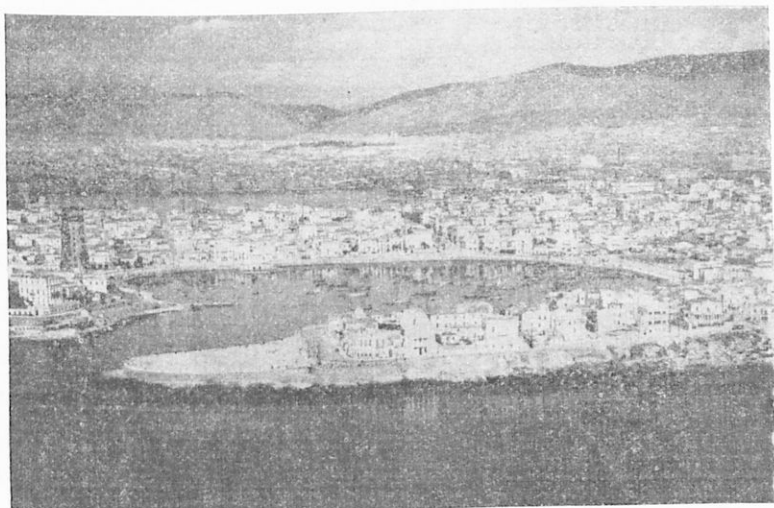

21. Σχεδιογράφημα τοῦ Πειραιῶς.

τικὴν Μεσόγειον πρὸς τὸν Ἑλλήσποντον καὶ τὴν διώρυγα τοῦ Σουέζ.

Ἀπὸ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἐννοοῦμεν διατὶ ὁ λιμὴν τοῦ Πειραιῶς ἔχει πολὺ μεγάλην κίνησιν. Κατὰ τὰ τελευταῖα μάλιστα ἔτη ἀπέκτησε καὶ μεγάλας ἀποθήκας καὶ ἀποβάθρας, ὥστε ἔγινεν ὁ μεγαλύτερος ἐμπορικός μας λιμὴν. Εἶναι δὲ καὶ τὸ σπουδαιότερον βιομηχανικὸν κέντρον τῆς πατρίδος μας.

Τὸ ἥμισυ σχεδὸν ἀπὸ τὰ προϊόντα, τὰ ὁποῖα εἰσάγομεν

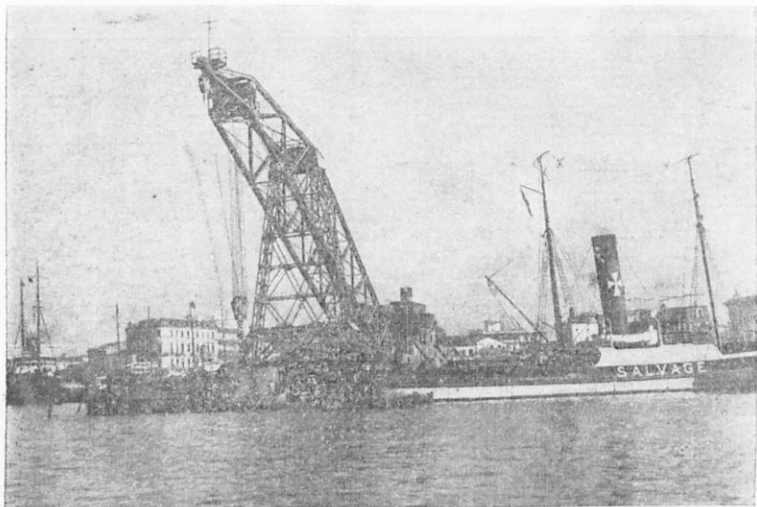
22. Ὁ Πειραιεύς, ὅπως φαίνεται ἀπὸ ἀεροπλάνου.
Ἐμπρὸς ὁ λιμὴν τῆς Ζέας (Πασαλιμάνι) ὀπίσσω ὁ κεντρικὸς λιμὴν.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑποουλ. Συγκοινωνίας)

ἀπὸ ξένους τόπους, συγκεντρώνονται εἰς τὸν Πειραιᾶ. Εἰς τὸν Πειραιᾶ εἶναι οἱ μεγαλύτεροι ἀλευρόμυλοι, καθὼς καὶ τὰ μεγαλύτερα μηχανουργεῖα, ὅπου κατασκευάζονται ἄροτρα, ἀντλῖαι καὶ ἄλλα σιδηρᾶ μηχανήματα. Ἐκεῖ ὑπάρχει ἕνα μεγάλο ἐργοστάσιον χημικῶν λιπασμάτων διὰ τοὺς ἀγρούς, καθὼς καὶ βαμβακοκλωστήρια καὶ ὑφαντήρια, ὅπου κατασκευάζονται βαμβακερά, μάλλινα καὶ μεταξωτὰ ὑφάσματα καὶ ὠραῖοι τάπητες. Ἐπίσης ὑπάρχουν ἐργοστάσια ζυμαρικῶν, σαπωνοποιίας,

οίνοπνευματοποιίας, ύαλουργίας, καπνοῦ καὶ σιγαρέτων κ. ἄ. Εἰς τὸ Νέον Φάληρον ὑπάρχουν μεγάλα μεταξουργεῖα.

Διπλῆ γραμμὴ ἠλεκτρικοῦ σιδηροδρόμου, τροχιόδρομοι καὶ ἄμαξιται ὁδοὶ συνδέουν τὸν Πειραιᾶ μετὰ τὰς Ἀθήνας. Ὁ σιδηρόδρομος φθάνει ὑπογείως μέσα εἰς τὸ κέντρον τῶν Ἀθηνῶν, εἰς τὴν Πλατεῖαν τῆς Ὁμονοίας, πρόκειται δὲ νὰ ἐπεκταθῆ καὶ ἕως τὴν Κηφισιάν.

23. Ἐν ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα μηχανήματα, μετὰ τὰ ὁποῖα ἐξεβαθύναν τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη.

(Φωτογραφία Μεγαλοοικονομίου)

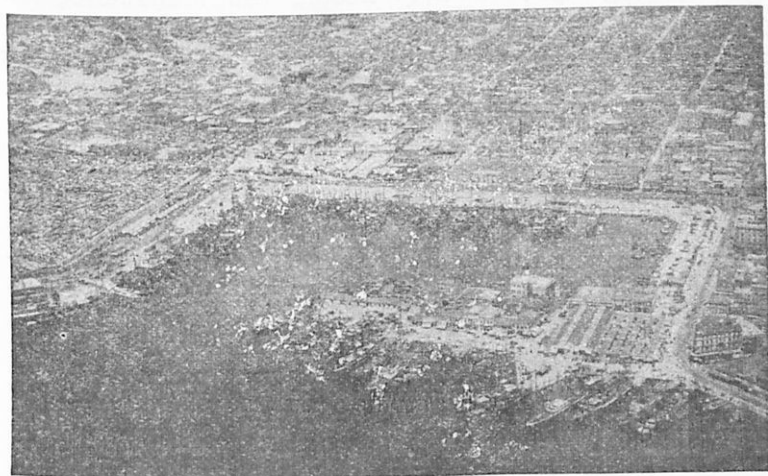
Καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας ὑπάρχουν πολλὰ ἐργοστάσια, ὅπου κατασκευάζονται ὑφάσματα, τάπητες, ἐπιπλα, σιγαρέτα, πάγος καὶ ζῦθος κ.τ.λ.

Αἱ Ἀθῆναι εἶναι ἡ πρωτεύουσα τῆς Ἑλλάδος. Ὅπως δὲ κατὰ τὸν παλαιὸν καιρὸν, ἔτσι καὶ σήμερον αἱ Ἀθῆναι εἶναι ἡ πρώτη πόλις τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν. Τὸ Πανεπιστήμιον, τὸ Πολυτεχνεῖον καὶ αἱ ἄλλαι ἀνώταται σχολαὶ συγκεντρῶνουν εἰς τὰς Ἀθήνας σπου-

δαστὰς ἀπὸ ὄλας τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Ἐχουν δὲ ὠραίας οἰκοδομὰς, εὐθείας ὁδοὺς, πλατείας μὲ κήπους κ.τ.λ.

Ὠραῖα καὶ δροσερὰ εἶναι καὶ τὰ προάστια καὶ αἱ ἐξοχαὶ τῶν Ἀθηνῶν, ἡ **Κηφισιά**, τὸ **Ἀμαρούσιον**, τὸ **Χαλάνδριον**, τὸ **Παλαιὸν** καὶ τὸ **Νέον Φάληρον**, ἡ **Γλυφάδα** κ.τ.λ.

Μὲ τὴν κατασκευὴν τῆς τεχνητῆς λίμνης εἰς τὸν Μαραθῶνα αἱ Ἀθηναὶ καὶ ὁ Πειραιεὺς ἀπέκτησαν καὶ ἄφθονον καὶ καθαρῶτατον ὕδωρ.

24. Ὁ λιμὴν τῶν Ἀλῶν εἰς τὸν Πειραιᾶ.

Ἐκεῖ τὰ πλοῖα πλευρίζουν διὰ τὴν ἐπιβίβασιν καὶ ἀποβίβασιν τῶν ταξιδιωτῶν.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπὸρ. Ὑπογρ. Συγκοινωνίας)

Μέγα ἐργαστάσιον ἠλεκτροπαραγωγῆς χορηγεῖ εἰς τὰς δύο πόλεις ρεῦμα ἠλεκτρικὸν διὰ τὸν φωτισμὸν καὶ τὴν κίνησιν.

Ἔτσι αἱ Ἀθηναὶ (725.000 κάτ.) καὶ ὁ Πειραιεὺς (340.000) μὲ τὰ προάστια τῶν ἀνεπτύχθησαν εἰς δύο ἀπὸ τὰς πλέον πολιτισμένας μεγαλουπόλεις τῆς Εὐρώπης. Ὁ πληθυσμὸς τῶν ἀνέρχεται σήμερον εἰς 1.125.000, ἐνῶ πρὸ 100 περίπου ἐτῶν μόλις ἔφθανε τὰς 14.000. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰς Ἀθήνας σώζονται καὶ τὰ σπουδαιότερα μνημεῖα τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, πολ-

λοι περιηγηταί ἔρχονται κατ' ἔτος, διὰ νὰ ἐπισκεφθοῦν τὴν Ἀκρόπολιν καὶ τὰ μουσεῖα.

Β'. ΤΑ ἌΛΛΑ ΛΕΚΑΝΟΠΕΔΙΑ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

Ἐκτὸς τοῦ λεκανοπεδίου τῶν Ἀθηνῶν ὑπάρχουν εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ ἄλλα λεκανοπέδια μὲ μικρὰς ἐπίσης πεδιάδας.

Πρὸς Δυσμὰς εἶναι τὰ **λεκανοπέδια τῆς Ἐλευσίνας** καὶ τῶν **Μεγάρων**, πρὸς τὰ ΒΑ ἢ **πεδιάς τοῦ Μαραθῶνος** καὶ πρὸς Ἀνατολὰς ἢ **πεδιάς τῶν Μεσογείων**. Καὶ αὐτὰ εἶναι ἐστραμμένα πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ἔχουν τὸ ἴδιον γλυκὸ κλίμα μὲ τὸ Ἀθηναϊκὸν λεκανοπέδιον.

25. Ἡ Μονὴ τοῦ Δαφνίου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν Ἐλευσίνα. Εἶναι ἓν ἀπὸ τὰ ὠραιότερα βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Ἀττικῆς.

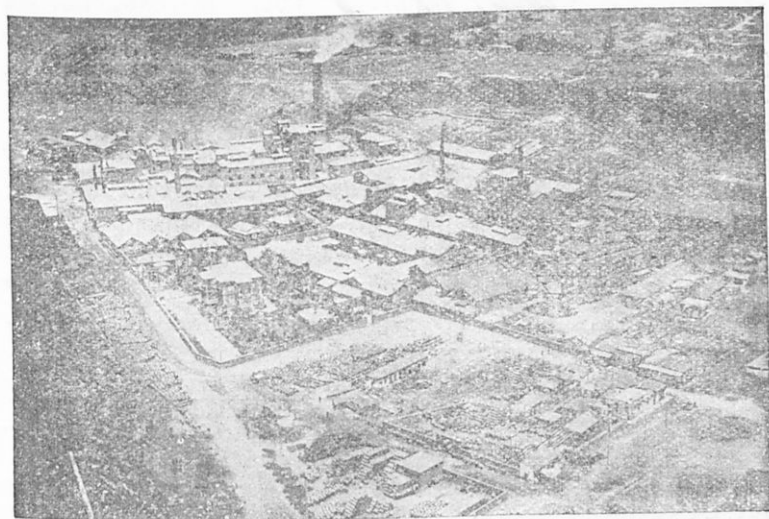
1. Ἡ **πεδιάς τῆς Ἐλευσίνας** μὲ τὸ ἀρχαῖον τῆς ὄνομα λέγεται **Θριάσιον πεδῖον**. Ἀπὸ τὴν πεδιάδα τῶν Ἀθηνῶν χωρίζεται διὰ τοῦ χαμηλοῦ ὄρους Αἰγάλεω, ἀλλὰ συγκοινωνεῖ μὲ αὐτὴν διὰ τῆς διόδου τοῦ Δαφνίου.

Ἐπειδὴ ἡ νῆσος Σαλαμίς φράσσει τὸν κόλπον τῆς Ἐλευσίνας, ἡ πεδιάς αὐτὴ εἶναι περισσότερο κλειστὴ καὶ ἔχει θέρος θερμόν.

Ὅπως εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Ἀθηνῶν ὁ Κηφισός, τοιοῦτοτρόπως καὶ ἐδῶ ὁ **Σαρανταπόταμος** καὶ οἱ ἄλλοι ρύακες ἐσκέπασαν τὴν πεδιάδα μὲ παχὺ στρώμα γῆς. Ἐδῶ εὐδοκιοῦν πολὺ τὰ σιτηρά. Δι' αὐτὸ τὸν παλαιὸν καιρὸν εἰς τὴν Ἐλευσίνα ὑπῆρχε μέγας ναός, ὅπου ἐλάτρευον τὴν **Δήμητρα**, τὴν θεὰν τῆς γεωργίας. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ὁδός, ἡ ὁποία συνέδεε τὰς Ἀθήνας μὲ τὴν Ἐλευσίνα, ἐλέγετο **Ἰερά**. Μὲ τὸ ὄνομα δὲ αὐτὸ τὴν ὀνομάζομεν καὶ σήμερον.

Σήμερα η Έλευσις είναι βιομηχανική πόλις με 9000 κατοίκους. Τὰ μεγάλα ἔργοστάσια τῆς παράγουν τσιμέντα, σάπωνας, οἴνους καὶ οἶνοπνεύματα κ. ἄ.

Ἡ πεδιάς τῆς Ἐλευσίνοσ ἐῖναι σπουδαία καὶ διὰ τὰς συγκοινωνίας· διότι εἰς αὐτὴν συναντῶνται αἱ ὁδοί, αἱ ὁποῖαι συνδέουν τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Βόρειον Ἑλλάδα μετὴν Πελοπόννησον.

26. Ἐργοστάσια τσιμέντων εἰς τὴν Ἐλευσίνα.

Ἀριστερὰ ἢ ἀποβάθρα, ὅπου οἱ σάκκοι φορτῶνται εἰς τὰ πλοῖα καὶ μεταφέρονται εἰς διάφορα μέρη.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ἰγνη, Ἰγπουγρ. Συγκοινωνίας)

2. Ἡ πεδιάς τῶν Μεγάρων ἐῖναι ἐπίσης ἐστραμμένη πρὸς τὴν θάλασσαν, τὸ δὲ ἔδαφός τῆς ἐσχηματίσθη ὁμοίως ἀπὸ προσχώσεις. Ἡ ἄμπελος καὶ ἡ ἐλαία ἐῖναι ἐδῶ τὰ κυριώτερα φυτὰ. Δι' αὐτὸ οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται κυρίως εἰς τὴν ἀμπελοργίαν, τὰ δὲ **Μέγαρα** ἐῖναι γεωργικὴ πόλις μετὴν 13.000 κατοίκους.

3. Ἡ πεδιάς τοῦ Μαραθῶνος ἐῖναι μικροτέρα, ἀλλ' ἔνδο-

27. Μεγαρίτισσα.

ή όποία ύπάρχει μεταξύ τοῦ Ὑμηττοῦ καί τοῦ Πεντελικοῦ.

Τό ἔδαφος τῶν Μεσογείων, ὅπου εἶναι πεδινόν, προέρχεται ἀπό προσχώσεις καί εἶναι πολὺ γόνιμον. Οἱ κάτοικοι τὸ καλλιεργοῦν μὲ μεγάλην ἐπιμέλειαν. Ὅλη ἡ ἔκτασις εἶναι κατάφυτος ἀπὸ ἀμπέλους, ἐλαίας καί ὀπωροφόρα δένδρα. Περίφημοι εἶναι οἱ οἶνοι τοῦ **Μαρκοπούλου** καί τῶν ἄλλων χωρίων τῆς Μεσογαίας. (**Κοροπί, Λιόπεσι**).

Ξος διὰ τὴν νίκην τῶν Ἀθηναίων κατὰ τῶν Περσῶν. Ὁ τάφος τῶν Μαραθῶνομάχων, ποὺ ἔπεσαν τὸ 490 π. Χ. εἰς τὴν μάχην, σώζεται ἀκόμη πλησίον τῆς παραλίας.

Ἡ ἀμπελοργία εἶναι καί ἐδῶ ἡ κυρία ἀσχολία τῶν κατοίκων. Ἀλλ' ὁ **Μαραθῶν** εἶναι μικρὸν χωρίον (2.500 κάτοικοι).

4. Μεγαλυτέρα καί εὐφροωτέρα εἶναι ἡ **πεδιάς τῶν Μεσογείων**, ἡ ὁποία ἐκτείνεται ἀπὸ τὸν Ὑμηττὸν ἕως τὰ βουνὰ τῆς Λαυρεωτικῆς. Μὲ τὸ λεκανοπέδιον τῶν Ἀθηνῶν συγκοινωνεῖ διὰ τῆς διόδου, ὁποῦ εἶναι ἡ ἀρχαία ὁδὸς ἀπὸ τῶν Ἀθηνῶν εἰς τὸν Ὑμηττὸν καί εἰς τὸ Πεντελικόν.

28. Ἐρείπια ἀπὸ τὸν ναὸν τοῦ Ποσειδῶνος εἰς τὸ Σούνιον.

Γ'. ΤΑ ΟΡΕΙΝΑ ΜΕΡΗ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

1. Ἡ Λαυρεωτική. - Τὸ νότιον μέρος τῆς Ἀττικῆς εἶναι ὄρεινόν καὶ καταλήγει εἰς τὸ ἀκρωτήριο **Σούνιον**. Ἐκεῖ τὸν παλαιὸν καιρὸν ὑπῆρχε ναὸς τοῦ Ποσειδῶνος, ἀπὸ τὸν ὅποιον σήμερον σώζονται δώδεκα κίονες.

Τὰ βουνὰ τῆς Λαυρεωτικῆς δὲν εἶναι ὑψηλά. Τὰ πετρώ-

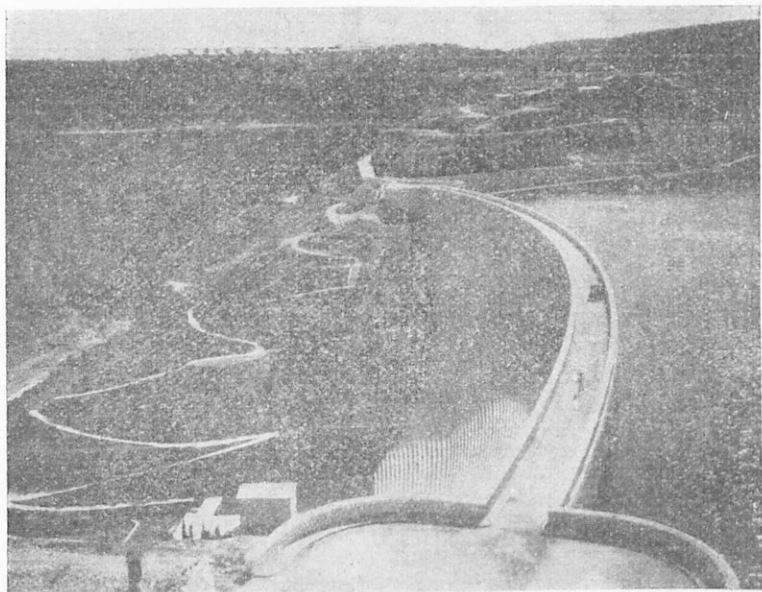
29. Λαύρειον. Εἴσοδος εἰς μεταλλεῖον.

(Φωτογραφία Μεγαλοσιζονόμου)

ματὰ τῶν εἶναι κρυσταλλοσχιστώδη καὶ περιέχουν μεταλλεύματα μολύβδου, ψευδαργύρου, σιδήρου καὶ χαλκοῦ. Τὰ μεταλλεῖα τοῦ Λαυρείου ἦσαν ἀνέκαθεν τὰ πλουσιώτερα τῆς Ἑλλάδος. Ἐκεῖ εἰς ὑπογείους στοὰς οἱ ἐργάται σκάπτουν καὶ ἐξάγουν μεταλλεύματα. Δι' αὐτὸ οἱ κάτοικοι τοῦ Λαυρείου εἶναι σχεδὸν ὅλοι ἐργάται (7000 κάτ.).

2. Ἡ βορεία Ἀττικὴ.—Πρὸς Βορρᾶν τῆς πεδιάδος τοῦ Μαραθῶνος ἡ χώρα εἶναι ὄρεινὴ (ἀρχαία **Διαυρία**). Ἐδῶ ὑπάρχει ἡ τεχνητὴ λίμνη, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ὕδρευονται αἱ Ἀθῆναι καὶ ὁ Πειραιεὺς. Εἰς τὴν κοιλάδα δηλ. τοῦ **Χαράδρου** κατεσκευάσαν πρὸ ἑτῶν ἓνα μεγάλο φράγμα· ἔτσι τὰ νερά τῆς βροχῆς σταματοῦν καὶ σχηματίζουσι τὴν τεχνητὴν λίμνην.

Βορειότερον, πλησίον τοῦ Ὠρωποῦ, ὑπάρχουσι ὄρυχεα,

30. Τὸ φράγμα τῆς λίμνης τοῦ Μαραθῶνος.

Ἐδῶ τὰ νερά διοχετεύονται μὲ ὑπόγειον σήραγγα εἰς Ἀθῆνας καὶ Πειραιᾶ.

ὅπου πολλοὶ ἐργάται ἀσχολοῦνται εἰς τὴν ἐξαγωγήν λιγνίτου. Ὁ λιγνίτης εἶναι εἶδος γαιάνθρακος, ὁ ὁποῖος χρησιμεύει διὰ τὴν θέρμανσιν καὶ διὰ τὴν κίνησιν τῶν σιδηροδρόμων καὶ τῶν μηχανῶν τῶν ἐργοστασίων.

Πολλοὶ ἐπίσης ἐργάζονται καὶ εἰς τὰ λατομεῖα τῆς Πεντέλης, ὅπου ἐξάγουσι λευκὰ μάρμαρα.

Τὰ λαμπρὰ οἰκοδομήματα τῶν Ἀθηνῶν τὸν παλαιὸν και-

ρόν, καθὼς καὶ σήμερον, τὰ ἔκτισαν μὲ τὰ μάρμαρα τῆς Πεντέλης.

Δ'. ΑΙ ΝΗΣΟΙ ΤΟΥ ΣΑΡΩΝΙΚΟΥ

Εἰς τὴν Ἀττικὴν ἀνήκουν καὶ αἱ νῆσοι Σαλαμῖς καὶ Αἴγινα.

Ἡ Σαλαμῖς (κοινῶς Κούλουρη) ἔχει σχῆμα κυκλικὸν καὶ κλείει ἀπὸ νότου τὸν κόλπον τῆς Ἑλευσίνας. Ἡ εἴσοδος εἰς τὸν κόλπον γίνεται ἀπὸ τὰ δύο στενά πού υπάρχουν, ἓν πρὸς τὴν Ἀττικὴν (στενὸν Κερατσινίου) καὶ ἄλλο πρὸς τὴν Μεγαρίδα (Πέραμα, πλάτ. 500 μ.). Εἰς τὸ στενὸν τοῦ Κερατσινίου οἱ Ἕλληνες τὸ 480 π. Χ. ἐνίκησαν τὸν τριπλάσιον στόλον τοῦ Ξέρξου. Ἐδῶ εἶναι σήμερον ὁ ναύσταθμος τοῦ Βασιλικῆς μας Ναυτικοῦ.

Ἡ νῆσος εἶναι σχεδὸν γυμνή ἀπὸ δάση. Τὰ μόνα προϊόντα τῆς εἶναι οἶνος, ἔλαιον καὶ ὀλίγα σιτηρά. Δι' αὐτὸ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς (20.000) ἀσχολοῦνται εἰς τὴν ἀλιεῖαν ἢ ἐργάζονται εἰς τὸν Βασιλικὸν Ναύσταθμον.

Εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς νήσου (10.000 κάτοικοι) ὑπάρχει ὁ τάφος τοῦ στρατηγοῦ Γεωργίου Καραϊσκάκη.

Ἡ Αἴγινα στολιζέται μὲ ὠραῖα δάση ἀπὸ πεῦκα καὶ εἶναι τόπος παραθερισμοῦ. Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται κυρίως εἰς τὴν ἀλιεῖαν σπόγγων, εἰς τὴν κατασκευὴν πηλίνων ἀγγείων καὶ εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν σιτηρῶν καὶ τῆς ἀμπέλου. Ἡ πρωτεύουσα τῆς Αἰγίνης ἔχει 6.000 κατοίκους, ὅλος δὲ ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου ἀνέρχεται εἰς 11.000.

31. Ἀσβεστοκάμινος. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς χωρικοὺς μας καταγίνονται εἰς τὴν κατασκευὴν ἀσβέστου.

Ε'. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

1. Ὅρια. Μορφή τοῦ ἐδάφους.—Ἡ Ἀττική ἀποτελεῖ τριγωνικὴν χερσόνησον, ἢ ὁποῖα πρὸς Βορρᾶν ἔχει ὡς ὄριον τὴν ὄροσειρὰν Κιθαιρῶνος-Πάρνηθος, πρὸς Νότον δὲ τελειώνει εἰς τὸ ἀκρωτήριον Σούνιον.

Ἄλλαι μικρότεραι ὄροσειραὶ ἐκτείνονται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν κατὰ διαφόρους διευθύνσεις (ἢ Πεντέλη ἀπὸ Δ πρὸς Α, ὁ Αἰγάλεως καὶ ὁ Ὑμηττός ἀπὸ Β πρὸς Ν). Αἱ ὄροσειραὶ αὐταὶ δι-

32. Αὐλὸν (Κακοσάλεσι). Αἱ χωρικαὶ τῆς Ἀττικῆς κατὰ τὰς πανηγύρεις χορεύουν εἰς τὰ προαύλια τῶν ναῶν ἢ εἰς ἀνοικτοὺς χώρους.

(Φωτογραφία Ν. Ζογράφου)

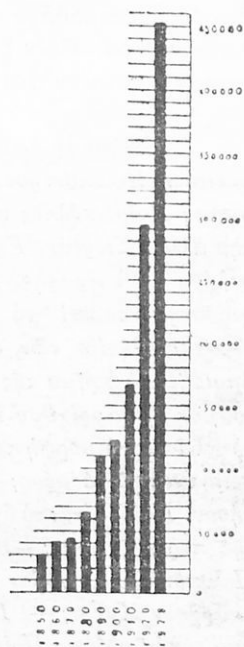
αιροῦν τὴν Ἀττικὴν εἰς διάφορα λεκανοπέδια, τὰ ὁποῖα εἶναι ἀνοικτὰ πρὸς τὴν θάλασσαν· ἀποτελοῦν μικρὰς πεδιάδας, τὰς ὁποίας διακρίνομεν μὲ τὰ ὀνόματα: τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Ἐλευσί-
νος, τοῦ Μαραθῶνος, τῶν Μεσογείων καὶ τῶν Μεγάρων. Εἰς τὸ νότιον ἄκρον τῆς Ἀττικῆς ὑψώνονται τὰ ὄρη τῆς Λαυρεωτικῆς.

2. Ἡ θέσις καὶ αἱ φυσικαὶ καλλοναὶ τῆς Ἀττικῆς.—

Ἡ Ἀττικὴ φημίζεται διὰ τὸ ξηρὸν καὶ ὑγιεινὸν τῆς κλίμα καὶ διὰ τὰς φυσικὰς καλλονὰς τῆς. Αἱ μαγευτικαὶ ἄκται, ὁ γαλανὸς οὐρανὸς, τὰ χρώματα, μὲ τὰ ὁποῖα βάφονται κατὰ τὴν δύσιν τὰ βουνά τῆς, κάμνουν τὴν Ἀττικὴν μίαν ἀπὸ τὰς ὠραιότερας περιοχὰς ὄχι μόνον τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ ὅλης τῆς Εὐρώπης.

Τὰ προϊόντα τῆς γεωργίας, τῆς ἀμπελοργίας καὶ τῆς ὀρυκτωρυχίας εἰς τὴν Ἀττικὴν εἶναι ὀλίγα. Ἄρα ἡ Ἀττικὴ δὲν ἔχει μεγάλον φυσικὸν πλοῦτον. Ἐχει ὅμως καλὴν γεωγραφικὴν θέσιν, δηλ. θέσιν κεντρικὴν καὶ σπουδαίαν διὰ τὰς συγκοινωνίας καὶ διὰ τὸ ἐμπόριον ἔχει δὲ καὶ ἐξαιρετον λιμένα εἰς τὸν Πειραιᾶ. Δι' αὐτὸ εἰς τὴν Ἀττικὴν ἀνεπτύχθησαν αἱ μεγαλύτεραι πόλεις τῆς Ἑλλάδος, ἵαί Ἀθῆναι καὶ ὁ Πειραιεύς.

Ἀσκήσεις.— 1. Σχεδιαγράφησε τὴν Ἀττικὴν καὶ σημείωσε τὰ ὄρη, τοὺς ποταμοὺς καὶ τὰς σπουδαιότερας πόλεις τῆς.— 2. Παράστησε μὲ βέλη τὰς διευθύνσεις, πρὸς τὰς ὁποίας ἀναχωροῦν οἱ σιδηρόδρομοι ἀπὸ τὰς Ἀθῆνας.— 3. Παρατήρησε εἰς τὸ ἀπέναντι σχῆμα πῶς ἐμεγάλωσαν αἱ Ἀθῆναι εἰς τὸ διάστημα 80 ἐτῶν. Πόσος ἦτο ὁ πληθυσμὸς τῶν τῶ 1850, τῶ 1900, καὶ τῶ 1928; Μεταξὺ πόιων ἐτῶν ὁ πληθυσμὸς τῶν Ἀθηνῶν ἐμεγάλωσε περισσότερο; Ξεύρεις διατί;— 4. Κατὰ τὸ ἔτος 1936 εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς κατέπλευσαν 6570 ἀτμόπλοια καὶ 2920 ἱστιοφόρα. Πόσα ἀτμόπλοια καὶ πόσα ἱστιοφόρα ἀναλογοῦν εἰς ἐκάστην ἡμέραν;

33. Πῶς ἠῤῥξῆσεν ὁ πληθυσμὸς τῶν Ἀθηνῶν κατὰ τὰ τελευταῖα 80 ἔτη.

(Στατιστικὴ Ὑπηρεσία)

2. Η ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

Ἀπὸ τὴν παραλίαν τοῦ Φαλήρου, ὅταν ὁ ὀρίζων εἶναι καθαρός, ἤμποροῦμεν νὰ διακρίνωμεν τὰ ἀπέναντι βουνὰ τῆς Πελοποννήσου. Πρὶν διευθυνθῶμεν πρὸς τὴν Πελοπόννησον, ἄς παρατηρήσωμεν αὐτὴν εἰς τὸν χάρτην.

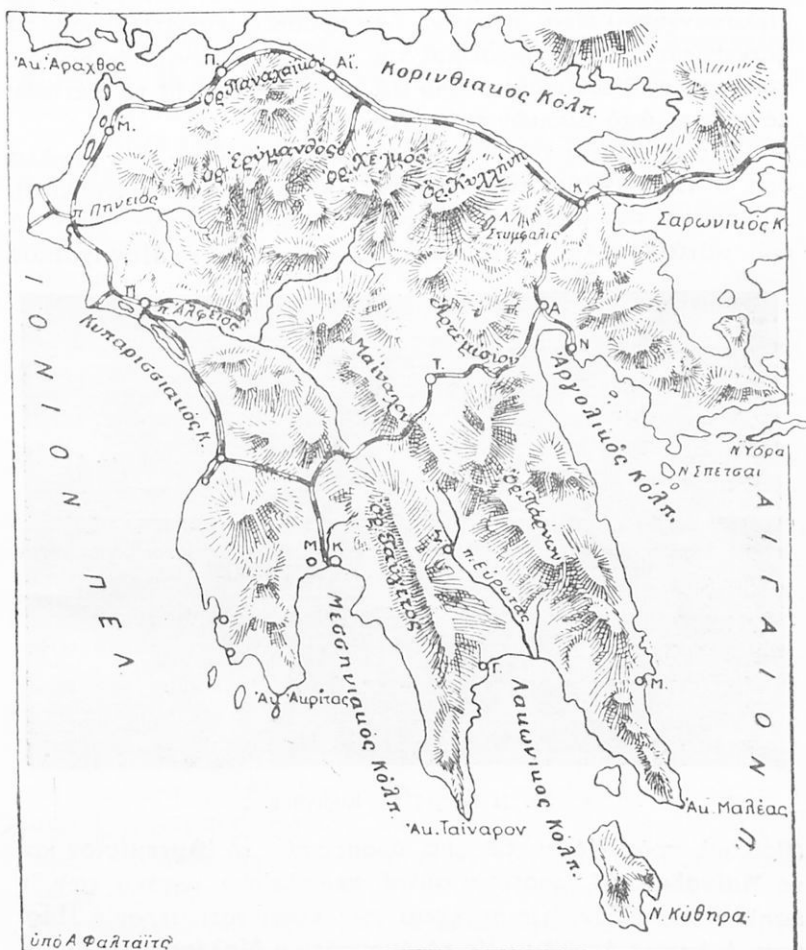
1. Εἰς ποίαν διεύθυνσιν ἀπὸ τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα σου εὐρίσκεται ἡ Πελοπόννησος;—2. Ποῖα πελάγη περιβρέχουν τὴν Πελοπόννησον; Ποῖος κόλπος τὴν ἀποχωρίζει ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν καὶ ποῖος ἀπὸ τὴν ἄλλην Στερεάν Ἑλλάδα; Ποίους ἄλλους κόλπους σχηματίζουν τὰ πελάγη αὐτὰ εἰς τὴν Πελοπόννησον;—3. Ὀνόμασε τὰς μεγαλυτέρας χερσονήσους καὶ τὰ κυριώτερα ἀκρωτήρια.—4. Ποῖαι νῆσοι εὐρίσκονται πλησίον τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀργολικῆς χερσονήσου;—5. Μὲ τί ὁμοιάζει τὸ σχῆμα τῆς Πελοποννήσου;—6. Εὗρε εἰς τὸν χάρτην τὸν ἰσθμὸν τῆς Κορίνθου καὶ τὸν πορθμὸν τοῦ Ρίου.—7. Ποῖα εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ἡ μορφὴ τοῦ ἐδάφους τῆς Πελοποννήσου; Ποῦ ὁ χάρτης δεικνύει πεδινὰ μέρη;—8. Ὀνόμασε τὰ ὑψηλότερα ὄρη τῆς Πελοποννήσου. Ποῖον εἶναι τὸ ὕψος των ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς περιοχῆς σας;—9. Ὀνόμασε τοὺς μεγαλυτέρους ποταμοὺς τῆς Πελοποννήσου. Πόθεν πηγάζει καθεὶς καὶ ποῦ ἐκβάλλει;—10. Ποῦ ὑπάρχουν λίμναι;—11. Ποίους τόπους τῆς Πελοποννήσου γνωρίζεις ἀπὸ τὴν ἱστορίαν; Ποίας πόλεις; Εὗρε τας εἰς τὸν χάρτην.

Α'. ΤΟ ΟΝΟΜΑ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ ΚΑΙ Ο ΙΣΘΜΟΣ ΤΗΣ ΚΟΡΙΝΘΟΥ

Τὸ ὄνομα τῆς ἡ Πελοπόννησος ἔλαβεν ἀπὸ ἓνα πανάρχαιον βασιλεῖα τῆς, τὸν Πέλοπα. Μὲ τὴν τομὴν δὲ τοῦ Ἴσθμου ἔγινε πράγματι νῆσος, ἐνῶ πρωύτερα ἦτο μόνον κατ' ὄνομα.

Ἡ τομὴ τοῦ Ἴσθμου ἔγινε πρὸ 46 ἑτῶν. Ἐσκαψαν δηλ. εἰς τὸν Ἴσθμὸν μίαν βαθεῖαν αὐλάκα (διώρυγα) καὶ ἤνωσαν τὸν Σαρωνικὸν μὲ τὸν Κορινθιακὸν κόλπον. Ἔτσι τὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα πρωύτερα ἔπρεπε νὰ κάμνουν τὸν γύρον τῆς Πελοποννήσου, τώρα περνοῦν ἀμέσως ἀπὸ τὴν μίαν θάλασσαν εἰς τὴν ἄλλην.

Τὸ μῆκος τῆς διώρυγος εἶναι 6300 μέτρα, τὸ πλάτος τῆς 25 μ. καὶ τὸ βάθος τῆς 8 μ. (κάτω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θα-

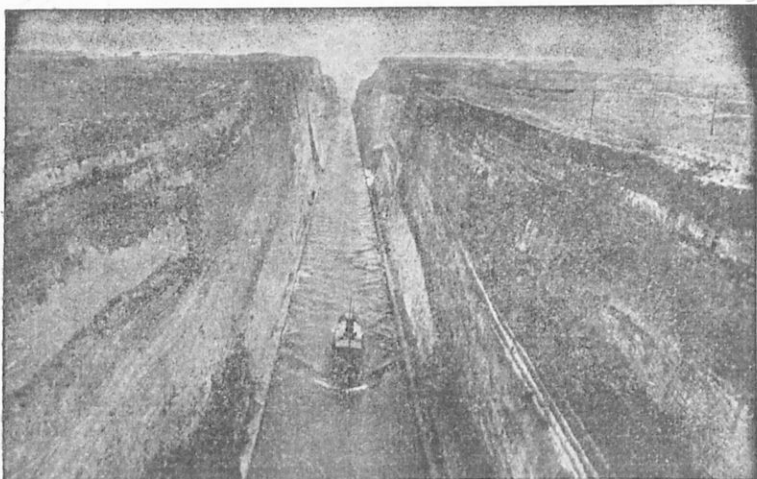
34. Χάρτης τῆς Πελοποννήσου ὑπὸ κλίμακα 1:2.000.000

λάσσης). Ἡ κίνησις εἰς τὴν διώρυγα εἶναι μεγάλη. Ὑπελογί-
σθη, ὅτι κάθε ἡμέραν περνοῦν ἀπὸ ἐκεῖ περίπου 20 ἀτμόπλοια
καὶ 4 ἰστιοφόρα.

Β'. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

“Όπως ο χάρτης μας δεικνύει, τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Πελοποννήσου εἶναι ὄρεινόν. Ἐάν προσέξωμεν καλύτερον, θὰ διακρίνωμεν, ὅτι αἱ ὄροσειραὶ τῆς εἰς μὲν τὸ κεντρικόν καὶ δυτικόν μέρος διευθύνονται ἀπὸ ΒΔ πρὸς ΝΑ, εἰς δὲ τὸ ἀνατολικόν μέρος ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολάς.

Εἰς τὰ βόρεια τῆς Πελοποννήσου ὑψώνονται τρία μεγάλα ὄρη, ὁ Ἐρύμανθος, τὰ Ἀροάνια (Χελμός) καὶ ἡ Κυλλήνη. Αἱ κορυφαὶ τῶν φθάνουν εἰς ὕψη 2200-2300 μέτρων. Ἀπὸ τὰ ὄρη αὐτὰ διακλαδίζονται πρὸς Βορρᾶν μὲν τὸ Παναχαϊκόν

35. Ἡ διώρυξ τῆς Κορίνθου.

(Βοδιάς), πρὸς Νότον δὲ δύο ὄροσειραὶ: τὸ Ἀρτεμίσιον καὶ τὸ Μαίναλον. Αἱ ὄροσειραὶ αὐταὶ περικλείουν μεταξύ τῶν ἑν ὕψηλόν ὄροπέδιον. Ὡς συνέχειά τῶν εἶναι νοτιώτερον ὁ Πάργων, ὁ ὁποῖος ἀπολήγει εἰς τὸ ἀκρωτήριον Μαλέαν.

Πρὸς δυσμᾶς τῶν ὄρέων αὐτῶν ἐκτείνεται μία ἄλλη ὄροσειρά, ἡ ὁποία ἀρχίζει μὲ τὸ Λύκαιον καὶ τὰ Νόμια ὄρη καὶ τελειώνει μὲ τὸν Ταῦγετον. Τὸ ὄρος αὐτὸ ἔχει τὴν ὑψηλότεραν κορυφὴν τῆς Πελοποννήσου (2400 μ.) καὶ καταλήγει εἰς τὸ Ταίναρον.

Γεωργίου Α. Μέγα

Τέλος χαμηλά ὄρη (**Ἰθώμη, Μαθίας**) ὑψώνονται εἰς τὴν νοτιοδυτικὴν χερσόνησον, τὴν Μεσσηνιακὴν. Αὐτὴ καταλήγει εἰς τὸ ἀκρωτήριον **Ἀκρίτας**.

Τὰ ὄρη τῆς βορειοανατολικῆς Πελοποννήσου (**Ἀραχναῖον, Δίδυμον**) εἶναι χαμηλά καὶ ἔχουν διεύθυνσιν ἀπὸ δυσμῶν πρὸς ἀνατολάς.

Μεταξὺ τῶν ὄροσειρῶν αὐτῶν ὑπάρχουν σειραὶ ἀπὸ ὑψηλὰ ὄροπέδια (τῆς Τριπόλεως, τῆς Μεγαλοπόλεως).

Χαμηλαὶ πεδιναὶ ἐκτάσεις ὑπάρχουν εἰς τὰ βορειοδυτικὰ παράλια (Ἡλεία) καὶ εἰς τοὺς μυχούς τῶν κόλπων τῆς Πελοποννήσου. Ἐκεῖ σχηματίζονται μικραὶ, ἀλλ' εὐφοροὶ πεδιάδες: ἡ Ἀργολικὴ, ἡ Λακωνικὴ καὶ ἡ Μεσσηνιακὴ. Τέλος στενὴ παραλιακὴ λωρὶς ἐκτείνεται κατὰ μῆκος τῆς παραλίας τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου.

Γ'. ΥΔΑΤΑ

Ὁ μεγαλύτερος ποταμὸς τῆς Πελοποννήσου εἶναι ὁ **Ἀλφειός**. Ἄλλοι σχετικῶς μεγάλοι ποταμοὶ τῆς Πελοποννήσου εἶναι ὁ **Πηνειὸς** καὶ ὁ **Πάμισος**. Οἱ ποταμοὶ αὐτοὶ ρέουν εἰς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς Πελοποννήσου. Ἀντιθέτως ὁ **Ἰναχος** ποταμὸς, ὁ ὁποῖος ρεεῖ εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος, ἔχει τόσον ὀλίγα ὕδατα, ὥστε δὲν κατορθώνει νὰ φθάσῃ εἰς τὴν θάλασσαν.

Γενικῶς ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι τὸ ὕδωρ τῆς βροχῆς, τὸ ὁποῖον πίπτει καθ' ὄλον τὸ ἔτος εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Πελοποννήσου, καθὼς καὶ εἰς τὴν ἄλλην ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, μόλις φθάνει τὸ ἥμισυ τοῦ ὕδατος, τὸ ὁποῖον πίπτει εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα. Ἄν δηλ. ἀφήσωμεν ἀνοικτὰ εἰς τὸ ὑπαιθρον δύο ἐντελῶς ἴσα καὶ ὅμοια δοχεῖα, ἓν εἰς τὸ Ναύπλιον καὶ ἄλλο εἰς τὴν Κυπαρισσίαν, τὸ ὕδωρ, τὸ ὁποῖον θὰ μαζευθῇ καθ' ὄλον τὸ ἔτος, εἰς μὲν τὸ πρῶτον δοχεῖον θὰ ἔχη ὕψος 50 ἑκατοστῶν τοῦ μέτρου, εἰς δὲ τὸ δευτέρον 92 ἑκατοστῶν.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον εὐρίσκομεν, ὅτι τὸ ἐτήσιον μέσον ὕψος βροχῆς

εἰς τὰς Ἀθήνας εἶναι 40 ἑκατοστὰ τοῦ μέτρου

» τὸ Ναύπλιον » 50 » » »

» τὴν Τρίπολιν » 80 » » »

εἰς τὰς Καλάμας	εἶναι	84	ἐκατοστὰ τοῦ μέτρου
» τὴν Κυπαρισσίαν	»	92	» » »
» τὴν Δημητσάναν	»	110	» » »
» τὴν Ζάκυνθον	»	112	» » »
» τὴν Κέρκυραν	»	120	» » »

Ἐκ τῶν ποίους λόγους προέρχεται τοῦτο ;

Εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸν χειμῶνα φυσοῦν πότε οἱ βόρειοι ἢ βορειοανατολικοὶ ἄνεμοι καὶ πότε οἱ νότιοι ἢ νοτιοδυτικοὶ ἄνεμοι. Οἱ πρῶτοι εἶναι ψυχροὶ καὶ ξηροί· οἱ δεύτεροι, οἱ ὅποιοι ἔρχονται ἀπὸ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν, εἶναι ὑγροὶ καὶ φέρουν βροχάς. Αἱ ὑψηλαὶ ὄμως ὄροσειραί, αἱ ὅποια ἐκτείνονται καθ' ὅλην τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὰ ΒΔ πρὸς τὰ ΝΑ, ἀναγκάζουν τοὺς νοτιοδυτικούς καὶ τοὺς νοτίους ἀνέμους νὰ ἀνέλθουν ὑψηλότερα. Ἐνῶ λοιπὸν ἀνέρχονται, φθάνουν εἰς ψυχρότερα στρώματα ἀέρος καὶ ψύχονται· ἐκεῖ οἱ ὕδαρτοι τῶν συμπυκνώνονται, ὑγροποιοῦνται καὶ πίπτουν ὡς βροχή. Δι' αὐτὸ γενικῶς εἰς τὰ βουνὰ πίπτουν περισσότεραι βροχαὶ καὶ οἱ ποταμοὶ ἔχουν τὰς πηγὰς τῶν εἰς αὐτά.

36. Πῶς σχηματίζεται ἡ βροχὴ εἰς τὰ βουνά.

Ἐνῶ λοιπὸν ἀνέρχονται, φθάνουν εἰς ψυχρότερα στρώματα ἀέρος καὶ ψύχονται· ἐκεῖ οἱ ὕδαρτοι τῶν συμπυκνώνονται, ὑγροποιοῦνται καὶ πίπτουν ὡς βροχή. Δι' αὐτὸ γενικῶς εἰς τὰ βουνὰ πίπτουν περισσότεραι βροχαὶ καὶ οἱ ποταμοὶ ἔχουν τὰς πηγὰς τῶν εἰς αὐτά. Ἄλλ' ὅταν τὰ νέφη περάσουν ἐπάνω ἀπὸ τὰς ὄροσειράς καὶ φθάσουν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, τότε δὲν ἔχουν πλέον ἀρκετὴν ποσότητα ἀπὸ ὕδαρτους.

Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἡ δυτικὴ Ἑλλάς ἔχει μεγαλύτερους ποταμούς καὶ πλουσιωτέραν βλάστησιν, ἐνῶ ἡ ἀνατολικὴ εἶναι πτωχότερα. Δι' αὐτὸ καὶ ἡ ἐνέργεια τῶν ποταμῶν εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς Πελοποννήσου εἶναι πολὺ σπουδαιότερα παρὰ εἰς τὴν ἀνατολικὴν.

Μᾶς εἶναι γνωστὸν, ὅτι οἱ ποταμοὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν ὑλῶν, τὰς ὁποίας συμπαρασύρουν ἀπὸ τὸ ἔδαφος, τὸ ἐκφορτώνουν εἰς τὰς ἐκβολὰς τῶν καὶ με αὐτὸν τὸν τρόπον ἐπεκτείνουν τὴν παραλίαν. Ἔτσι ὁ Ἄλφειός ἐσχημάτισεν εἰς τὴν δυτικὴν ἀκτὴν μεγάλην ἀμμώδη ἕκτασιν, τὴν **λιμνοθάλασσαν τῆς Ἀγουλινίτσας**. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὰ ἀβαθῆ νερά οἱ ἰχθύες ἀποθέτουν ἡσυχῶς καὶ ἀσφαλῶς τὰ αὐγά των καὶ ἐν γένει

ζοῦν μὲ ἄνεσιν, αἱ λιμνοθάλασσαι εἶναι τὰ καταλληλότερα μέρη διὰ τὴν ἰχθυοπαραγωγὴν. Δι' αὐτὸ εἰς τὴν Ἀγουλινίτσαν ὑπάρχει ἰχθυοτροφεῖον, ὅπου ψαρεύουν κεφάλους, χέλια καὶ ἄλλα ψάρια εἰς μεγάλην ποσότητα. Ἔχουν ὅμως οἱ τόποι αὐτοὶ καὶ ἓνα μέγαν κακόν, τὴν ἐλονοσίαν.

Ἐκτὸς αὐτοῦ οἱ ποταμοὶ τῆς δυτικῆς Πελοποννήσου μὲ τὰς πλημμύρας τῶν ἐσκέπασαν τὰ χαμηλὰ μέρη, ὅσα ἦσαν πλησίον εἰς τὰς ὄχθας τῶν, μὲ ἄφθονον ἰλύν. Ἔτσι ἐδημιούργησαν ἐκεῖ εὐφώρα βαθύπεδα.

Δ'. ΚΛΙΜΑ

Οἱ νότιοι καὶ νοτιοδυτικοὶ ἄνεμοι, οἱ ὁποῖοι ἔρχονται ἀπὸ τὴν Μεσόγειον, δὲν φέρουν μόνον βροχὰς εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' ἔχουν ἐπίδρασιν εὐνοϊκὴν καὶ εἰς τὸ κλίμα τῶν παραλίῶν μερῶν τῆς.

Ὅταν λουώμεθα εἰς τὴν θάλασσαν, παρατηροῦμεν, ὅτι τὰ νερά θερμαίνονται ὑπὸ τοῦ ἡλίου ἀργότερα παρά ἡ ξηρά, ἀλλὰ καὶ ἀργότερα ψύχονται. Δι' αὐτὸ καὶ οἱ ἄνεμοι, οἱ ὁποῖοι ἔρχονται ἀπὸ τὴν θάλασσαν, εἶναι δροσεροὶ μὲν κατὰ τὸ θέρος, θερμοὶ δὲ κατὰ τὸν χειμῶνα· ὥστε τὰ παράλια μέρη ἔχουν γενικῶς δροσερὸν θέρος καὶ γλυκὺν χειμῶνα. Τοιοῦτο κλίμα λέγεται θαλάσσιον.

Τὸ ἐσωτερικὸν ὅμως τῆς Πελοποννήσου δὲν εἶναι ἀνοικτὸν πρὸς τὴν θάλασσαν, διότι ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τὸ περιβάλλουν ὕψηλὰ βουνά. Αὐτὰ ἐμποδίζουν τοὺς θαλασσίους ἀνέμους νὰ φθάσουν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας καὶ νὰ μετριάσουν τὸ ψυχρὸς τοῦ χειμῶνος καὶ τὴν ζέστην τοῦ θέρους. Δι' αὐτὸ ὁ χειμῶν ἐκεῖ εἶναι πολὺ ψυχρὸς· θὰ ἦτο δὲ καὶ τὸ θέρος πάρα πολὺ θερμὸν, ἂν δὲν ἦσαν τὰ ὄροπέδια τοῦ ἐσωτερικοῦ πολὺ ὕψηλὰ (650-700 μέτρα ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης). Ὅταν ἓνας τόπος ἔχη τὸν μὲν χειμῶνα ψυχρὸν, τὸ δὲ θέρος θερμὸν, λέγομεν, ὅτι ἔχει κλίμα ἠπειρωτικόν.

Ἀπὸ ὅσα εἶπομεν, συμπεραίνομεν τὰ ἑξῆς :

1) Ὅσον πλησιέστερα πρὸς τὴν θάλασσαν εἶναι ἓνας τόπος, τόσο θερμότερον χειμῶνα καὶ δροσερώτερον θέρος ἔχει· καὶ 2) ὅσον ὕψη-

λότερα από την επιφάνειαν τῆς θαλάσσης κείται ἕνας τόπος, τόσον ψυχρότερος εἶναι.

Ἡ Πελοπόννησος λοιπόν, ἂν καί βρέχεται ὀλόγυρα ἀπὸ θάλασσαν, δὲν ἔχει εἰς ὅλα τὰ μέρη της τὸ ἴδιον κλίμα. Τὸ κλίμα ὁμως, δηλ. ἡ θερμότης, οἱ ἄνεμοι καὶ ἡ ὑγρασία, ἔχει μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὴν βλάστησιν τῶν φυτῶν, ἐπομένως καὶ εἰς τὰς ἀσχολίας καὶ εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων· δι' αὐτὸ θὰ ἐξετάσωμεν χωριστὰ τὴν κεντρικὴν καὶ χωριστὰ τὰς παραλιακὰς ζώνας τῆς Πελοποννήσου.

Ε'. ΑΙ ΦΥΣΙΚΑΙ ΠΕΡΙΟΧΑΙ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

1. Η ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΣ

Ὁρη ὕψηλὰ περιβάλλουν τὴν κεντρικὴν Πελοπόννησον ἀπὸ ὅλας τὰς πλευράς της. Καὶ τὰ μὲν βόρεια ὄρη (Ἐρύμανθος, Ἄροάνια, Κυλλήνη) κλείουν τὴν κεντρικὴν Πελοπόννησον ἀπὸ Βορρᾶ, ὡς νὰ ἀποτελοῦν τεῖχος ἀδιαπέραστον. Τὰ ὄρη ὁμως, τὰ ὁποῖα ὑψώνονται εἰς τὰς ἄλλας πλευράς της (Ἄρτεμισιον, Πάρνων, Ταῦγετος, Νόμια) ἀφήνουν μεταξὺ τῶν χαμηλὰς διόδους. Ἀπὸ τὰς διόδους αὐτὰς διέρχονται αἱ ὁδοὶ τῆς συγκοινωνίας (σιδηρόδρομοι, ἀμαξιταὶ ὁδοί).

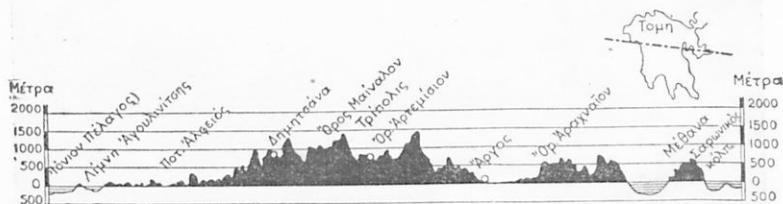
Ἡ κεντρικὴ Πελοπόννησος μὲ τὸ ἀρχαῖον της ὄνομα λέγεται Ἄρκαδία. Εἶναι χώρα ὕψηλῃ. Τὸ Μαίναλον ὄρος, τὸ ὁποῖον ἐκτείνεται ἀπὸ βορρᾶ πρὸς νότον, χωρίζει τὴν Ἄρκαδιαν εἰς δύο λεκάνας : τὴν *λεκάνην τῆς ἀνατολικῆς Ἄρκαδίας* καὶ τὴν *λεκάνην τῆς δυτικῆς Ἄρκαδίας*.

1. Ἡ *λεκάνη τῆς ἀνατολικῆς Ἄρκαδίας* ἀποτελεῖ ὕψηλὸν ὄροπέδιον, τὸ *ὄροπέδιον τῆς Τριπόλεως* (ὕψος 650-700 μ. ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης). Τὸ ὄροπέδιον αὐτὸ δὲν ἔχει διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν. Δι' αὐτὸ τὰ ὕδατά του ἀλλοῦ μὲν σχηματίζουν ἔλη καὶ λίμνας (*Στυμφαλὶς*), ἀλλοῦ δὲ βυθίζονται εἰς καταβόθρας, δηλαδὴ εἰς χάσματα τῆς γῆς καὶ ρέουν ὑπογείως. Ἔτσι ἡ λίμνη, τὴν ὁποίαν τὰ ὕδατα ἐσχημάτιζαν ἄλλοτε εἰς τὴν *Φενεόν*, ἀπεξηράνθη. Διότι τὰ ὕδατά της μὲ τὴν πίεσιν τῶν ἡνοιξάντων τὴν καταβόθραν, ἡ ὁποία εἶχε φραχθῆ. Τώρα τὰ νερὰ ρέουν ὑπογείως καὶ χύνονται εἰς τὴν κοίτην τοῦ

Λάδωνος ποταμοῦ. Καί τούτου δὲ τὰ ὕδατα χάνονται μέσα εἰς καταβόθρας καὶ πάλιν ἀναφαίνονται παρακάτω.

Καθὼς εἶπομεν, τὸ ὄροπέδιον ἔχει τραχὺν χειμῶνα. Ἡ θερμοκρασία εἰς τὴν Τρίπολιν κατέρχεται τὸν χειμῶνα καὶ κάτω ἀπὸ τὸ μηδέν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ διαφορά τῆς θερμοκρασίας μεταξὺ θέρους καὶ χειμῶνος εἶναι ἀρκετὰ μεγάλη (βαθμοὶ 18), δι' αὐτὸ οὔτε ἡ λεμονέα, οὔτε ἡ ἐλαία ἤμποροῦν νὰ ἀνθέξουν. Εὐδοκιμοῦν ὅμως τὰ σιτηρά, ἡ ἄμπελος καὶ τὰ γεώμηλα. Προπάντων φημίζονται τὰ κρασιά τῆς Τεγέας.

Ἐπειδὴ τὸ ὄροπέδιον εἶναι ἀρκετὰ ὑψηλόν, τὸ θέρος εἶναι ὀροσερὸν καὶ πολλοὶ πηγαίνουν εἰς τὴν Τρίπολιν πρὸς παραθερισμόν. Ἡ Τρίπολις εἶναι κτισμένη εἰς τοὺς ἀνατολικοὺς

37. Κάθετος τομὴ τῆς Πελοποννήσου ἀπὸ Δ πρὸς Α.

πρόποδας τοῦ Μαινάλου ὄρους καὶ ἔχει κλίμα ὑγιεινόν. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ θέσις τῆς εἶναι κεντρική, ἡ Τρίπολις κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἦτο πρωτεύουσα τῆς Πελοποννήσου. Δι' αὐτὸ αἱ πρῶται μεγάλοι μάχαι τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον τῶν Τούρκων εἰς τὴν Πελοπόννησον κατὰ τὸ 1821 ἔγιναν εἰς τὰ περίχωρα τῆς Τριπόλεως (Βαλτέτσι).

Σήμερον ἡ Τρίπολις εἶναι κέντρον ἐμπορικόν καὶ διοικητικόν τῆς Ἀρκαδίας. Ἔχει 15.000 κατοίκους καὶ συνδέεται σιδηροδρομικῶς μὲ τὸ Ἄργος καὶ μὲ τὰς Καλάμας. Δρόμοι ἀμαξιτοὶ τὴν συνδέουν μὲ τὰς κυριωτέρας κωμοπόλεις τῆς Ἀρκαδίας καὶ μὲ τὴν Σπάρτην.

2. Ἡ δυτικὴ Ἀρκαδία εἶναι πολὺ ὀρεινὴ (ὄρη τῆς Γορτυνίας) καὶ μόνον μίαν στενήν καὶ μακρὰν λεκάνην περικλείει, τὴν λεκάνην τῆς Μεγαλοπόλεως. Αὐτὴ διευθύνεται ἀπὸ τὰ ΒΔ

πρὸς τὰ ΝΑ καὶ εἶναι χαμηλοτέρα ἀπὸ τὴν προηγουμένην (ὕψος 500 μ.). Τὰ ὕδατα τῆς λεκάνης αὐτῆς μαζεύονται εἰς τὴν κοίτην τοῦ Ἰαλφειοῦ· ἔτσι εὐρίσκουν διέξοδον μεταξὺ τῶν βουνῶν τῆς Ἀνδριτσαίνης καὶ χύνονται εἰς τὸ Ἴόνιον πέλαγος.

Ἄλλοτε ἡ λεκάνη αὐτὴ ἦτο βυθὸς λίμνης καὶ δι' αὐτὸ τὸ ἔδαφός της ἀποτελεῖται ἀπὸ πηλοῦς καὶ ἄμμους. Καὶ ἐδῶ παράγονται σιτηρὰ καὶ οἴνοι. Κέντρον τῆς περιοχῆς εἶναι ἡ **Μεγαλόπολις** (3000 κάτ.), ἡ ὁποία εὐρίσκεται εἰς τὸ μέσον τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Τριπόλεως-Καλαμῶν.

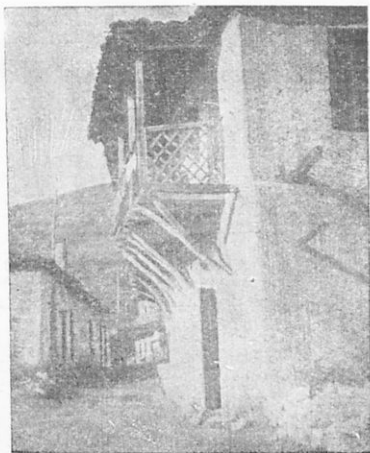
38. Δημητσάνα, ἡ ἱστορική κομόπολις τῆς Ἀρκαδίας.

Τὰ ὄρεινά μέρη τῆς δυτικῆς Ἀρκαδίας (ἐπαρχίας **Γορτυνίας**) δὲν ἔχουν ἀρκετὰ καλλιεργήσιμα μέρη. Δι' αὐτὸ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοικοὺς ἀποδημοῦν εἰς ἄλλας πόλεις καὶ ἐπιδίδονται εἰς τὰς τέχνας καὶ τὸ ἐμπόριον. Ἀπὸ τὰς πολλὰς κώμας τῆς Γορτυνίας ἀναφέρομεν τὰ **Λαγκάδια** (4000 κάτ.) καὶ τὴν **Δημητσάναν** (2000), ἡ ὁποία εὐρίσκεται εἰς ὕψος 1000 μ. καὶ εἶναι πατρίς τοῦ ἔθνομάρτυρος Πατριάρχου Γρηγορίου τοῦ Ε' καὶ τοῦ Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανοῦ. Αὕτη εἶχεν ἐπὶ Τουρκοκρατίας περίφημον Σχολὴν μὲ μεγάλην βιβλιοθήκην, κατὰ τὸν Ἰερὸν δὲ Ἀγῶνα εἶχε 14 πυριτιδομύλους, οἱ ὁποῖοι εἰργάζοντο

νυχθημερόν, διὰ νὰ ἐφοδιάζουν πυρίτιδα εἰς τοὺς Ἑλληνας πού ἐπολέμουν.

3. Τὰ ὄρη τῆς Ἀρκαδίας.—Τὰ βόρεια ἀρκαδικὰ ὄρη (Ἐρύμανθος ἢ Ὀλωνός, Ἀροάνια ἢ Χελμός, Κυλλήνη ἢ Ζήρια) ἀποτελοῦν ἕνα συμπαγῆ ὄγκον. Κατὰ τὸ πλεῖστον ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἀσβεστόλιθον καὶ παρουσιάζουν ἀποτόμους κλιτύς καὶ βαθεῖας χαράδρας καὶ βάραθρα. Εἰς μίαν ἀπότομον κλιτὺν τοῦ Χελμοῦ μία πηγὴ πίπτει ἀπὸ ὕψος 200 μέτρων ὡς καταρράκτης (ὕδατα τῆς **Στυγός**, κοινῶς Μαυρονέρι).

Γενικῶς τὰ ὄρη τῆς Ἀρκαδίας δέχονται πολλὰς βροχὰς καὶ δι' αὐτὸ εἶναι γεμάτα ἀπὸ πηγὰς καὶ ἀπὸ δάση. Εἰς τὰ χαμηλότερα μέρη (ἕως ὕψος 700 μέτρων) φυτρῶνουν ἡ πεύκη, ἡ κυπάρισσος καὶ ἡ βαλανιδέα. Ἀπὸ 700 μ. ἕως 900 μ. εὐδοκιμεῖ ἡ δρυς καὶ ἡ καστανέα. Τέλος ἀπὸ 900 μ. ἕως 1900 μ. τὰ δάση ἀποτελοῦνται μόνον ἀπὸ ἐλάτην, ὄξυαν καὶ ὕψηλὴν πεύκην (ἢ πεύκην αὐστριακὴν). Πέραν ἀπὸ τὴν ζώνην αὐτὴν τὸ ψῦχος εἶναι τόσον δριμύ, ὥστε κανὲν δένδρον δὲν ἔμπορεῖ ν' ἀναπτυχθῇ (ἀ λ π ι κ ῆ ζ ὶ ν η).

39. Δρόμος εἰς ἓν χωρίον τῆς Ἀρκαδίας (τὰ Μαγούλιανα) με ὀραίους ἐξώστιας.

Περίφημον εἶναι εἰς τὴν Ἀρκαδίαν τὸ δάσος τῶν ἐλατῶν τῆς **Βυτίνης**, ὅπου εἰς ὕψος 1200 μ. ὑπάρχει санаτόριον.

Τὰ δάση αὐτὰ παρέχουν εἰς τοὺς κατοίκους ξυλείαν δι' οἰκοδομὴν καὶ διὰ καύσιμον ὕλην. Ἀλλὰ καὶ βοσκὴν διὰ τὰ ποίμνια παρέχουν τὰ ὄρη τῆς Ἀρκαδίας, καθὼς καὶ τῆς ἄλλης Πελοποννήσου. Δι' αὐτὸ πολλὰ πρόβατα καὶ αἴγες βόσκουν εἰς τὰ πλάγια τῶν. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι ἄφθονα εἰς τὸν τόπον τὰ

μαλλιά, αί γυναῖκες ὑφαίνουν τάπητας (χαλιά, ἀντρομίδες), τοὺς ὁποίους πωλοῦν καί εἰς τὸ ἐμπόριον. Εἰς τὴν Τρίπολιν μάλιστα ὑπάρχουν ἐργοστάσια φανελλοποιίας.

2. Η ΔΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΒΟΡΕΙΑ ΠΑΡΑΛΙΑ

Γύρω εἰς τὸ ὄρεινὸν αὐτὸ κέντρον αἱ ἄκται τῆς Πελοποννήσου πρὸς μὲν τὸ Αἰγαῖον εἶναι στεναὶ καὶ ἀπόκρημνοι, πρὸς

40. Ὁ Χελμὸς χιονισμένος, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ ἀεροπλάνον.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπὴρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

δὲ τὸ Ἰόνιον εἶναι πλατεῖαι καὶ χαμηλαί. Θὰ ἐξετάσωμεν πρῶτον τὰ δυτικὰ καὶ τὰ βόρεια παράλια.

1. Ἡ δυτικὴ πλευρὰ τῆς Πελοποννήσου περιλαμβάνει χαμηλὰς πεδιάδας, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἀνοικταὶ πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ πρὸς τοὺς ΝΔ ἀνέμους, ἔχουν διὰ τοῦτο κλίμα θ α λ ά σ σ ι ο ν καὶ κανονικὰς καὶ ἀφθόνας βροχὰς. Χιῶν σπανιώτατα πίπτει, διότι τὰ ὑψηλὰ ὄρη τῆς Πελοποννήσου προφυλάσσουν τὰ πεδινὰ αὐτὰ μέρη ἀπὸ τοὺς ψυχροὺς βορείους ἀνέμους. Δι'

ὄλα αὐτὰ ἢ βλάστησις εἰς τὴν πλευρὰν αὐτὴν τῆς Πελοποννήσου εἶναι πλουσιωτάτη. Προπάντων εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ εἰς τὴν Ἡλείαν ὑπάρχουν ὠραιότατα δάση ἀπὸ δάφνας καὶ πικροδάφνας, μύρτους, σχίνους, ρεῖκια, σπάρτα καὶ ἄλλους θάμνους.

Τὸ ἔδαφος εἰς τὰς πεδιάδας αὐτὰς ἀποτελεῖται ἀπὸ πηλοῦς καὶ ἄμμους· εἶναι προσχωσιγενές καὶ ποτίζεται ἀπὸ μεγάλους σχετικῶς ποταμοὺς (Πηνειὸς καὶ Ἄλφειός εἰς τὴν

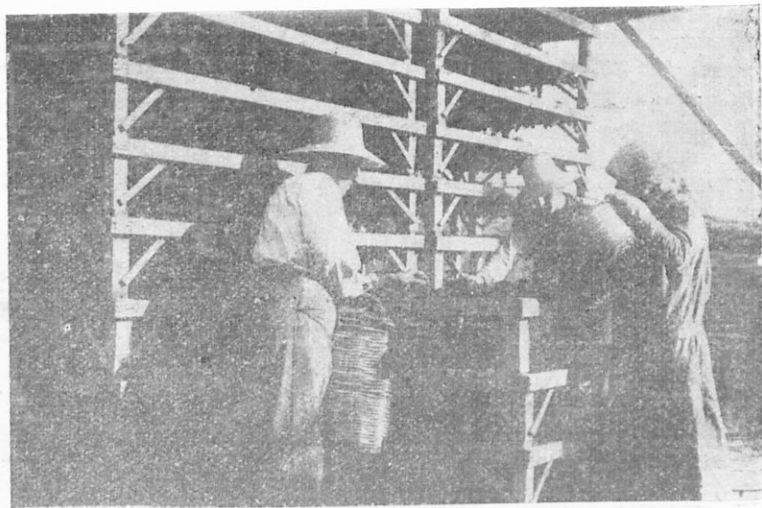
41. Ἄπλωμα σταφίδος πρὸς ἀποξήρανσιν εἰς ἓνα ἄλωνα.

(Φωτογραφία ΑΣΟ)

Ἡλείαν, Πάμισος εἰς τὴν Μεσσηνίαν). Δι' αὐτὸ αἱ πεδιάδες αὐταὶ εἶναι εὐφορώταται καὶ κατάφυτοι ἀπὸ ἀμπέλια καὶ σταφιδαμπέλους, ἐλαιώνας καὶ κήπους ὀπωροφόρων δένδρων καὶ λαχανικῶν. Ἀρκετὰς ὅμως ἐκτάσεις καταλαμβάνουν καὶ οἱ ἀγροὶ τοῦ σίτου. Εἰς μερικὰ μέρη τῆς Μεσσηνίας, ὅπου ὁ Πάμισος πλημμυρίζει, παράγονται ὄρυζα καὶ βάμβαξ. Τόσον δὲ γλυκὺ εἶναι τὸ κλίμα εἰς τὴν Μεσσηνίαν, ὥστε εὐδοκίμοῦν ἐκεῖ καὶ φυτὰ θερμῶν χωρῶν, καθὼς ὁ φοῖνιξ καὶ ἡ βανανέα. Μερικὰ

μάλιστα ἔτη ὠριμάζουν καὶ οἱ καρποὶ των. Ὡστε ὁλόκληρος ἡ Μεσσηνία ὁμοιάζει μὲ θαυμασίον κῆπον,

Πλουσία εἶναι ἡ βλάστησις καὶ εἰς τὴν Ἡλείαν, ὅπου ἐπίσης ἐπικρατεῖ ἡ καλλιέργεια τῆς σταφιδαμπέλου. Ὑπάρχουν ὅμως ἐκεῖ καὶ μεγάλα λιβάδια, ὅπως εἰς τὴν **Ἀμαλιάδα**, καὶ εἰς τὴν **Μανωλάδα**, ὅπου τρέφονται ἀγελάδες καὶ ἄλλα μεγάλα ζῶα, φημίζεται δὲ τὸ βούτυρον καὶ τὸ γιαούρτι τῆς Μανωλάδας.

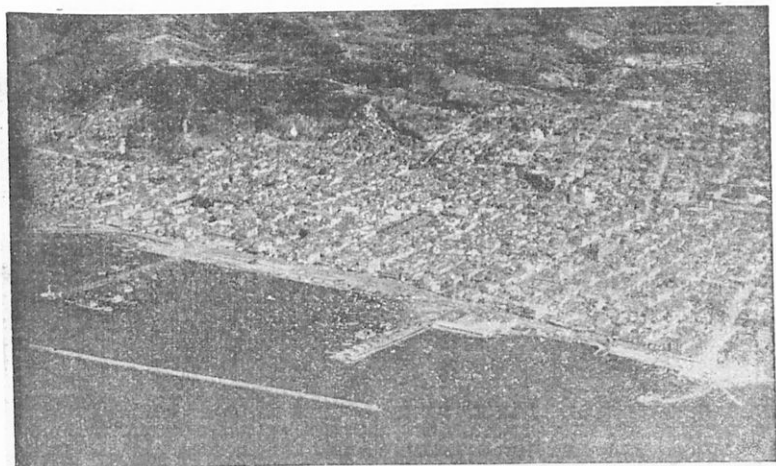
42. Ἄλλοι ἀπλώνουν τὴν σταφίδα κάτω ἀπὸ ὑπόστεγα διὰ νὰ τὴν προφυλάξουν ἀπὸ τὴν βροχὴν.

2. Εἰς τὴν βορειάν πλευρὰν τῆς Πελοποννήσου (**Κορινθία, Αἰγιάλεια, Ἀχαΐα**), ἡ παραλία εἶναι χαμηλὴ, ἀλλ' ὄχι καὶ πλατεῖα· ἀποτελεῖ παραλιακὴν λωρίδα, ἡ ὁποία εἶναι κατάφυτος ἀπὸ σταφιδαμπέλους καὶ ἐλαίας. Εἰς τὴν περιοχὴν μάλιστα τοῦ Αἰγίου καὶ τῆς Κορίνθου παράγεται ἡ καλυτέρα σταφίς (κορινθιακὴ). Ἐκεῖ παράγεται καὶ ξανθὴ σουλτανίνα, τὴν ὁποίαν πωλοῦν καὶ νωπὴν ὡς σταφυλὴν.

Ὁλη λοιπὸν ἡ παραλία τῆς Πελοποννήσου πρὸς δυσμὰς τοῦ Ἴσθμοῦ ἕως τὰς ἐκβολὰς τοῦ Παμῖσου ἀποτελεῖ ἓνα σπ-

νεχῆ καὶ ἀπέραντον ἀμπελῶνα σταφίδος, μέσα εἰς τὸν ὁποῖον εἶναι φυτευμένοι καὶ ἐλαῖαι καὶ πορτοκαλέαι καὶ συκαῖ.

3. Ἡ σταφίς εἶναι τὸ κύριον προϊόν τῆς Πελοποννήσου. Εἰς κανὲν ἄλλο μέρος τοῦ κόσμου, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ περὶ χωρὰ τῆς Σμύρνης, δὲν γίνονται τόσον καλαὶ σταφίδες. Δι' αὐτὸ ἡ κορινθιακὴ σταφίς πωλεῖται εἰς ξένας χώρας (Ἀγγλίαν, Ὀλλανδίαν, Γερμανίαν) μὲ πολὺ καλὴν τιμὴν.

43. Λί Πατρῶν καὶ ὁ λιμὴν τὸν, ἀπὸ ἀεροπλάνου.

Ὁ ζεντρικὸς λιμὴν προφνιάσσειται μὲ ἓνα μεγάλον κωματοθηαύστην.

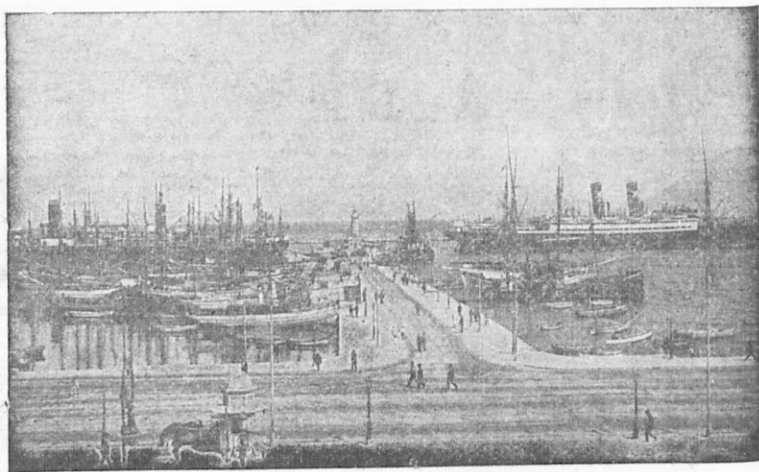
(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑψηρ. Ὑπογρ. Συγκοινωνίας)

Ὁ Αὐγούστος εἶναι ὁ μὴν τῆς ζωηροτέρας κινήσεως καὶ ἐργασίας εἰς τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Πελοποννήσου· τότε οἱ παραγωγοὶ τρυγοῦν καὶ ξηραίνουν τὴν σταφίδα, οἱ δὲ ἔμποροι τὴν μαζεύουσι εἰς ἀποθήκας. Κατόπιν τὴν συσκευάζουσι εἰς κιβώτια καὶ σάκκους, τὴν φορτώνουσι εἰς πλοῖα καὶ τὴν ἐξάγουσι εἰς ξένας ἀγορὰς (ἐξ α γ ω γ ι κ ὶ ὶ ἔ μ π ὶ ρ ι ο ν).

Κύριοι λιμῆνες ἐξ α γ ω γ ῆ ς τῆς σταφίδος εἶναι αἱ Πάτραι, αἱ Καλάμαι, τὸ Αἴγιον καὶ τὸ Κατάκωλον. (Ὅρισατε τὴν θέσιν των ἐπὶ τοῦ χάρτου). Ἐπειδὴ ὁμοῦς ὅλη ἡ σταφίς μας

δὲν ἐξοδεύεται εἰς τὰς ξένας ἀγοράς, δι' αὐτὸ εἰς τὰς Πάτρας, εἰς τὰς Καλάμας, εἰς τὸ Αἴγιον καὶ εἰς τὸν Πύργον ὑπάρχουν ἐργοστάσια, ὅπου ἀπὸ τὴν σταφίδα παράγουν οἰνόπνευμα φαρμακικὸν καὶ ποτὰ.

4. Ἄλλα ἐκλεκτὰ προϊόντα τῆς περιοχῆς αὐτῆς εἶναι τὰ σῦκα, αἱ ἐλαῖαι καὶ τὸ ἔλαιον, τὰ πορτοκάλια καὶ τὰ σταφύλια. Καὶ αὐτὰ, προπάντων τὰ σῦκα καὶ τὰς ἐλαίας τῶν Καλαμῶν, τὰ ἐξάγουν καὶ τὰ πωλοῦν καὶ εἰς ξένους τόπους.

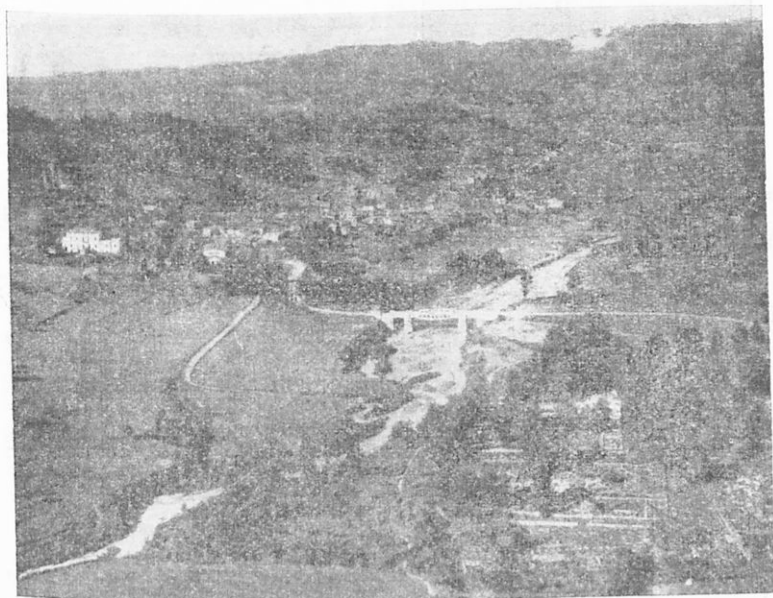
41. Ὁ λιμὴν τῶν Πατρῶν.

Εἰς τὴν μεσσηνιακὴν πεδιάδα ὑπάρχουν καὶ πολλοὶ μορεῶνες. Μὲ τὰ φύλλα τῆς μορέας οἱ κάτοικοι τρέφουν μεταξοσκώληκας καὶ παράγουν μέταξαν. Δι' αὐτὸ εἰς τὰς Καλάμας ὑπάρχουν μεταξουργεῖα, ὅπου κατασκευάζονται μεταξωτὰ ὑφάσματα.

Εἰς τὰς Πάτρας καὶ εἰς τὸ Αἴγιον λειτουργοῦν καὶ ἐργοστάσια χαρτοποιίας· διότι ἔχουν ἄφθονα νερά (Γλαυκός, Σελινοῦς), τὰ ὅποια χρειάζονται διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ χάρτου. Τὸ ὑλικὸν ὅμως τὸ φέρουν ἀπὸ ξένους τόπους, ὅπου ὑπάρχουν μεγάλα δάση. Ἐκεῖ μὲ μηχανήματα κόπτουν τὰ ξύλα, τὰ δὲ πριονίδια τὰ ἀλέθουν εἰς τὸ νερὸ καὶ τὰ μεταβάλλουν εἰς

πολτόν. Ἀπό τόν πολτόν αὐτόν γίνεται τὸ χαρτί, εἰς τὸ ὁποῖον γράφομεν. Τὸ χαρτί τῶν τετραδίων μας εἶναι ἀπὸ τὰ ἐργοστάσια αὐτὰ τῆς Πελοποννήσου.

Ἀπὸ ὅσα εἶπομεν, ἐννοοῦμεν, ὅτι πολλοὶ ἄνθρωποι εἰς τὰς Πάτρας, εἰς τὰς Καλάμας, εἰς τὸ Αἴγιον καὶ εἰς τὸν Πύργον ἀσχολοῦνται μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ τὴν βιομηχανίαν· διὰ τοῦτο αἱ πόλεις αὐταὶ ἔχουν πολλοὺς κατοίκους (Πάτραι 80.000, Καλάμαι 35.000, Πύργος 20.000, Αἴγιον 15.000 κατοίκους).

45. Ἡ Ὀλυμπία, ἀπὸ ἀεροπλάνου. Δεξιὰ τὰ εἱρεῖλια ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους ναοὺς, εἰς τὸ μέσον ὁ Κλάδεος, παραπόταμος τοῦ Ἀλφειοῦ.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑληρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

5. Αἱ Πάτραι εἶναι μία ἀπὸ τὰς ἐμπορικωτέρας καὶ ὠραιότερας πόλεις ὅλης τῆς Ἑλλάδος. Ἐχει καλὴν ρυμοτομίαν καὶ μέγα ἐργοστάσιον, τὸ ὁποῖον κινεῖται μὲ τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ Γλαύκου καὶ παράγει ἠλεκτρικὸν ρεῦμα διὰ τὸν φωτισμὸν καὶ διὰ τὴν κίνησιν. Ἐχει καὶ μεγάλον τεχνητὸν λιμένα, εἰς

τὸν ὁποῖον προσεγγίζουν καὶ ξένα πλοῖα. Δι' αὐτὸ ἔχει κατ' εὐθεΐαν συγκοινωνίαν καὶ μὲ ξένα μέρη.

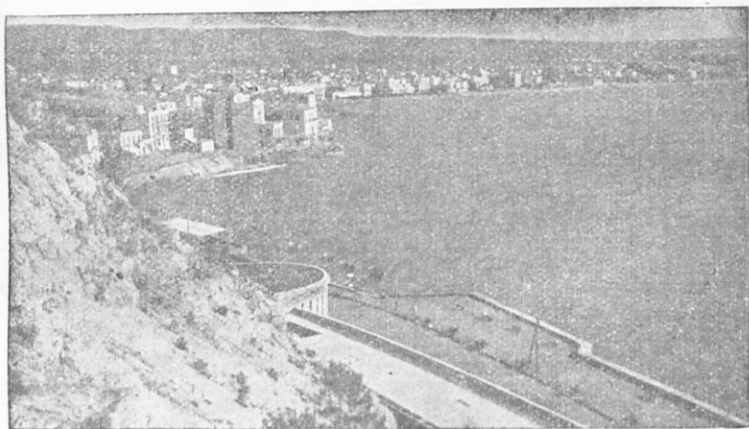

46. Ἐρείπια ἀπὸ ἑνα ναὸν
τῆς παλαιᾶς Κορίνθου.
(Φωτογρ. Μ. Χουσιάκη)

Τεχνητὸς καὶ ἄρκετὰ εὐρύχωρος εἶναι καὶ ὁ λιμὴν τῶν **Καλαμῶν**· εἶναι ὁ δεύτερος λιμὴν τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὴν κίνησιν. Δύο λεωφόροι συνδέουσιν τὸν λιμένα μὲ τὴν πόλιν, ἡ ὁποία ἀπέχει 1500 μέτρα ἀπὸ τὴν παραλίαν.

Ὁ **Πύργος** εὐρίσκεται εἰς τὸ μέσον μεγάλης σταφιδοφόρου πεδιάδος καὶ ἀπέχει μίαν ὥραν ἀπὸ τὴν θάλασσαν· δι' αὐτὸ ἔχει ὡς ἐπίνειον τὸ **Κατάκω**.

λον, μὲ τὸ ὁποῖον συνδέεται μὲ διακλάδωσιν τοῦ σιδηροδρόμου. Ἄλλη διακλάδωσις ἀπὸ τὸν Πύργον διευθύνεται πρὸς

47. Τὸ Λουτρακί. Ἀπὸ τὰ ἀνοίγματα τοῦ βράχου ἀναβλύζουν θερμοῦ ὕδατα τὰ ὁποῖα ἔχουν ἰαματικὴν δύναμιν (πηγαὶ ἰαματικαί)

Ἄνατολὰς καὶ τελειώνει εἰς ἓν κατάφυτον τοπίον. Ἐκεῖ εἶναι ἡ ἀρχαία **Ὀλυμπία**, ὅπου τὸν παλαιὸν καιρὸν ἐγίνοντο οἱ

Ὀλυμπιακοὶ ἀγῶνες. Εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Ὀλυμπίας φυλάσσονται ὠραιότατα ἀγάλματα, τὰ ὅποια εὐρέθησαν ἐκεῖ, καθὼς ὁ Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλους καὶ ἡ Νίκη τοῦ Παιωνίου.

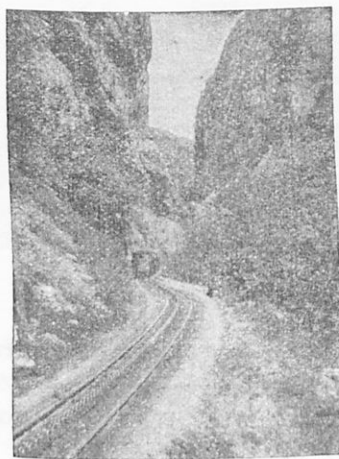
Κέντρον παραγωγῆς καὶ συσκευασίας σταφίδος εἶναι καὶ ἡ Κόρινθος (13.000), ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἔλαβε τὸ ὄνομά της ἡ κορινθιακὴ σταφίς. Ἡ πόλις κεῖται πλησίον τοῦ Ἴσθμοῦ. Τὸ 1928 κατεστράφη τελείως ἀπὸ σεισμούς καὶ ἐκτίσθη ἐκ νέου μὲ ἀντισεισμικὰς οἰκοδομὰς. Ἡ παλαιὰ Κόρινθος ἀπέχει μίαν ὥραν ἀπὸ τὴν παραλίαν καὶ ἔχει

48. Τὸ Μέγα Σπήλαιον, παλαιὸν μοναστήριον, κτισμένον εἰς τὰ τοιχώματα ἐνὸς βράχου. Ἐκτὴν τὸν Ἰούλιον τοῦ 1934 καὶ ἐκτίσθη ἐκ νέου.

πολλὰ ἀρχαῖα μνημεῖα (ναοὺς, ἀγοράς, θέατρα κτλ.). Αὐτὰ μαρτυροῦν, ὅτι ἡ Κόρινθος τὸν παλαιὸν καιρὸν ἦτο ἡ πλουσιώτερα πόλις τῆς Ἑλλάδος. Ἀπέναντι τῆς Κορίνθου, εἰς τὸν Ἴσθμόν, ἀνεπτύχθη τὸ Λουτρόκι, ὡς ὠραία λουτρόπολις.

Ἄλλα κέντρα παραγωγῆς σταφίδος εἶναι ἡ Σικυωνία (Κιάτο) (5.000 κάτ.) καὶ τὸ Ξυλόκαστρον (4000) εἰς τὴν Κορινθίαν, ἡ Ἀμαλιάς (15.000), ἡ Γαστούνη (4.000) καὶ τὰ Λεχαινὰ (3500) εἰς τὴν Ἠλείαν, ἡ Κυπαρισσία (6.000), οἱ Γαργαλιάνοι (9.000) καὶ τὰ Φιλιατρὰ (10.000) εἰς τὴν Τρι-

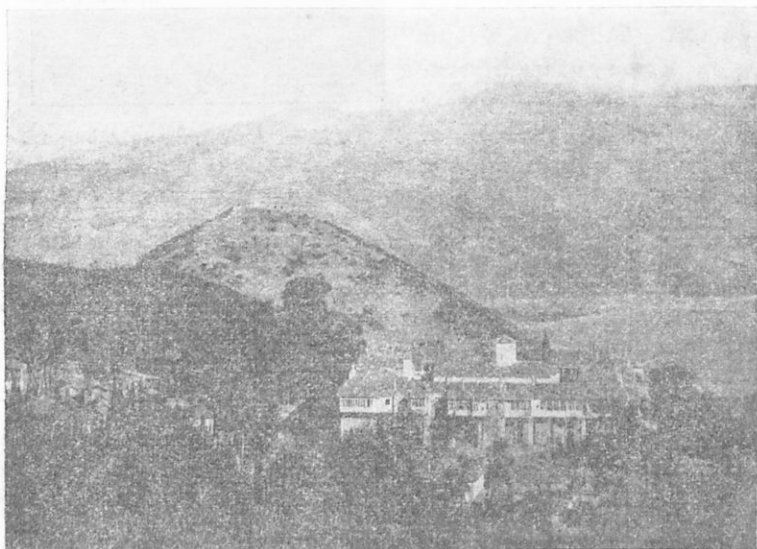

49. Ὁ ὀδοντωτὸς σιδηρόδρομος τῶν Καλαβρυτῶν

φυλίαν, ἡ Μεσσήνη ἢ Νησι (7.000), τὸ Μελιγαλὰ καὶ τὸ Ζευγολατιὸ εἰς τὴν Μεσσηνίαν καὶ ἄλλαι μεγάλαι γεωργικαὶ κωμοπόλεις.

Ἐν γένει ἡ Μεσσηνία, ἡ Ἡλεία καὶ τὰ βόρεια παράλια τῆς Πελοποννήσου, ἕνεκα τῆς εὐφορίας τοῦ ἐδάφους των, ἔχουν πολλὰς πόλεις καὶ κωμοπόλεις· εἶναι αἱ πυκνότερα κατοικημένα καὶ πλουσιώτεροι ἀπὸ ὅλας τὰς ἄλλας χώρας τῆς Πελοποννήσου.

Εἰς τὰ βόρεια ὅμως τῆς Πελοποννήσου ὑπάρχει μία ὄρεινὴ περιοχή, ἡ ὁποία εἶναι μὲν πτωχή, ἀλλ' ὀνομαστὴ εἰς τὴν νέαν μας ἱστορίαν· εἶναι ἡ περιοχή τῶν **Καλαβρυτῶν** μὲ τὰς ἱεράς

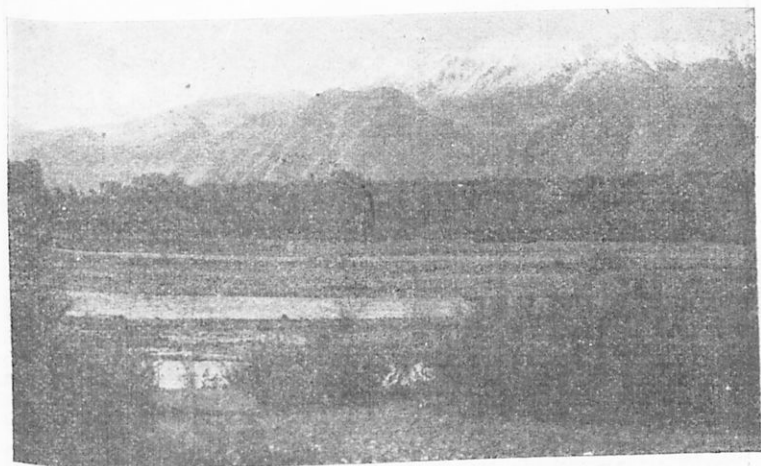

50. Ἡ Μονὴ τῆς Ἁγίας Λαύρας.

μονὰς τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου καὶ τῆς Ἁγίας Λαύρας, ἀπὸ ὅπου ἤρχισεν ὁ ἀγὼν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ ἔθνους μας. Διότι πρῶτοι οἱ Καλαβρυτινοὶ εἰς τὴν μονὴν τῆς Ἁγίας Λαύρας ἐκήρυξαν τὴν 25 Μαρτίου 1821 τὴν Ἐπανάστασιν καὶ πρῶτα τὰ Καλάβρυτα ἠλευθερώθησαν ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Δι' αὐτὸ πολλοὶ σήμερον ἐπισκέπτονται τὴν μονὴν αὐτὴν, ὅπου φυλάσσεται τὸ λάβαρον τοῦ Ἱεροῦ Ἀγῶνος. Τὸ ταξίδι ἕως τὰ Καλάβρυτα γίνεται μὲ τὸν ὁδοντωτὸν σιδηρόδρομον, ὁ ὁποῖος ἀρχίζει

ἀπὸ τὸ **Διακοφτὸ** (πλησίον τοῦ Αἰγίου) ἀπὸ ἐκεῖ ἕως τὴν μονὴν συνεχίζεται μὲ τὸ αὐτοκίνητον. Εἶναι δὲ καὶ ἡ θέσις, ὅπου εὐρίσκεται ἡ μονή, μαγευτικὴ.

Ἱστορικὴ εἶναι καὶ ἡ περιοχὴ τῆς **Πύλου** εἰς τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς Μεσσηνίας. Ἐκεῖ εἶναι τὸ **Μανιάκι**, ὅπου ὁ ἀτρόμητος Παπαφλέσσας ἔπεσε τὸ 1825 μὲ τοὺς τριακοσίους του, ὅπως ὁ Λεωνίδας εἰς τὰς Θερμοπύλας. Εἰς τὸν εὐρύχωρον δὲ λιμένα τῆς Πύλου οἱ στόλοι τῆς Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσίας κατέστρεψαν τὸν στόλον τοῦ Ἰμβραήμ καὶ τὸν ἠνάγκασαν νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα.

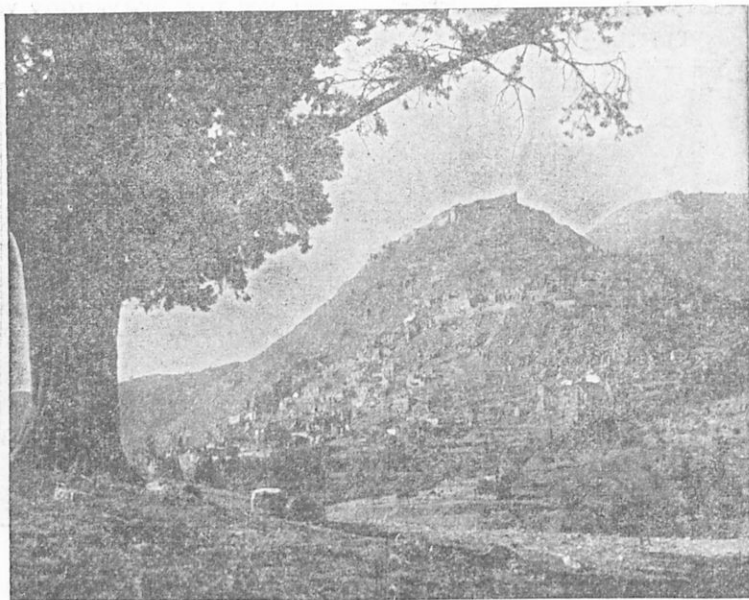
51. Ἡ κοιλάς τοῦ Εὐρώτα μὲ τὸν Ταῦγετον χιονισμένον εἰς τὸ βάθος.

Τὴν κίνησιν τοῦ ἐμπορίου εἰς τὰ μέρη αὐτὰ τῆς Πελοποννήσου διευκολύνει ὁ σιδηρόδρομος, ὁ ὅποιος ἀπὸ τὴν Κόρινθον προχωρεῖ πρὸς τὰς Πάτρας καὶ διὰ τοῦ Πύργου φθάνει εἰς τὰς Καλάμας. Ἄλλη πάλιν γραμμὴ διασχίζει τὴν Πελοπόννησον διαγωνίως. Αὕτῃ συνδέει τὴν Κόρινθον καὶ τὰς Καλάμας διὰ τῆς Τριπόλεως. Καθὼς δὲ εἶδομεν, καὶ βοηθητικαὶ γραμμαὶ συνδέουσι μερικοὺς τόπους μὲ τὰς κυρίας σιδηροδρομικὰς γραμμάς, καθὼς τὰ Καλάβρυτα, τὴν Ὀλυμπίαν, τὸ Κατάκλων, τὴν Κυπαρισσίαν κ.τ.λ. Ὡστε ἡ Πελοπόννησος ἔχει καλὴν σι-

δηροδρομικήν συγκοινωνίαν· ἔχει δὲ καὶ πυκνὴν συγκοινωνίαν μὲ αὐτοκίνητα.

3. Η ΝΟΤΙΑ ΠΛΕΥΡΑ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Ὁ Ταῦγετος ἀπὸ τὸ ἓν μέρος καὶ ὁ Πάρνων ἀπὸ τὸ ἄλλο περιβάλλουν τὴν πλατεῖαν κοιλάδα, εἰς τὴν ὁποίαν ρέει ὁ **Εὐρώτας** ποταμός. Ἡ κοιλάς αὐτὴ διευθύνεται ἀπὸ τὰ ΒΔ πρὸς τὰ ΝΑ καὶ ἀποτελεῖ συνέχειαν τῆς λεκάνης τῆς Μεγαλοπό-

52. Ὁ Μυστράς. Εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ λόφου εἶναι τὸ κάστρον, εἰς τὰς κλιτύς τὰ σλίτια καὶ τὰ παλάτια τῶν ἀρχόντων.

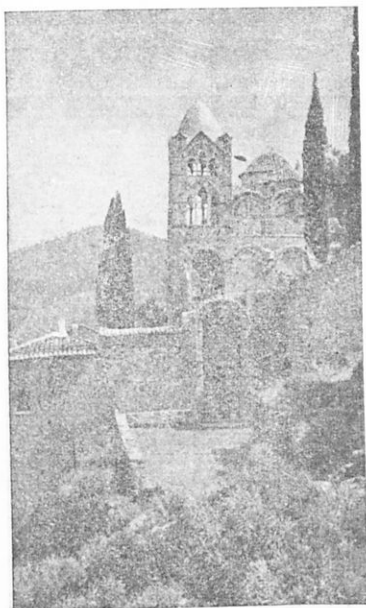
(Φωτογραφία «Σφίγξ»)

λεως. Καὶ αὐτῆς τὸ ἔδαφος ἔγινεν ἀπὸ προσχώσεις. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι ἐστραμμένη πρὸς τοὺς νοτίους ἀνέμους, ἔχει θαλάσσιον κλίμα καὶ εἶναι κατάφυτος ἀπὸ ἐλαιῶνας, μορεῶνας καὶ πορτοκαλεῶνας.

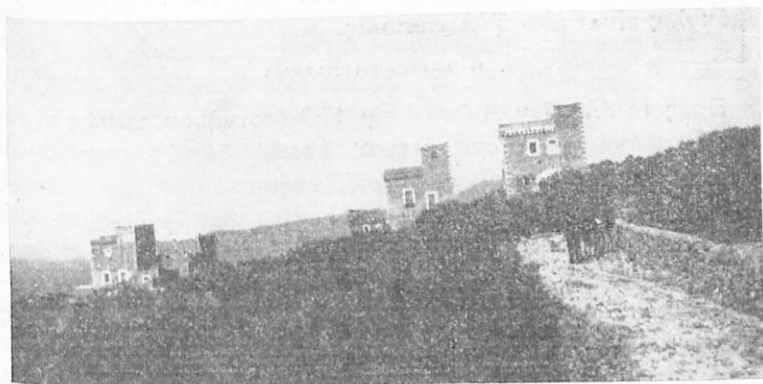
Κέντρον τῆς Λακωνίας εἶναι ἡ **Σπάρτη**. Ἡ σημερινὴ πόλις

εἶναι κτισμένη εἰς τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Σπάρτης καὶ ἔχει 10.000 κατοίκους. Ἔχει λαμπρὰν ρυμοτομίαν καὶ ὠραίους κήπους. Ἀλλὰ δυστυχῶς δὲν ἀπέκτησεν ἀκόμη σιδηροδρομικὴν συγκοινωνίαν καὶ μόνον μίαν αὐτοκινητικὴν γραμμὴν τὴν συνδέει μὲ τὴν Τρίπολιν καὶ μὲ τὸ δίκτυον τῶν σιδηροδρόμων τῆς Πελοποννήσου.

Ἐνῶ δὲ ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν Σπάρτην ὀλίγα μόνον ἴχνη ἔμειναν, ὄχι μακρὰν ἀπὸ αὐτὴν, εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ταυγέτου, σώζεται ὀλόκληρος νεκρὰ πόλις μὲ τὰ παλάτια τῶν ἀρχόντων τῆς καὶ τὰς ὠραίας βυζαντινὰς ἐκκλησίας τῆς. Εἶναι ὁ **Μυστράς**, ἡ δοξασιμένη πρωτεύουσα τοῦ Δεσποτάτου τοῦ Μορέως.

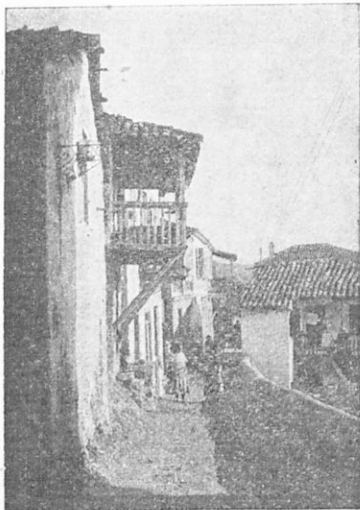

53. Ἡ Παντῖνασσα, θαυμασία ἐκκλησία τοῦ Μυστρά.

54. Μάνη. Ἀπὸ παλαιότερους χρόνους οἱ Μανιάται χτίζουν τὰ σπιτία των ὡς πύργους.

Εἰς τὰ ἄκρα τῆς εὐφόρου πεδιάδος ὑπάρχουν ὠραιότατα χωρία. Τὰ προϊόντα των, προπάντων τὸ ἔλαιον, ἐξάγονται ἀπὸ τὸ **Γύθειον** (8.000 κάτ.), τὸν κύριον λιμένα τῆς Λακωνίας.

55. Δρόμος εἰς τὸ Γύθειον.

Ἡ περιοχή τοῦ Ταυγέτου λέγεται ἰδιαιτέρως **Μάνη**. Ἄν καὶ εἶναι πετρώδης, ἔχει πολλὰ μικρὰ χωρία. Ταῦτα εὐρίσκονται κατὰ τὸ πλεῖστον ὕψηλά, δηλαδή ἐπάνω εἰς βαθμίδας τοῦ ὄρους. Ἐκεῖ εὐδοκιμεῖ ἡ ἐλαία. Τὸ ἔλαιον μάλιστα τῆς Μάνης εἶναι ἐξαιρετικῆς ποιότητος.

Ἐπειδὴ δὲ τὰ βουνὰ τῆς Μάνης εἶναι ἀπόκρημα, οἱ Τοῦρκοι ποτὲ δὲν ἐπάτησαν τὴν Μάνην καὶ οἱ Μανιάται ἐζήσαν ἐλεύθεροι καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας. Ἄλλ' ἐπειδὴ

τὸ ἔδαφος εἶναι ἄγονον, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους ἀναγκάζονται νὰ ξενιτεύωνται, διὰ νὰ εὔρουν ἐργασίαν. Μεγαλυτέρα κωμόπολις εἶναι ἐδῶ ἢ **Ἀρεόπολις**.

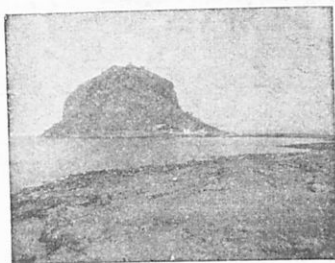
4. Η ΔΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΠΑΡΑΛΙΑ

Πρὸς τὸ Αἰγαῖον αἱ ἄκται τῆς Πελοποννήσου, καθὼς εἴπομεν, εἶναι ἀπόκρημνοι καὶ στεναί' ἐπειδὴ δὲ τὰς κτυποῦν οἱ ΒΑ ἄνεμοι, οἱ ὅποιοι εἶναι ψυχροί, ἔχουν τὸν χειμῶνα κάπως τραχύν. Δι' αὐτὸ ἡ σταφιδάμπελος ἐδῶ δὲν εὐδοκιμεῖ. Ἡ ἐλαία ὅμως, ἡ ὁποία εὐδοκιμεῖ καὶ εἰς πτωχὰ ἀκόμη ἐδάφη, καλλιεργεῖται εἰς τὰ παράλια τῆς Ἀργολίδος καὶ τῆς Κυνουρίας καὶ ἕως ὕψος 800 μέτρων ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Προπάντων τὸ λάδι τοῦ **Κρανιδίου** φημίζεται διὰ τὴν ποιότητά του, καθὼς καὶ τὰ κρασιά καὶ τὰ ὀπωρικά τοῦ **Ἄστρους** καὶ τοῦ **Λεωνιδίου**. (*Εὔρε τὰς πόλεις αὐτὰς εἰς τὸν χάρτην*).

Νοτιώτερον ἡ **Μονεμβασία** εἶναι κτισμένη ἐπάνω εἰς μίαν βραχώδη νησίδα. Μία λιθίνη γέφυρα τὴν συνδέει μὲ τὴν ἀπέναντι ξηράν.

Μόνον μία πεδιάς ὑπάρχει εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς Πελοποννήσου καὶ αὐτὴ μακρὰν ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς θαλάσσης, ἡ **Ἀργολικὴ**. Ὅπως εἰς τὴν Ἀττικὴν, ἔτσι καὶ εἰς τὴν Ἀργολίδα ἡ ξηρασία διαρκεῖ πολλοὺς μῆνας. Τότε χρησιμοποιοῦν διὰ πότισμα τὰ ὕδατα τῶν φρεάτων.

Κύρια προϊόντα τῆς Ἀργολικῆς πεδιάδος εἶναι ὁ σίτος, ὁ καπνός, τὰ λαχανικὰ καὶ τὰ πεπόνια (ἀργυτικά). Ἐπειδὴ δὲ ὑπάρχει ἀφθονία λαχανικῶν καὶ ὀπωρικῶν, εἰς τὸ **Ἄργος** (13.000 κάτ.) καὶ εἰς τὸ **Ναύπλιον** (8.000) ὑπάρχουν ἐργοστάσια, ὅπου τὰ συσκευάζουν εἰς κυτία καὶ ἔτσι τὰ συντηροῦν νωπὰ (συντηρημένα ιτροφαί, κονσέρβες). Εἰς ἄλλα ἐργοστάσια τῶν πόλεων αὐτῶν ἐπεξεργάζονται τὰ φύλλα τοῦ καπνοῦ καὶ κατασκευάζουν σιγαρέτα. Ὅπου λοιπὸν ὑπάρχει ἀφθονία ἐνὸς προϊόντος, ἐκεῖ ἀναπτύσσεται καὶ βιομηχανία αὐτοῦ. (Π.χ. φανελοποιία Τριπόλεως, μεταξουργία

56. Μονεμβασία.

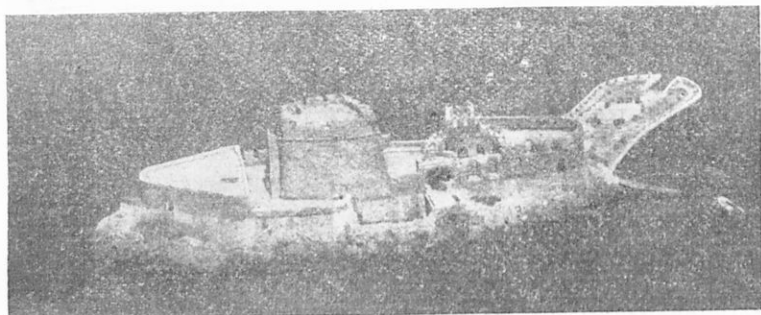
Καλαμῶν, οἶνοπνευματοποιία Πατρῶν καὶ Πύργου, ἐπεξεργασία καπνοῦ καὶ λαχανικῶν εἰς τὸ Ἄργος καὶ εἰς τὸ Ναύπλιον).

Ἡ Ἀργολίς ἔχει καὶ πολλὰ ἀξιοθέατα μέρη, καθὼς τὰς **Μυκῆνας** καὶ τὴν **Τίρυνθα**, ὅπου ὑπάρχουν ἐρείπια ἀπὸ παλαιότατα ἀνάκτορα, τὴν **Ἐπίδαυρον** μὲ τὸ ἱερὸν τοῦ Ἀσκληπιοῦ καὶ τὸ ὠραῖον θέατρόν της, κ.ἄ. Δι' αὐτὸ πολλοὶ ξένοι ἐπισκέπτονται τὰ μέρη αὐτά. Ἐχει δὲ καὶ τόπους, οἱ ὅποιοι ἐδοξάσθησαν κατὰ τὴν μεγάλην Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν, καθὼς τὰ **Δερβενάκια**, τὰς στενάς διόδους μεταξὺ Ἄργους καὶ Κορίνθου, ὅπου ὁ Κολοκοτρῶνης κατέστρεψεν ἓνα μέγαν τουρκικὸν στρατὸν (1822). Τέλος τὸ **Ναύπλιον** μὲ τὰ βενετικὰ του φρούρια (Ἀκροναυπλία, Παλαμῆδι, Μπούρτζι) ὑπῆρξεν ἡ πρώτη πρωτεύουσα τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος.

ΣΤ'. ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ ΚΑΙ ΕΜΠΟΡΙΟΝ

Τὰ προϊόντα τῶν ἀγρῶν, τῶν λιβαθίων καὶ τῶν δασῶν, τὰ ὁποῖα ἐπεξεργάζεται ἡ βιομηχανία, λέγονται πρῶτα ὕλαι ἢ ἀκατέργαστα προϊόντα. Αὐτὰ οἱ παραγωγοὶ ἢ οἱ ἔμποροι τὰ μεταφέρουν ἀπὸ τοὺς τόπους τῆς παραγωγῆς εἰς τὰ κέντρα τῆς βιομηχανίας. Οἱ βιομήχανοι εἰς τὰ ἔργοστάσια τῶν τὰ μεταβάλλουν εἰς βιομηχανικὰ προϊόντα, κατόπιν δὲ τὰ ἀποστέλλουν παντοῦ πρὸς πώλησιν.

Ἡ μεταφορὰ τῶν πρώτων ὑλῶν καὶ τῶν προϊόντων τῆς βιομηχανίας γίνεται μὲ τοὺς σιδηροδρόμους, μὲ τὰ πλοῖα, μὲ τὰ αὐτοκίνητα καὶ μὲ τὰ ἄλλα μέσα τῆς συγκοινωνίας. Ἡ ἀγορὰ καὶ ἡ πώλησις καὶ ἡ μεταφορὰ τῶν ἀκατεργάστων

57. Τὸ Μπούρτζι, φρούριον βενετικόν, ζτισμένον εἰς μίαν νησίδα εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ναυπλίου.

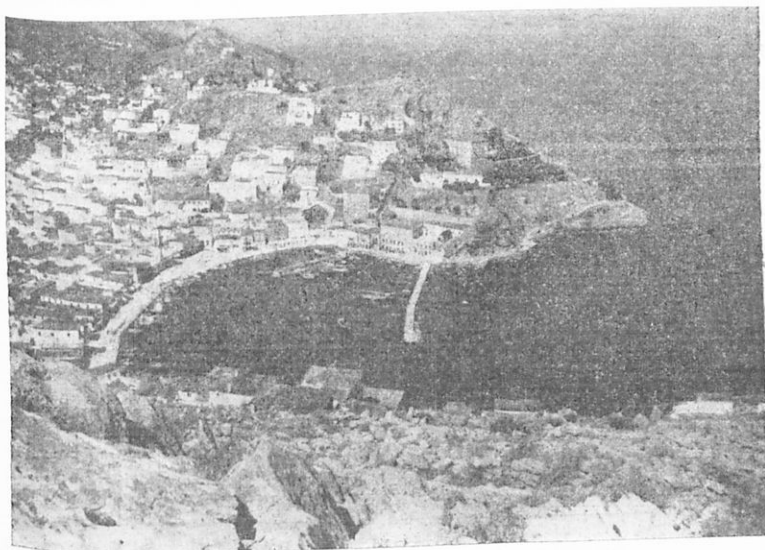
καὶ τῶν κατειργασμένων προϊόντων ἀποτελοῦν τὸ ἔμποριον.

Ἡ ποσότης τοῦ σίτου, ἡ ὁποία παράγεται εἰς τὰς πεδιάδας καὶ εἰς τὰ ὄροπέδια τῆς Πελοποννήσου, καὶ μὲ τὴν καλυτέραν ἔσοδειαν δὲν ἐπαρκεῖ νὰ θρέψῃ ὀλόκληρον τὸν πληθυσμὸν τῆς. Διότι οἱ κάτοικοι τῆς Πελοποννήσου ὑπερβαίνουν τὸ ἑκατομμύριον. Δι' αὐτὸ οἱ ἔμποροι εἰσάγουσιν σῖτον καὶ ἄλευρα ἀπὸ ἄλλα μέρη. Αἱ Πάτραι μάλιστα καὶ αἱ Καλάμαι ἔχουν καὶ μεγάλους ἀλευρομύλους. Αἱ πόλεις αὐταί, καθὼς καὶ τὸ Γύθειον καὶ τὸ Ναύπλιον, εἶναι λιμένες εἰσαγωγικοῦ ἔμπορίου. Εἶναι δὲ καὶ λιμένες ἐξαγωγικοῦ ἔμπορίου, διότι ἐκεῖ οἱ ἔμποροι φορτώνουν τὴν σταφίδα, τὰ σῦκα, τὸ ἔλαιον κ.τ.λ. καὶ τὰ ἐξάγουσιν εἰς ξένους τόπους πρὸς πώλησιν.

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

Ζ'. ΑΙ ΝΗΣΟΙ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Πλησίον τῆς ἀνατολικῆς παραλίας τῆς Ἀργολίδος εἶναι δύο νῆσοι μικραὶ μὲν καὶ ἄγονοι, ἀλλ' ἐνδοξόταται εἰς τὴν ἱστορίαν : ἡ Ὑδρα καὶ αἱ Σπέτσαι. Αὐταὶ μαζί μὲ μίαν ἄλλην μικρὰν νῆσον τοῦ Αἰγαίου, τὰ Ψαρά, ἠγωνίσθησαν τὸ 1821 μὲ τὰ καράβια τῶν ἐναντίον τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Ἡ Ὑδρα

58. Ἡ Ὑδρα. Ἡ μεγάλη οἰκοδομὴ εἰς τὸ ἀριστερὸν ἄκρον τοῦ λιμένος εἶναι ἡ οἰκία τῶν Κουντουριωτῶν.

(4.000 κάτ.) εἶναι πατρίς τοῦ Μιαούλη, τοῦ Σαχτούρη, τοῦ Κουντουριώτη καὶ ἄλλων ἀγωνιστῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασεως. Αἱ Σπέτσαι (4.000 κάτ.) εἶναι πατρίς τῆς Μπουμπουλίνας, τῶν Ἀναργύρων κ.ἄ. Οἱ κάτοικοί των σήμερον ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ναυτιλίαν καὶ τὴν ἀλιεῖαν τῶν σπόγγων.

Η'. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Ἡ Πελοπόννησος, καθὼς καὶ ὅλη ἡ Ἑλλάς, εἶναι διηρημένη εἰς νομοὺς. Αὐτὸ γίνεται, διὰ νὰ διευκολύνεται ἡ διοικήσις τοῦ τόπου. Κάθε νομὸς ἔχει μίαν πρωτεύουσαν, εἰς τὴν

ὁποῖαν ἐδρεύει εἰς ἀντιπρόσωπος τῆς Κυβερνήσεως, ὁ νομάρχης. Αὐτὸς ἐπιβλέπει, διὰ τὰ τηρητὰ ἢ τάξεις καὶ ἡ ἀσφάλεια εἰς ὅλον τὸν νομόν.

Ἡ Πελοπόννησος διοικητικῶς διαιρεῖται εἰς ἕξι νομούς : 1) Νομὸς Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας με πρωτεύουσαν τὸ Ναύπλιον· 2) νομὸς Ἀρκαδίας με πρωτεύουσαν τὴν Τρίπολιν· 3) νομὸς Λακωνίας με πρωτεύουσαν τὴν Σπάρτην· 4) νομὸς Μεσσηνίας με πρωτεύουσαν τὰς Καλάμας· 5) νομὸς Ἠλείας με πρωτεύουσαν τὸν Πύργον· καὶ 6) νομὸς Ἀχαΐας με πρωτεύουσαν τὰς Πάτρας.

Θ'. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ

Μορφή τοῦ ἐδάφους	*Ὄρη : Παναγαϊκόν, Ἐρύμανθος (Ὁλονός), Ἀροάνια (Χελμός), Κυλλήνη (Ζίρια), Ἀρτεμίσιον, Μαίναλον, Πάρονον (Μαλεβός), Λύκαιον, Νόμια ὄρη, Ταῦγετος (2400 μ.), Ἰθώμη, Μαθίας, Ἀραχναῖον, Δίδυμον. *Ὁροπέδια : Τριπόλεως, Μεγαλοπόλεως. Πεδιότητες : ἢ τῆς Ἠλείας, τοῦ Ἀργους, τῆς Λακωνίας, τῆς Μεσσηνίας.					
Ποταμοὶ	Ἄλφειός, Πηνειός, Πάμισσος, Εὐρώτας, Ἰναχος, Σελινούς.					
Λίμναι	Στυφαλίς, Ἀγουλινίτης.					
Γεωργικὴ παραγωγή τοῦ ἔτους 1937	Εἶδη καλλιέργειας	Καλλιεργούμενα ἐκτάσεις εἰς στρέμματα	Ἄξια τῆς παραγωγῆς εἰς δραχμας			
	Σιτηρὰ	2 500 000	1 166 000 000			
	*Ὄσπρια	155 000	80 000 000			
	Λαχανικά, γεώμηλα κ.τ.λ.	155 000	340 000 000			
	Κάπνός, βάμβαξ	100 000	135 000 000			
	*Ἀμπελοι	460 000	443 000 000			
	Σταφίς	620 000	1 273 000 000			
	*Ἐλαιον	—	500 000 000			
	*Ἐλαῖαι	—	10 000 000			
	Πορτοκάλια, λεμόνια, μανδάρinia	—	71 300 000			
Κτηνοτροφία : ἀριθμὸς ζώων ἔτους 1937	Βόες καὶ ἀγέλαδες	*Ἴπποι	*Ἡμίονοι	Πρόβατα	Αἴγες	Χοῖροι
	54 000	78 000	57 000	1 500 000	1 020 000	123 000

Διοικητικὴ διαίρεσις	Ἐπιφάνεια εἰς τ. χλμ.	Πληθυσμὸς *		Αἱ σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)
		ἐν ὅλῳ	κατὰ τ.χμ.	
Νομὸς Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας	4626	200 000	42	Ναύπλιον 8, Ἄργος 13, Κόρινθος 13, Σικυωνία (Κιάτο) 5, Ξυλόκαστρον 4, Ὕδρα 4, Σπέτσαι 4.
Νομὸς Ἀρκαδίας	4327	170 000	40	Τρίπολις 15, Μεγαλόπολις 3, Δημητσάνα 2, Λαγκάδια 4, Λεωνίδιον 3,5.
Νομὸς Λακωνίας	4198	145 000	35	Σπάρτη 10, Γύθειον 8, Ἀρεόπολις, Οἴτυλον.
Νομὸς Μεσσηνίας	3406	240 000	70	Καλάμαι 35, Μεσσήνη 7, Γαργαλιάνοι 9, Φιλιατρά 10, Κυπαρισσία 6, Πύλος 3, Μεθώνη 2, Κορώνη 2.
Νομὸς Ἠλείας	2147	187 000	87	Πύργος 20, Ἀμαλιάς 15, Γαστούνη 4, Λεχαινά 3,5, Κατάκωλον.
Νομὸς Ἀχαΐας	2956	222 000	75	Πάτραι 80, Αἴγιον 15, Καλάβρυτα 2,5.
*Ὅλη ἡ Πελοπόννησος	21 660	1 174 000	54	

10. Ἀσκήσεις.—1. Κάμε ἐν σχέδιον τῆς Πελοποννήσου καὶ ἠμείωσε εἰς αὐτὸ τὰ ὄρη, τοὺς ποταμοὺς καὶ τὰς σπουδαιότερας πόλεις.—2. Παράστησε μὲ βέλη τὰς διενθύνσεις, πρὸς τὰς ὁποίας ἀναχωροῦν οἱ σιδηρόδρομοι α') ἀπὸ τὴν Κόρινθον, β') ἀπὸ τὸ Ἄργος, γ') ἀπὸ τὸν Πύργον.—3. Ἀπὸ ποίας πόλεις τῆς Πελοποννήσου θὰ διέλθῃς, ἂν ταξιδεύσῃς ἀπὸ τὴν Κόρινθον ἕως τὴν Ὀλυμπίαν;—4. Μὲ ποίας πόλεις τῆς παραλίας ἔχει συγκοινωνίαν ἡ Τρίπολις;—5. Κατάταξε τὰς κυριωτέρας πόλεις τῆς Πελοποννήσου κατὰ πληθυσμὸν καὶ σημείωσε εἰς ποῖον νομὸν ἀνήκει καθεμίαι.—6. Ποῖον πλοῦν

* Ὁ πληθυσμὸς σημειοῦται κατὰ τὰ στοιχεῖα τῆς ἀπογραφῆς τῆς 16 Ὀκτωβρίου 1940.

ἔπρεπε ν' ἀκολουθήσουν τὰ πλοῖα, διὰ τὰ ταξιδεύσουν ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ εἰς τὰς Πάτρας, προτοῦ γίνῃ ἡ διώρυξ τῆς Κορίνθου ;—7. Κατ' ἔτος διέρχονται διὰ τῆς διώρυγος τῆς Κορίνθου περίπου 7300 ἀτμόπλοια καὶ 1460 ἰστιοφόρα. Πόσα ἀναλογοῦν τὴν ἡμέραν ;—8. Ποῖος νομὸς εἶναι πυκνότερα κατοικημένος καὶ ποῖος ἀραιότερα ; Ἐξήγησε τὴν αἰτίαν τούτου.—9. Εὔρε εἰς τὸν πίνακα τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς τῆς Πελοποννήσου ποῖον εἶδος καλλιεργεῖται εἰς μεγαλυτέραν ἔκτασιν καὶ ποῖον ἀποδίδει μεγαλύτερον εἰσόδημα.

3. Η ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ

(Ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς)

Ἡ Ἀττικὴ, τὴν ὁποίαν ἐξητάσαμεν προηγουμένως, εἶναι ἓν μέρος τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος. Τώρα θὰ ἐξετάσωμεν τὴν ὑπόλοιπον Στερεάν Ἑλλάδα, ἡ ὁποία ἐκτείνεται βορείως τῆς ὁρσειρᾶς Κιθαιρῶνος - Πάρνηθος.

1. Ὅρισε τὴν θέσιν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος ἐν σχέσει πρὸς τὴν Πελοπόννησον.—2. Εὔρε εἰς τὸν χάρτην τὸ ὄρος Ὄθρυν.—3. Μέτρησε μὲ τὴν κλίμακα τὴν ἀπόστασιν μεταξὺ Μαλιακοῦ καὶ Ἀμβρακικοῦ κόλπου.—4. Ποῖαι χῶραι τῆς Ἑλλάδος εὐρίσκονται πρὸς Βορρᾶν τῆς γραμμῆς αὐτῆς ;—5. Ποία μεγάλη νῆσος εὐρίσκεται πρὸς Ἀνατολὰς τῆς Στερεᾶς καὶ ποῖος κόλπος τὴν χωρίζει ἀπὸ αὐτὴν ;—6. Ποῖοι κόλποι ὑπάρχουν εἰς τὴν νοτίαν παραλίαν τῆς Στερεᾶς ;—7. Ὀνόμασε τὰ ὑψηλότερα ὄρη τῆς Στερεᾶς καὶ σύγκρινέ τα μὲ τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς περιφερείας σου.—8. Ποῦ ὁ χάρτης δεικνύει πεδινὰ μέρη καὶ ποῖος ποταμὸς ρέει εἰς καθένα ἀπὸ αὐτὰ ; Ἀπὸ ποῦ πηγάζει ἕκαστος καὶ πρὸς ποῖαν διεύθυνσιν ρέει ;—9. Ὀνόμασε τὰς μεγαλυτέρας λίμνας τῆς Στερεᾶς.—10. Εὔρε εἰς τὸν χάρτην τὸν Μαραθῶνα, τὰς Θερμοπύλας, τὴν Σαλαμίνα, τὰς Πλαταιάς, τοὺς Δελφούς. Τί γνωρίζεις δι' αὐτὰ ἀπὸ τὴν ἱστορίαν ;

Ἡ Στερεὰ Ἑλλάς ἐκτείνεται πρὸς Βορρᾶν τοῦ Ἴσθμοῦ ἕως τὴν Ὄθρυν καὶ ἕως τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον. Τὴν ὠνόμασαν δὲ Στερεάν, ἐπειδὴ εἰς τὰς ἀρχὰς τὰ σύνορά μας ἔφθαναν ἕως τὴν Ὄθρυν καὶ ἦτο ἡ μόνη «στερεά» τὰ ἄλλα μέρη τοῦ Κράτους ἦσαν νῆσοι.

Ἵψηλαὶ ὄροσειραὶ καταλαμβάνουν ὁλόκληρον τὸ κεντρικὸν μέρος τῆς Στερεᾶς. Αὐταὶ διευθύνονται ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον καὶ ἔχουν διάφορα ὀνόματα: **Ἄγραφα, Τυμφρηστός, Βαρδούσια, Γκιώνα, Παρνασσός**. Αἱ ὄροσειραὶ αὐταὶ διαιροῦν τὴν Στερεάν Ἑλλάδα εἰς ἀνατολικὸν καὶ δυτικὸν τμήμα. Θὰ ἐξετάσωμεν πρῶτον τὴν ἀνατολικὴν καὶ κατόπιν τὴν δυτικὴν Στερεάν Ἑλλάδα.

Α'. Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ

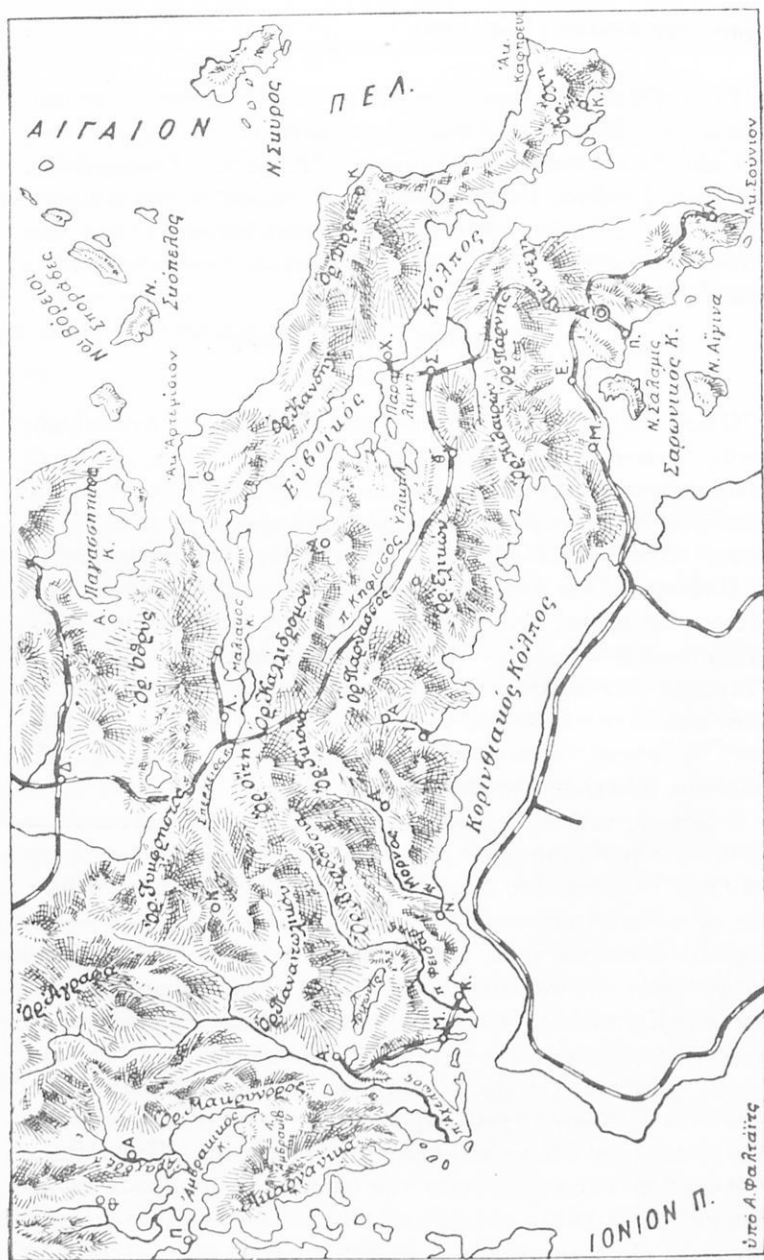
1. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΣΑΦΟΥΣ

Ὅπως μᾶς δεικνύει ὁ χάρτης, τὸ ἔδαφος τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς εἶναι ὄρεινόν, ἀλλ' ἔχει καὶ ἄρκετὰ πεδινὰ μέρη. Αἱ ὄροσειραὶ ἔχουν διεύθυνσιν ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἄνατολάν καὶ σχηματίζουν παραλλήλους γραμμάς. Τὰ ὀνόματά των εἶναι: **Ὄθρυς, Οἶτη-Καλλίδρομον, Παρνασσός, Ἐλικῶν-Κιθαίων, Πάρνης**. Εἶναι ὄρη σχιστολιθικά καὶ ἀσβεστολιθικά. Χαμηλότερα ὄροσειραὶ ἐκτείνονται καὶ κατὰ μῆκος τῆς παραλίας τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου (βουνὰ τῆς **Ἄταλάντης**).

Μεταξὺ τῶν ὄροσειρῶν αὐτῶν ὑπάρχουν πλατεῖαι κοιλάδες καὶ πεδιάδες: ἡ **κοιλὰς τοῦ Σπερχειοῦ**, ἡ **κοιλὰς τοῦ Βοιωτικοῦ Κηφισοῦ**, ἡ **πεδιάς τῆς Λεβαδείας**, ἡ **πεδιάς τῶν Θηβῶν** καὶ ἡ **κοιλὰς τῆς Ἀμφίσσης**.

Ἀπὸ τοὺς τόπους αὐτοὺς μόνον δύο κοιλάδες εἶναι ἀνοικταὶ πρὸς τὴν θάλασσαν, ἡ **κοιλὰς τοῦ Σπερχειοῦ** καὶ ἡ τῆς **Ἀμφίσσης**. Αἱ πεδιάδες ὅμως τῆς **Λεβαδείας** καὶ τῶν **Θηβῶν**, καθὼς εἶναι περιτριγυρισμέναι ἀπὸ βουνά, ὁμοιάζουν μὲ λεκάνας. Δι' αὐτὸ τὰ νερὰ τοῦ **Κηφισοῦ** ἄλλοτε δὲν εὕρισκον διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ἐγέμιζον ὁλόκληρον τὴν λεκάνην τῆς **Κωπαΐδος**. Πρὸ ἐτῶν ὅμως ἔσκαψαν κάτω ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς παραλίας μίαν σήραγγα καὶ ἀπὸ τότε τὰ νερὰ τοῦ ποταμοῦ χύνονται εἰς τὴν θάλασσαν. Ἔτσι ἀπεξήραναν ὁλόκληρον τὴν λεκάνην. Νοτιώτερον ὅμως, εἰς τὴν περιοχὴν τῶν **Θηβῶν**, ὑπάρχουν δύο μικραὶ λίμναι, ἡ **Υλικὴ** καὶ ἡ **Παραλίμνη**.

Ἄν τώρα παρατηρήσωμεν τὴν διάταξιν, πού ἔχουν αἱ πεδιάδες καὶ αἱ κοιλάδες τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς, βλέπομεν ὅτι εὕρισκονται εἰς μίαν σειρὰν, ἢ ὁποῖα διακόπτεται ἀπὸ χαμηλά

59. Χάρτης της Στερεάς Ελλάδος υπό κλίμακα 1:2.000.000.

ὕψωματα. Ἔτσι ἦτο εὐκόλον νὰ στρώσουν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν, διὰ νὰ συνδέσουν τὴν Ἀττικὴν καὶ τὴν Πελοπόννησον μὲ τὴν βορείαν Ἑλλάδα. Τὸ μεγαλύτερον ἐμπόδιον ἦτο εἰς τὰ βόρεια, μεταξὺ τῆς κοιλάδος τοῦ Βοιωτικοῦ Κηφισοῦ καὶ τῆς κοιλάδος τοῦ Σπερχειοῦ. Διὰ νὰ διέλθῃ λοιπὸν ἀπὸ ἐκεῖ ὁ σιδηρόδρομος, ἤνοιξαν εἰς τὸ βουνὸν μίαν μεγάλην σήραγγα, τὴν σήραγγα τοῦ **Μπράλλου** (μῆκος 2110 μ.).

Ὁ σιδηρόδρομος αὐτὸς εἶναι ἡ κυρία γραμμὴ τῆς συγκοινωνίας εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα. Τὴν γραμμὴν δὲ αὐτὴν τὴν συναντᾷ εἰς τὸ χωρίον Μπράλλον καὶ ἡ ἀμαξιτὴ ὁδός, ἡ ὁποία ἔρχεται ἀπὸ τὴν Ἄμφισσαν.

2. ΜΟΡΦΗ ΤΗΣ ΠΑΡΑΛΙΑΣ

Ἡ παραλιακὴ γραμμὴ τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς εἶναι ὁδοντωτή, ὡσὰν δαντέλλα. Ἡ θάλασσα δηλ. εἰσχωρεῖ βαθέως εἰς τὴν ξηρὰν καὶ σχηματίζει κόλπους μὲ ἀρίστους φυσικοὺς λιμένας. Διότι καὶ ὁ Εὐβοϊκὸς καὶ ὁ Κορινθιακὸς εἶναι σχεδὸν κλειστοὶ κόλποι καὶ προφυλάσσονται ἀπὸ τὰς τρικυμίας.

Δυστυχῶς ὀλίγοι μόνον ἀπὸ τοὺς λιμένας αὐτοὺς ἀπέκτησαν σημασίαν διὰ τὸ ἐμπόριον (Ἰτέα, Στυλῖς). Διότι τὰ βουνά, τὰ ὁποῖα ὑψώνονται κατὰ μῆκος τῆς παραλίας τοῦ Εὐβοϊκοῦ, τὴν ἀποκλείουν ἀπὸ τὰς πεδιάδας τοῦ ἐσωτερικοῦ. Μόνον δὲ ὅπου καταλήγουν ὁδοὶ συγκοινωνίας ἀπὸ τὸ ἐσωτερικόν, ἐκεῖ ἠμπορεῖ νὰ ἀναπτυχθῇ λιμὴν ἐμπορικὸς.

3. ὙΔΑΤΑ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑ

Ὅπως ἡ Ἀττικὴ καὶ ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τῆς Πελοποννήσου, ἔτσι καὶ ἡ ἀνατολικὴ Στερεὰ εἶναι ἐκτεθειμένη εἰς τοὺς ξηροὺς καὶ ψυχροὺς βορειοανατολικοὺς ἀνέμους. Δι' αὐτὸ καὶ αὐτὴ δέχεται ὀλίγας βροχάς, ἀλλὰ πάντοτε περισσοτέρας ἀπὸ τὴν Ἀττικὴν (ὕψος βροχῆς κατ' ἔτος εἰς τὴν Λαμίαν 60 ἑκατοστά τοῦ μέτρου, εἰς τὰς Ἀθήνας 40 ἑκατοστά). Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὰ βουνά τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς εἶναι ὑψηλότερα καὶ σκεπάζονται τὸν χειμῶνα μὲ πολλὰ χιόνια, δι' αὐτὸ καὶ οἱ ποταμοὶ τῆς εἶναι πλουσιώτεροι εἰς ὕδατα.

Τὸ κλίμα ὁμῶς τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς πρὸς Βορρᾶν τῆς

Πάρνηθος είναι τραχύ. Διότι αἱ πεδιάδες της, καθὼς εἶδομεν, εἶναι ἀποκλεισμένοι ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Ἔτσι οἱ θαλάσσιοι ἄνεμοι δὲν φθάνουν εἰς τὸ ἐσωτερικόν, διὰ νὰ μετριάσουν τὸ ψυχὸς τοῦ χειμῶνος καὶ τὴν ζέστην τοῦ θέρους. Δι' αὐτὸ εἰς τὰ πεδινὰ μέρη ὁ χειμῶν εἶναι ψυχρὸς καὶ τὸ θέρος θερμὸν (ἡπειρωτικὸν κλίμα).

4. Αἱ διαφορὶ περιοχαὶ τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς

1. Αἱ νοτιώτεροι πεδιάδες τῶν Θηβῶν καὶ τῆς Τανάγρας ἔχουν μαῦρον χῶμα καὶ εἶναι εὐφοροί. Συχνὰ τὸν χειμῶνα τὸ χιόνι σκεπάζει τὰς πεδιάδας· αὐτὸ προφυλάσσει τὰ σπαρτὰ ἀπὸ τὸν παγερὸν βορρᾶν. Παράγονται ἄφθονα σιτηρά, ὄσπρια, οἶνος καὶ ἔλαιον. Δι' αὐτὸ αἱ Θῆβαι εἶναι πόλις γεωργική, τὴν ὁποίαν περιβάλλουν κῆποι καὶ ἄμπελοι (13.000 κάτοικοι). Εἶναι κτισμένη εἰς τὴν θέσιν τῶν ἀρχαίων Θηβῶν. Εἰς τὰ νοτιοδυτικὰ τῶν σώζονται τὰ ἐρείπια τῶν Πλαταιῶν, ὅπου οἱ ἀρχαῖοι μας πρόγονοι ἐνίκησαν τὰς μυριάδας τῶν Περσῶν, ποὺ ἦλθαν διὰ νὰ τοὺς ὑποδουλώσουν (479 π.χ.).

2. Ἡ πεδιάς τῆς Λεβαδείας.—Ὁ Βοιωτικὸς Κηφισὸς πηγάζει ἀπὸ τοὺς πρόποδας τοῦ Παρνασσοῦ καὶ εἶναι πλούσιος εἰς νερά. Ἀφότου τὰ νερά του εὖρον διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν, ὀλόκληρος ἡ λεκάνη τῆς Κωπαΐδος καλλιεργεῖται. Τὸ χῶμα τῆς εἶναι μαῦρο καὶ παχύ. Προέρχεται ἀπὸ τὸ σάπισμα τῶν φύλλων καὶ κλάδων, τὰ ὅποια τὰ νερά μετέφερον ἀπὸ τὰ γύρω δάση καὶ τὰ ἀπέθετον εἰς τὸν πυθμένα τῆς λίμνης. Τώρα ὅλη ἡ ἔκτασις ποτίζεται μὲ αὐλάκια ἀπὸ τὸν ποταμὸν παράγει δὲ ἄφθονον βαμβάκι, λαχανικά, καπνὸν καὶ σιτηρά.

Διὰ τὴν κατεργασίαν τοῦ βάμβακος ὑπάρχουν εἰς τὴν Λεβαδειαν πολλὰ ἐργοστάσια. Αἱ μηχαναὶ τῶν κινῶνται μὲ τὴν δύναμιν ποὺ ἔχουν τὰ νερά, ὅταν πίπτουν ἀπὸ ὕψος· διότι μία μεγάλη πηγή (Ἐρκυνα) περνᾷ ἀπὸ τὸ μέσον τῆς πόλεως. Εἰς τὰ ἐργοστάσια αὐτὰ ἐκκοκκίζουν τὸ βαμβάκι καὶ τὸ στοιβάζουν εἰς δέματα. Εἰς ἄλλα ἐργοστάσια τὸ κλώθουν εἰς νήματα καὶ μὲ αὐτὰ ὑφαίνουν βαμβακερὰ ὑφάσματα. Ἡ Λεβαδεια εὐρίσκεται εἰς ὠραίαν τοποθεσίαν καὶ εἶναι ἡ σπουδαῖοτέρα πόλις τῆς περιφερείας, μὲ 13.000 κατοίκους.

Ἐπὶ τὸν ὅλον ὁ ὄρος αὐτό, ἀπὸ τὴν Πάρνηθα καὶ τὸν Κιθαιρῶνα ἕως τὸν Παρνασσόν, λέγεται μὲ τὸ ἀρχαῖον τοῦ ὄνομα **Βοιωτία**.

3. Ἡ κοιλὰς τοῦ Βοιωτικοῦ Κηφισοῦ (βορεία Φωκίς).— Πρὸς Βορρᾶν τῆς Λεβαδείας ὁ σιδηρόδρομος ἀκολουθεῖ τὴν κοιλὰδα τοῦ Κηφισοῦ. Ἀριστερὰ ὑψώνεται μὲ μεγαλοπρέπειαν ὁ Παρνασσός, δεξιὰ ἀπλώνονται τὰ βουνὰ τῆς Ἀταλάντης. Ἐστὶ ἡ κοιλὰς αὐτὴ ἀποτελεῖ τὴν μόνην διὰβασιν ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς τὴν Βοιωτίαν. Ὡστε ἐκεῖνος πού κατέχει τὴν δίοδον αὐτὴν, γίνεταί κύριος καὶ ὅλης τῆς Βοιωτίας καὶ ἠμπορεῖ ἀπὸ αὐτὴν νὰ προχωρήσῃ καὶ πρὸς τὴν νοτίαν Ἑλλάδα. Δι' αὐτὸ κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους πολλὰ μάχαι ἔγιναν εἰς τὴν Βοιωτίαν (Πλαταιαί, Λεῦκτρα, Χαιρώνεια, — σ τ ρ α τ η γ ι κ ῆ θ έ σ ι ς).

Ἡ περιφέρεια γύρω εἰς τὴν κοιλὰδα τοῦ Κηφισοῦ ὀνομάζεται **βορεία Φωκίς**. Καθὼς προχωροῦμεν μὲ τὸν σιδηρόδρομον, συναντῶμεν ἀριστερὰ τὴν **Δαύλειαν**, τὴν **Τιθορέαν** (Βελίτσα), τὴν **Ἀμφίκλειαν** (Δαδί, 4.000 κάτ.). Εἶναι κωμοπόλεις γεωργικαί. Οἱ κάτοικοι τῶν ἐκτὸς τῶν σιτηρῶν καλλιεργοῦν καὶ τὸν καπνόν.

4. Ἡ κοιλὰς τῆς Ἀμφίσσης (νοτία Φωκίς) εἶναι ἐστραμμένη πρὸς τὸν Κορινθιακόν. Τὰ ὑψηλὰ ὄρη, τὰ ὅποια τὴν περιβάλλουν (Παρνασσός, Γκιῶνα), τὴν προφυλάσσουν ἀπὸ τὸν ψυχρὸν βορρᾶν. Δι' αὐτὸ ἔχει κλίμα γλυκὺ. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ ἔδαφος τῆς ἐσχηματίσθη ἀπὸ προσχώσεις τοῦ ποταμοῦ Ὑλαίου, ὀλόκληρος ἢ ἔκτασις εἶναι κατάφυτος ἀπὸ ἐλαιῶνας.

Αἱ ἐλαῖαι τῆς Ἀμφίσσης εἶναι ὀνομασταί. Ἡ **Ἀμφισσα** (Σάλωνα, 6.000 κάτ.) εὐρίσκεται εἰς τὸ βάθος τῆς πεδιάδος καὶ ἔχει ὡς ἐπίνειον τὴν **Ἰτέαν**. Εἰς τὸ βόρειον ἄκρον τῆς κοιλὰδος εἶναι ἡ **Γραβιά** μὲ τὸ ὀνομαστὸν **Χάνι**, ὅπου ὁ Ὀδυσσεύς Ἀνδροῦτσος μὲ ἑκατὸν ἄνδρας ἐσταμάτησε πολὺν στρατὸν τῶν Τούρκων. Εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου τῆς Ἰτέας εἶναι τὸ **Γαλαξειδίον**, τὸ ὅποῖον εἶχεν ἄλλοτε ἀξιόλογον ναυτικόν.

Ἀπὸ τὴν Ἰτέαν ὁδὸς ἀμαξιτὴ φέρει εἰς τὴν δυτικὴν πλαγιὰν τοῦ Παρνασσοῦ. Ἐκεῖ εἰς μίαν προεξοχὴν, ἐπάνω ἀπὸ μίαν βραχῶδη χαράδραν, εἶναι οἱ **Δελφοὶ** μὲ τὰ ἐρείπια τοῦ ἀρ-

χαίου Μαντείου. Ὅπως εἰς τὴν Ὀλυμπίαν, ἔτσι καὶ εἰς τοὺς Δελφούς συνηθροίζοντο οἱ ἀρχαῖοι πρόγονοί μας, διὰ νὰ λα-

60. Ἡ ἱερὰ ὁδὸς τῶν Δελφῶν. Γύρω διάφορα εἴρεπια.

τρέουσιν τὸν θεὸν Ἀπόλλωνα καὶ νὰ ἀγωνισθοῦν εἰς τὸ στάδιον (Δελφικοὶ ἀγῶνες). Ἀνατολικώτερον εἰς ὕψος 940 μ. εἶναι ἡ Ἀράχοβα (4.000 κάτ.) ἐν μέσῳ ἀμπελώνων. Ἐδῶ ὁ Καραϊσκάκης τὸ 1826 ἐνίκησε 2.000 Ἀλβανούς καὶ ἔστησε πυραμίδα μετὰ τὰς κεφαλὰς των.

61. Παλαιὸ σπίτι εἰς τὴν Ἀράχοβαν.

Ἀπὸ ἐδῶ πολλοὶ περιηγηταὶ ἀναβαίνουν εἰς τὴν ὑψηλότεραν κορυφὴν τοῦ Παρνασσοῦ (ὕψος 2.460 μ.), διὰ νὰ θαυμάσουν ἀπὸ ἐκεῖ τὸν ἀνοικτὸν ὀρίζοντα καὶ τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου. Ὑψηλός, ἀπομονωμένος καὶ ἀπότομος μετὰ τὴν χιονισμένην κορυφὴν τοῦ Ὑψηλῶντος, ἀπομονωμένος καὶ ἀπότομος μετὰ τὴν χιονισμένην κορυφὴν του ὁ Παρνασσὸς ὑψώνεται μετὰ μεγαλοπρέπειαν. Αἱ πλαγίαι του εἶναι δασώδεις. Εἰς τὴν ὑψηλότεραν ζώνην κυριαρχεῖ ἡ ἐλάτη, ἀλλ' ὑψηλότερα ἀπὸ 1800 μέτρα δὲν ὑπάρχουν δένδρα.

Γεωργίου Α. Μέγα

62. Ὁ Παρνασσὸς ἰχθυονισμένος, ἀπὸ ἀεροπλάνου.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑψηρ. Ὑπογρ. Συγκοινωνίας)

Εἰς τὰς πλαγιάς τοῦ βουνοῦ καὶ εἰς τὰ χλοερά του λιβάδια βόσκουν πολλὰ ποίμνια καὶ εἶναι ἐκλεκτὸς ὁ τυρὸς τοῦ Παρνασσοῦ.

Τὰ ἄλλα βουνὰ τῆς ἀνατολικῆς Στερεᾶς εἶναι χαμηλότερα. Δένδρον τῶν δασῶν εἰς αὐτὰ εἶναι ἡ πεύκη. Ἀπὸ αὐτὴν συλλέγεται χυμός, ἡ ρητίνη. Ἄλλ' οἱ συλλογεῖς ἀπὸ πλεονεξίαν πληγώνουν τὰ δένδρα βαθύτερον ἀπὸ ὅ,τι πρέπει καὶ τὰ καταστρέφουν.

5. Ἡ κοιλάς τοῦ Σπερχειοῦ (Φθιώτις). — Ὁ σιδηρόδρομος, ἀφοῦ ἀφήσῃ τὴν κοιλάδα τοῦ Κηφισοῦ, περνᾷ τὴν σήραγγα τοῦ Μπράλλου καὶ ἀρχίζει νὰ κατέρχεται τὰς ἀποκρήμινους πλαγιάς τῆς Οἴτης. Ἔτσι φθάνει εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Σπερχειοῦ.

Ὁ Σπερχειὸς πηγάζει ἀπὸ

63. Μία πλαγιά τοῦ Παρνασσοῦ εἰς ὕψος 1200 μ. μὲ ὠραῖα ἔλατα.

64. Βοσκόπουλο τοῦ Παρνασσού.
(Φωτογρ. Ν. Ζογράφου)

βέλη, καθὼς καὶ ὅστ' αὐτῶν ἠρώων.

Τὸ ἔδαφος τῆς πεδιάδος εἶναι εὐφορώτατον. Οἱ κάτοικοι καλλιεργοῦν τὸν ἀραβόσιτον, τὸν καπνόν, τὸν βάμβακα, τὰ πεπόνια καὶ τὰ ὀπωροφόρα.

Πόλις, ὅπου συγκεντρώνονται τὰ προϊόντα τῆς περιοχῆς, εἶναι ἡ **Λαμία** (17.000). Ἔχει ἐργοστάσια ὑφαντικῆς καὶ κατεργασίας καπνοῦ. Εἰς αὐτὴν ὑπάρχει ὁ τάφος τοῦ Ἀθανασίου Διάκου, ὁ ὁποῖος ἔπεσεν ἠρωϊκῶς τὸ 1821 εἰς τὴν γέφυραν τῆς Ἀλαμάνας (Σπερχειοῦ).

65. Τὸ σπίτι ὅπου ἐγεννήθη ὁ Ἀθανάσιος Διάκος, εἰς τὴν Ἄνω Μουσωνίτσαν τῆς Παρνασσίδος.

Ἐπίγειον τῆς Λαμίας εἰς τὸν Μαλιακὸν κόλπον εἶναι ἡ **Στυλὶς** (3500 κάτ.). Μία διακλάδωσις τοῦ Λαρισαϊκοῦ φθά-
νει ἕως αὐτὴν (Λιανοκλάδι - Λαμία - Στυλὶς).

Ἀραβόσιτος καὶ καπνὸς εἶναι τὰ προϊόντα καὶ τοῦ ὕψη-
λοῦ ὄροπέδιου τῆς Ὄθρυος. Τὸ
χαμηλότερον μέρος του σχη-
ματίζει τὴν λίμνην **Εὐνιάδα**. Τώ-
ρα γίνονται ἐκεῖ μεγάλα ἔργα-
σίαι, διὰ νὰ ἀποξηράνουν τὸ
μέρος καὶ νὰ τὸ κάμουν κατάλ-
ηλον διὰ τὴν γεωργίαν. Κέν-
τρον τῆς περιφερείας αὐτῆς εἶ-
ναι ὁ **Δομοκός**.

66. Ὁ ἀνδριὰς τοῦ Ἀθανασίου
Διάκου εἰς τὴν Λαμίαν.

Ἀσκήσεις.—1. Ποίαι πόλεις
θὰ συναντήσης, ἂν ταξιδεύσης ἀπὸ
τὰς Ἀθήνας ἕως τὴν Λαμίαν;—2.
Ποία εἶναι ἡ συντομωτέρα ὁδὸς
ἀπὸ τὰς Ἀθήνας πρὸς τοὺς Δελ-
φούς;—3. Πῶς θὰ ταξιδεύσης ἀπὸ
τὴν Ἀμφισσαν ἕως τὴν Λαμίαν;—
4. Σύγκριγε τὰς ἐκβολὰς τοῦ Σπερ-
χειοῦ καὶ τοῦ Βοιωτικοῦ Κηφισοῦ.—5. Παρακολούθησε εἰς τὸν χάρ-
την τὴν ἀμαξιτὴν ὁδὸν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ἕως τὴν Λαμίαν. Ποῦ ἡ ὁδὸς
αὐτὴ συναντᾶται μὲ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν;—6. Πρὸς ποίας
διευθύνσεις ἀναχωροῦν οἱ σιδηρόδρομοι ἀπὸ τὸ Λιανοκλάδι;

Β'. Η ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΚΑΙ Η ΔΥΤΙΚΗ ΣΤΕΡΕΑ ΕΛΛΑΣ

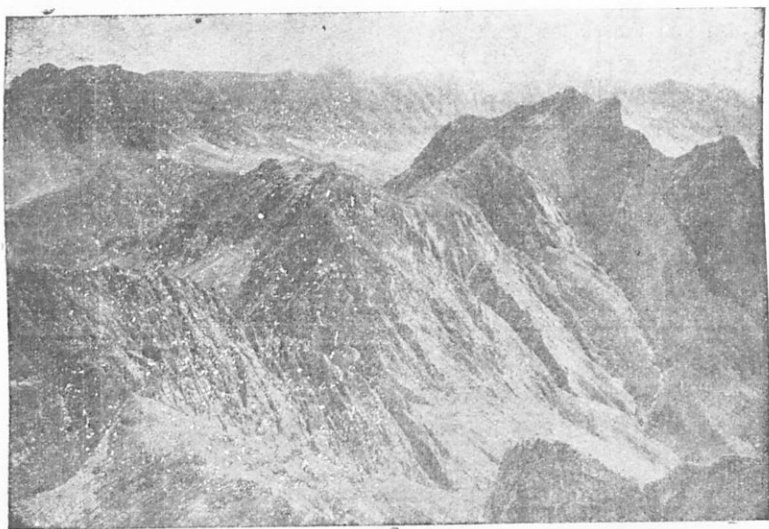
1. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

Ἡ κεντρικὴ Στερεὰ εἶναι χώρα τελείως ὄρεινῆ. Τὰ ὄρη τῆς
εἶναι ὕψηλά καὶ ἀπόκρημα καὶ προχωροῦν ἀπότομα ἕως τὸν
Κορινθιακὸν κόλπον. Τὸ ὕψηλότερον ἀπ' αὐτὰ εἶναι ἡ **Γκιώνα**
ἡ κορυφὴ τῆς φθάνει εἰς ὕψος 2.500 μέτρων. Τῶν ἄλλων ὄρέων
αἱ κορυφαὶ περνοῦν τὰ 2.000 μέτρα: **Ἄγραφα** 2430 μ., **Τυμ-
Φρηστός** (Βελοῦχι) 2300 μ., **Οἶτη** 2150 μ., **Κόραξ** (Βαρδούσια)
2480 μ., **Καλιακούδα** 2000 μ. Εἶναι βουνὰ δύσβατα, εἰς τὰ ὅποια

οί ποταμοί **Εϋηνος** (Φίδαρης) και **Δάφνος** (Μόρνος) ἤνοιξαν στενάς και βαθείας χαράδρας.

Πρὸς δυσμὰς τῶν ὄρέων αὐτῶν διακλαδίζονται ἄλλαι ὄροσειραί: τὸ **Παναιτωλικόν**, ὁ **Ἀρακύνθος**, τὸ **Μακρυνόρος** και τὰ **Ἀκαρνανικὰ** ὄρη. Αὐτὰ καταλαμβάνουν τὴν δυτικὴν Στερεάν.

Ὅπως εἰς τὴν ἀνατολικὴν Στερεάν, ἔτσι και εἰς τὴν δυτικὴν ὑπάρχουν λεκανοειδεῖς πεδιάδες. Μία ἀπὸ αὐτὰς ἀπλώνεται μεταξὺ τοῦ Παναιτωλικοῦ και τῶν Ἀκαρνανικῶν ὄρέων, ἄλλη

67. Αἱ κορυφαὶ τῆς Γκιώνας, ὅπως φαίνονται ἀπὸ ἀεροπλάνου.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑψηρ. Ὑπογρ. Συγκοινωνίας)

δὲ μεταξὺ τοῦ Παναιτωλικοῦ και τοῦ Ἀρακύνθου. Εἰς τὰ βαθύτερα μέρη τῶν λεκανοπεδίων τὰ νερὰ μαζεύονται και σχηματίζουν λίμνας, τὴν **Τριχωνίδα**, τὴν **Ὀζηρόν** και τὴν **Ἀμβρακίαν**.

Τὴν δυτικὴν Στερεάν διασχίζει ἕνας μεγάλος ποταμός, ὁ **Ἀχελῷος**. Τὰς πηγὰς του ὁ Ἀχελῷος τὰς ἔχει πολὺ μακράν, εἰς τὸν **Ζυγὸν** τοῦ Μετσόβου (εὔρε τὸ *Μέτσοβον εἰς τὸν χάρτην*). Ἄλλ' ἢ κοιλὰς του δὲν ἔμπορεῖ νὰ χρησιμεύσῃ διὰ τὴν συγκοινωνίαν, διότι τὴν φράσσουν πρὸς Βορρᾶν αἱ ὑψηλαί

όροσειραι τῆς Πίνδου. Δι' αὐτὸ ἡ δυτικὴ Στερεὰ δὲν ἔχει ἀπ' εὐθείας συγκοινωνίαν μὲ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα, ἡ μόνη δὲ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ, πού ὑπάρχει εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, ἀρχίζει ἀπὸ τὴν παραλίαν τοῦ Κρουονερίου καὶ φθάνει ἕως τὸ Ἄγρινιον.

Ἐπίσης αἱ κοιλάδες τῶν ποταμῶν Εὐήνου καὶ Μόρνου εἶναι σχεδὸν ἀδιάβατοι. Δι' αὐτὸ ἡ κεντρικὴ Στερεὰ ἔχει μίαν μόνον διέξοδον ἀπὸ τὴν κοιλάδα τοῦ Σπερχειοῦ (ὁδὸς Καρπενησίου· Λαμίας) καὶ ἡ **Ναύπακτος** (6000), ἃν καὶ ἔχει καλὸν λιμένα εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Κορινθιακοῦ, δὲν ἀπέκτησεν ἐμπορικὴν σημασίαν.

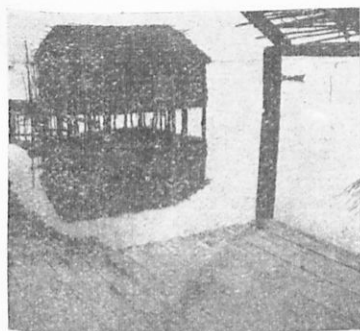
2. ΤΑ ΠΑΡΑΛΙΑ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΣΤΕΡΕΑΣ

Ὅπως εἰς τὴν ἀνατολικὴν Στερεάν, ἔτσι καὶ εἰς τὴν δυτικὴν ἡ παραλία σχηματίζει πολλοὺς κόλπους καὶ χερσονήσους. Εἰς τὰ βόρεια μάλιστα ἡ θάλασσα εἰσχωρεῖ βαθέως καὶ σχηματίζει ἓνα μέγαν κόλπον, τὸν **Ἀμβρακικόν**. Ἐτσι ἀποχωρίζεται μία μεγάλη χερσόνησος, ἡ **Ἀκαρνανικὴ**, ἡ ὁποία ἀπολήγει εἰς τὸ ἀκρωτήριον **Ἄκιον**.

Ὅμοιος κόλπος ὑπάρχει καὶ εἰς τὴν νοτιαν πλευράν, ὁ **κόλπος τοῦ Μεσολογγίου**. Αὐτὸς εἶναι ἀβαθής, διότι ὁ Ἄχελφος ἄλλοτε ἐχύνετο εἰς αὐτὸν καὶ τὸν ἐγένεσε μὲ ἄμμους καὶ χῶματα. Σήμερον ὁ ποταμὸς ἐκβάλλει δυτικώτερον εἰς τὸ Ἴόνιον· τὸ θαλάσσιον ὁμῶς ρεῦμα

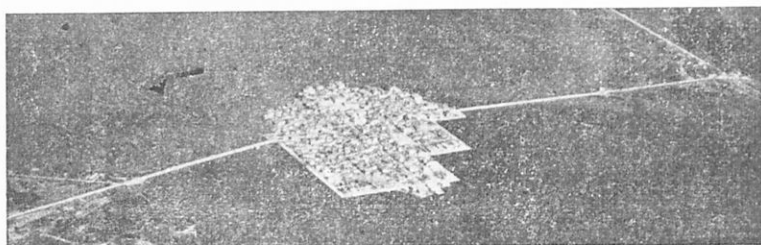

Ἡ κοιτῆ τοῦ Τυμφρηστοῦ
(2316 μ.)

69. Ψαράδικη καλύβα (πελάδα) εἰς τὴν λιμνοθάλασσαν τοῦ Μεσολογγίου.

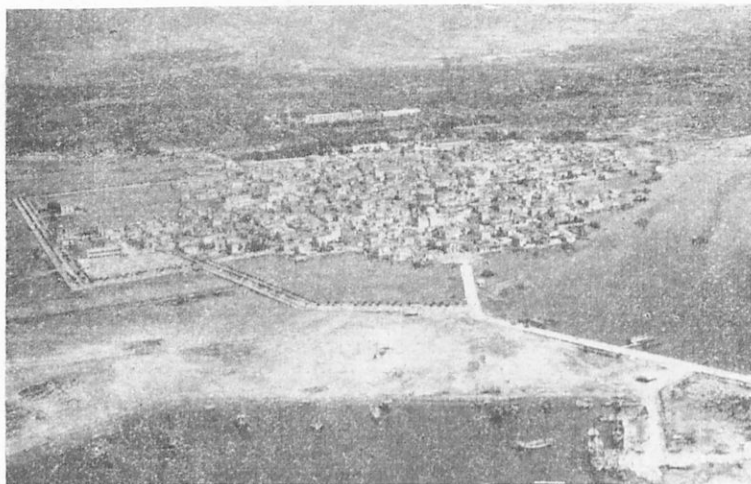
μεταφέρει μέγα μέρος της ἄμμου ἀπὸ τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ πρὸς Ἐνατολάς καὶ τὸ ἀποθέτει ἐμπρὸς εἰς τὸ στόμιον τοῦ κόλπου. Ἔτσι σχηματίζονται ἐκεῖ στενόμακροι νησίδες, αἱ

70. Τὸ Λιτωλιζόν, κτισμένον εἰς μίαν νησίδα τῆς λίμνης, ὅπως φαίνεται ἀπὸ ἀεροπλάνου.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑψηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

ὅποια φράσσουν τὸν κόλπον ἀπὸ τὴν θάλασσαν καὶ τὸν μεταβάλλουν εἰς λιμνοθάλασσαν. Δι' αὐτὸ καὶ πολὺ μικρὰ πλοῖα δὲν ἠμποροῦν νὰ εἰσπλεύσουν ἐκεῖ. Εἶναι ὅμως ἡ λι-

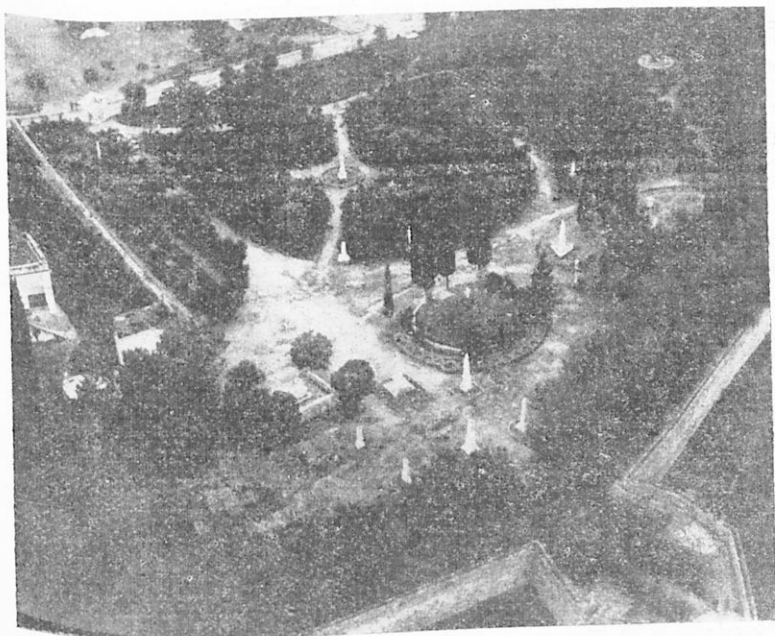

71. Τὸ Μεσολόγγι, ἀπὸ ἀεροπλάνου.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑψηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

μνοθάλασσα αὐτὴ ἀπὸ τὰ πλουσιώτερα ἰχθυοτροφεῖα μας. Μὲ καλαμωτὰς εἶναι χωρισμένη εἰς μεγάλα τετράγωνα, μέσα εἰς τὰ ὁποῖα εἶναι κλεισμένα τὰ ψάρια (κέφαλοι, λαυράκια, τσιποῦρες). Εἶναι δὲ φημισμένον καὶ τὸ αὐγοτάρραχον, πού ἐξάγεται ἀπὸ τοὺς κεφάλους.

Εἰς μέρος πολὺ ἀβαθὲς τῆς λιμνοθάλασσης ὑπάρχουν

72. Τὸ Ἡρώων, τόπος κατάφυτος ἔξω ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι, ὅπου εἶναι θαμιμένα τὰ ὀστᾶ τῶν ἠρώων, πού ἔπλεσαν κατὰ τὴν Ἔξοδον, τὸ 1826. Ἀριστερὰ εἶναι ὁ τάφος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑψηρ. Ὑποσηρ. Συγκοινωνίας)

ἀλυκαί. Ἐκεῖ τὸ νερὸ τῆς θαλάσσης ἐξατμίζεται καὶ ἀπομένει τὸ ἅλας, τὸ ὁποῖον χρησιμοποιοῦμεν εἰς τὴν μαγειρικὴν. Δι' αὐτό, ἂν καὶ τὸ ἔδαφος γύρω εἰς τὸν κόλπον εἶναι γεμάτο ἀπὸ ἔλη, ὑπάρχουν ἔδω ἀξιόλογοι πόλεις· τὸ ἔνδοξον **Μεσολόγγι** (10.000 κάτ.) καὶ τὸ **Αἰτωλικὸν** (4.000 κάτ.). Οἱ κάτοικοι τῶν ἀσχολοῦνται κυρίως εἰς τὴν ἀλιεῖαν καὶ εἰς τὴν παραγω-

γὴν ἄλατος. Κατ' ἔτος τὴν 10ην Ἀπριλίου Ὑπουργοὶ καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι πηγαίνουν μὲ πολεμικὰ τοῦ Στόλου μας εἰς τὸ Μεσολόγγι, διὰ νὰ παρευρεθοῦν εἰς τὸ μνημόσυνον τῶν ἡρώων, ποῦ ἔπεσαν κατὰ τὴν "Ἐξοδον τοῦ Μεσολογγίου τὸ 1826. Εἰς τὸ Μεσολόγγι ὑπάρχουν καὶ οἱ τάφοι τοῦ ἥρωος Μάρκου Μπόσταρη καὶ τοῦ φιλέλληρος λόρδου Βύρωνος.

"Ὅπως ἡ λιμνοθάλασσα τοῦ Μεσολογγίου, ἔτσι καὶ ὁ Ἄμβρακικὸς κόλπος φημίζεται διὰ τὰ ψάρια του. Καὶ γενικῶς οἱ κόλποι τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, ὅσοι εἶναι κλειστοὶ καὶ ἔχουν μικρὸν βάθος (Εὐβοϊκός, Κορινθιακός, Ἄμβρακικός), ἔχουν πολλὰ ψάρια. Ἡ ἄλιεῖα λοιπὸν καὶ ἡ ναυτιλία ἀποτελοῦν τὴν σπουδαιότεραν ἀσχολίαν τῶν κατοίκων τῶν παραλίων μερῶν.

3. ΥΔΑΤΑ ΚΑΙ ΚΛΙΜΑ. ΒΛΑΣΤΗΣΙΣ. ΑΣΧΟΛΙΑΙ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ

"Ὅπως εἰς τὴν Πελοπόννησον, τοιουτοτρόπως καὶ εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα τὸ δυτικὸν τμήμα ἔχει περισσοτέρας βροχὰς ἀπὸ τὸ ἀνατολικόν. Τὸ ἐτήσιον μέσον ὕψος βροχῆς εἶναι:

Μεσολόγγιον :	70	ἐκατοστὰ	τοῦ	μέτρου
Ἄγρίνιον :	90	»	»	»
Βόνιτσα :	100	»	»	»

Δι' αὐτὸ εἰς τὴν δυτικὴν Στερεάν καὶ οἱ ποταμοὶ ἔχουν πολλὰ νερά καὶ ἡ βλάστησις εἶναι πλουσία.

Ὁ Ἄχελῶς (Ἄσπροπόταμος) εἶναι ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους ποταμοὺς τῆς Ἑλλάδος. Μὲ τὰ πολλὰ νερά του ποτίζει τὴν αἰτωλικὴν πεδιάδα, τὴν ὁποίαν διασχίζει λοξῶς καὶ πολλὰς φορὰς πλημμυρίζει. Μὲ τὴν ἄφθονον ἰλύν, τὴν ὁποίαν ἐκφορτῶνει εἰς τὰς ἐκβολὰς του, ἤνωσε τὰς Ἐχινάδας νήσους μὲ τὴν ξηρὰν καί, καθὼς εἴπομεν, φράσσει ὅλον ἐν περισσότερον τὸ στόμιον τῆς λιμνοθαλάσσης τοῦ Μεσολογγίου.

Καὶ τὸ κλίμα τῆς δυτικῆς Στερεᾶς εἶναι [εὐνοϊκώτερον διὰ τὴν βλάστησιν τῶν φυτῶν ἀπὸ τὸ κλίμα τῆς ἀνατολικῆς. Ἡ μακρὰ σειρὰ τῶν ὑψηλῶν ὀρέων, τὰ ὁποῖα διασχίζουν τὴν κεντρικὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὰ ΒΔ πρὸς τὰ ΝΑ, προφυλάσσει τὴν δυτικὴν Στερεάν ἀπὸ τοὺς ψυχροὺς βορείους καὶ βορειοανατολικοὺς ἀνέμους. Δι' αὐτὸ εἰς τὰς πεδινὰς ἐκτάσεις τῆς Αἰτω-

λιάς, καθὼς καὶ εἰς τὰ παράλια, εὐδοκιμεῖ ἡ ἐλαία. Εἰς τὴν παραλίαν μάλιστα τῆς Ναυπάκτου καλλιιεργεῖται καὶ ἡ σταφιδάμπελος.

Τὸ ἔδαφος τῆς αἰτωλικῆς πεδιάδος εἶναι εὐφορον, ἐπειδὴ προέρχεται ἀπὸ τὰς προσχώσεις τοῦ ποταμοῦ. Εἰς τὰ παραποτάμια μέρη ἐπικρατεῖ ἡ καλλιέργεια τοῦ ἀραβοσίτου καὶ τῶν ὀσπρίων. Ἄλλὰ τὸ κύριον προϊόν τῆς αἰτωλικῆς πεδιάδος εἶναι ὁ καπνός. Οὗτος εἶναι ἑξαιρετικῆς ποιότητος καὶ εὐρίσκει καλὴν ἀγοράν. Δι' αὐτὸ καὶ ἐργοστάσια ἐπεξεργασίας καπνῶν ὑπάρχουν εἰς τὸ Ἄργιον, τὸ ὁποῖον εἶναι κέντρον ὅλης τῆς περιοχῆς (20.000 κάτ.).

Αἱ ὄρειναὶ περιοχαὶ τῆς δυτικῆς καὶ τῆς κεντρικῆς Στερεᾶς ἔχουν βαρὺν χειμῶνα. Αἱ πλούσιαι ὅμως βροχαὶ καὶ ἡ ἀφθονος χιὼν, ἡ ὁποία πίπτει εἰς τὰ βουνά, βοηθοῦν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν δένδρων. Δι' αὐτὸ μεγάλα δάση σκεπάζουν τὰ πλάγια καὶ τὰς ράχεις τῶν βουνῶν. Τὰ δένδρα τῶν καὶ ἐδῶ εἶναι διάφορα, ἀναλόγως τοῦ ὕψους τῆς ὄρεινῆς ζώνης. Ἐπικρατοῦν ἡ δρῦς, ἡ ὀξύα καὶ ἡ ἐλάτη.

Ὅπου τὰ δάση εἶναι πολὺ πυκνά, ἐκεῖ οἱ δασονόμοι ὀρίζουν ποῖα δένδρα πρέπει νὰ κοποῦν, διὰ νὰ ἀραιώσῃ τὸ δάσος. Ἀπὸ αὐτὰ οἱ ὑλοτόμοι κατασκευάζουν δοκοὺς καὶ σανίδας διὰ τὴν οἰκοδομίαν καὶ διὰ τὴν κατασκευὴν ἐπίπλων. Τότε ἐπιτρέπεται καὶ ἡ ξύλευσις. Ἀπὸ τοὺς κλάδους τῶν δένδρων οἱ κάτοικοι τῶν ὄρεινῶν μερῶν ἔχουν ξύλα καὶ κάρβουνα διὰ καύσιμον ὕλην. Ἐπειδὴ ὅμως εἰς τὴν ὄρεινὴν περιοχὴν λείπουν οἱ κατάλληλοι δρόμοι, οἱ κάτοικοι δὲν ἐκμεταλλεύονται ὅσον πρέπει τὰ δάση τῶν.

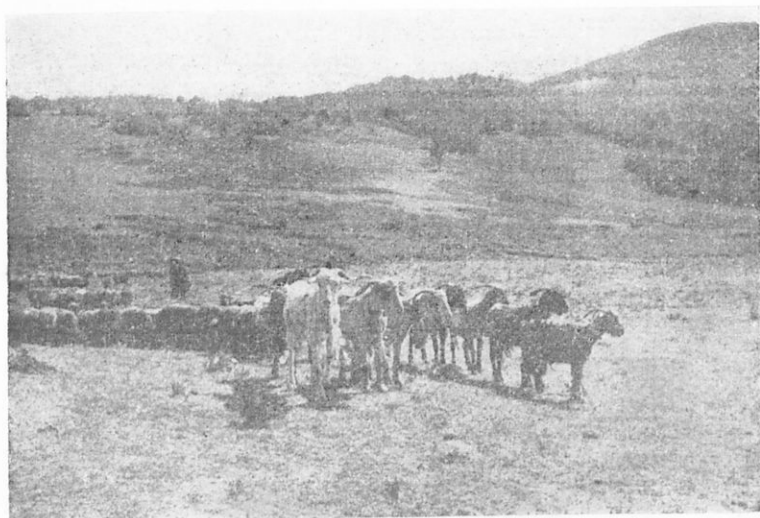
Διὰ τὴν μεταφορὰν τῆς ξυλείας χρησιμεύει κυρίως τὸ ρεῦμα τοῦ Ἀχελῷου· ρίπτουν δηλαδὴ τὰ ξύλα εἰς τὸν ποταμὸν καὶ ἀφήνουν νὰ τὰ παρασύρῃ τὸ ρεῦμα. Αὐτὸ τὰ φέρει κάτω εἰς τὰ πεδινὰ μέρη.

Εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν (κοινῶς Ξηρόμερον), ἡ ὁποία εἶναι πλησίον τῆς θαλάσσης καὶ ἔχει κλίμα ὑγρὸν, ἐκτείνονται δάση βαλανιδέας. Ἐπειδὴ δὲ τὰ βαλανίδια εἶναι ἀρίστη τροφή διὰ χοίρους, πολλοὶ ἀγέλαι χοίρων τρέφονται εἰς τὰ Ἀκαρνανικὰ ὄρη καὶ εἰς τὸ Μακρυνόρος. Κέντρα τῆς κτηνοτροφίας αὐτῆς

εἶναι ὁ Ἄστακὸς (3000), ἡ Βόνιτσα (2000) καὶ ἡ Ἀμφιλοχία (Καρβασαρᾶς) (4000).

Ὡστε τὰ δάση δὲν στολίζουν μόνον τὰ βουνά, δὲν ἐξυγιαίνουν μόνον τὸν τόπον, ἀλλὰ φέρουν καὶ καλὸν εἰσόδημα εἰς μεγάλην τάξιν ἀνθρώπων.

Ἡ κύρια ὁμῶς ἀσχολία τῶν κατοίκων τῆς ὄρεινῆς Στερεᾶς εἶναι ἡ κτηνοτροφία αἰγῶν καὶ προβάτων καὶ ἡ

73. Γουσιμὸς εἰς τὸ μαντρί.

γαλακτοκομία· διότι τὰ ὄροπέδια καὶ αἱ ράχεις τῶν βουνῶν παρέχουν τροφήν ἀρκετὴν διὰ μικρὰ ζῶα. Ὄταν τὴν ἀνοιξιν τὰ χιόνια λιώνουν, τότε οἱ βοσκοὶ ἀφήνουν τὰ χεμαδιά καὶ ἀναβαίνουν εἰς τὸ βουνόν. Ἐκεῖ ὑπάρχει πλουσία βοσκῆ διὰ τὰ ποιμνιά των.

Τὰ προϊόντα τῆς κτηνοτροφίας εἶναι πολλὰ (γάλα, τυριά, βούτυρα, ἔρια, σφάγια, δέρματα). Ἄλλ' αὐτὰ δὲν ἐπαρκοῦν, διὰ νὰ συντηρήσουν πυκνὸν πληθυσμόν. Δι' αὐτὸ αἱ ὄρειναι περιοχαὶ τῆς Στερεᾶς εἶναι ἀραιότερα κατοικημένα, καὶ μόνον

μικραὶ κωμοπόλεις ἀνεπτύχθησαν ἐκεῖ. Τοιαῦται εἶναι: τὸ **Καρπενήσιον** (ὕψος 1000μ.) (4000 κάτ.) εἰς τὴν Εὐρυτανίαν, ἡ **Γρανίτσα** καὶ ὁ **Προυσσός** εἰς τὰ Ἄγραφα, τὸ **Λιδωρίκιον** (2000 κάτ.) εἰς τὴν Δωρίδα, ὁ Ἄστακός, ἡ Ἀμφιλοχία καὶ ἡ Βόνιτσα εἰς τὴν Ἀκαρνανίαν.

Γ. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ἡ Στερεὰ Ἑλλάς διαιρεῖται διοικητικῶς εἰς τρεῖς νομούς:

1) Τὸν νομὸν Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας με πρωτεύουσαν τὰς Ἀθήνας· 2) τὸν νομὸν Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος με πρωτεύουσαν τὴν Λαμίαν καὶ 3) τὸν νομὸν Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας με πρωτεύουσαν τὸ Μεσολόγγιον.

Δ. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΣΤΕΡΕΑΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Μορφὴ τῆς ἔρησ	* Ὄρη: Ἄγραφα, Τυμφρηστός, Κόραξ ἢ Βαρδοῦσια, Γκιώνα (2510 μ.), Παρνασσός, Ὄθρυς, Οἶτη, Καλλιόδρομον, Ἐλικόν, Κιθαιρών, Πάρνης, Πεντελικόν, Ὑμηττός, Αἰγάλεως, Γεράνεια, Πανατωλικόν, Ἀράκυνθος, Μακρονόρος, Ἀκαρνανικὰ ὄρη. Πεδιάδες: Τοῦ Σπερχειοῦ, τῆς Κοπαίδος, τῶν Θηβῶν, τῶν Ἀθηνῶν, τοῦ Μαραθῶνος, τῆς Μεσογαίας, τῆς Ἐλευσίνοιο, τῶν Μεγάρων, ἡ Αἰτωλική.					
Ποταμοὶ	Σπερχεῖός, Βοιωτικὸς Κηφισός, Ἀγελῶς, Εὐνός, Μόρνος.					
Λίμναι	Τριχωνίς, Ἀμβρακία, Ὀζηρός, Ὑλική, Παραλίμνη.					
Γεωργικὴ παραγωγή τῆς Στερεᾶς (μετὰ τῆς Εὐβοίας) τοῦ ἔτους 1937	Εἶδη Καλλιέργειας	Καλλιεργούμεναι ἐκτάσεις εἰς στρέμματα	* Ἀξία τῆς παραγωγῆς εἰς δραχμὰς (1937)			
	Σιτηρὰ	2.500.000	1.175.000.000			
	" Ὄσπρια	200.000	95.500.000			
	Λαχανικά, γεώμηλα κ.λ.π.	104.000	257.500.000			
	Καπνός, βάμβαξ κ.λ.π.	500.000	750.000.000			
	" Ἀμπελοὶ	486.000	478.000.000			
	Σταφίς	1.720	4.000.000			
	" Ἐλαιον	—	200.000.000			
	Λεμόνια, πορτοκάλια, μανδαρίνια	—	28.000.000			
Ἀριθμὸς ζώων ἔτους 1937	Βόες καὶ ἀγελάδες	" Ἴπποι	Ἡμίονοι	Πρόβατα	Αἴγες	Χοῖροι
	82.000	73.500	49.000	1.500.000	1.230.000	85.000

Διοικητική Διαίρεσις	Ἐπιφά- νεια εἰς τ.χλμ.	Πληθυσμὸς		Σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)
		ἐν ὅλῳ	κατὰ τ.χμ.	
Νομὸς Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας	6.685	1.394.000	208	Ἀθῆναι 725, Πειραιεὺς 340, Ἐλευσίς 9, Μέγαρα 13, Θῆβαι 13, Λεβάδεια 13, Ἀράχοβα 4.
Νομὸς Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος	6.390	213.000	38	Λαμία 17, Στυλῖς 3,5, Ὑπάτη, Ἀμφισσα 6, Γαλαξεί- διον 2, Λιδωρίκιον 2, Ἀμ- φίκλεια 4.
Νομὸς Αἰτωλίας καὶ Ἀ- καρνανίας	7.751	248.000	32	Μεσολόγγιον 10, Ἀργίνιον 20, Ναύπακτος 6, Αἰτωλι- κὸν 4, Καρπενήσιον 4, Ἀ- στακὸς 3, Ἀμφιλοχία 4, Βόνιτσα 2.
Ὅλη ἡ Στε- ρεὰ Ἑλλάς	20.826	1.855.000		

Ἀσκήσεις.—1. Πῶς θὰ μεταβῆς ἀπὸ τὰς Ἀθῆνας εἰς τὸ Καρπενήσιον;—2. Ποίαν ὁδὸν θ' ἀκολουθήσης, διὰ νὰ μεταβῆς γοηγοσώτερα ἀπὸ τὰς Ἀθῆνας εἰς τὸ Ἀργίνιον;—3. Κατάταξε τὰς κυριωτέρας πόλεις τῆς Στερεᾶς κατὰ τὸν πληθυσμὸν καὶ σημείωσε εἰς ποῖον νομὸν ἀνήκει ἐκάστη.—4. Ἡ Ἀττικὴ καὶ ἡ Βοιωτία ἔχουν ἕκαστη 6685 τ. χλμ. Ὁ πληθυσμὸς των κατὰ μὲν τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1920 εὐρέθη 634.000, κατὰ δὲ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1928 ἦτο 1.033.000 κατὰ δὲ τὴν ἀπογραφὴν τοῦ 1940 ἦτο 1.394.000. Πόσοι κάτοικοι ἀναλογοῦν εἰς 1 τ. χλμ. κατὰ τὰς τρεῖς ἀπογραφάς;—5. Σύγκρινε τὸν πληθυσμὸν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος μὲ τὸν πληθυσμὸν τῆς Πελοποννήσου κατὰ τὴν πυκνότητα.—6. Ποῖος ἀπὸ τοὺς νομοὺς τῆς Στερεᾶς καὶ τῆς Πελοποννήσου εἶναι πυκνότερα κατοικήμενος καὶ ποῖος ἀραιότερα καὶ διατί;—7. Παράβαλε τὴν παραγωγὴν τῆς Στερεᾶς μὲ τὴν παραγωγὴν τῆς Πελοποννήσου ὡς πρὸς τὰ σιτηρὰ, τὸν καπνὸν καὶ τὴν σταφίδα.

Β'. ΒΟΡΕΙΑ ΕΛΛΑΣ

1. Η ΗΠΕΙΡΟΣ

1. Ἐὔρε εἰς τὸν χάρτην τὸ ἀκρωτήριο Στῦλος (ἀπέναντι τῆς Κερκύρας) καὶ ἀκολούθησε ἀπὸ αὐτὸ τὴν ὄρθοεικὴν μας γραμμὴν πρὸς τὴν Ἑλβανίαν. Ποίαν διεύθυνσιν λαμβάνει ἡ γραμμὴ αὐτὴ καὶ εἰς ποίαν λίμνην καταλήγει;—2. Ποῖαι ὄροσειραὶ ὀρίζουν τὴν Ἑπείρον πρὸς Ἀνατολὰς καὶ ἀπὸ ποίας χώρας τὴν χωρίζουν;—3. Ποῖα τὰ ὀνόματα τῶν ὑψηλοτέρων κορυφῶν τῆς Πίνδου; Σύγκριτε τὸ ὕψος των μὲ τὸ ὕψος τῶν βουνῶν τοῦ τόπου σου.—4. Ποῖοι ποταμοὶ ἔχουν τὰς πηγὰς των εἰς τὰς δυτικὰς πλαγιάς τῆς Πίνδου καὶ ποίαν διεύθυνσιν λαμβάνει καθείς; Εἰς ποῖον κόλπον χύνεται ὁ Ἀραχθὸς καὶ εἰς ποῖον ὁ Ἀῶς;—5. Ποίους ἄλλους ποταμοὺς ἔχει ἡ Ἑπείρος καὶ ἀπὸ ποῦ πηγάζει ἕκαστος;—6. Ποίαν μορφήν ἔχει κατὰ τὸν χάρτην τὸ ἔδαφος τῆς Ἑπείρου; Ποῦ εἶναι πεδινόν;—7. Μὲ ποῖον μέρος τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος δυνατὸν νὰ ὁμοιάζῃ ἡ Ἑπείρος κατὰ τὴν μορφήν τοῦ ἐδάφους καὶ κατὰ τὰ ὕδατα;

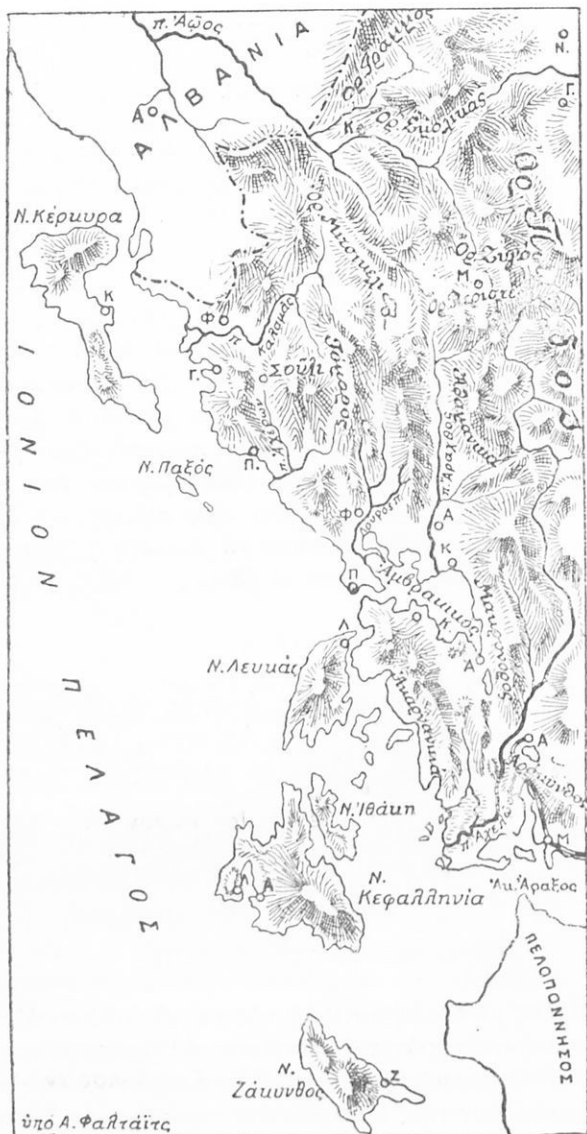
Α'. ΟΡΙΑ

Ἡ Ἑπείρος ἀπλώνεται πρὸς Δυσμὰς τῆς Πίνδου ἀπὸ τὸν Ἀμβρακικὸν ἕως τὸν κόλπον τῆς Αὐλῶνος. Τὸ βόρειον ὅμως τμήμα της, ἂν καὶ ἔχει ἑλληνικὸν πληθυσμόν, τὸ κατέχει ἡ Ἑλβανία.

Ὡς σύνορον μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἑλβανίας θεωροῦμεν τὴν γραμμὴν, ἡ ὁποία ἀρχίζει ἀπὸ τὸ ἀκρωτήριο Στῦλος καὶ τελειώνει εἰς τὴν Λίμνην Πρέσπαν.

Β. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

Ἡ Πίνδος μὲ τὰς ὄροσειράς της καταλαμβάνει ὁλόκληρον τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς Ἑπείρου. Αἱ ὄροσειραὶ της ἔχουν διεύθυνσιν ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον· ὁμοιάζουν μὲ ὑψηλὰ τεῖχη, τὰ ὁποῖα χωρίζουν τὴν Ἑπείρον ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Μακεδονίαν καὶ ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν. Τὸ μόνον σημεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ διαβῇ ἀπὸ τὴν μίαν πλευρὰν εἰς τὴν ἄλλην,

74. Χάρτης τῆς Ἠπείρου καὶ τῶν Ἰονίων Νήσων

εἶναι ἡ ράχης τοῦ Ζυγοῦ. Ἡ ράχης αὐτὴ εὐρίσκεται πλησίον τοῦ Μετσόβου εἰς ὕψος 1650 μέτρων.

Τὰ ὄρη τῆς Πίνδου εἶναι ὑψηλά καὶ ἔχουν διάφορα ὀνόματα: Βόϊον ἢ Γράμμος, Σμόλικας, Τύμφη, Λάγκμος ἢ Περιστερί, Ἀθαμανικὰ ἢ Τζουμέρικα. Τὴν ὑψηλοτέραν κορυφὴν ἔχει ὁ Σμόλικας, ὁ ὁποῖος φθάνει εἰς ὕψος 2600 μέτρων.

Τὴν ἰδίαν διεύθυνσιν μὲ τὴν Πίνδον ἔχουν καὶ αἱ ἄλλαι ὄροσειραὶ, αἱ ὁποῖαι ἐκτείνονται ἢ μία πλησίον τῆς ἄλλης καὶ γεμίζουν ὅλην τὴν Ἠπειρον. Τὰ ὀνόματά των εἶναι: Πάπιγγον, Μιτσικέλι, Τόμαρος, Σουλιώτικα, Νεμέρτζικα, Κεραῦνια.

Ἐροπέδιον ὑπάρχει μόνον μεταξύ Τομάρου καὶ Μιτσικελίου, τὸ ὄροπέδιον τῶν Ἰωαννίνων, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται εἰς ὕψος 500 μ. ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης. Εἰς τὸ βαθύτερον αὐτοῦ μέρος τὰ νερὰ σχηματίζουν λίμνην, ἢ ὁποία λέγεται Παμβώτις. Τὰ νερὰ τῆς χύνονται ὑπογείως εἰς τὴν κοίτην τοῦ ποταμοῦ Θυάμιδος ἢ Καλαμᾶ. Πεδιάδα ἢ Ἠπειρος ἔχει μόνον εἰς τὰ νότια, τὴν Ἀμβρακικὴν ἢ πεδιάδα τῆς Ἄρτης.

Ἡ Ἠπειρος λοιπὸν κατὰ τὴν μορφήν τοῦ ἐδάφους ὁμοιάζει μὲ τὴν δυτικὴν Στερεάν. Ὅπως δὲ ἐκεῖνη, ἔτσι καὶ ἡ Ἠπειρος δὲν ἔχει ἀνοικτὴν ὁδὸν πρὸς τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα δι' αὐτὸ συγκοινωνεῖ μὲ αὐτὴν μόνον διὰ θαλάσσης καὶ δι' αἴρος μὲ τὸ ἀεροπλάνον. Τώρα κατασκευάζεται μία μεγάλη ὁδός, ἢ ὁποία θὰ συνδέσῃ τὰ Ἰωάννινα μὲ τὴν Καλαμπάκαν διὰ τοῦ Μετσόβου. Δυστυχῶς καὶ ἡ ἐσωτερικὴ συγκοινωνία τῆς Ἠπείρου εἶναι δύσκολος, διότι ἔχει μίαν μόνον ἀξιόλογον ὁδόν, ἢ ὁποία συνδέει τὴν Πρέβεζαν μὲ τὰ Ἰωάννινα καὶ μὲ τὴν Κόνιτσαν.

Γ'. Η ΠΑΡΑΛΙΑ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

Ἄν ἐξαιρέσωμεν τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον, ἡ παραλία τῆς Ἠπείρου δὲν ἔχει μεγάλους κόλπους. Δι' αὐτὸ καλοὶ λιμένες ὑπάρχουν μόνον εἰς τὸ στόμιον τοῦ Ἀμβρακικοῦ, ὁ λιμὴν τῆς Πρεβέζης, καὶ βορειότερον εἰς τὴν Γουμένισσαν καὶ εἰς τοὺς Ἁγίους Σαράντα.

Οἱ ποταμοὶ Ἄραχθος καὶ Λοῦρος ἐκφορτῶνουν εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον πολλοὺς ἄμμους καὶ χῶματα. Δι' αὐτὸ

υπάρχουν ἐκεῖ λιμνοθάλασσαι (Λογαροῦ, Τσουγαλιού), αἱ ὁποῖαι εἶναι μεγάλα ἰχθυοτροφεῖα.

Δ'. ΑΙ ΦΥΣΙΚΑΙ ΠΕΡΙΟΧΑΙ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

1. Ἡ ὄρεινὴ χώρα καὶ τὸ κεντρικὸν ὄροπέδιον. — Τὰ ὄρη τῆς Ἠπείρου εἶναι, ὅπως καὶ εἰς τὴν δυτικὴν Στερεάν, ἀσβεστόλιθικά ἢ σχιστολιθικά. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ Ἠπειρος δέχε-

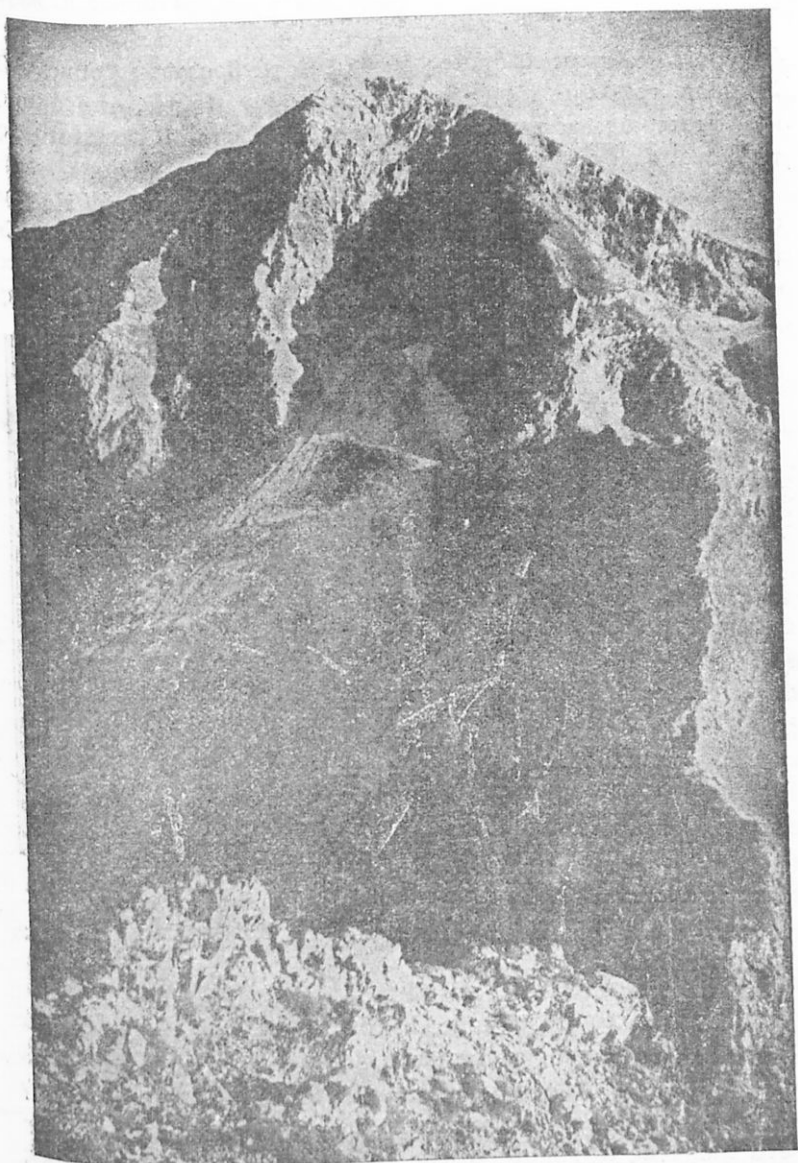
75. Παλαιὰ γέφυρα πλησίον τῆς Κονίτης.

(Φωτογραφία Μ. Χουβάκη)

ται, ὅπως καὶ ἡ δυτικὴ Στερεά, πολλὰς βροχὰς (ἄνω τοῦ 1 μέτρου κατ' ἔτος), τὰ βουνὰ τῆς ἔχουν πολλὰς πηγὰς καὶ σκεπάζονται μὲ πυκνὰ δάση. Δι' αὐτὸ οἱ ποταμοὶ τῆς Ἠπείρου εἶναι πολλοὶ καὶ ὀρμητικοί· τὸν περισσότερον μάλιστα καιρὸν εἶναι ἀδιάβατοι.

Οἱ ποταμοὶ αὐτοὶ ἤνοιξαν εἰς τὰ βουνὰ στενάς καὶ βαθείας χαράδρας, εἰς τὰς ὁποῖας τὰ νερά κρημνίζονται μὲ βοήν. Ὁ

Γεωγράφου Α. Μέγα

76. Η κορυφή του όρους Λάλαμου (Περιστερί) ύψ. 2292 μ.

(Φωτογραφία Ι. Παπαροδόου)

Ἄχέρων μάλιστα, ὁ ὁποῖος διασχίζει τὰ βραχώδη βουνά τοῦ Σουλίου, τρέχει μὲ τόσην βοήν καὶ θόρυβον εἰς τὰς ἀποτόμους καὶ σκοτεινάς φάραγγας τῶν βουνῶν, ὥστε οἱ ἀρχαῖοι μας πρόγονοι ἐπίστευον, ὅτι ἐδῶ ἦτο ἡ εἴσοδος τοῦ Ἄδου.

Ἐπειδὴ τὰ ὄρη τῆς Ἠπείρου εἶναι ὑψηλά, ὁ χειμῶν εἰς τὴν ὄρεινὴν Ἠπειρον εἶναι τραχύς. Δι' αὐτὸ ἀναπτύσσονται ἐδῶ τὰ δένδρα τῶν ὑψηλῶν ζωνῶν, δηλ. ἡ δρυς, ἡ ἐλάτη, ἡ ὀξύα καὶ ἡ ὑψηλὴ πεύκη. Δασώδης εἶναι προπάντων ἡ περιοχὴ τῆς

77. Τὰ Ἰωάννινα, ὅπως φαίνονται ἀπὸ τὸ ἀεροπλάνον.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

Κονίτσης, ὅπου τὰ 35% τοῦ ἐδάφους εἶναι δασωμένα.

Εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Πίνδου ὑπάρχουν 46 χωρία, τὰ **Ζαγοροχώρια**. Εἶναι χωμένα μέσα εἰς δάση ἀπὸ καστανέας καὶ δρυς. Οἱ κάτοικοι των, καθὼς καὶ τοῦ **Μετσόβου**, ζοῦν ἀπὸ τὴν ὕλοτομίαν καὶ ἀπὸ τὴν κτηνοτροφίαν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ εἰσοδήματα ἀπὸ τὰς ἀσχολίας αὐτὰς εἶναι ὀλίγα, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους των ἄλλοτε ἐξενιτεύοντο εἰς μακρινοὺς τόπους. Ἐκεῖ προώδευον εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ ἐπλούτιζον, ἀλλὰ δὲν

ἐλησμόνουν τὴν Πατρίδα. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοῦς, καθὼς ὁ Ἄβερωφ, ὁ Τοσίτσας, ὁ Στουρνάρας, ἀφῆκαν τὰς περιουσίας των εἰς τὸ ἔθνος. Ἀπὸ δωρεάς τοῦ Ἄβέρωφ ἐκτίσθη τὸ λευκὸν Στάδιον τῶν Ἀθηνῶν καὶ κατεσκευάσθη τὸ δοξασμένον θωρηκτὸν τοῦ στόλου μας, ὁ «Ἄβέρωφ». Ἀπὸ δωρεάς τοῦ Τοσίτσα καὶ τοῦ Στουρνάρα ἐκτίσθη τὸ Μετσόβειον Πολυτεχνεῖον κ.τ.λ.

Τὸ κεντρικὸν ὄροπέδιον εἶναι κατάλληλον διὰ τὴν γεωργίαν. Παράγει σιτηρά, οἶνον καὶ ὀπωρικά. Εἰς τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τοῦ ὄροπεδίου, εἰς τὰς ὄχθας τῆς Παμβώτιδος λίμνης, εἶναι κτισμένα τὰ **Ἰωάννινα** (22.000

78. Καλύβα σαρακατσάνικη. Οἱ Σαρακατσάνοι μας εἶναι σκορπισμένοι ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν ἕως τὰ βόρεια τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Μακεδονίας καὶ ζοῦν μὲ τὰ ποιμίτιά των ζῶν νομαδικῶν.

79. Σαρακατσάνισσες μὲ τὴν ρόξαν.

κάτ.). Εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν διασταυρῶνεται ὁδοὶ ἀπὸ διάφορα μέρη τῆς χώρας. Δι' αὐτὸ τὰ Ἰωάννινα συγκεντρῶνουν τὴν ἐμπορικὴν κίνησιν ὀλοκλήρου τῆς Ἠπείρου. Ἔχουν δὲ καὶ μίαν περίφημον σχολὴν, τὴν Ζωσιμαίαν Σχολὴν, εἰς τὴν ὁποίαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἐδίδαξαν πολλοὶ σοφοὶ διδάσκαλοι. Τότε καὶ ἡ τέχνη (κεντητικὴ, ἀργυροχοικὴ, ἀρχιτεκτονικὴ) ἀνεπτύχθη πολὺ εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν. Τέλος εἰς τὰ Ἰωάννινα ἔζησεν ὁ διαβόητος τύραννος τῆς Ἠπείρου Ἀλῆ πασσᾶς.

Πρὸς τὴν παραλίαν τοῦ Ἰονίου τὰ βουνὰ εἶναι χαμηλά. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τὸ κλίμα εἶναι γλυκὺ (θαλάσσιον), εὐδοκίμεϊ ἐκεῖ ἡ ἐλαία. Εἰς τὰς ἐλώδεις

ἐκτάσεις, αἱ ὁποῖαι ἀπλώνονται εἰς τὰς ἐκβολὰς τῶν ποταμῶν Καλαμᾶ καὶ Ἀχέροντος, οἱ κάτοικοι καλλιεργοῦν τὸν ἀραβόσιτον καὶ τὴν ὄρυζαν. Σπουδαιότεραι κωμοπόλεις εἶναι ἐδῶ οἱ **Φιλιᾶται** καὶ ἡ **Παραμυθιά** πλησίον τοῦ ὄρμου τῆς Γουμενίτης, ἡ **Πάργα** καὶ τὸ **Μαργαρίτιον** νοτιώτερον. Πρὸς ἀνατολὰς αὐτῶν ὑψώνονται τὰ ἀπόκρημα βουνὰ τοῦ **Σουλίου**. Ἐκεῖ οἱ Σουλιῶται ἔζησαν ἐλεύθεροι ὡς ὄρεινός πολεμικός λαός καὶ ὑπερήσπισαν τὴν ἐλευθερίαν των γενναίως ἐναντίον τῶν ἐπιθέσεων τοῦ Ἀλῆ πασᾶ.

Ἡ κυρία ἀσχολία τῶν κατοίκων τῆς ὄρεινης Ἡπείρου εἶναι ἡ κτηνοτροφία. Χιλιάδες προβάτων καὶ αἰγῶν βόσκουν εἰς τὰ πλάγια τῶν βουνῶν. Δι' αὐτὸ τὰ προϊόντα τῆς στάνης (τυριά, βούτυρον, μαλλιά καὶ σφάγια) εἶναι τὰ μόνα πού περισσεύουν εἰς τὸν τόπον καὶ γίνεται ἐξαγωγή αὐτῶν ἀπὸ τοὺς λιμένας τῆς Πρεβέζης καὶ τῶν Ἀγίων Σαράντα.

2. Ἡ πεδιάς τῆς Ἀρτης.—Οἱ ποταμοὶ Ἀραχθός καὶ Λούρος μὲ τὰ χῶματα καὶ τὴν ἄμμον, πού μεταφέρουν, ἐσχημάτισαν βορείως τοῦ Ἀμβρακικοῦ εὐφορωτάτην πεδιάδα. Ἡ πεδιάς αὕτη εἶναι ἀνοικτὴ πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ἔχει γλυκὺν χειμῶνα. Δι' αὐτὸ εἶναι κατάφυτος ἀπὸ ἐλαιῶνας καὶ πορτοκαλεῶνας, παράγει δὲ καὶ σιτηρά, ἰδίως ἀραβόσιτον καὶ κτηνόν. Ἐπειδὴ ὅμως εἰς τὰ χαμηλὰ μέρη σχηματίζονται πολλὰ ἔλη, ἐπικρατεῖ εἰς τὴν πεδιάδα ἡ ἐλονοσία. Τώρα γίνονται ἐκεῖ μεγάλα ἐργασία, διὰ νὰ κανονίσουν τὴν κοίτην τῶν ποταμῶν καὶ νὰ ἀποξηράνουν τὰ ἔλη.

80. Τὸ γεφύρι τῆς Ἀρτας.

Αἱ σπουδαιότεραι πόλεις εὐρίσκονται εἰς τὰ ἄκρα τῆς πεδιάδος: ἡ **Ἀρτα** (9.000 κάτ.) πλησίον τοῦ Ἀράχθου μὲ τὸ περίφημον γεφύρι καὶ τὰς ὡραίας βυζαντινὰς ἐκκλησίας τῆς, ἡ **Φιλιππιάς** πλησίον τοῦ Λούρου καὶ ἡ **Πρέβεζα** (10.000) εἰς τὸ στόμιον τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου. Ἡ πόλις αὕτη ἀποτελεῖ καὶ

τὸν κυριώτερον ἐμπορικὸν λιμένα τῆς νοτίας Ἠπειροῦ, διότι εἶναι τὸ τέρμα τῆς μεγάλης ὁδοῦ, ἡ ὁποία διασχίζει τὴν χώραν ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον. Πρὸς Βορρᾶν τῆς Φιλιππιάδος εἶναι τὸ **Μπιζάνι**, ὅπου ὁ στρατὸς μας με ἀρχιστράτηγον τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον ἐνίκησε τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1913 τοῦς Τούρκους καὶ ἠλευθέρωσε τὰ Γιάννενα.

3. Ἡ βόρειος Ἠπειρος.— Τὸ βόρειον τμήμα τῆς Ἠπειροῦ δὲν διαφέρει ἀπὸ τὴν ἄλλην Ἠπειρον οὔτε κατὰ τὴν φύσιν τῆς χώρας, οὔτε κατὰ τὸν χαρακτῆρα τῶν κατοίκων. Καὶ τὴν βόρειον Ἠπειρον ὁ στρατὸς μας τὴν ἠλευθέρωσε τὸ 1912, καθὼς καὶ τὴν νοτίαν Ἠπειρον. Οἱ Βορειοηπειρῶται μάλιστα ἠγωνίσθησαν καὶ μόνοι των γενναίως διὰ τὴν ἐλευθερίαν των. Ἄλλ' αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις τὸ 1921 παρεχώρησαν τὴν βόρειον Ἠπειρον εἰς τὴν Ἀλβανίαν. Ἔτσι αἱ περιφέρειαι Ἄργυροκάστρου, Δελβίνου, Λεσκοβικίου καὶ Χειμάρρας εὐρίσκονται τώρα ἔξω ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ σύνορα.

Ε'. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ

Ἡ νοτία Ἠπειρος διαιρεῖται εἰς τέσσαρας νομοῦς : 1) τὸν **νομὸν Ἄρτης** με πρωτεύουσαν τὴν Ἄρταν· 2) τὸν **νομὸν Πρεβέζης** με πρωτεύουσαν τὴν Πρέβεζαν· 3) τὸν **νομὸν Ἰωαννίνων** με πρωτεύουσαν τὰ Ἰωάννινα· καὶ 4) τὸν **νομὸν Θεσπρωτίας** με πρωτεύουσαν τοὺς Φιλιάτας.

ΣΤ'. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΝΟΤΙΑΣ ΗΠΕΙΡΟΥ

Μορφή τοῦ ἐδάφους	Ὅρη : Βόϊον, Σμολικας (2630 μ.), Τύμφη, Λάκμος, Ἀθαμανικά, Πάπιγγον, Μιτσικέλι, Τόμαρος, Σουλιώτιζα, Νεμέρτζιζα, Κεραύνια. Ὅροπεδιον : Ἰωαννίνων. Πεδιάς : Ἀμβρακική ἢ τῆς Ἄρτης.
Ποταμοὶ	Ἄραχθος, Λοῦρος, Ἀχέρων, Θύαμις ἢ Καλαμᾶς, Ἄψος.
Λίμναι	Παμβώτις.

Γεωργική παραγωγή έτους 1937	Είδη καλλιεργείας		Καλλιεργούμε- ναι έκτάσεις εις στρέμματα	Ἄξια τῆς πα- ραγωγῆς εἰς δραχμὰς
	Σιτηρά			830.000
Ἵσπρια			37.000	27.000.000
Λαχανικά, γεώμηλα κ. τ. λ.			33.000	47.000.000
Καπνός, βάμβαξ.			20.000	25.000.000
Ἄμπελοι			58.000	41.000.000
Πορτοκάλια			—	27.000.000

Ἄριθμὸς ζώων ἔτους 1937	Βόες καὶ ἀγελάδες	Ἴπποι	Ἡμίονοι	Πρόβατα	Αἴγες	Χοῖροι
		75.000	26.500	10.500	858.000	570.000

Νομοὶ	Ἐπιφά- νεια εἰς τ. χλμ.	Πληθυσμὸς		Σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)
		ἐν ὅλῳ	κατὰ τ. χμ.	
Ἰωαννί- νων	5065	162.000	32	Ἰωάννινα 22, Κόνιτσα 2, Μέτσοβον 3.
Ἄρτης	1741	65.000	37	Ἄρτα 9.
Πρεβέζης	1153	73.000	64	Πρεβέζα 10, Φιλιππιάς.
Θεσπρω- τίας	1592	62.000	39	Φιλιάται 2, Παραμυθιά 3, Μαργαρίτιον 2.
Σύνολον	9551	362.000		

Ἀσκήσεις.—1. Κάμε ἐν σχεδιογράφῳ τῆς Ἠπείρου καὶ τοποθέτησε εἰς αὐτὸ τὰς σπουδαιότερας πόλεις.—2. Ποίαν ὁδὸν θ' ἀκολουθήσης, ἂν ταξιδεύσης ἀπὸ τὸν τόπον σου ἕως τὰ Ἰωάννινα ;—3. Εὔρε πόσοι κάτοικοι ἀναλογοῦν εἰς 1 τετραγωνικὸν χλμ. εἰς τὴν Ἠπειρον καὶ σύγκρινε τὸν πληθυσμὸν τῆς Ἠπείρου μὲ τὸν πληθυσμὸν τῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ τῆς Πελοποννήσου.

2. Η ΘΕΣΣΑΛΙΑ

1. Εἰς ποίαν διεύθυνσιν ἀπὸ τὸν τόπον σὺς εὐρίσκεται ἡ Θεσσαλία;—2. Ποῖα ὄρη περιβάλλουν δόλγυρα τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα;—3. Ποῖος κόλπος ἀνοίγεται εἰς τὰ ΝΑ τῆς Θεσσαλίας καὶ ποῖαν χερσόνησον ἀποχωρίζει πρὸς ἀνατολάς;—4. Ποῖος ποταμὸς διαρρέει τὴν πεδιάδα καὶ ποῖοι εἶναι οἱ μεγαλύτεροι παραπόταμοί του; Διὰ ποίας κοιλάδος ἐκβάλλει οὗτος εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον;—5. Ποῖον εἶναι τὸ ὄνομα τῆς λίμνης εἰς τὰ ΝΑ τῆς πεδιάδος;—6. Εὕρε εἰς τὸν χάρτην τὴν Λαρίσαν, τὰ Τρίκαλα, τὴν Καρδίτσαν, τὸν Βόλον, τὴν Ἐλασσόνα καὶ ὄρισε τὴν θέσιν των.

Α'. ΟΡΙΑ. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

Ἡ Θεσσαλία ἀπλώνεται πρὸς Ἀνατολάς τῆς Πίνδου ἀπὸ τὴν Ὄθρυν ἕως τὰ ὄρη Χάσια, Καμβούνια καὶ Πιέρια. Τὰ ὄρη αὐτὰ ἀποτελοῦν τὸ βόρειον ὄριον τῆς Θεσσαλίας. Ἄλλη σειρά ὄρεων (Ὀλυμπος, Κίσσαβος, Μαυροβούνι, Πήλιον) ἐκτείνεται εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς Θεσσαλίας. Ὡστε ὄρη ὑψηλὰ περιβάλλουν τὴν Θεσσαλίαν ἀπὸ ὅλας τὰς πλευράς.

Ἡ Πίνδος ὑψώνει ἐμπόδιον ἀδιάβατον πρὸς τὴν Ἠπειρον. Ἐπίσης τὰ ὄρη τῆς παραλίας ἀποκλείουν τὴν Θεσσαλίαν

81. Κάθετος τομή Ἠπείρου καὶ Θεσσαλίας ἀπὸ Δ πρὸς Α.

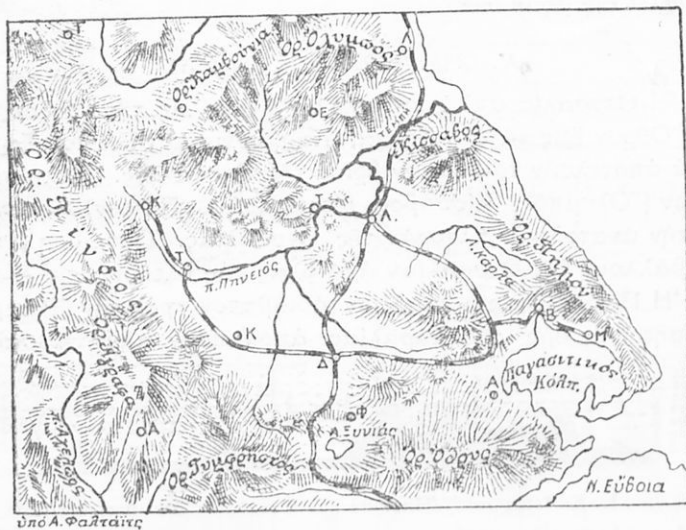
τελείως ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Οἱ ὄρεινοι ὄμως βραχίονες, οἱ ὁποῖοι τὴν περιβάλλουν ἀπὸ Βορρᾶ καὶ ἀπὸ Νότου, ἀφήνουν χαμηλὰς διαβάσεις. Δι' αὐτῶν ἡ Θεσσαλία συγκοινωνεῖ πρὸς Νότον μὲ τὴν ἀνατολικὴν Στερεάν καὶ πρὸς Βορρᾶν μὲ τὴν Μακεδονίαν.

Καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικόν τῆς ἡ Θεσσαλία διασχίζεται ἀπὸ μίαν χαμηλὴν βουνοσειράν. Αὕτῃ ἔχει διεύθυνσιν ἀπὸ τὰ ΝΑ πρὸς τὰ ΒΔ καὶ χωρίζει τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα εἰς δύο μέρη: τὴν πεδιάδα τῶν Τρικκάλων καὶ τὴν πεδιάδα τῆς Λαρίσης.

Θὰ ἐξετάσωμεν πρῶτον τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα καὶ κατόπιν τὰ ὄρεινά μέρη, ποῦ εἶναι γύρω εἰς αὐτήν.

Β'. Η ΘΕΣΣΑΛΙΚΗ ΠΕΔΙΑΣ

Ἡ Θεσσαλία ὁμοιάζει μὲ μεγάλην λεκάνην· διότι ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τὴν περιβάλλουν βουνά. Δι' αὐτὸ τὰ νερά, τὰ ὅποια τώρα μαζεύονται ὅλα εἰς τὴν κοίτην τοῦ Πηνειοῦ, ἄλλοτε παρέμεναν ἐντὸς τοῦ λεκανοπεδίου καὶ ἐσχημάτιζαν λίμνην. Ἄλλ' ὅταν τὰ νερά ὑψώθησαν ἄρκετά καὶ ἔφθασαν ἕως τὸ χαμηλότερον σημεῖον, ποῦ ἦτο μεταξύ Ὀλύμπου καὶ Κισσάβου, ἤρχισαν νὰ χύνωνται ἀπὸ ἐκεῖ πρὸς τὴν θάλασσαν· μὲ τὴν δύ-

82. Χάρτης τῆς Θεσσαλίας (κλίμαξ 1:2.000.000).

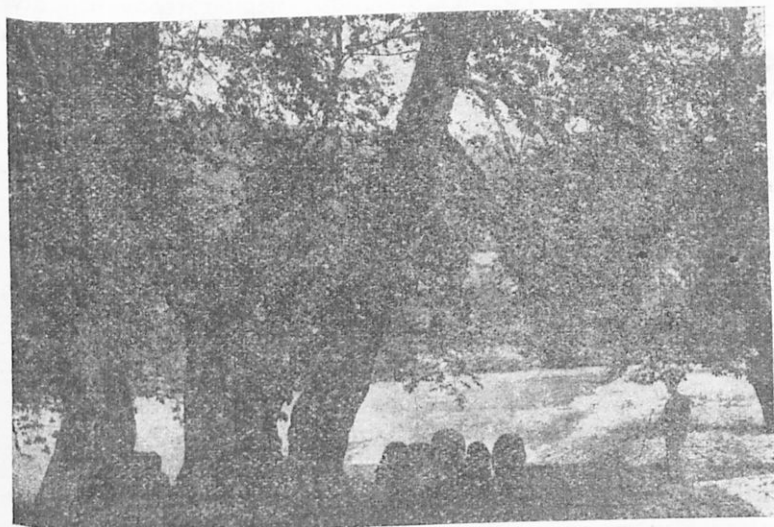
ναμιν δὲ ποῦ ἔχουν τὰ νερά, ὅταν τρέχουν, ἀπέφαγαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τοὺς βράχους καὶ ἐσχημάτισαν τὴν ὡραίαν κοιλιάδα τῶν Τεμπῶν. Ἔτσι ἡ Θεσσαλικὴ λεκάνη ἄδειασεν ἀπὸ τὰ νερά.

Ἡ πεδιάς λοιπὸν τῆς Θεσσαλίας ἦτο κάποτε λίμνη καὶ φυσικὰ τὰ νερά ἔχουν ἀποθέσει εἰς αὐτὴν πολὺ χῶμα. Τὸ χῶμα αὐτὸ εἰς τὸ δυτικὸν λεκανοπέδιον (πεδιάς Τρικκάλων καὶ Καρ-

δίτσης) εἶναι μαῦρο, ὅπως καὶ εἰς τὴν Κωπαΐδα· διότι τὰ νερά μετέφερον ἄφθονον φυτόχωμα ἀπὸ τὰ γύρω δασωμένα βουνά.

Εἰς τὸ ἀνατολικὸν ὅμως λεκανοπέδιον (πεδιάς Λαρίσης) τὸ ἔδαφος εἶναι ἀπὸ κοκκινόχωμα, τὸ ὁποῖον δὲν εἶναι τόσον εὐφορον. Δι' αὐτὸ μία γεωργικὴ οἰκογένεια, διὰ νὰ ζήσῃ ἐκεῖ, χρειάζεται πολὺ περισσότερα στρέμματα ἀπὸ ὅ,τι χρειάζεται μία οἰκογένεια εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Τρικκάλων.

Καὶ τώρα ἀκόμη, ἐπειδὴ αἱ ὄχθαι τοῦ Πηνειοῦ δὲν εἶναι

83. Τὰ Τέμπη. Ὁραία πλατάνια σκεπάζουν τὰς ὄχθας τοῦ Πηνειοῦ.

(Φωτογραφία Ν. Ζωγράφου)

ὕψηλαί, ὁ ποταμὸς πολλές φορές πλημμυρίζει καὶ μεταβάλλει τὴν πεδιάδα εἰς ἀπέραντον λίμνην· καὶ λιπαίνει μὲν τὴν γῆν μὲ τὴν ἰλὸν ποῦ ἀφήνει, ἀλλὰ συχνὰ καταστρέφει τὰ σπαρτά.

Καθὼς εἶδομεν, τὰ βουνά τῆς παραλίας ἀποκλείουν τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Δι' αὐτὸ ἡ πεδιάς ἔχει κλίμα ἡπειρωτικόν, δηλ. ἔχει χειμῶνα πολὺ ψυχρὸν καὶ θέρος πολὺ θερμόν. Τὸ θερμόμετρον κατὰ τὸ θέρος δεικνύει μερικὰς φορές καὶ ἄνω τῶν 40 βαθμῶν.

Τοιοῦτο κλίμα εἶναι κατάλληλον διὰ τὴν καλλιέργειαν

των δημητριακῶν. Πράγματι ὁ σῖτος, ἡ κριθή, ὁ ἀραβόσιτος εὐδοκιμοῦν πολὺ εἰς τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα, καθὼς καὶ τὰ γεώμηλα καὶ ὁ καπνός. Εἰς τὴν πεδιάδα τῶν Τρικκάλων, ἡ ὁποία ἔχει περισσότερα νερά, ἐπικρατεῖ ἡ καλλιέργεια τοῦ ἀραβοσίτου, τῶν ὀσπρίων καὶ τῶν λαχανικῶν. Εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Λαρίσης ἐπικρατεῖ ὁ σῖτος.

Πολλὴν καταστροφὴν εἰς τὰ σπαρτὰ φέρει συχνὰ ἓνας ἄνεμος τοπικός, ὁ λίβας· δηλαδὴ ἄνεμος δυνατὸς φυσᾶ ἀπὸ τὰ γύρω βουνά· ὅσον κατέρχεται, τόσον περισσότερον θερμαίνεται καὶ γίνεται καυστικός καὶ ἐπιβλαβὴς εἰς τὰ φυτά. Δι' αὐτὸ ὅσον πρωιμώτερα ὠριμάζει ὁ σῖτος, τόσον ὀλιγώτερον κινδυνεύει ἀπὸ τὸν ἄνεμον αὐτόν.

Ἄλλοτε ὁ θερισμὸς ἐγένετο μόνον μὲ τὸ δρέπανον καὶ ἐχρειάζοντο πολλαὶ χιλιάδες ἐργατῶν, διὰ νὰ θερίσουν τὸν ἀπέραντον κάμπον. Ὅταν ἡ ἐσοδεῖα ἦτο καλὴ, δὲν ἐπρόφθαιναν νὰ συνάξουν τὸν καρπὸν καὶ τὰ δεμάτια πολλάκις ἐσάπιζαν εἰς τὰ ἀλώνια.

Σήμερον ὑπάρχουν θεριστικαὶ μηχαναὶ καὶ μὲ αὐτὰς ὁ θερισμὸς γίνεται καὶ γρηγορώτερα καὶ εὐθηνότερα. Ὑπάρχουν καὶ ἀλωνιστικαὶ μηχαναὶ, μὲ τὰς ὁποίας τὸ σιτάρι χωρίζεται ἀπὸ τὸ ἄχυρον καὶ ἀπὸ τὰ σκύβαλα. Τέλος μὲ ἄλλας μηχανὰς ὀργώνουν καὶ σπείρουν καλύτερα. Τώρα καὶ τὰ χωράφια οἱ γεωργοὶ δὲν τὰ ἀφήνουν πλέον χέρσα, ἀλλὰ τὰ δυναμώνουν μὲ λιπάσματα. Ἔτσι καὶ αὐξάνουν τὴν παραγωγὴν τῶν καὶ τὴν καλυτερεύουν.

Εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἀλμυροῦ εὐδοκιμεῖ πολὺ ὁ καπνός, εἰς δὲ τὰς περιοχὰς τοῦ Τυρνάβου καὶ τῆς Καλαμπάκας ἡ μορέα. Ὡστε τὸ κλίμα καὶ τὸ ἔδαφος τῆς Θεσσαλίας εἶναι κατάλληλα διὰ τὴν καλλιέργειαν. Δι' αὐτὸ ἡ γεωργία εἶναι ἡ κυρία ἀσχολία τῶν κατοίκων τῆς πεδιάδος.

Ἄλλοτε ὅλη ἡ πεδιάς ἦτο κτῆμα ὀλίγων πλουσίων. Οἱ χωρικοὶ ἐκαλλιέργουν τὰ κτήματα ὡς κολλῆγοι. Κατὰ τὰ τελευταῖα ὅμως ἔτη τὸ Κράτος μας ἀπεζημίωσε τοὺς ἰδιοκτῆτας καὶ ἐμοίρασε τοὺς ἀγροὺς εἰς τοὺς χωρικοὺς.

Ἡ Θεσσαλία εἶναι ἀπὸ τὰς εὐφορωτέρας πεδιάδας μας, ἀλλ' ἔχει πολλὰ ἔλη. Τώρα τὸ Κράτος ἀγωνίζεται ν' ἀποξη-

ράνη τὰ ἔλη καὶ νὰ προφυλάξῃ τὰ χαμηλὰ μέρη ἀπὸ τὰς πλημύρας τοῦ Πηνειοῦ. Ὄταν τελειώσουν αἱ ἐργασίαι αὐταί, καὶ ἡ παραγωγή τῶν σιτηρῶν θ' αὐξήσῃ καὶ ὁ τόπος θ' ἀπαλλαχθῇ ἀπὸ τὴν ἐλνοσίαν. *

Γ'. Αἱ ὄρειναι περιοχαὶ

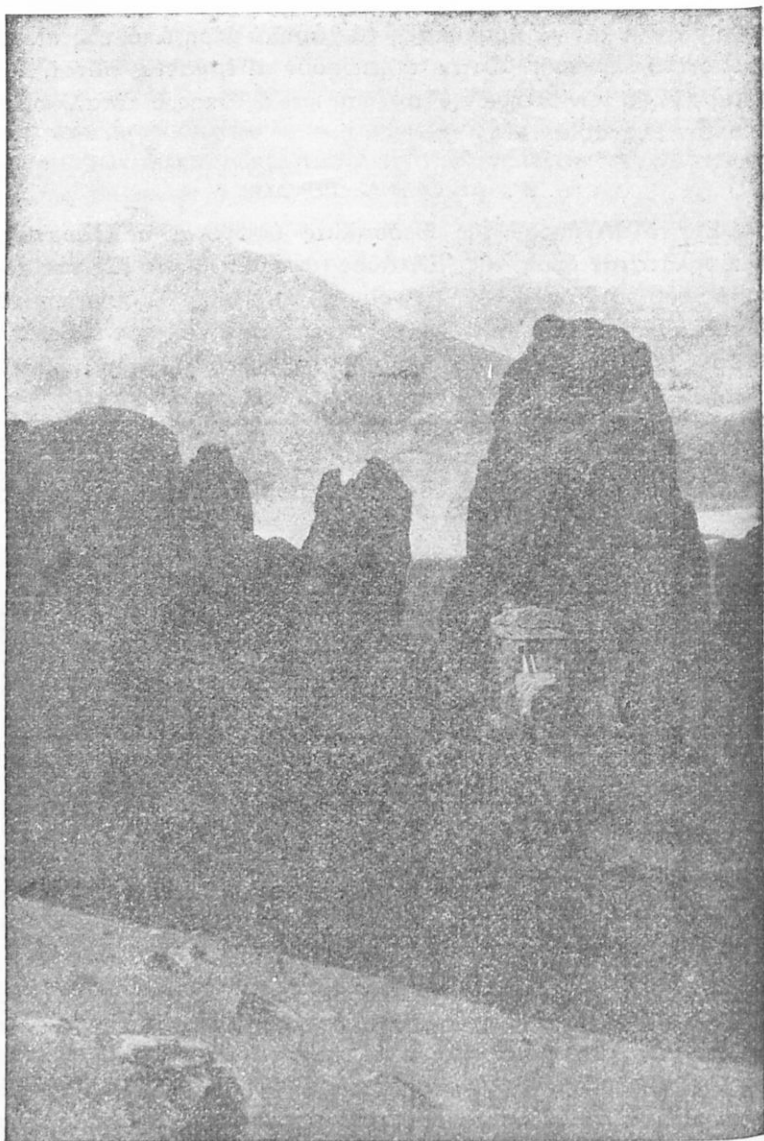
Εἰς τὸ ΒΑ ἄκρον τῆς Θεσσαλίας ὑψώνεται ὁ **Ὀλύμπος**, τὸ ὑψηλότετον ὄρος τῆς Ἑλλάδος (ὕψος 2918 μ.). Εἰς τὰς κορυφάς του τὰ χιόνια δὲν λιώνουν ποτέ· ἐπειδὴ δὲ συνήθως τὰ σύννεφα τὰς σκεπάζουν, ὡς νὰ τὰς κρύπτουν εἰς τὸν οὐρανόν, οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐπίστευον, ὅτι εἰς τὴν ὑψηλοτέραν κορυ-

84. Μία ἀπὸ τὰς ὑψηλοτέρας κορυφάς τοῦ Ὀλύμπου χιονισμένη.

φὴν τοῦ ἦτο ἡ κατοικία τῶν θεῶν. Δάση ἐλάτης καὶ ὀξύας σκεπάζουν τὰς ράχεις καὶ τὰς πλαγιάς τοῦ ὄρους, ἐνῶ εἰς τὰς γυμνάς κορυφάς του ἔχουν τὰς φωλεάς των οἱ ἀετοί. Ἐδῶ εἶχαν καὶ τὰ λιμέρια των οἱ περίφημοι κλέφτες τοῦ Ὀλύμπου κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας.

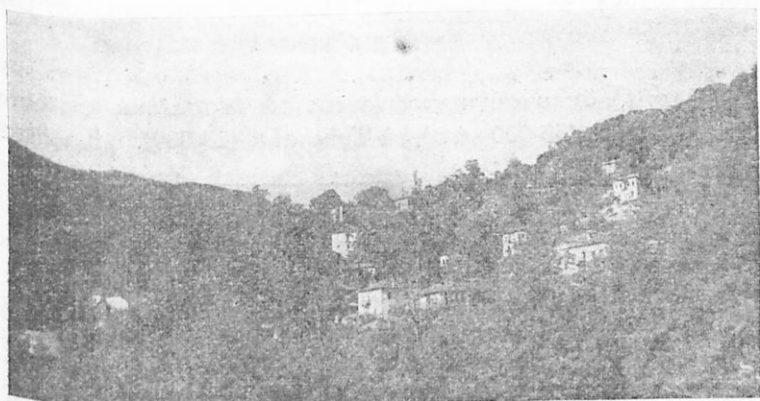
Εἰς τὰ ἄκρα τῆς Θεσσαλικῆς πεδιάδος καὶ εἰς τὰ γύρω

85. Τα Μετέωρα

βουνά οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται εἰς τὴν κτηνοτροφίαν. Πρὸ πάντων εἰς τὴν Πίνδον ὑπάρχουν ἀνάμεσα εἰς τὰ δάση πλούσιαι βοσκαί, εἰς τὰς ὁποίας νομάδες ποιμένες βόσκουν τὰ ποίμνια των. Τυριά, βούτυρον, μαλλιά καὶ δέρματα παράγει ἡ Θεσσαλικὴ κτηνοτροφία πολλά.

Εἰς τὸ ΒΔ ἄκρον τῆς Θεσσαλίας, πλησίον τῆς Καλαμπάκας, ὑπάρχουν ὕψηλοι καὶ ἀπότομοι βράχοι μὲ παράδοξα σχήματα. Λέγονται **Μετέωρα**. Ἐπάνω εἰς αὐτὰ ὑπῆρχαν ἄλλοτε 21 βυζαντινὰ μοναστήρια. Σήμερον διατηροῦνται μόνον 4 καὶ πολλοὶ ἐπισκέπτονται τὴν μονὴν τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτῆρος,

86. Ὁ Κισσός, ἐν ἀπὸ τὰ ὄμορφα χωριά τοῦ Πηλίου.

ποῦ εἶναι ἐπάνω εἰς τὸν ὑψηλότερον βράχον. Ἡ ἀνάβασις εἰς αὐτὸν ἐγένετο ἄλλοτε μὲ ἀνεμόσκαλαν ἢ μὲ δίκτυον, τὸ ὁποῖον ἀνέσυρον οἱ μοναχοὶ μὲ τὴν ἀνέμην. Σήμερον ἀνεβαίνουν μὲ κλίμακας, αἱ ὁποῖαι ἔχουν σκαλισθῆ εἰς τὸν βράχον.

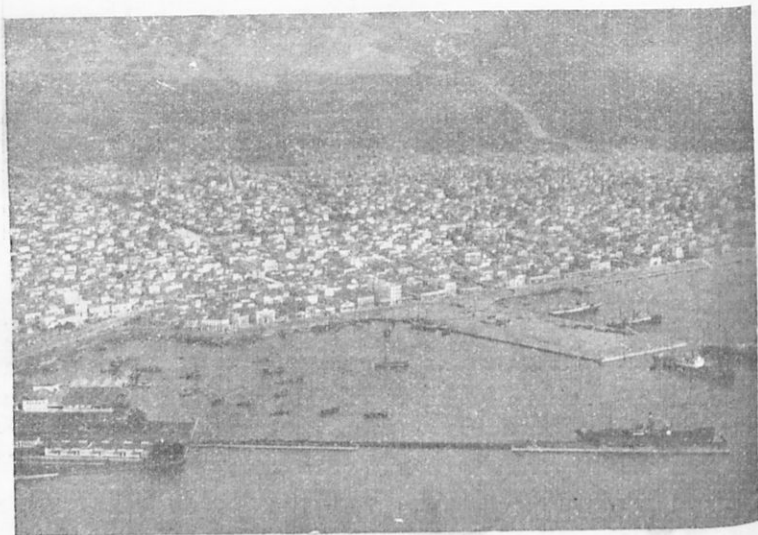
Εἰς τὴν κτηνοτροφίαν ἀσχολοῦνται καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Ἄγυιᾶς, ἡ ὁποία εὐρίσκεται εἰς τὰ νότια τοῦ Κισσάβου. Τὰ Ἀμπελάκια, ποῦ εἶναι εἰς τὴν βορείαν πλευράν τοῦ βουνοῦ, ὠνομάσθησαν ἔτσι ἀπὸ τὰ πολλά των ἀμπέλια. Τὴν φήμην των ὅμως τὰ Ἀμπελάκια τὴν ἀπέκτησαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας μὲ τὴν κατεργασίαν τῶν νημάτων, τὰ ὁποῖα ἐπώλουν εἰς ξένους τόπους. Διότι εἶχον τέλειον συνεταιρισμόν,

ό οποίος ἐφρόντιζε διὰ τὴν προμήθειαν ὑλικῶν καὶ διὰ τὴν πώλησιν τῶν προϊόντων. Καὶ τὰ ὠραῖα σπίτια τῶν Ἀμπελακίων χρονολογοῦνται ἀπὸ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν.

Ἡ χερσόνησος **Μαγνησία** ἔχει γλυκὺ θαλάσσιον κλίμα. Δι' αὐτὸ τὸ **Πήλιον** εἰς μὲν τὰ χαμηλότερα μέρη του εἶναι κατάφυτον ἀπὸ ἐλαίας, εἰς δὲ τὰ ὑψηλότερα ἀπὸ κήπους μὲ μηλέας, κερασέας καὶ ἄλλα ὀπωροφόρα δένδρα. Τὰ πλάγια τοῦ θαυμασίου αὐτοῦ βουνοῦ καλλιεργοῦνται. Δι' αὐτὸ ὑπάρχουν ἐπάνω εἰς τὸ βουνὸν 24 μεγάλα καὶ ὠραιότατα χωρία (Μακρυνίτσα, Πορταριά, Μηλέαι, Ζαγορά, Τσαγκαράδα, Λεχώνια, Κισσὸς κ.τ.λ.)

Δ'. ΕΜΠΟΡΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ

Κέντρα, ὅπου συγκεντρώνονται τὰ θεσσαλικά προϊόντα, εἶναι ἡ **Λάρισα** (35.000 κάτ.), τὰ **Τρίκαλα** (23.000), ἡ **Καρδίτσα**

87. Ὁ Βόλος καὶ ὁ λιμὴν του, ὅπως φαίνεται ἀπὸ ἀεροπλάνου.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

(14.000), ὁ **Βόλος** (55.000), ὁ **Ἄλμυρὸς** (7.000), ὁ **Τύρναβος** (7.000), ἡ **Ἐλασσών** (4.000) καὶ ἡ **Καλαμπάκα** (4.000).

Ἡ **Λάρισα** εὐρίσκεται εἰς θέσιν κεντρικὴν καὶ ἦτο ἀνεκα-
θεν ἢ πρωτεύουσα τῆς Θεσσαλίας. Ἄλλ' ὁ **Βόλος**, ἂν καὶ εἶναι
νέα πόλις, ἀπέκτησε μεγαλύτεραν ἐμπορικὴν κίνησιν· διότι ἔχει
ώραϊον λιμένα καὶ συνδέεται σιδηροδρομικῶς μὲ τὰς σπουδαιο-
τέρας πόλεις τῆς Θεσσαλίας, καθὼς καὶ μὲ τὰ χωρία τοῦ Πη-
λίου Λεχώνια καὶ Μηλέας. Εἶναι πόλις ωραία καὶ ἔχει σπου-
δαίαν βιομηχανίαν. Τὰ ἐργοστάσιά του κατασκευάζουν ὑφά-
σματα, ταιμέντα, γεωργικὰ ἐργαλεῖα, σιγάρα κ.τ.λ. Πρὸς Δυ-
σμάς τοῦ Βόλου εἶναι ἡ κωμόπολις **Βελεστίνου** (3000 κάτ.), ἡ
ὁποία μὲ τὸ ἀρχαῖον τῆς ὄνομα λέγεται **Φεραί**. Εἶναι πατρίς
τοῦ ἐθνομάρτυρος Ρήγα τοῦ Φεραίου.

Ὀλίγον ἔξω ἀπὸ τὸν Τύρναβον διήρχετο ἄλλοτε ἡ γραμμὴ
τῶν συνόρων μας. Ἄλλ' ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς τὸ 1912 διέ-
σπασε τὴν γραμμὴν αὐτὴν καὶ ἐνίκησε τοὺς Τούρκους εἰς τὰ
στενὰ τοῦ **Σαρανταπόρου**. Αὕτῃ ἦτο ἡ πρώτη νίκη τοῦ στρα-
τοῦ μας, μὲ τὴν ὁποίαν ἠλευθερώθη ἡ δυτικὴ Μακεδονία (9
Ὀκτωβρίου 1912).

Ε'. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ

Ἡ Θεσσαλία διαιρεῖται εἰς δύο νομοὺς : 1) τὸν **νομὸν Λα-
ρίσης** μὲ πρωτεύουσαν τὴν **Λάρισαν**· καὶ 2) τὸν **νομὸν Τρικκάλων**
μὲ πρωτεύουσαν τὰ **Τρίκκαλα**.

ΣΤ'. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Γεωργικὴ παραγωγὴ τῆς Θεσσα- λίας τοῦ ἔ- τους 1937	Εἶδη καλλιέργειας		Καλλιευόμενα ἐκτάσεις εἰς στρέμματα	Ἄξια τῆς παραγωγῆς εἰς δραχμὰς
	Σιτηρὰ			2.520.000
Ἄσπρια			194.000	95.000.000
Λαχανικά, γεώμηλα			110.000	125.000.000
Καπνός, βάμβαξ			280.000	300.000.000
Ἄμπελοι			104.000	49.000.000

Ἀριθμὸς ξύων ἔτους 1937	Βόες καὶ ἀγελάδες	Ἴπποι	Ἡμίονοι	Πρόβατα	Αἴγες	Χοῖροι
		110.000	62.500	18.500	1.400.000	630.000

Νομοί	Ἐπιφάνεια εἰς τ. χλμ.	Πληθυσμός		Σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)
		ἐν ὅλῳ	κατὰ τ.χμ.	
-Λαρίσης	7620	322.000	43	Λάρισα 35, Βόλος 55, Ἄλμυρος 7, Φάρσαλα 5, Βελεστίνον 3, Ἄγυιὰ 3, Τύρναβος 7, Ἐλασσών 4.
Τρικκάλων	5865	521.000	43	Τρίκαλα 23, Καρδίτσα 14, Καλαμπάκα 4.
Σύνολον	15.485	573.000		

Ἀσκήσεις.—1. Σχεδιογράφησε τὴν Θεσσαλίαν καὶ σημείωσε τὸν ροῦν τοῦ Πηνειοῦ. Τοποθέτησε τὰς κυριώτερας πόλεις.—2. Παράστησε μὲ βέλη τὰς διευθύνσεις, πρὸς τὰς ὁποίας ἀναχωροῦν οἱ σιδηρόδρομοι α) ἀπὸ τὴν Λάρισαν καὶ β) ἀπὸ τὸν Βόλον.—3. Ποίας πόλεις θὰ συναντήσης, ἂν ταξιδεύσης ἀπὸ τὴν Λαμίαν ἕως τὴν Καλαμπάκαν;—4. Διὰ τί ἡ Θεσσαλία ἔχει ἕνα μέγαν ποταμὸν καὶ ἡ Ἡπειρος πολλοὺς;—5. Σύγκρινε τὴν παραγωγὴν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν τῆς Θεσσαλίας μὲ μίαν ἀπὸ τὰς χώρας ποὺ ἐξεητάσαμεν.

3. Η ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

1. Ποῖα ὄρη χωρίζουν τὴν Μακεδοσίαν ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν; Ποῖα ἀπὸ τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Ἀλβανίαν;—2. Ποία χώρα εὐρίσκειται πρὸς Α τῆς Μακεδονίας καὶ ποῖος ποταμὸς ἀποτελεῖ ὄριον μεταξὺ των;—3. Ποῖοι μεγάλοι ποταμοὶ διασχίζουν τὴν Μακεδοσίαν ἀπὸ Β πρὸς Ν καὶ ἀπὸ ποῦ πηγάζει ἕκαστος;—4. Εὔρε τὴν λίμνην Πρέσπαν καὶ ἀκολούθησε εἰς τὸν χάριτην τὴν ὀροθετικὴν γραμμὴν μας πρὸς τὴν Νοτιοσλαβίαν καὶ πρὸς τὴν Βουλγαρίαν ἕως τὸν Νέστον ποταμὸν. Ἀπὸ ποίαν ἄλλην λίμνην διέρχεται ἡ γραμμὴ αὐτὴ καὶ ποίας κορυφογραμμὰς ἀκολουθεῖ; Ποῦ γίνεται ἡ συνάντησις τῶν συνόρων Ἑλλάδος καὶ Νοτιοσλαβίας α) μὲ τὰ ἀλβανικὰ καὶ β) μὲ τὰ βουλγαρικὰ σύνορα;—5. Ὀνόμασε τὰ κυριώτερα ὄρη τῆς ἐλληνικῆς Μακεδονίας.—6. Ποῖοι ἀπὸ τοὺς ποταμοὺς τῆς ἔχουν τὰς πηγὰς των ἐντὸς τῆς ὀροθετικῆς μας γραμμῆς;—7. Ὀνόμασε τὰς μεγαλυτέρας λίμνας.—8. Ὀνόμασε τοὺς κόλπους, τὰς χερσονήσους καὶ τὰ ἀκρωτήρια τῆς μακεδονικῆς παραλίης.—9. Ποίας πόλεις τῆς Μακεδονίας γνωρίζεις καὶ πῶς ἠμπορεῖς νὰ ταξιδεύσης ἀπὸ τὸν τόπον σου ἕως αὐτὰς;

Γεωργίου Α. Μέγα

ΕΚΤΑΣΙΣ. ΟΡΙΑ

Ἡ Μακεδονία ἐκτείνεται πρὸς Βορρᾶν τοῦ Ὀλύμπου, ἀπὸ τὴν Πίνδον ἕως τὴν Ροδόπην. Ὡς ὄριον φυσικὸν πρὸς Βορρᾶν ἢ Μακεδονία ἔχει τὸν **Σκάρδον** καὶ τὸ **Ρῖλον** ὄρος. Ἄλλ' ὄλην τὴν Μακεδονίαν δὲν τὴν κατέχει σήμερον ἡ Ἑλλάς. Τὸ βόρειον μέρος τῆς τὸ κατέχουν δύο ἄλλα κράτη, ἡ Νοτιο-σλαβία καὶ ἡ Βουλγαρία. Ὡς σύνορον μεταξύ αὐτῶν καὶ τῆς Ἑλλάδος χρησιμεύουν αἱ κορυφογραμμαι τῶν ὄρέων **Βόρας**, **Κόζακον**, **Κερκίνη** (Μπέλες) καὶ **Βροντοῦ**.

Ἄλλοτε εἰς τὴν Μακεδονίαν κατόικουν καὶ πολλοὶ Τοῦρκοι. Ἀλλὰ πρὸ 25 ἐτῶν ἔγινεν ἀνταλλαγὴ πληθυσμῶν μεταξύ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας. Οἱ μὲν Τοῦρκοι τῆς Μακεδονίας ἐπήγαν εἰς τὴν Τουρκίαν, οἱ δὲ Ἕλληνες τῆς Τουρκίας ἤλθαν καὶ ἐγκατεστάθησαν πρὸ πάντων εἰς τὴν Μακεδονίαν. Κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Βουλγαρίας μετηνάστευσαν εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἔτσι ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τῆς ἐπύκνωσε. Σήμερον ἡ Μακεδονία μας ἔχει ἄνω τοῦ ἑνὸς καὶ ἡμίσεος ἑκατομμυρίου ψυχῶν (1.650.000).

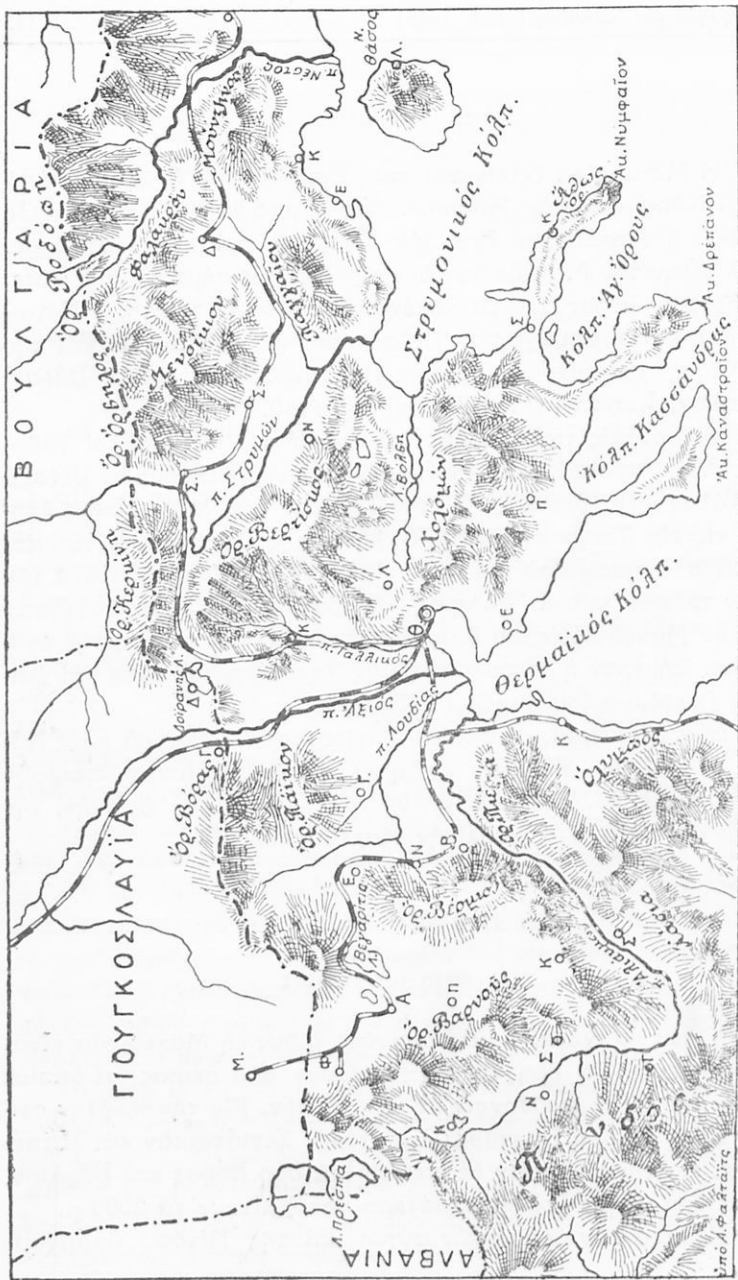
Δύο ὄροσειραι, αἱ ὁποῖαι ἐκτείνονται ἀπὸ Βορρᾶ πρὸς Νότον, ἢ μία τοῦ **Βερμίου** καὶ ἡ ἄλλη τοῦ **Βεργίτσκου**, διαιροῦν τὴν ἑλληνικὴν Μακεδονίαν εἰς τρία μέρη: τὴν δυτικὴν, τὴν κεντρικὴν καὶ τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν.

Α'. Η ΔΥΤΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

1. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

Ὅπως ὁ χάρτης μᾶς δεικνύει, ἡ δυτικὴ Μακεδονία εἶναι χώρα ὄρεινῆ. Τὰ ὄρη τῆς σχηματίζουν δύο σειράς, αἱ ὁποῖαι ἔχουν τὴν ἴδιαν διεύθυνσιν μὲ τὴν Πίνδον. Εἰς τὴν πρώτην σειράν εἶναι τὰ ὄρη **Βαρνοῦς** (Περιστέρι), **Σινιάτσικον** καὶ **Μπούρινος**, εἰς τὴν δευτέραν δὲ σειράν τὰ ὄρη **Βόρας** καὶ **Βέρμιον**. Εἶναι ὄρη ὕψηλά· τὰ περισσότερα ὑπερβαίνουν τὰ 2000 μ.

Μεταξὺ τῶν ὄροσειρῶν αὐτῶν καὶ τῆς Πίνδου ὑπάρχουν

88. Χάρτης της Μακεδονίας υπό κλίμακα 1:2,000,000

ὕψηλά λεκανοπέδια. Καὶ αὐτὰ εὐρίσκονται εἰς δύο σειράς, αἱ ὁποῖαι ἔχουν τὴν ἰδίαν διεύθυνσιν μὲ τὰ ὄρη.

Εἰς τὴν πρώτην σειράν, ἡ ὁποία εὐρίσκεται μεταξὺ Πίνδου καὶ Βαρνοῦντος, εἶναι τὰ ἐξῆς λεκανοπέδια: 1) Ἡ **λεκάνη τῆς Βρυγηίδος** ἢ **τῆς Πρέσπας**, ἡ ὁποία εὐρίσκεται εἰς ὕψος 850 μέτρων καὶ ὄλη σχεδὸν ἀποτελεῖ λίμνην· 2) τὸ **λεκανοπέδιον τῆς Ὀρεσιιάδος**, ὅπου εἶναι ἡ λίμνη τῆς Καστορίας (ὕψος 620 μ.)· καὶ 3) ἡ **λεκάνη τοῦ ἄνω Ἀλιάκμονος**.

Εἰς τὴν δευτέραν σειράν, ἡ ὁποία εὐρίσκεται μεταξὺ Βαρνοῦντος καὶ Βερμίου, ὑπάρχουν εὐρυχωρότερα λεκανοπέδια, τὰ ἐξῆς: 1) τὸ **λεκανοπέδιον τῆς Πελαγονίας** ἢ **τοῦ Μοναστηρίου** (ὕψος 600 μ.), τοῦ ὁποίου μικρὸν μόνον μέρος, πλησίον τῆς Φλωρίνης, ἀνήκει εἰς τὴν Ἑλλάδα, τὸ δὲ μεγαλύτερον μέρος εὐρίσκεται εἰς τὴν Νοτιοσλαβίαν· 2) τὸ **λεκανοπέδιον τῆς Ἐορδαίας** ἢ **τῆς Πτολεμαΐδος**, ὅπου εἶναι ἡ **Βεγορίτις** ἢ **λίμνη τοῦ Ὀστρόβου** καὶ ἡ λίμνη τοῦ **Ἀμυνταίου**· καὶ 3) τὸ **λεκανοπέδιον τῆς Κοζάνης**.

Τὰ λεκανοπέδια τῆς δυτικῆς Μακεδονίας ὁμοιάζουν μὲ τὰ Ἀρκαδικά. Ὅπως εἰς τὴν Ἀρκαδίαν, ἔτσι καὶ ἐδῶ τὰ χαμηλὰ μέρη των σκεπάζονται ἀπὸ νερὰ καὶ σχηματίζουν ὠραιότατας λίμνας, αἱ ὁποῖαι ἔχουν καθαρῶτα νερὰ καὶ πολλὰ ψάρια. Ὅπως ἐκεῖ ἡ Φενεός, ἔτσι καὶ ἐδῶ ἡ Πρέσπα καὶ ἡ Βεγορίτις χύνονται εἰς καταβόθρας. Ὅταν τὰ ὑπόγεια αὐτὰ ἀνοίγματα κλείουν, τότε ἡ ἐπιφάνεια τῶν λιμνῶν ὑψώνεται· ὅταν πάλιν μὲ τὸν καιρὸν ἀνοίγουν, τότε τὰ νερὰ κατέρχονται.

Ἄλλ' ὅπως εἰς τὴν λεκάνην τῆς Μεγαλοπόλεως τὰ ὕδατα τοῦ Ἀλφειοῦ κατῴρθωσαν ν' ἀνοίξουν δίοδον ἀνάμεσα εἰς τὰ ὄρη τῆς Ἀνδριτσαίνης καὶ νὰ χυθοῦν εἰς τὸ Ἴόνιον, ἔτσι συνέβη καὶ εἰς τὴν λεκάνην τοῦ Ἀλιάκμονος. Καὶ ἐδῶ τὰ ὕδατα ἤνοιξαν δίοδον μεταξὺ Βερμίου καὶ Πιερίων καὶ ἐχύθησαν εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον.

Τὰ λεκανοπέδια τῆς δυτικῆς Μακεδονίας εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον κλειστά· ἀλλ' εἰς πολλὰ μέρη ὑπάρχουν μεταξὺ τῶν βουνῶν στεναὶ διαβάσεις. Αὐταὶ διευκολύνουν τὴν συγκοινωνίαν μεταξὺ τῶν λεκανοπεδίων. Τὴν διεύθυνσιν δέ, τὴν ὁποίαν ἔχουν αἱ σειραὶ τῶν λεκανοπεδίων, ἀκολουθοῦν καὶ αἱ γραμ-

μαί της συγκοινωνίας, δηλαδή διευθύνονται από τὰ ΝΑ πρὸς τὰ ΒΔ (ὁδὸς Λαρίσης - Κοζάνης - Ἀμυνταίου, ὁδὸς Γρεβενῶν - Καστορίας - Φλωρίνης).

Ἀπὸ τὴν δίοδον, ἡ ὁποία ὑπάρχει μεταξύ Βόρα καὶ Βερμίου, διέρχεται ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ Θεσσαλονίκης - Φλωρίνης. Μία ἄλλη γραμμὴ πρόκειται νὰ συνδέσῃ τὴν Καλαμπάκαν μὲ τὴν Κοζάνην καὶ μὲ τὸ Ἀμύνταιον, καθὼς καὶ μὲ τὴν Βέροιαν.

2. ΚΛΙΜΑ ΚΑΙ ΒΛΑΣΤΗΣΙΣ. ΑΣΧΟΛΙΑΙ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ

Ἐπειδὴ ἡ Μακεδονία εὐρίσκεται βορειότερον ἀπὸ τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς χώρας καὶ ἐπειδὴ τὰ λεκανοπέδιά της πρὸς Δυσμὰς τῶν Πιερίων καὶ τοῦ Βερμίου εἶναι ὑψηλὰ καὶ ἀπομακρυσμένα ἀπὸ τὴν θάλασσαν, τὸ κλίμα τῆς δυτικῆς Μακεδονίας κατὰ τὸν χειμῶνα εἶναι ψυχρὸν. Ἐπειδὴ δὲ τὰ ὄροπέδια της εἶναι ἀνοικτὰ πρὸς Βορρᾶν, οἱ βόρειοι ἄνεμοι, οἱ ὁποῖοι τότε ἐπικρατοῦν, εἰσορμοῦν καὶ φέρουν ἀφθόλους χιόνας. Ἔνεκα τούτου ἡ θερμοκρασία εἰς τὰ ὄροπέδια τῆς Κοζάνης καὶ τῆς Φλωρίνης κατέρχεται 15 καὶ 18 βαθμοὺς ὑπὸ τὸ μηδέν. Τότε αἱ λίμναι παγώνουν, τὸ δὲ χιόνι γίνεται αἰτία νὰ διακόπτονται συχνὰ αἱ συγκοινωναί. Ὡστε ἡ δυτικὴ Μακεδονία ἔχει κλίμα ἠπειρωτικόν. Τὸ θέρος ὁμως, ἔνεκα τοῦ ὕψους τῶν ὄρεων καὶ τῶν ὄροπεδίων, δὲν εἶναι πολὺ θερμὸν καὶ δὲν μένει χωρὶς βροχάς. Δι' αὐτὸ ἡ δυτικὴ Μακεδονία ἔχει περισσότερα ὕδατα ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.

Τὰ ὄρη τῆς δυτικῆς Μακεδονίας στολιζονται μὲ πυκνὰ δάση. Δασώδεις εἶναι προπάντων αἱ περιοχαὶ Γρεβενῶν, Καστορίας καὶ Σερβίων, καθὼς καὶ τὸ Βέρμιον. Τὰ δάση τῶν ἀποτελοῦνται κυρίως ἀπὸ δρυς, καστανέας, ὀξύας, ἔλατα καὶ ὑψηλὰ πεύκα. Δι' αὐτὸ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν ὄρεινῶν μερῶν καταγίνονται μὲ τὴν ὑλοτομίαν καὶ τὴν παρασκευὴν ξυλανθράκων.

Μέσα εἰς τὰ δάση τῆς δυτικῆς Μακεδονίας ζοῦν πολλὰ ἄγρια ζῷα: ἀλώπεκες, λύκοι, ἄρκτοι, κουνάβια, ἀγριόχοιροι, καθὼς καὶ λαγοί, ἔλαφοι κ.τ.λ.

Τὰ ὄρη τῆς δυτικῆς Μακεδονίας παρέχουν καὶ τροφήν δια

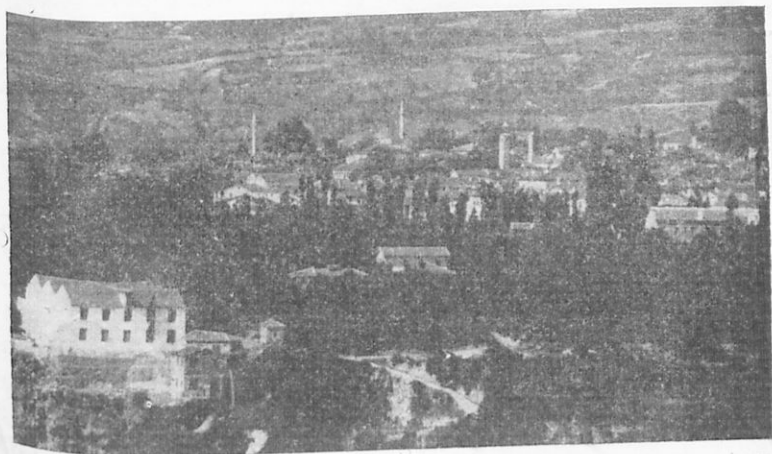
μικρά ζῶα. Δι' αὐτὸ εἶναι ἀνεπτυγμένη ἡ κτηνοτροφία προβάτων καὶ αἰγῶν καὶ ἡ γαλακτοκομία. Περίφημα εἶναι τὰ μανούρια τῆς **Βλάχης**, τὸ βούτυρον καὶ τὰ κασέρια τοῦ **Καταφυγίου**, τῆς **Σιατίστης** καὶ τῶν χωρίων τῶν **Γρεβενῶν**.

Εἰς τὰ ὄροπέδια καὶ εἰς τὰς κοιλάδας οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται μὲ τὴν γεωργίαν καὶ μὲ τὴν ἀμπελοουργίαν. Σίτος, ἀραβόσιτος, βρίζα καὶ φασόλια παράγονται κυρίως εἰς τὰς ὕψηλās πεδιάδας τῆς **Πτολεμαΐδος** (Καϊλαρίων) καὶ τῆς **Φλωρίνης**, καπνὸς δὲ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀλιάκμονος. Περίφημον εἶναι τὸ ἡλιαστὸ κρασί τῆς Σιατίστης.

Ἀπὸ τὰ ὀπωροφόρα εὐδοκιμοῦν αἱ μηλέαι, αἱ ἀπιδέαι, αἱ καρυδέαι καὶ αἱ καστανέαι. Εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀλιάκμονος εὐδοκιμεῖ καὶ ἡ μορέα καὶ εἶναι ἀνεπτυγμένη ἡ βομβυκοτροφία.

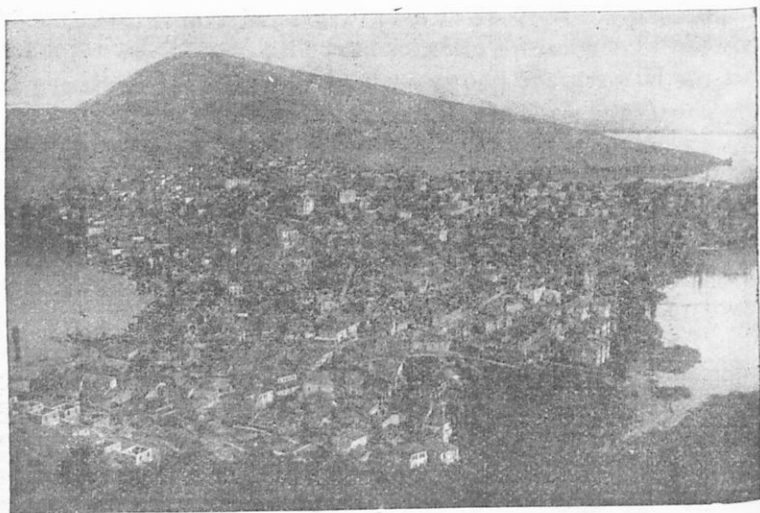
3. ΠΟΛΕΙΣ

Ἐπειδὴ ἡ δυτικὴ Μακεδονία εἶναι χώρα ὄρεινή, δι' αὐτὸ εἶναι ἀραιὰ κατοικημένη καὶ αἱ πόλεις, ποὺ ἀνεπτύχθησαν εἰς

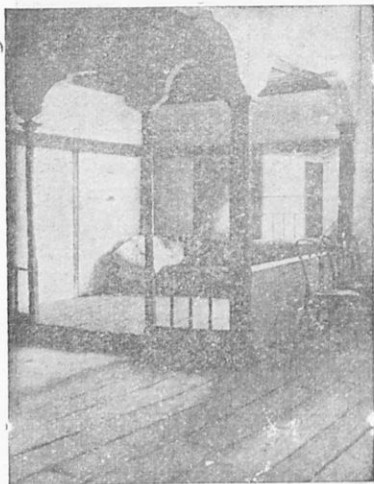
89. Φλώρινα.

αὐτήν, εἶναι μικραί. Καὶ εἰς μὲν τὴν ἀνατολικὴν σειρὰν τῶν λεκανοπεδίων εἶναι ἡ **Κοζάνη** (14.000 κάτοικοι), ἡ **Πτολεμαΐς** (8.000 κάτ.), τὸ **Ἀμύνταιον** (Σόροβιτς) καὶ ἡ **Φλώρινα** (13.000),

90. Καστορία.

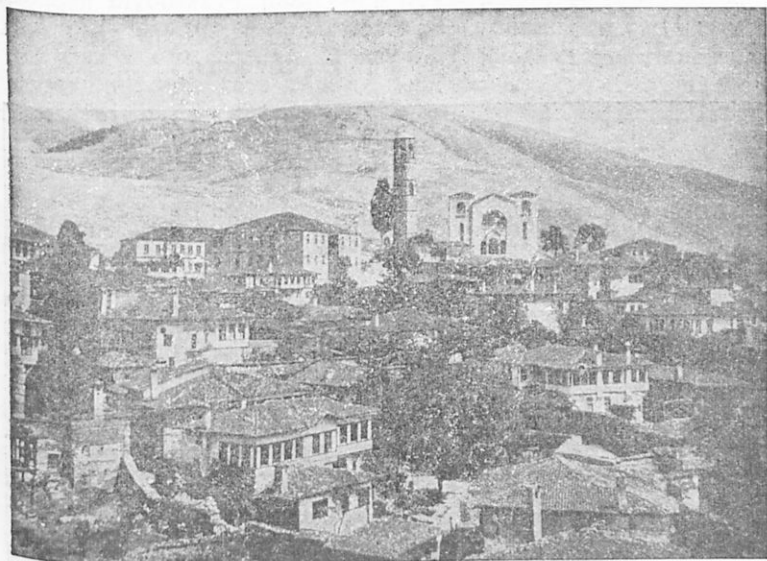
εις δὲ τὴν δυτικὴν σειρὰν τῶν λεκανοπεδίων τὰ Γρεβενὰ (4.000), ἡ Σιάτιστα (5.000) καὶ ἡ Καστορία (11.000). Τέλος εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ Ἀλιάκμονος εἶναι αἱ κωμοπόλεις Σέρβια (3.500), Βελβενδὸς (3.500) καὶ Δεσκάτη (4.000).

91. Ἐσωτερικὸν ἀρχοντικοῦ σπιτιοῦ τῆς Καστορίας.

Ἡ Κοζάνη εὑρίσκεται εἰς τὴν διασταύρωσιν δύο σπουδαίων ὁδῶν: τῆς ὁδοῦ Λαρίσης-Ἀμυνταίου καὶ τῆς ὁδοῦ Καστορίας-Βερροίας, ἔχει δὲ κλίμα ὑγιεινὸν (ὕψόμετρον 730) δι' αὐτὸ εἶναι σπουδαῖον ἐμπορικὸν κέντρον. Ὁμοίως ἡ Φλώρινα εἶναι κέντρον πλουσίας γεωργικῆς περιφερείας, ἀνεπτύχθη δὲ ὡς ἐμπορικὴ πόλις, διότι ἔχει σιδηροδρομικὴν συγκοινωνίαν μὲ τὴν Θεσσαλονίκην.

Ἡ Καστορία εἶναι κτισμένη ἐπάνω εἰς μίαν μικρὰν χερσόνησον, τὴν ὁποίαν βρέχουν τὰ νερά τῆς λίμνης. Εἶναι πόλις παλαιὰ μὲ ὠραίους βυζαντινοὺς ναοὺς καὶ παλαιὰ ἀρχοντικά σπίτια, προώδευσε δὲ μὲ τὴν βιομηχανίαν τῶν γουναρικῶν. Τὰ ψάρια τῆς λίμνης εἶναι πολλὰ καὶ νόστιμα (πέρκες, αὐγοτάραχον) καὶ τὰ ψαρεύουν μὲ πλατιά μονόξυλα. Πλησίον τῆς Καστορίας εἶναι τὸ χωρίον **Σιάτιστα**, ὅπου ὁ Παῦλος Μελάς

92. Σιάτιστα.

ἔπεσε διὰ τὴν ἐλευθερίαν τῆς Μακεδονίας. Νοτιώτερον ἡ **Σιάτιστα** εἶναι κτισμένη εἰς ὕψος 950 μ., ἤκμασε δὲ ἄλλοτε μὲ τὴν ἀμπελοργίαν καὶ τὴν γουναρικὴν καὶ μὲ τὸ ἐμπόριον. Καὶ αὐτὴ, καθὼς καὶ ἡ Κοζάνη, ἔχει παλαιὰ ἀρχοντικά μὲ ὠραῖα ξυλόγλυπτα.

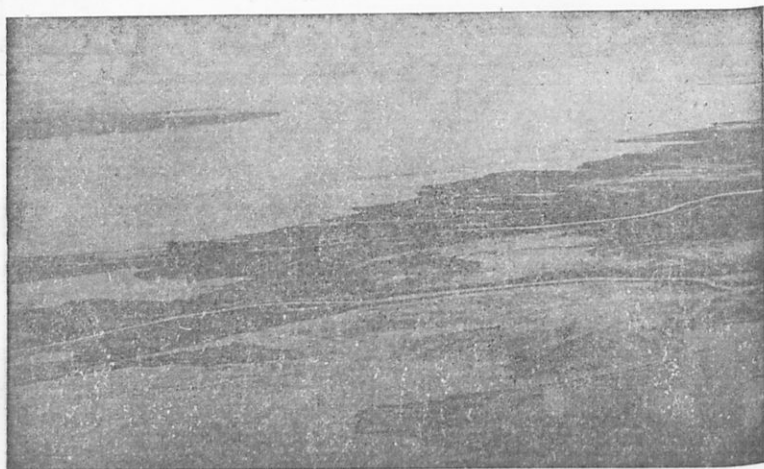
Τέλος εἰς τὰ βόρεια λεκανοπέδια ἀνεπτύχθησαν ὡς κέντρα ἐμπορικὰ τὸ **Μοναστήριον** καὶ ἡ **Κορυτσά**. Ἄλλ' αἱ πόλεις αὗται ἀνήκουν εἰς τὰ γειτονικά κράτη.

Β'. Η ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

✱ 1. ΜΟΡΦΗ ΤΗΣ ΞΗΡΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΑΡΑΛΙΑΣ

Ἡ κεντρικὴ Μακεδονία ἐκτείνεται πρὸς Δυσμὰς τοῦ Βερμίου ἕως τὸ ὄρος Βερτίσκοκ. Τὴν βορείαν τῆς πλευρὰν ἀποτελοῦν τὰ ὄρη Κόζακον, Παῖκον καὶ Κερκίνη, τὰ ὁποῖα διευθύνονται ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολάς.

Ὅπως δεῖκνυεὶ ὁ χάρτης, ἡ κεντρικὴ Μακεδονία περιλαμβάνει: 1) τὸ βαθύπεδον τῆς Θεσσαλονίκης, 2) τὴν περίξ ὄρεινὴν χώραν καὶ 3) τὴν Χαλκιδικὴν χερσόνησον.

93. Αἱ ἐκβολαὶ τοῦ Ἀξιοῦ. Εἰς τὴν φωτογραφίαν διακρίνονται τὰ δύο στόμια, μετὰ τὰ ὁποῖα γίνεταί ὁ ποταμὸς εἰς τὴν θάλασσαν.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑψηρ. Ὑπογρ. Συγκοινωνίας)

Ἡ δυτικὴ παραλία τοῦ Θερμαϊκοῦ εἶναι ὁμαλὴ καὶ δὲν ἔχει λιμένας. Καλὸς φυσικὸς λιμὴν ὑπάρχει μόνον εἰς τὸ βᾶθος τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου: ὁ λιμὴν τῆς Θεσσαλονίκης. Ἀλλ' οἱ ποταμοὶ Ἀξιὸς καὶ Ἀλιάκμων μετὰς ἀφθόλους ὕλας, τὰς ὁποίας ἐκφορτῶνουν εἰς τὰς ἐκβολὰς των, θὰ ἀπέκλειον τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος. Δι' αὐτὸ τελευταίως μετὰ τεχνικὰ ἔργα μετέθεσαν τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἀξιοῦ δυτικώτερον.

Ο Θερμαϊκός κόλπος έχει μικρόν βάθος (20 - 30 μ.) και φημίζεται διά τὰ πολλά ψάρια του, καθώς και ὁ Στρυμονικός κόλπος.

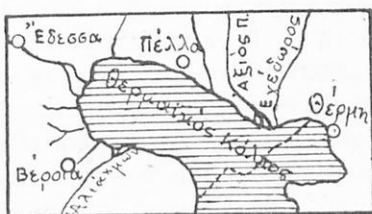
2. ΦΥΣΙΚΑΙ ΠΕΡΙΟΧΑΙ

α. ΤΟ ΒΑΘΥΠΕΔΟΝ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

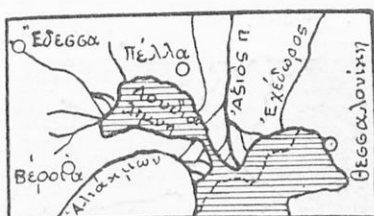
Τὸ μεγάλο αὐτὸ βαθύπεδον εἶναι δημιούργημα τῶν ποταμῶν Ἄξειου καὶ Ἀλιάκμωνος. Εἰς παλαιοτάτην δηλ. ἐποχὴν, ἑκατὸν περίπου ἔτη πρὸ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὁ Θερμαϊκὸς κόλπος ἔφθανε βαθύτερον ἕως τὰ σημερινὰ Γιαντισά. Ἡ ἀρχαία Πέλλα, τῆς ὁποίας τὰ ἑρείπια σφύζονται ἐκεῖ πλησίον, ἦτο παράλιος πόλις. Ἄλλ' ὁ Ἄξιός καὶ ὁ Ἀλιάκμων μετὰς προσχώσεις των ἐπεξέτειναν τὴν παραλίαν καὶ μόνον μία λίμνη ἐξηκολούθει νὰ σχηματίζεται εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς πεδιάδος, ἡ λίμνη τῶν Γιαντισῶν.

Συχνὰ ἡ λίμνη καὶ οἱ ποταμοὶ ἐπλημμυροῦσαν καὶ ἄφηναν πολλὰ νερά εἰς τὴν πεδιάδα. Αὐτὰ ἐλίμναζαν καὶ ἔκαμναν ἀκατοικήτους μεγάλας ἐκτάσεις.

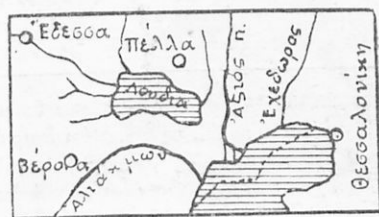
Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τὸ Κράτος μας ἔκαμεν εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα μεγάλα ὑδραυλικά ἔργα. Οἱ μηχανικοὶ ἐκάνονισαν τὴν κοίτην τῶν ποταμῶν καὶ τὴν ἐβάθθυναν, ἤνοιξαν διώρυγας καὶ

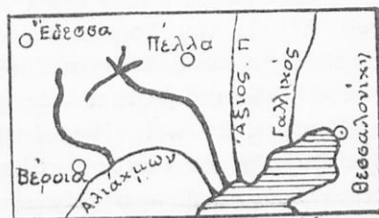
Περί τὸ 500 π.χ.

Περί τὸ 100 π.χ.

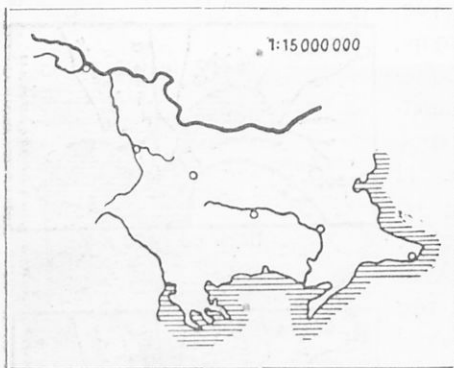
Περί τὸ 500 μ.χ.

Μετὰ τὰ ἀποξηραντικὰ ἔργα

94. Ὁ Θερμαϊκὸς κόλπος ἄλλοτε καὶ τώρα.

ἔτσι ἀπεξήραναν τὰς λίμνας καὶ ἐπροφύλαξαν τὴν πεδιάδα ἀπὸ τὰς πλημμύρας. Τώρα μὲ αὐλάκια ἀπὸ τὰς διώρυγας ὅλη αὐτὴ ἢ ἕκτασις ποτίζεται κανονικῶς. Μὲ τὰ ἔργα αὐτὰ 1.250.000 στρέμματα ἔγιναν καλλιεργήσιμα. Ὅπου πρὶν ἐπρασίνιζαν στάσιμα νερά, ἐκεῖ τώρα ἡ γῆ σπεύρεται καὶ κυματίζουν σπαρτά. Ἄγροϊ μὲ σιτάρια καὶ καλαμπόκια καὶ σησάμια, φυτεῖται ἀπὸ βαμβάκι καὶ καπνόν, κῆποι μὲ λαχανικά καὶ ὀπωροφόρα ἀπλώνονται παντοῦ καὶ μόνον αἱ κόκκιναι στέγαι τῶν χωριῶν, ποὺ ἐξεφύτρωσαν μὲ τὴν φροντίδα τοῦ Κράτους μας,

95. Ὁ Ἄξιός ἀποτελεῖ καὶ δρόμον φυσικόν πρὸς Βορρᾶν. Διότι ἓνας ἄλλος ποταμὸς (ἢ Μοράβα) πηγάζει σχεδὸν ἀπὸ τὸ ἴδιον μέρος καὶ διευθύνεται πρὸς Βορρᾶν.

διακόπτουν αὐτὴν τὴν πρασινάδα. Ὁ κάμπος πράγματι μετεμορφώθη.

Ὁ Ἄξιός δὲν ποτίζει μόνον τὴν πεδιάδα, ἀλλ' ἀποτελεῖ καὶ δρόμον φυσικόν πρὸς Βορρᾶν διότι ἡ κοιλάς του προχωρεῖ ἕως τὰ βόρεια τῆς Μακεδονίας. Ἐτσι ὁ σιδηρόδρομος, ὁ ὁποῖος ἀναχωρεῖ ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην, ἀκολουθεῖ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἄξιοῦ καὶ φθάνει εἰς τὸ ἐσωτερικόν τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου.

Ἐνα μόνον κακὸν φέρει εἰς τὴν πεδιάδα ἢ μακρὰ κοιλάς τοῦ Ἄξιοῦ: τὴν ἀφήνει ἀνοικτὴν εἰς τὸν ψυχρὸν βορρᾶν. Ὁ Βαρδάρης, ὅπως λέγεται ἐκεῖ ὁ ὀρητικὸς βορρᾶς, ξηραίνει τὴν πεδιάδα καὶ βλάπτει τὰς φυτεῖας τοῦ κάμπου. Δι' αὐτό, τὸ βαθύπεδον, ἂν καὶ εἶναι ἐστραμμένον πρὸς τὴν θάλασσαν, ἔχει ψυχρὸν τὸν χειμῶνα καὶ τὸ κλίμα του πλησιάζει περισσότερο πρὸς τὸ ἠπειρωτικόν· εἶναι ὅμως μαλακώτερον ἀπὸ τὸ κλίμα τῆς δυτικῆς Μακεδονίας.

Ἐκτὸς τῆς γεωργίας εἶναι ἀνεπτυγμένη εἰς τὴν πεδιάδα καὶ ἡ κτηνοτροφία. Μὲ τὰς ἐκτεταμένας καὶ πλουσίας βο-

σκὰς τῆς ἡ περιοχὴ τῆς Θεσσαλονίκης ἔρχεται πρώτη εἰς τὴν κτηνοτροφίαν τῶν ἀγελάδων καὶ τῶν βοῶν, καθὼς καὶ εἰς τὴν πιτηνοτροφίαν.

Κέντρα γεωργικὰ εἰς μὲν τὸ βόρειον τμήμα τῆς πεδιάδος εἶναι τὰ **Γιαντισὰ** (16.000), εἰς δὲ τὸ νότιον τμήμα, τὸ ὁποῖον λέγεται Ρουμλούκι, εἶναι ὁ **Γιδᾶς** (4.500). Αἱ γυναῖκες τοῦ Ρουμλουκιοῦ φοροῦν ὡραίαν μακεδονικὴν ἐνδυμασίαν μὲ ὑψηλὸν κεφαλόδεσμον ὡς περικεφαλαίαν.

Πλησίον εἰς τὰ Γιαντισὰ εἶναι τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Πέλλης, ὅπου ἐγεννήθη ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος. Εἰς τὰ ὑψώματα τῶν Γιαντισῶν εἶχον ὀχυρωθῆ τὸ 1912 οἱ Τοῦρκοι ποῦ ὑπερήσπιζον τὴν Θεσσαλονίκην. Ἄλλ' ὁ στρατός μας μὲ ἀρχιστράτηγον τὸν τότε διάδοχον Κωνσταντῖνον κατέλαβε τὰ ὑψώματα αὐτὰ καὶ ἤνοιξε τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην.

β. ΤΑ ΟΡΕΙΝΑ ΜΕΡΗ ΤΗΣ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ
ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

1. Γύρω εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Θεσσαλονίκης ὑψώνονται βουνά. Τὰ βουνὰ τῆς δυτικῆς πλευρᾶς (Βέρμιον, Βόρας, Πάϊκον, Πιέρια), εἶναι δασώδη καὶ ἔχουν πολλὰς πηγὰς μὲ ἄφθονα νερά.

Δι' αὐτὸ οἱ πρόποδες τῶν βουνῶν αὐτῶν εἶναι κατάφυτοι ἀπὸ ἀμπέλια, ἀπὸ λαχανοκήπους καὶ κήπους ὀπωροφόρων δένδρων.

Εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Βερμίου, ἐν μέσῳ καταπρασίνων κήπων, ὑπάρχουν τρεῖς ὡραῖαι πόλεις: ἡ **Βέροια** (19.000 κάτ.), ἡ **Νάουσα** (13.000) καὶ ἡ **Ἐδεσσα** (13.000). Κάθε μία ἀπὸ αὐτὰς φημίζεται διὰ τὰ ἐκλεκτὰ τῆς προϊόντα: ἡ Ἐδεσσα διὰ τὰ κεράσια καὶ τὰ σταφύλια τῆς, ἡ Νάουσα διὰ τὰ κρασιά τῆς, ἡ Βέροια διὰ τὰ καρπούζια καὶ τὰ λαχανικά τῆς. Καὶ αἱ τρεῖς

96. Καταρράκτης Ναούσης
(Φωτογρ. Ὀδοιπ. Συλλόγου)

ὅμως φημίζονται περισσότερο διὰ τὰ προϊόντα τῆς βιομηχανίας των, διὰ τὰ νήματα καὶ τὰ ὑφάσματα των, τὰ ὅποια εἶναι ἐφάμιλλα μὲ τὰ εὐρωπαϊκά. Εἶναι κυρίως βιομηχανικαὶ πόλεις, διότι τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ των ἀπασχολεῖται εἰς τὰ ἐργοστάσια των.

Ὑψηλὰς καπνοδόχους δὲν βλέπεις εἰς τὰς πόλεις αὐτάς. Διότι αἱ μηχαναὶ τῶν ἐργοστασίων των δὲν κινοῦνται, ὅπως

97. Καταράκις Ἐδέσσης.
(Φωτογρ. Ν. Ζωγράφου)

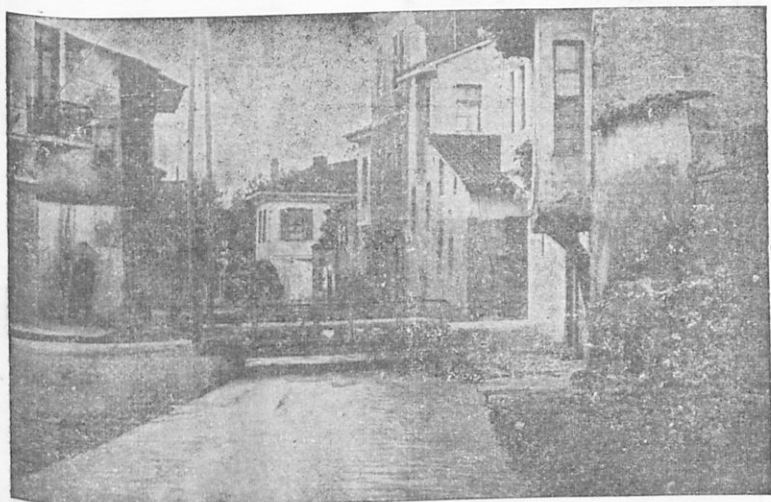
ἄλλοῦ, μὲ τὸν ἀτμόν, ἀλλὰ μὲ τὴν δύναμιν ποῦ ἔχει τὸ νερόν, ὅταν πίπτῃ ἀπὸ ὕψος. Ὁ Ἐδεσσαῖος μάλιστα ποταμὸς (Βόδας) σχηματίζει ἕξ ὠραίους καταρράκτας. Ὅπως ὑπελόγισαν, μὲ τὴν δύναμιν των θὰ ἤμποροῦσαν νὰ ἠλεκτροφωτίσουν ἀπὸ ἐκεῖ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ὅλας τὰς ἄλλας πόλεις τῆς Μακεδονίας.

Ἡ Ἐδεσσα εὐρίσκεται ὑψηλὰ εἰς τὸν αὐχένα, ὃ ὁποῖος ἐνώνει τὰ ὄρη Βέρμιον καὶ Βόραν. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ σιδηρόδρομος, ὃ ὁποῖος συνδέει τὴν Θεσσαλονίκην μὲ τὴν βορειοδυτικὴν Μακεδονίαν, διέρχεται ἀπὸ αὐτὴν. Ἐπειδὴ δὲ ἡ θέσις τῆς εἶναι ὀχυρά, διὰ τοῦτο ἡ Ἐδεσσα ὑπῆρξεν ἡ ἐρχαιωτάτη πρωτεύουσα τοῦ Μακεδονικοῦ βασιλείου.

2. Νοτιώτερον εἰς τὴν στενὴν παραλίαν τοῦ Θερμαϊκοῦ ἡ Κατερίνη (24.000 κάτ.) ἔχει μεγάλο ἐμπόριον καυσοξύλων καὶ ξυλανθράκων. Διότι ἡ περιοχή τῆς, καθὼς καὶ τῆς Ναούσης, εἶναι ἀπὸ τὰς πλέον δασώδεις περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος. Ἀπὸ ἐκεῖ οἱ σιδηρόδρομοί μας προμηθεύονται στρωτήρας διὰ τὰς γραμμὰς των. Πλησίον τῆς Κατερίνης ὑπάρχουν μεγάλα ἀλκαί.

Ἄν προχωρήσωμεν νοτιώτερον, φθάνομεν εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Ὀλύμπου. Ἐκεῖ τὸ **Λιτόχωρον** (500) κάτ.) εἶναι κέντρον παραθερισμοῦ. Ἀπὸ ἐκεῖ ξεκινοῦν καὶ ὄσοι θέλουν νὰ ἀναβοῦν εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὑψηλοτέρου ὄρους τῆς Ἑλλάδος.

3. Βορειότερον τὰ ὄρη Βόρας καὶ Πάικον σχηματίζουν μίαν πλατεῖαν λεκάνην, ἡ ὁποία μὲ τὸ ἔρχατον τῆς ὄνομα λέγεται **Ἄλμωπία**. Τὰ βουνὰ αὐτὰ τὴν προφυλάσσουν ἀπὸ τοὺς βορείους ἀνέμους· ἐπειδὴ δὲ ἔχει καὶ ἄφθονα νερά, ὅλη ἡ πε-

98. Ἔδεσσα. Ὁ ποταμὸς Βόδας ῥεεῖ διὰ μέσου τῆς πόλεως.

ριοχὴ εἶναι εὐφορωτάτη. Οἱ κάτοικοι καλλιεργοῦν πρὸ πάντων τὸν βάμβακα καὶ τὴν μορέαν. Κέντρον τῆς περιοχῆς εἶναι ἡ **Ἀρδέα** (Σούμποσκον 4.000 κάτ.).

Ἡ μορέα εὐδοκιμεῖ πολὺ καὶ εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἄξειου, ἀνατολικῶς τοῦ Παϊκου ὄρους, ὅπου εἶναι ἡ **Γουμένιτσα** (5.000). Δι' αὐτὸ εἰς τὰς περιοχὰς αὐτάς, ὅπως βορειότερον εἰς τὴν **Γευγελὴν** καὶ τὴν **Δοϊράνην**, τρέφουν μεταξοσκώληκας. Ἄλλαι δύο τελευταῖαι πόλεις ἀνήκουν εἰς τὴν Σερβίαν.

4. Ἀνατολικῶς τῆς κοιλάδος τοῦ Ἄξειου ἕως τὰ ὄρη Κερ-

κίνην καὶ Βερτίσκον ἢ χώρα εἶναι λοφώδης. Αἱ κοιλάδες καὶ οἱ λόφοι δὲν εἶναι εὐφοροί. Δι' αὐτὸ μόνον μικραὶ πόλεις ὑπάρχουν ἐδῶ, ὁ **Λαγκαδάς** (6.000 κάτ.), ὅπου ὑπάρχουν θερμαὶ πηγαί, καὶ τὸ **Κιλκίς** (10.000 κάτ.). Τὸ **Κιλκίς**, καθὼς καὶ ὁ **Λαχανάς**, ἐν χωρίον εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ ὄρους Βερτίσκου, εἶναι ὀνομαστά εἰς τὴν νεωτέραν ἱστορίαν μας, διότι ἐκεῖ ὁ στρατὸς μας ἐνίκησε τὸ 1913 τοὺς Βουλγάρους καὶ ἠλευθέρωσε τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν.

99. Ἡ Θεσσαλονίκη (ἀπὸ ἀεροπλάνου). Ἐμπρὸς ἀριστερὰ ὁ Λευκὸς Πύργος, εἰς τὸ βάθος ὁ λιμὴν μὲ τὸν κυματοθραύστην.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

5. Εἰς τὸ νοτιοδυτικὸν ἄκρον τοῦ βαθυπέδου εὐρίσκεται ἡ **Θεσσαλονίκη**, ἢ «νύμφη τοῦ Θερμαϊκοῦ». Εἶναι πόλις παλαιά, διότι ἐκτίσθη τὸ 315 π. Χ. Ἐπειδὴ δηλ. ἡ Πέλλα, ἢ ὅποια εἶχε γίνῃ πρωτεύουσα τῆς Μακεδονίας, εἶχεν ἀποκλεισθῆ ἀπὸ τὴν θάλασσαν μὲ τὰς προσχώσεις τῶν ποταμῶν καὶ δὲν ἤμποροῦσε πλέον νὰ χρησιμεύσῃ ὡς λιμὴν, ὁ βασιλεὺς τῆς Μακεδονίας Κάσσανδρος ἔκτισε μίαν νέαν πόλιν εἰς τὴν παραλίαν

τοῦ Θερμαϊκοῦ. Τὴν ὠνόμασε δὲ Θεσσαλονίκην ἀπὸ τὸ ὄνομα τῆς συζύγου του, ἡ ὁποία ἦτο ἀδελφὴ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου.

Ἡ Θεσσαλονίκη ἔγινεν εὐθὺς ἡ κυριωτέρα πόλις τῆς Μακεδονίας. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ θέσις τῆς εἶναι κεντρικὴ καὶ ὁ λιμὴν τῆς ἐξαίρετος, ἡ Θεσσαλονίκη ἤκμασε μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ ἀργότερα. Κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς μάλιστα χρόνους ἦτο ἡ δευτέρα πόλις τῆς αὐτοκρατορίας μετὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἔῤῥχε μεγάλα τεῖχη καὶ πύργους καὶ ὠραιότατους ναοὺς. Μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς, καθὼς ἡ Ἁγία Σοφία, οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι, ἡ Παναγία τῶν Χαλκέων, σώζονται ἀκόμη καὶ προκαλοῦν τὸν θαυμασμόν.

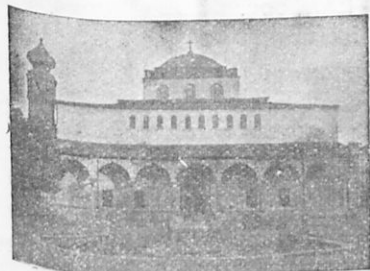
Καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας ἡ Θεσσαλονίκη ἐξηκολούθησε νὰ εἶναι ἡ σπουδαιότερα πόλις τῆς Μακεδονίας. Τότε ἐγκατεστάθησαν εἰς αὐτὴν καὶ πολλοὶ Ἑβραῖοι ἀπὸ τὴν Ἰσπανίαν.

Τὸ 1912 ἡ Θεσσαλονίκη ἔγινε πάλιν ἐλληνικὴ. Τὴν 26 Ὀκτωβρίου, ἑορτὴν τοῦ πολιούχου Ἁγίου Δημητρίου, ὁ στρατός μας εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν.

Τὸ 1916 τρομερὰ πυρκαϊὰ κατέστρεψε τὸ κεντρικὸν μέρος τῆς πόλεως. Τότε ἐκάη καὶ ὁ περικαλλὴς ναὸς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου. Ἀργότερα ἡ πόλις ἐκτίσθη ἐπὶ νέου σχεδίου καὶ ἀπέκτησε πλατείας ὁδοὺς, κήπους καὶ ὠραίας οἰκοδομὰς.

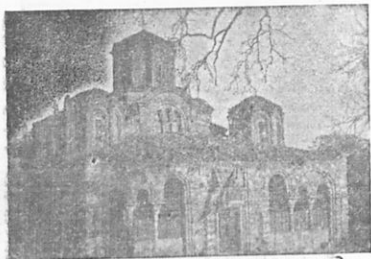

100. Ὁ λευκὸς Πύργος, ἕως τὸν ὅποιον ἔφθαναν τὰ τεῖχη πού περιέβαλλον τὴν Θεσσαλονίκην.

101. Ἡ Ἁγία Σοφία, ἡ μητρόπολις τῆς Θεσσαλονίκης. Ἐκτίσθη πιθανῶς τὸν βον αἰῶνα μ. Χ.

Ἔτσι ἡ Θεσσαλονίκη ἔγινε μία ἀπὸ τὰς ὠραιότερας καὶ μεγαλυτέρας πόλεις μας. Εἶναι ἡ τρίτη πόλις τοῦ κράτους κατὰ πληθυσμὸν (226.000 κάτοικοι) καὶ συγχρόνως ὁ δεύτερος ἐμπορικός μας λιμὴν μετὰ τὸν Πειραιᾶ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ θέσις τῆς εἶναι κεντρικὴ, σιδηρόδρομοι ἀναχωροῦν πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις καὶ τὴν συνδέουν μὲ ὅλα τὰ μέρη τῆς Μακεδονίας καὶ μὲ τὴν Σερβίαν.

102. Οἱ Ἅγιοι Ἀπόστολοι, ὠραιότατος βυζαντινὸς ναὸς τῆς Θεσσαλονίκης.

Εἰς τὸν λιμένα τῆς Θεσσαλονίκης ὑπάρχει καὶ ἐλευθέρη ζώνη· ἐκεῖ δηλ. οἱ ἔμποροι ἠμποροῦν νὰ ἐκφορτώνουν καὶ νὰ ἀποθηκεύουν τὰ ἐμπορεύματά των, ὅσα προορίζονται διὰ τὴν Σερβίαν ἢ δι' ἄλλας ξένας χώρας. Καὶ ἐμπορικὴ ἔκθεσις γίνεται εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν κάθε Σεπτέμβριον.

Ἡ Θεσσαλονίκη ἐκτὸς τῆς ἐμπορικῆς ἔχει καὶ σπουδαίαν βιομηχανικὴν κίνησιν. Ἔχει ἓνα ἀπὸ τοὺς τελειότερους ἀλευρομύλους τῆς χώρας μας, μηχανουργεῖα, νηματουργεῖα, ὑφαντουργεῖα, ἐργοστάσια καπνοῦ, ζυμαρικῶν καὶ βυρσοδεψεῖα. Μὲ τὸ Πανεπιστήμιον δὲ καὶ τὰς ἄλλας σχολὰς τῆς ἔγινε καὶ πνευματικὸν κέντρον τῆς βορείας Ἑλλάδος.

Υ. Η ΧΑΛΚΙΔΙΚΗ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΣ

Ὅπως δεικνύει ὁ χάρτης, ἡ χερσόνησος αὐτὴ εἶναι πολὺ ὄρεινῆ. Τὰ ὄρη **Χολομῶν** καὶ **Χορτιάτης** διευθύνονται ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολὰς καὶ μὲ τὰς διακλαδώσεις των γεμίζουν ὅλην τὴν χερσόνησον. Τὴν ἰδίαν διευθύνσιν μὲ τὰ ὄρη ἔχουν καὶ αἱ λίμναι **Βόλβη** καὶ **Λαγκαδᾶ**, αἱ ὁποῖαι ὁμοιάζουν μὲ μεγάλας τάφρους.

Αἱ τρεῖς ὁμως μικρότεραι χερσόνησοι, εἰς τὰς ὁποίας ἀπολήγει ἡ Χαλκιδική, ἐκτείνονται ἀπὸ ΒΔ πρὸς ΝΑ. Καὶ οἱ δύο κόλποι, πού σχηματίζονται μεταξύ των (**Σιγγιτικὸς** καὶ **Τορῶν**

Γεωργίου Α. Μέγα

ναῖος ἢ τῆς **Κασσάνδρας**) ἔχουν τὴν ἴδιαν διεύθυνσιν μὲ τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον.

Στενοὶ ἰσθμοὶ ἐνώνουν τὰς χερσονήσους αὐτὰς μὲ τὸν κορμὸν τῆς Χαλκιδικῆς. Ὁ ἰσθμὸς μάλιστα τῆς ἀνατολικωτέρας χερσονήσου εἶναι τόσο στενός, ὥστε ὁ Ξέρξης, ὅταν ἐξεστράτευσεν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος τὸ 490 π. Χ., τὸν ἔκοψε, διὰ τὴν περάσῃ ἀπὸ ἐκεῖ τὸν στόλον του.

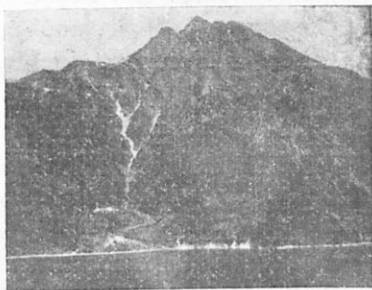
Εἰς τὸ νότιον ἄκρον τῆς χερσονήσου αὐτῆς ὑψώνεται πανύψηλος ὁ **Ἄθως** (2.000 μ.). Λέγεται καὶ **Ἅγιον Ὄρος**, ἐπειδὴ εἰς τὰς κλιτύς του ὑπάρχουν εἰκοσιένα μεγάλα μοναστήρια. Ταῦτα ἐκτίσθησαν κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν καὶ ἔχουν σπουδαίας βιβλιοθήκας. Ἐκεῖ σήμερον ζοῦν 5.000 μοναχοί, οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦν ἀνεξάρτητον κοινότητα καὶ ἔχουν κέντρον τὰς **Καρυάς**.

Τὸ κλίμα τῆς Χαλκιδικῆς εἶναι θαλάσσιον. Δι' αὐτὸ εἰς τὰ παράλια μέρη εὐδοκιμεῖ ἡ ἐλαία, τὰ δὲ βουνὰ τῆς στολιζονται μὲ ὠραῖα δάση. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἡ χερσονήσος εἶναι πολὺ ὄρεινῆ, ἀκόμη δὲν ἀπέκτησε καλοὺς δρόμους καὶ τὰ δάση τῆς δὲν χρησιμοποιοῦνται ὅσον πρέπει.

Ἡ Χαλκιδικὴ ἔχει ὑπὸ τὸ ἔδαφος πολλὰ ὄρυκτά. Εἰς τὰ ἀνατολικά τοῦ Χολομώντος ὑπάρχει μεταλλεῖον σιδηροπυρίτου καὶ μολύβδου (**Ἰσβορος**), εἰς δὲ τὰ δυτικά ὑπάρχουν ὄρυχεῖα λευκολίθου καὶ χρωμίου.

Τὸν παλαιὸν καιρὸν ἡ Χαλκιδικὴ εἶχε πολλὰς καὶ σπουδαίας πόλεις. Μία ἀπὸ αὐτὰς, τὰ **Στάγειρα**, ἦσαν πατρὶς τοῦ φιλοσόφου Ἀριστοτέλους· δύο ἄλλαι, ἡ **Ὀλυνθος** καὶ ἡ **Ποτίδαια**, ὑπῆρξαν ἀξιόλογοι πόλεις.

Σήμερον ἡ Χαλκιδικὴ ἔχει μόνον χωρία καὶ μερικὰς κωμοπόλεις. Σπουδαιότερα εἶναι ὁ **Πολύγυρος** (4.000 κάτ.), ὁ ὅποιος

103. Ὁ Ἄθως ἢ τὸ Ἅγιον Ὄρος ὑψώνεται ὡς τεράστιος κῶνος.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπ. Συγκ.)

εύρίσκεται εις τὸ μέσον τῆς χερσονήσου καὶ εἶναι πρωτεύουσα τοῦ νομοῦ Χαλκιδικῆς.

Γ. Η ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑ

1. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ ΚΑΙ ΥΔΑΤΑ

Ὅπως εἰς τὴν κεντρικὴν, ἔτσι καὶ εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν αἱ ὄροσειραὶ ἔχουν διεύθυνσιν ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἄνατολάς. Εἰς τὰ βόρεια ἐκτείνονται ἡ **Κερκίνη** (Μπέλες), τὸ **Μενοίκιον**, τὸ **Φαλακρὸν** καὶ ὁ **Μούντζινος**, εἰς τὰ νότια δὲ τὸ **Παγγαῖον** καὶ τὸ χαμηλὸν ὄρος **Σύμβολον**.

Μεταξὺ τῶν ὄροσειρῶν αὐτῶν ὑπάρχουν δύο λεκανοπέδια: τὸ **λεκανοπέδιον τῶν Σερρῶν** καὶ τὸ **λεκανοπέδιον τῆς Δράμας**. Αἱ λοφοσειραὶ ὅμως, ποὺ ὑψώνονται μεταξὺ τῶν, εἶναι χαμηλαὶ καὶ ἡ συγκοινωνία δὲν ἐμποδίζεται, ὁ δὲ σιδηρόδρομος προχωρεῖ εὐκόλως ἀπὸ τὸ ἓν λεκανοπέδιον πρὸς τὸ ἄλλο.

Ἐπειδὴ τὸ Παγγαῖον καὶ τὸ Σύμβολον ὄρος ἐκτείνονται κατὰ μῆκος τῆς παραλίας, τὰ ὕδατα τῶν λεκανοπεδίων δὲν εὐρισκον ἐλευθέραν διέξοδον πρὸς τὴν θάλασσαν. Δι' αὐτὸ ἐσχημάτιζον εἰς μὲν τὴν ἀνατολικὴν πεδιάδα τὰ μεγάλα ἔλη τῶν Φιλίππων, εἰς δὲ τὴν δυτικὴν πεδιάδα τὴν στενόμακρον λίμνην **Κερκινίτιν** (ἢ τ' **Ἀχινού**). Ἐπειδὴ δὲ καὶ ὁ Στρυμῶν καὶ ὁ Ἀγγίτης, οἱ ὅποιοι ἐχύνοντο εἰς τὴν λίμνην αὐτὴν, συχνὰ ἐπλημμύριζον, τὰ νερά ἐσκέπαζον ὀλόκληρον τὴν πεδιάδα τῶν Σερρῶν καὶ κατέστρεφον συχνὰ τοὺς κόπους τῶν γεωργῶν.

Εὐτυχῶς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἔγιναν καὶ ἐδῶ μεγάλα ἔργα, ὅπως καὶ εἰς τὴν κεντρικὴν Μακεδονίαν. Καὶ ἐδῶ ἐκάνονισαν τὴν κοίτην τῶν ποταμῶν καὶ ἀπεξήραναν τὰ ἔλη καὶ τὰς λίμνας. Τώρα οἱ ποταμοί, ἀντὶ νὰ καταστρέφουν, ποτίζουν τὰς πεδιάδας, αἱ ὅποια εἰς εὐφορίαν εἶναι μοναδικαί. Ἐδῶ οἱ ἀγροὶ σπείρονται δύο φοράς τὸ ἔτος, τὸ δὲ ὕψος τοῦ ἀραβοσίτου φθάνει τὰ τέσσαρα μέτρα! Πλήθος χωρίων συναντῶμεν τώρα καὶ εἰς τὰς πεδιάδας αὐτὰς καὶ παντοῦ ἐπικρατεῖ κίνησις καὶ ζωή.

Ὅπως ὁ Ἄξιός, ἔτσι καὶ ὁ Στρυμῶν ἔχει τὰς πηγὰς του εἰς τὰ βόρεια τῆς Μακεδονίας, εἰς τὸ βουλγαρικὸν ἔδαφος. Καὶ αὐτός, διὰ νὰ χυθῆ εἰς τὸ Αἰγαῖον, ἤνοιξε στενάς φάραγ-

γας ανάμεσα εἰς τὰ βουνά (στενά Κρέσνας καὶ Κλειδίου ἢ Ροῦπελ). Δι' αὐτὸ ἡ κοιλάς του ἀποτελεῖ φυσικὴν ὁδὸν πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου, ἀλλὰ μόνον μίαν ἀμαξιτὴ ὁδὸς ὑπάρχει ἕως τώρα εἰς αὐτήν.

Καὶ ὁ Νέστος εἶναι μεγάλος ποταμὸς καὶ σχηματίζει μίαν ἀπὸ τὰς ὠραιότερας κοιλάδας τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλ' ἐπειδὴ αἱ ὄροσειραὶ τῆς Ροδόπης κλείουν τὴν κοιλάδα αὐτὴν πρὸς Βορρᾶν, δὲν ἔχει σημασίαν διὰ τὰς συγκοινωνίας. Μὲ τὰς προσχώσεις του ὅμως ὁ Νέστος ἐσχημάτισεν εἰς τὰς ἐκβολὰς του ἓνα μεγάλο καὶ εὐφορον βαθύπεδον.

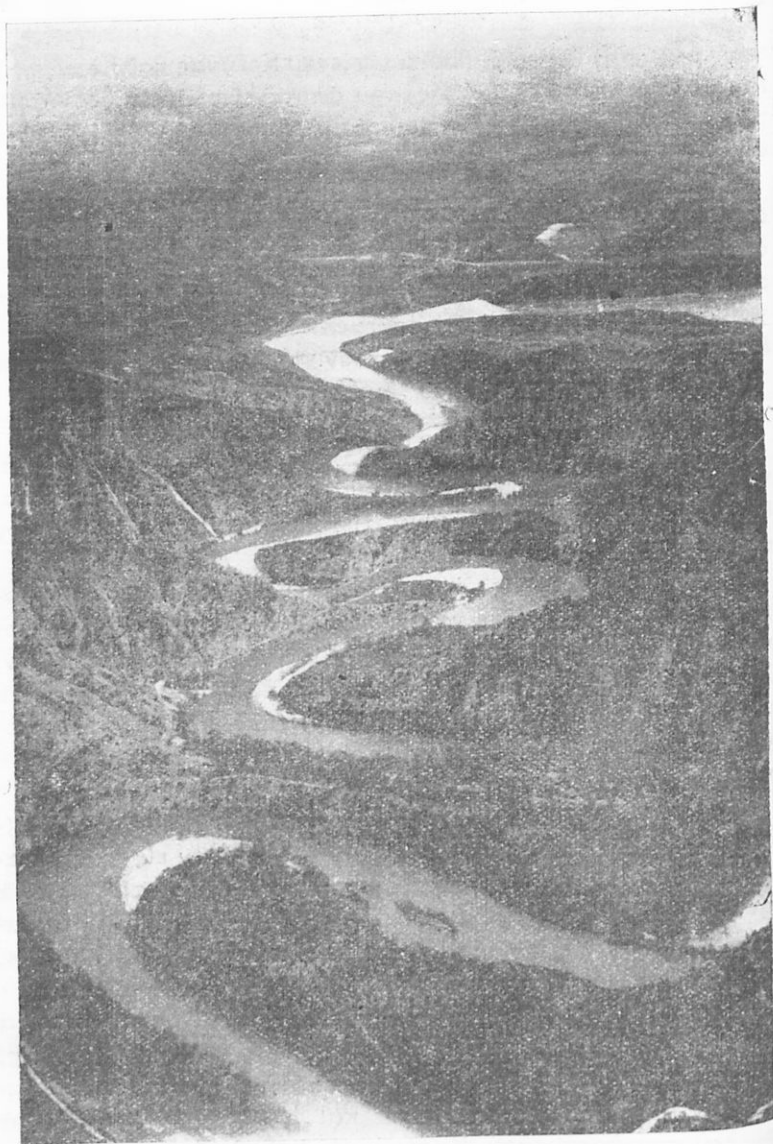
2. ΚΛΙΜΑ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΑ

Ἄν καὶ δὲν ἀπέχουν πολὺ ἀπὸ τὴν θάλασσαν, τὰ λεκανοπέδια τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας ἔχουν ἠπειρωτικὸν κλίμα· διότι, ὅπως εἴπομεν, τὰ βουνά τῆς παραλίας τὰ ἀποκλείουν ἀπὸ τὴν θάλασσαν.

Τὸ ἔδαφος των εἰς τὰ χαμηλὰ μέρη προέρχεται ἀπὸ προσχώσεις· τὸ χῶμα των εἶναι μαῦρο καὶ παχύ. Ἐδῶ οἱ κάτοικοι καλλιεργοῦν σιτηρά, ὄσπρια, γεώμηλα, βάμβακα καὶ σησάμιον. Εἰς παραγωγὴν βάμβακος ἡ πεδιάς τῶν Σερρῶν ἔρχεται τρίτη μετὰ τὰς πεδιάδας Λεβαδειᾶς καὶ Θεσσαλονίκης. Εἰς τοὺς λοφώδεις τόπους καὶ εἰς τοὺς πρόποδας τῶν βουνῶν ἐπικρατεῖ ἡ καλλιέργεια τοῦ καπνοῦ.

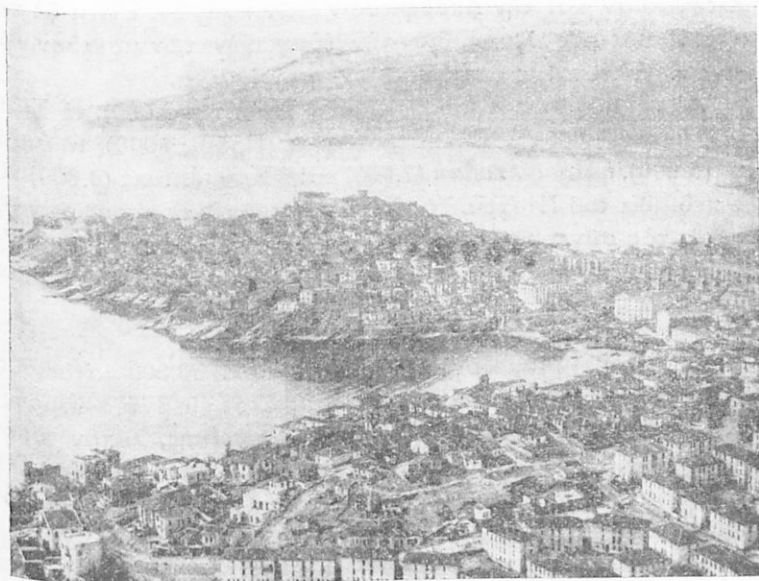
Ὁ καπνὸς θέλει πολλὰς φροντίδας. Ἡ ἐργασία ἀρχίζει τὸν Φεβρουάριον· τότε σπείρουν τὸν σπόρον εἰς τὰς πρασιάς, τὸν δὲ Μάιον μεταφυτεύουν τὰ φυτάρια εἰς τὰ χωράφια κατὰ κανονικὰς γραμμὰς. Ἐπειδὴ ταῦτα χρειάζονται ποτίσματα καὶ τακτικὰ σκαλίσματα, πολλοὶ ἐργάται ἀπασχολοῦνται, ἕως ὅτου τὸ φυτὸν ἀναπτυχθῆ καὶ βγάλῃ φύλλα.

Τὸν Ἰούνιον τὰ φύλλα ἀρχίζουν νὰ κιτρινίσουν καὶ πρῶτα τὰ κάτω φύλλα. Τότε ἀρχίζει ἡ συγκομιδὴ. Κάθε πρωτὶ ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιά ξεκινοῦν διὰ τὰ καπνοχώραφα. Ἐκεῖ παρατάσσονται ἐμπρὸς εἰς τὰ φυτὰ καὶ ἀρχίζουν νὰ κόπτουν τὰ φύλλα, πού ἐκιτρίνισαν. Κατόπιν τὰ ἀρμαθιάζουν καὶ τὰ ἐκθέτουν πρῶτα εἰς σκιερὸν μέρος καὶ ἔπειτα εἰς τὸν ἥλιον, διὰ νὰ ξηρανθοῦν.

104. Ὁ Νέστος. Τοὺς ἐλιγμούς τοῦ ποταμοῦ ἀκολουθεῖ ὁ σιδηρόδρομος. Τὸ θέαμα εἶναι θαυμάσιον.
(Φωτογρ. Τολογρ. Ὑψηρ. Ὑδρογρ. Συγκοινωνία.)

Τὰ ἀνώτερα φύλλα εἶναι μικρότερα καὶ καλυτέρας ποιότητος. Διὰ τοῦτο, ἀφοῦ τελειώσῃ τὸ μάζευμα τῶν φύλλων, τὰ ξεχωρίζουν κατὰ ποιότητος εἰς τὰ ἐργοστάσια καὶ τὰ συσκευάζουν εἰς δέματα, διὰ νὰ πωληθοῦν τὸν Ἰανουάριον ἢ Φεβρουάριον. Τότε ἀρχίζουν πάλιν αἱ προετοιμασίαι διὰ τὴν καλλιέργειαν. Ἔτσι καθ' ὅλον τὸ ἔτος αἱ ἐργασίαι διὰ τὸν καπνὸν δὲν παύουν.

105. Ἡ Καβάλα, μία ἀπὸ τὰς ὀμορφιάτερας πόλεις τῆς πατρίδος μας.
(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑψηρ. Ὑποσυγ. Συγκοινωνίας)

Ὁ καπνὸς τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας εἶναι ἐξαιρετικῆς ποιότητος καὶ τὸν ζητοῦν πολὺ καὶ εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ μὲ τὴν ἐπεξεργασίαν τῶν καπνῶν ἀνεπτύχθησαν εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν τρεῖς πόλεις: αἱ **Σέρροι** (35.000 κάτ.), ἡ **Δράμα** (32.000) καὶ ἡ **Καβάλα** (50.000).

Αἱ **Σέρροι** κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας εἶχον περίφημα σχολεῖα ἦσαν κέντρον ἑλληνικῆς παιδείας. Οἱ Βούλγαροι, οἱ ὁποῖοι κατεῖχον πρὸ ἐτῶν τὴν ἀνατολικὴν Μακεδο-

νίαν, ἔκαυσαν τὰς Σέρρας δύο φορές (1913 καὶ 1917). Ἀπὸ τότε ἡ πόλις ἐκτίσθη μὲ νέον σχέδιον καὶ ἔγινε πάλιν ἡ ὠραιότερα πόλις τῆς ἀνατολικῆς Μακεδονίας.

Ἡ Δράμα ἔχει πλουσίας πηγὰς καὶ μεγάλας καπνοφυτείας. Ἐχει δὲ καὶ ἀεροδρόμιον.

Ἡ Καβάλα εἶναι τὸ σπουδαιότερον καπνικὸν κέντρον τῆς Ἑλλάδος· διότι τὸ κλίμα τῆς εἶναι πολὺ εὐνοϊκὸν διὰ τὴν ἐπεξεργασίαν καὶ τὴν ἀποθήκευσιν τῶν καπνῶν. Εἶναι δὲ καὶ ὁ σπουδαιότερος λιμὴν διὰ τὴν ἐξαγωγὴν τῶν μακεδονικῶν καπνῶν. Τελευταίως ἀπέκτησε τεχνητὸν λιμένα.

Ἄλλαι μικρότεραι πόλεις εἶναι ἡ Νιγρίτα (9.000), τὸ Σιδηρόκαστρον (12.000), ἡ Ἐλευθερούπολις (Πράβι, 5.000), τὸ Δοξάτον (5.000), ἡ Προσωτσάνη (7.000) καὶ ἡ Χρυσόπολις (3.000) εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Νέστου. Τὸ Σιδηρόκαστρον ἔχει σπουδαίαν θέσιν διὰ τὰς συγκοινωνίας, διότι εὑρίσκεται εἰς τὴν ἐξοδὸν τῆς κοιλάδος τοῦ Στρυμόνος, ἡ ὁποία φέρει πρὸς τὴν Βουλγαρίαν.

Δ'. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ

Ἡ ἑλληνικὴ Μακεδονία ἔχει περίπου 1.760.000 κατοίκους. Ἀποτελεῖ Γενικὴν Διοίκησιν καὶ διαιρεῖται εἰς ἑννέα νομοὺς: 1) τὸν νομὸν Κοζάνης, 2) τὸν νομὸν Φλωρίνης, 3) τὸν νομὸν Πέλλης, 4) τὸν νομὸν Κιλκίς, 5) τὸν νομὸν Θεσσαλονίκης, 6) τὸν νομὸν Χαλκιδικῆς, 7) τὸν νομὸν Σερρῶν, 8) τὸν νομὸν Δράμας καὶ 9) τὸν νομὸν Κοβάλας.

Ἡ πρωτεύουσα κάθε νομοῦ σημειώνεται εἰς τὸν πίνακα (σελ. 136) μὲ παχύτερα στοιχεῖα.

Ἀσκήσεις.—1. Σχεδιογράφησε τὴν παραλιακὴν γραμμὴν τῆς Μακεδονίας καὶ σημείωσε εἰς αὐτὴν τὰς παραλίους πόλεις.—2. Δεῖξε μὲ βέλη τὰς διευθύνσεις, πρὸς τὰς ὁποίας ἀναχωροῦν οἱ σιδηροδρομοὶ ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην.—3. Ποῖαι πόλεις τῆς Μακεδονίας συνδέονται σιδηροδρομικῶς μὲ τὴν Θεσσαλονίκην;—4. Διατὶ ὁ σιδηροδρόμος Θεσσαλονίκης-Σερρῶν κάμνει τόσον μεγάλην καμπὴν;—5). Ποῖας πόλεις θὰ συναντήσης, ἂν ταξιδεύσης μὲ τὸ αὐτοκίνητον ἀπὸ τὴν Λάρισαν ἕως τὴν Φλώριναν;—6. Πῶς θὰ ὑπάγῃς ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην εἰς τὴν Καστορίαν; ἀπὸ ποῖας πόλεις θὰ διέλθῃς;—7. Εἰς ποίους τόπους τῆς Μακε-

δονίας ἔγιναν μεγάλοι μάχαι κατὰ τοὺς πολέμους τοῦ 1912 καὶ 1913 ;
 —8. Ἐύρε τὴν πυκνότητα τοῦ πληθυσμοῦ ὁλοκλήρου τῆς Μακεδονίας.
 Σύγκρινε τὴν Μακεδονίαν μὲ τὴν Στερεάν καὶ μὲ τὴν Θεσσαλίαν μαζὶ
 α') ὡς πρὸς τὸν πληθυσμόν, β') ὡς πρὸς τὴν παραγωγὴν σιτηρῶν καὶ
 καπνῶν καὶ γ') ὡς πρὸς τὴν κτηνοτροφίαν.

Ε'. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Μορφὴ τοῦ εδάφους	<p>Ὅρη : Γράμμος (2520 μ.), Βόϊον, Βαρνοῦς (2330 μ.), Βίτσι, Σιναΐτσικον, Μπούρινος, Βόρας (2500 μ.), Βέριμιον (2000 μ.), Χάσια, Καμβούνια, Πιέρια, Ὀλυμπος (2918 μ.), Κερκίνη (2000 μ.), Μενοίκιον, Φαλακρόν, Μούντζινοσ, Βερτίσκοσ, Χορτιάτης, Χολομών, Κερδύλλιον, Παγγαῖον, Σύμβολον, Ἄθωσ (2000 μ.).</p> <p>Ὅροπέδια : τῶν Δεσσαρητικῶν λιμνῶν, τῆς Ὁρεστιάδοσ, τῆσ Πελαγονίασ, τῆσ Πτολεμαΐδοσ.</p> <p>Βαθύπεδα : τῆσ Θεσσαλονίκησ, τῶν Σερωῶν, τῆσ Δράμασ.</p>					
	Ποταμοὶ : Ἀλιάκμων, Ἀξιόσ, Στρυμόν, Νέστοσ, Ἐχέδωροσ.					
Λίμναι	Βρυγηίσ (Ποέσπα), Βεγοῦτισ (Ὀστροῦβου), Καστοριάσ, Δοϊράνησ, Βόλβη, Λαγκαδά.					
Γεωργικὴ παραγωγὴ τοῦ ἔτουσ 1937	Εἶδη καλλιεργείασ	Καλλιεργούμε- ναι ἐκτάσεισ εἰσ στρέμματα	Ἀξία τῆσ παραγωγῆσ εἰσ δραχμάσ			
	Σιτηρά	5.400.000	2.980.000.000			
	Ὀσπρια	270.000	145.000.000			
	Λαχανικά, γεώμηλα	170.000	230.000.000			
	Καπνά, βάμβαξ	225.000	2.350.000.000			
Ἄμπελοι	165.000	145.000.000				
Κάστανα, ἀμύγδαλα, κα- ρύδια	—	26.000.000				
Κτηνοτρο- φία : Ἀριθμὸσ ζῴων ἔτουσ 1937	Βόεσ καὶ ἀγελάδεσ	Ἴπποι	Ἡμίονοι	Πρόβατα	Αἴγεσ	Χοῖροι
	452.000	99.000	24.000	183.000	935.000	100.000

Νομοί	Ἐπιφάνεια εἰς τ. γλμ.	Πληθυσμὸς		Σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)
		ἐν ὅλῳ	κατὰ τ.γμ.	
Κοζάνης	6297	198.000	31	Κοζάνη 14, Γρεβενά 4, Σιάτιστα 5, Πτολεμαῖς 8, Σέρβια 3,5.
Φλώρινης	3502	156.000	45	Φλώρινα 13, Καστορία 11.
Πέλλης	2720	128.000	48	Ἐδεσσα 13, Γιαννιτσά 16, Ἄρδεια 4.
Θεσσαλονίκη	6308	577.000	91	Θεσσαλονίκη 226, Κατερίνη 24, Βέρροια 19, Νάουσα 13, Λαγκαδάς 6.
Κιλκίς	2305	100.000	40	Κιλκίς 10, Γουμένισσα 5.
Χαλκιδικῆς	3205	81.000	22	Πολύγυρος 4, Ἄρναία 3.
Σερρῶν	4055	232.000	55	Σέρροι 35, Νιγρίτα 9, Σιδηρόκαστρον 12, Ζίχνα 4.
Δράμας	3495	145.000	40	Δράμα 34, Δοξάτον 5, Προσώτισσάνη 7.
Καβάλας	2170	138.000	63	Κοβάλα 50, Πράβιον 5, Χρυσόπολις 3.
Ἅγιον Ὄρος	340	5.000	17	Καρυαί.
Ὅλη ἡ Μακεδονία	34.600	1.760.000		

4. Η ΘΡΑΚΗ

1. Ποῖος ποταμὸς χωρίζει τὴν Θράκην ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν;—2. Ἀκολούθησε τὴν γραμμὴν τῶν συνόρων μας ἀπὸ τὸ σημεῖον ὅπου διασταυρῶνεται μὲ τὸν Νέστον ποταμὸν ἕως τὰς ἐκβολὰς τοῦ Ἐβρου. Περιγράψατε κατὰ τὸν χάρτην τὴν διεύθυνσιν τῆς συνοριακῆς αὐτῆς γραμμῆς. Ὁ Ἐβρος διαιρεῖ τὴν Θράκην εἰς ἀνατολικὴν καὶ δυτικὴν.—

3. Ποία εἶναι ἡ μορφή τοῦ ἐδάφους τῆς δυτικῆς Θράκης κατὰ τὸν χάρτην ;—4. Ἐῶρε εἰς τὸν χάρτην τὴν Τσατάλτζαν.

Α'. ΘΕΣΙΣ ΚΑΙ ΕΚΤΑΣΙΣ

Ἡ Θράκη ἐκτείνεται πρὸς Ἀνατολάς τοῦ Νέστου ἕως τὴν Προποντίδα καὶ ἕως τὴν Μαύρην Θάλασσαν. Ὡς φυσικὸν ὄριον

106. Χάρτης τῆς δυτικῆς Θράκης (Κλίμαξ 1:2.000.000).

πρὸς Βορρᾶν ἔχει τὸν Αἶμον. Εἶναι μικροτέρα ἀπὸ τὴν Μακεδονίαν, ἀλλὰ ἔχει τὸν μεγαλύτερον ποταμὸν καὶ τὴν μεγαλύτεραν πεδιάδα τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου.

Καί τήν Θράκην ὅλην δὲν τήν κατέχει σήμερον ἡ Ἑλλάς. Τήν βορείαν Θράκην (**Ἀνατολικὴν Ρουμελίαν**) πρὸ πολλῶν ἐτῶν τήν κατέλαβον οἱ Βούλγαροι καί τήν ἔκαμαν βουλγαρικὴν. Τήν νοτίαν Θράκην ἕως τὴν Τσατάλτζαν τήν ἀπελευθέρωσεν ὁ στρατός μας κατὰ τὸν Παγκόσμιον Πόλεμον (1919), ἀλλ' ἡ ἀνατολικὴ Θράκη ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Τουρκίαν, ὅταν ἡ Ἑλλάς ἔχασε τὴν νίκην εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν (1922). Ἔτσι μόνον ἡ νοτιοδυτικὴ Θράκη εἶναι σήμερον ἑλληνικὴ, ὁ δὲ Ἔβρος εἶναι τὸ πρὸς Ἀνατολὰς σύνορον τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου.

Εἰς τὴν δυτικὴν Θράκην κατοικοῦν καὶ ἀρκετοὶ Τοῦρκοι. Οὗτοι παρέμειναν, ἐπειδὴ καὶ οἱ Ἕλληνες τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐξηρέθησαν ἀπὸ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πληθυσμῶν.

Β'. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ

Ἡ δυτικὴ Θράκη κατὰ τὴν μορφήν τοῦ ἐδάφους ὁμοιάζει μὲ τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν. Καὶ ἐδῶ αἱ ὄροσειραὶ (**Ροδόπη, Ἴσμαρος**) ἐκτείνονται ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολὰς καὶ σχηματίζουν μεταξὺ τῶν ἐν λεκανοπέδιον, τὸ **λεκανοπέδιον τῆς Κομοτινῆς**.

Πρὸς Ἀνατολὰς τῆς Ροδόπης ἀπλώνεται μία μεγάλη πεδιάς, τὴν ὁποίαν διαρρέει ὁ Ἔβρος ποταμός. Ὁ μεγάλος αὐτὸς ποταμὸς ἔρχεται ἀπὸ τὰ βόρεια τῆς Θράκης. Δι' αὐτὸ ἡ κοιλὰς τοῦ ἀποτελεῖ σπουδαίαν ὁδόν, τὴν ὁποίαν ἀκολουθεῖ καὶ ὁ σιδηρόδρομος Ἀλεξανδρουπόλεως - Ἀδριανουπόλεως.

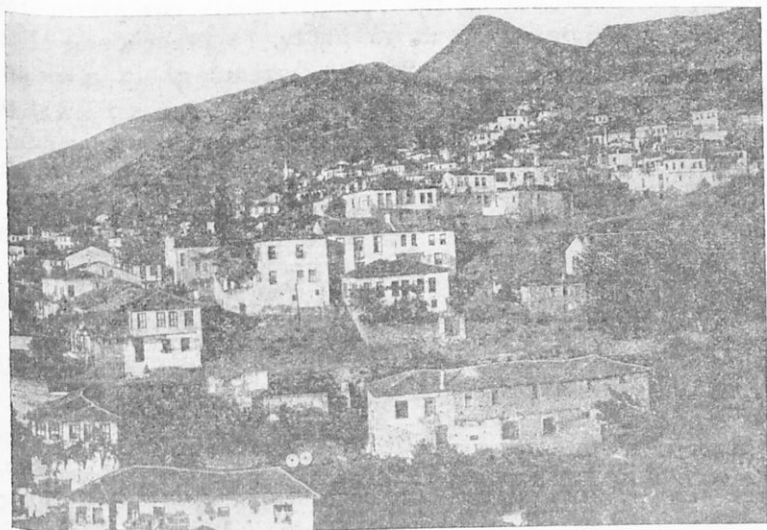
Ἡ παραλία τῆς δυτικῆς Θράκης ἀκολουθεῖ τὴν διεύθυνσιν, πού ἔχουν καὶ αἱ ὄροσειραὶ, καὶ εἶναι ὁμαλὴ. Μόνον εἰς ἓν μέρος εἰσχωρεῖ ἡ θάλασσα καὶ σχηματίζει τὸν κόλπον τοῦ **Πόρτου Λάγου**. Ἡ εἴσοδος τοῦ εἶναι στενὴ· ἐπειδὴ δὲ πολλὰ ποτάμια χύνονται εἰς αὐτὸν καὶ κάμνουν προσχώσεις, ὁ κόλπος μετεβλήθη εἰς λιμνοθάλασσαν. Ἐκεῖ ὑπάρχει πλούσιον ἰχθυοτροφεῖον.

Γ'. ΦΥΣΙΚΑΙ ΠΕΡΙΟΧΑΙ

1. Ἡ περιοχὴ τῆς **Ροδόπης**.—Εἰς τοὺς νοτίους πρόποδας τῆς Ροδόπης ἀπλώνεται μία πλατεῖα πεδιάς, ἡ ὁποία ἔχει τὸ ἴδιον ἔδαφος μὲ τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν καὶ τὸ ἴδιον

κλίμα (ἠπειρωτικόν). Δι' αὐτό καί ἐδῶ παράγεται ἡ ἰδία ἐκλεκτὴ ποιότης καπνοῦ (μυρωδάτος) καί οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται κυρίως εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν καπνῶν.

Μετὸ ἐμπόριον καί μετὴν ἐπεξεργασίαν τῶν καπνῶν ἀκμάζουν ἡ **Ξάνθη** (31.000 κάτ.) καί ἡ **Κομοτινὴ** (33.000). Πρὸ πάντων φημίζονται τὰ καπνά τῆς Ξάνθης, τὰ ὅποια εἶναι περι-

107. Μερικὴ ἀποψὶς τῆς Ξάνθης.

ζήτητα. Ἄλλ' ἡ περιοχὴ τῆς Κομοτινῆς εἶναι εὐφωρωτάτη καί παράγει πολλὰ σιτηρὰ (σίτον, σίκαλιν, κριθήν), λαχανικά καί ὀπωρικά. Αἱ πόλεις αὗται εὐρίσκονται ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Θεσσαλονίκης - Ἀλεξανδρουπόλεως, ἔχουν δὲ συγκοινωνίαν καί μετὸν λιμένα τοῦ Πόρτο Λάγου. Καί ἀπὸ τὰ δάση τῆς Ροδόπης ἐξάγουν πολλὴν ξυλείαν.

2. Ἡ περιοχὴ τοῦ Ἐβρου.—Εἰς τὸ θρακικὸν βαθύπεδον ὁ Ἐβρος ἔκαμε βαθείας προσχώσεις. Τὸ ἔδαφος τοῦ εἶναι στρωμένον μετὰ μαλακὴν καί εὐφορον γῆν. Αἱ προσχώσεις αὗται ἐξακολουθοῦν, ἐπειδὴ δὲν διηυθετήθη ἀκόμη ἡ κοίτη τοῦ

ποταμού. Ἀπὸ τὰς συχνὰς δὲ πλημμύρας μένουσιν μεγάλα ἐκτάσεις πλησίον τοῦ Ἑβρου ἀκαλλιέργητοι.

Τὸ κλίμα εἰς τὰ παράλια εἶναι θαλάσσιον, εἰς μέρη μάλιστα προφυλαγμένα ἀπὸ τὸν βορρᾶν εὐρίσκομεν πευκα καὶ ἐλαίας. Ἄλλ' εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ βαθυπέδου τὸ κλίμα εἶναι ἠπειρωτικὸν καὶ πολὺ ψυχρὸν κατὰ τὸν χειμῶνα. Ἡ θερμοκρασία εἰς τὸ Σουφλί καὶ εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν κατέρχεται τὸν χειμῶνα καὶ 20 βαθμοὺς ὑπὸ τὸ μηδέν. Τὸ θέρος ὅμως εἶναι

108. Χωρική τοῦ Διδυμοτείχου.
Ζυγίζει μὲ ἐγχωρίαν ξυλίνην
ζυγαριάν.

θερμόν ὥστε τὸ κλίμα εἶναι κατάλληλον διὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν δημητριακῶν. Δι' αὐτὸ οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Θράκης εἶναι γεωργοί, ἢ δὲ Θράκη παράγει πολλὰ σιτηρά. Εἰς ὑγρὰ καὶ βαλτώδη μέρη εὐδοκιμεῖ καὶ τὸ βαμβάκι, τὸ ρύζι καὶ τὸ σπασμί.

Εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἑβρου εὐδοκιμεῖ πολὺ καὶ ἡ μορέα. Ἀπέραντοι μορεῶνες ἀπλώνονται εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Σουφλίου, τοῦ Διδυμοτείχου καὶ τῆς Νέας Ὀρεστιάδος. Ἐκεῖ κάθε οἰκογένεια ἔχει τὸν μορεῶνα τῆς, ὅπως ἄλλοῦ ἔχουν τὸ ἀμπέλι. Ὅπως δὲ ἄλλοῦ κατὰ τὸν τρυγητὸν ὄλοι, μεγάλοι καὶ μικροί, τρέχουν εἰς τὰ

ἀμπέλια, ἔτσι εἰς τὰ μέρη αὐτὰ κατὰ τοὺς μῆνας Ἀπρίλιον καὶ Μάιον τρέχουν εἰς τοὺς μορεῶνας, διὰ νὰ κόψουν φύλλα καὶ νὰ θρέψουν τοὺς μεταξοσκώληκας.

Ἡ δυτικὴ Θράκη ἔρχεται πρώτη εἰς τὴν παραγωγὴν μεταξῆς εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα. Εἰς τὸ Σουφλί μάλιστα (8.000 κάτ.) γίνεται μεγάλη ἀγορὰ κουκουλιῶν, εἰς δὲ τὸ Διδυμότειχον (9.000) ὑπάρχουν καὶ ἐργοστάσια μεταξωτῶν ὕφασμάτων. Τὸ Διδυμότειχον ἦτο κατὰ τὴν βυζαντινὴν ἐποχὴν σπουδαία πόλις, διότι ἦτο ὄχυρωμένον μὲ διπλᾶ τεῖχη (δίδυμον τεῖχος).

Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὅμως ἀνεπτύχθη περισσότερον ἡ Ἄλεξανδρούπολις (20.000 κάτ.), ἡ ὁποία ἐκτίσθη μετὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ σιδηροδρόμου καὶ εἶναι ὁ μόνος ἐμπορικὸς λιμὴν τῆς δυτικῆς Θράκης. Νέα πόλις εἶναι καὶ ἡ Νέα Ὀρεστιάς (12.000), εἰς τὴν ὁποίαν κατοικοῦν πρόσφυγες ἀπὸ τὴν Ἀδριανοῦπολιν.

Δ'. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ

Ἡ δυτικὴ Θράκη διαιρεῖται εἰς δύο νομοὺς: 1) τὸν νομὸν **Ροδόπης** με ἔδραν τὴν **Κομοτινήν** καὶ 2) τὸν νομὸν **Ἐβρου** με ἔδραν τὴν **Ἀλεξανδρούπολιν**.

Ε'. ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΘΡΑΚΗΣ

Γεωργικὴ παραγωγὴ τοῦ ἔτους 1936	Εἶδη Καλλιιεργείας		Καλλιεργούμεναι ἐκτάσεις εἰς στρέμματα	Ἀξία τῆς παραγωγῆς εἰς δραχμὰς		
	Σιτηρὰ			1.330.000	842.000.000	
᾽Οσπρια			60.000	36.500.000		
Λαχανικά, γεώμηλα			63.000	71.000.000		
Καπνὰ			230.000	480.000.000		
Σησάμι			90.000	25.000.000		
᾽Αμπελοὶ			34.000	40.000.000		
Κτηνοτροφία: Ἀριθμὸς ἔξφων ἔτους 1936	Βόες, ἀγελάδες καὶ βούβαλοι	Ἴπποι	Ἡμίονοι	Πρόβατα	Αἴγες	Χοῖροι
	140.000	10.500	1.600	470.000	296.000	21.000
Νομοὶ	Ἐπιφάνεια εἰς τ.χλμ.	Πληθυσμὸς		Σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)		
		ἐν ὅλῳ	κατὰ τ.χλμ.			
Ροδόπης	4351	205.000	47	Κομοτινή 33, Ἐάνθη 31		
Ἐβρου	4233	155.000	86	Ἀλεξανδρούπολις 20, Σουφλί 8, Διδυμότειχον 9, Νέα Ὀρεστιάς 12.		
Ἡ δυτικὴ Θράκη	8584	360.000				

Ἀσκήσεις.—1. Σχεδίασε τὸ σχῆμα τῆς Δυτικῆς Θωράκης καὶ σημείωσε εἰς αὐτὸ τὰς πόλεις καὶ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν ἀπὸ τὸν σταθμὸν τοῦ Νέστου ἕως τὴν Ἀδριανούπολιν. Σχεδίασε καὶ τὴν ἀνατολικὴν Θωράκην ἕως τὴν Τσατάλιζαν.—2. Τὰ χλωρὰ κοκκώλια, πὺν παρήχθησαν τὸ 1936 εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, ἐξύγιζον 2.700.000 χιλιόγραμμα. Ἀπὸ αὐτὰ 600.000 χιλιόγραμμα παρήγαγεν ὀνομὸς Ἐβρου. Τί ποσοστὸν ἀπὸ ὀλόκληρον τὴν παραγωγὴν ἀναλογεῖ εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν;—3. Σύγκρινε τὴν δυτικὴν Θωράκην μὲ τὴν Ἡπειρον κατὰ τὴν ἔκτασιν, κατὰ τὴν παραγωγὴν καὶ κατὰ τὴν κτηνοτροφίαν.—4. Διαιτὴ ἡ δυτικὴ Θωράκη ἔχει διπλασίους βοῦς καὶ ἀγελάδας ἀπὸ τὴν Ἡπειρον, ἀλλὰ ἡμιόνους 12 φορὰς ὀλιγωτέρους ἀπὸ αὐτὴν;

Γ'. Η ΝΗΣΙΩΤΙΚΗ ΕΛΛΑΣ

1. ΑΙ ΝΗΣΟΙ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

1.—Ποίας χώρας βρέχει τὸ Αἰγαῖον πέλαγος πρὸς Βορρῶν καὶ ποίας πρὸς Δυσμάς; Ποία ξένη χώρα ἐκτείνεται πρὸς Ἀνατολὰς τοῦ Αἰγαίου; Ποῖαι νῆσοι κλείουν τὸ Αἰγαῖον πρὸς Νότιον;—2. Μὲ ποίας θαλάσσας συγκοινωνεῖ τὸ Αἰγαῖον πρὸς τὰ ΒΑ; Μὲ ποίας πρὸς τὰ ΝΔ καὶ ΝΑ;—3. Ποῖαι νῆσοι εὐρίσκονται εἰς τὸ βόρειον μέρος τοῦ Αἰγαίου; Ποῖαι ἀπὸ αὐτὰς ἀνήκουν εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ ποῖαι εἰς τὴν Τουρκίαν;—Ἐνόμασε τὰς μεγαλυτέρας νήσους τοῦ Αἰγαίου.—5. Ποίας νήσους τοῦ Αἰγαίου κατεῖχεν ἡ Ἰταλία καὶ μὲ ποῖον ὄνομα τὰς διακρίνομεν;

Α. ΠΩΣ ΕΓΙΝΕ ΤΟ ΑΙΓΑΙΟΝ ΠΕΛΑΓΟΣ

Τὸ Αἰγαῖον πέλαγος ὁμοιάζει μὲ κλειστὴν θάλασσαν, διότι ἀπὸ τρεῖς μὲν πλευρὰς τὸ περιβάλλει ξηρὰ, ἀπὸ τὴν νοτίαν δὲ πλευρὰν τοῦ τὸ κλείει μίαν μακρὰν σειρὰ νήσων (Κύθηρα - Ἀντικύθηρα - Κρήτη - Κάσος - Κάρπαθος - Ρόδος).

Τὸ πέλαγος αὐτὸ φαίνεται ὡς νὰ εἶναι σπαρμένον μὲ νήσους. Πόθεν λοιπὸν προέρχεται τὸ πλῆθος αὐτὸ τῶν νήσων;

Κάποτε ἡ Ἑλλάς ἦτο ἠνωμένη μὲ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ἐκεῖ δηλαδὴ ὅπου σήμερον εἶναι τὰ νερά τοῦ Αἰγαίου πελάγους, ὑπῆρχε ξηρὰ. Ἄλλ' ἡ ξηρὰ αὐτὴ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἔχα-

μήλωσεν, «ἐβούλιαξε» τὰ νερά τῆς θαλάσσης ἐσκέπασαν τὰ χαμηλότερα μέρη· τὰ ὑψηλότερα, καθὼς καὶ τὰ βουνά, ἔμειναν ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης· αὐτὰ εἶναι αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου.

Β'. Αἱ ΠΑΡΑΛΙΑΙ ΚΑΙ Ἡ ΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΑἰΓΑΙΟΥ

Τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, καθὼς εἶπομεν, εἶναι γεμάτον ἀπὸ νήσους. Αἱ νῆσοι αὐταὶ ἀποτελοῦν τρόπον τινὰ γέφυραν μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Μικρᾶς Ἀσίας καὶ διευκολύνουν πολὺ τὰ ταξίδια. Ἔτσι τὸ πέλαγος αὐτό, ἀντὶ νὰ χωρίζῃ, ἐνώνει τὰς χώρας, πὺ βρέχει μὲ τὰ νερά του.

Ἐκτὸς αὐτοῦ τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου εἶναι πλούσια εἰς κόλπους καὶ τὰ πλοῖα εὐρίσκουν ἀσφαλεῖς λιμένες. Ἔτσι ἡ ναυτιλία καὶ τὸ ἐμπόριον διευκολύνονται καὶ πολλοὶ ἐμπορικὸι λιμένες ἀνεπτύχθησαν εἰς τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου (Πειραιεύς, Βόλος, Θεσσαλονίκη, Καβάλα κ.τ.λ.).

Ἐπὶ πλέον τὸ Αἰγαῖον πέλαγος εἶναι μὲν κλειστὴ θάλασσα, ἀλλ' ἔχει καὶ τρεῖς φυσικὰς ἐξόδους· ἡ μία εἶναι εἰς τὰ ΒΑ πρὸς τὴν Προποντίδα καὶ τὸν Εὐξείνιον Πόντον καὶ αἱ ἄλλαι δύο εἰς τὰ ΝΑ καὶ εἰς τὰ ΝΔ πρὸς τὴν Μεσόγειον θάλασσαν. Ἔτσι τὸ Αἰγαῖον ἀποτελεῖ μίαν μεγάλην ὁδόν, ἡ ὁποία συνδέει τὴν Μεσόγειον μὲ τὸν Εὐξείνιον Πόντον. Ἡ γεωγραφικὴ λοιπὸν θέσις τοῦ Αἰγαίου συντελεῖ, ὥστε νὰ εἶναι τοῦτο ἡ σπουδαιότερα θάλασσα τῆς Ἑλλάδος.

Γ'. Αἱ ΝΗΣΟΙ ΤΟΥ ΑἰΓΑΙΟΥ

Ἀναλόγως τῆς θέσεως, τὴν ὁποίαν ἔχουν αἱ νῆσοι εἰς τὸ Αἰγαῖον, τὰς διαιροῦμεν εἰς βορείας, εἰς δυτικὰς, εἰς ἀνατολικὰς καὶ εἰς νοτίας νήσους.

1. Αἱ ΝΗΣΟΙ ΤΟΥ ΒΟΡΕΙΟΥ ΑἰΓΑΙΟΥ

Αἱ νῆσοι τοῦ βορείου Αἰγαίου εἶναι πέντε: ἡ **Θάσος** (14.000 κάτ.), ἡ **Σαμοθράκη** (4.000), ἡ **Λήμνος** (25.000), ἡ **Ἰμβρος** (10.000) καὶ ἡ **Τένεδος** (3.000).

Τὸ κλίμα εἰς τὰ βόρεια τοῦ Αἰγαίου κατὰ τὸν χειμῶνα εἶναι ψυχρὸν, ἐπεὶδὴ ἐπικρατοῦν οἱ ψυχροὶ βορειοανατολικοὶ

άνεμοι. Ἐνεκα τούτου εἰς τὰς νήσους αὐτὰς μερικὰ ἀπὸ τὰ ἀειθαλῆ φυτὰ, καθὼς ἡ λεμονέα καὶ ἡ πορτοκαλέα, δὲν εὐδοκιμοῦν.

Ἡ **Θάσος** καὶ ἡ **Σαμοθράκη** εἶναι πολὺ ὄρειναί. Τὰ βουνά των εἶναι ὑψηλά καὶ τὰ στολιζοῦν ὠραῖα δάση ἀπὸ πεύκα, πρίνους, ἔλατα καὶ δρυς. Δι' αὐτὸ οἱ κάτοικοί των, πρὸ πάντων τῆς Σαμοθράκης, ζοῦν κυρίως ἀπὸ τὴν κτηνοτροφίαν καὶ ἀπὸ τὸ ἐμπόριον τῶν ξυλανθράκων. Ἡ Θάσος ἔχει καὶ λευκότετα

109. Σπίτι χωρικό τῆς Λήμνου με «ἀξάτα» (ἐξώστην) καὶ «ζουβούκλι» διὰ τὸν φούρνον.

μάρμαρα καὶ μεταλλεύματα ψευδαργύρου. Αἱ κυριώτεροι κωμοπόλεις τῆς εἶναι ἡ **Παναγία** καὶ ὁ **Θεολόγος** (2.500) καὶ τὰ **Λιμενάρια** (2.500).

Ἡ **Λήμνος** ἔχει βουνὰ χαμηλά, ἀλλ' εἶναι τελείως γυμνὰ ἀπὸ δάση· διότι οἱ κάτοικοί τῆς τρέφουν πολλὰ ποίμνια καὶ προτιμοῦν νὰ ἔχουν βοσκοτόπους. Εἰς τὰς κοιλάδας εὐδοκιμοῦν πολὺ ἡ ἄμπελος, ἡ συκὴ καὶ ἡ ἀμυγδαλιή· εἰς δὲ τὰ πεδινὰ μέρη παράγεται κριθὴ καὶ βάμβαξ ἀρίστης ποιότητος. Ἐκλεκτὸν εἶναι καὶ τὸ μέλι τῆς Λήμνου.

Πρωτεύουσα τῆς νήσου εἶναι τὸ **Κάστρον** (3.500). Εἰς τὴν νοτιανὴν πλευράν τῆς ὑπάρχει ἕνας μεγάλος καὶ ἀσφαλῆς λιμὴν, ὁ λιμὴν τοῦ **Μούδρου**. Αὐτὸς κατὰ τοὺς Βαλκανικοὺς πολέμους ἐχρησίμωσεν ὡς ὄρμητήριον τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου.

Αἱ δύο ἄλλαι νῆσοι, ἡ **Ἴμβρος** καὶ ἡ **Τένεδος**, ἔχουν μὲν ἑλληνικώτατον πληθυσμόν, ἀλλ' ἀνήκουν τῶρα εἰς τὴν Τουρκίαν. Ἡ Ἴμβρος παράγει τὰ ἴδια προϊόντα μὲ τὴν Λήμνον, ἡ δὲ Τένεδος παράγει κυρίως οἶνον.

2. Αἱ Νῆσοι τοῦ Δυτικοῦ Αἰγαίου

Τὸ δυτικὸν τμήμα τοῦ Αἰγαίου πελάγους περιλαμβάνει τὴν **Εὐβοίαν** καὶ δύο συμπλέγματα νήσων, τὰς **βορείας Σποράδας** καὶ τὰς **Κυκλάδας**.

Γεωργίου Α. Μέγα

1. Η Εὔβοια.

(160.000 κάτοικοι)

Μία στενή λωρίς θαλάσσης χωρίζει τὴν Εὔβοιαν ἀπὸ τὴν Στερεάν Ἑλλάδα, ὁ πορθμὸς τοῦ Εὐρίπου. Τὸ πλάτος του εἶναι 40 μέτρων καὶ τὸ βάθος του $8\frac{1}{2}$ μέτρων. Δι' αὐτὸ κατεσκευάσαν ἐκεῖ μίαν σιδηρᾶν γέφυραν καὶ ἔτσι ἡ νῆσος ἐνώνεται μὲ τὴν ἀπέναντι ξηρᾶν.

Ἡ γέφυρα αὐτὴ εἶναι κινητὴ, δηλ. ἀνοίγει καὶ κλείει ἔτσι

110. Ἡ Χαλκίς καὶ τὸ Στενὸν τοῦ Εὐρίπου μὲ τὴν κινητὴν γέφυραν (ἀπὸ ἀεροπλάνου).

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑψηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

ἀφήνει τὰ πλοῖα νὰ περάσουν ἀπὸ τὸ ἓν μέρος τοῦ Εὐβοϊκοῦ κόλπου εἰς τὸ ἄλλο. Συμβαίνει ὁμως ἐκεῖ ἓνα περίεργον φαινόμενον: ἐπὶ $6\frac{1}{2}$ ὥρας τὰ νερὰ τρέχουν ὡς ποταμὸς ὀρμητικὸς ἀπὸ τὸ βόρειον μέρος τοῦ Εὐβοϊκοῦ πρὸς τὸ νότιον καὶ ἐπὶ ἄλλας $6\frac{1}{2}$ ὥρας ἀναβαίνουν ἀντιθέτως ἀπὸ τὸ νότιον μέρος πρὸς τὸ βόρειον. Δι' αὐτὸ τὰ πλοῖα εἶναι ὑποχρεωμένα νὰ περιμένουν, ἕως ὄτου ἡρεμήσουν τὰ νερὰ καὶ ἀλλάξῃ τὸ ρεῦμα. Ἄλλως δὲν ἔμποροῦν νὰ περάσουν. Τὸ φαινόμενον αὐτὸ λέγεται παλίρροια.

“Ὅπως μᾶς δεικνύει ὁ χάρτης (βλ. εἰκ. 59), ἡ Εὐβοία ὁμοιάζει κατὰ τὴν μορφήν τοῦ ἐδάφους μὲ τὴν ἀνατολικὴν Στερεάν Ἑλλάδα. Εἶναι μὲν ὄρεινὴ, ἀλλ’ ἔχει καὶ μικρὰς καὶ εὐφόρους πεδιάδας. Αἱ μεγαλύτεραι ἀπὸ αὐτὰς εἶναι ἡ **πεδιάς τῆς Χαλκίδος**, ἡ ὁποία μὲ τὸ ἀρχαῖον τῆς ὄνομα λέγεται **Ληλάντιον πεδίον**, καὶ ἡ **πεδιάς τοῦ Ξηροχωρίου**.

111. Χωρική τῆς Ἁγίας Ἄννης, μὲ τὴν πολυκέντητον τοπικὴν ἐνδυμασίαν.

(Φωτογρ. Ν. Ζωγράφου)

Ἐκεῖ οἱ κάτοικοι καλλιεργοῦν τὰ σιτηρά, τὰ ὄσπρια, τὴν ἄμπελον, τὴν ἐλαίαν, τὴν συκὴν, τὴν λεμονέαν καὶ τὴν πορτοκαλέαν. Ἐκλεκτοὶ εἶναι οἱ οἶνοι τῆς Χαλκίδος, περίφημα τὰ σῦκα τῆς Κύμης, ἄφθονα δὲ τὰ καρῦδια καὶ τὰ λεμόνια ὅλης τῆς νήσου.

Τὰ ὄρη τῆς Εὐβοίας εἶναι ὑψηλὰ καὶ ἀπόκρημα (**Δίρφους**, **Ὀχη Κανδήλι**). Τὰ περισσότερα στολιζόνται μὲ ὠραῖα δάση, ἔχουν δὲ καὶ βοσκήν διὰ τὰ ποίμνια. Πρὸ πάντων ἡ περιοχὴ τῆς Καρύστου προμηθεύει πολλὰ σφάγια εἰς τὴν ἀγορὰν τῶν Ἀθηνῶν.

Καὶ ὄρυκτὰ ἔχουν τὰ βουνὰ τῆς Εὐβοίας πολλὰ, καθὼς π. χ. λιγνίτην εἰς τὴν Κύμην καὶ τὸ Ἀλιβέριον, λευκόλιθον εἰς τὴν Λίμνην, χρώμιον κ.τ.λ.

Καθὼς εἶδομεν, ἡ Εὐβοία εἰς τὸν πορθμὸν τοῦ Εὐρίπου πλησιάζει τὸσον πολὺ πρὸς τὴν Στερεάν, ὥστε μὲ μίαν γέφυραν ἐνώνεται μὲ αὐτήν. Δι’ αὐτὸ ὄλαι αἱ ὁδοὶ τῆς νήσου

διευθύνονται πρὸς τὸ σημεῖον αὐτὸ καὶ ἐκεῖ ἀνεπτύχθη ἡ μεγαλύτερα τῆς πόλις, ἡ **Χαλκίς** (22.000 κάτ.).

Εἰς αὐτὴν συγκεντρώνονται τὰ περισσότερα προϊόντα τῆς νήσου καὶ στέλλονται εἴτε μὲ τὰ πλοῖα εἴτε μὲ τὸν σιδηρόδρομον εἰς ἄλλας πόλεις· διότι ἡ Χαλκίς ἔχει καὶ σιδηροδρομικὴν

συγκοινωνίαν μὲ τὰς Ἀθήνας. Εἶναι δὲ ὠραία πόλις μὲ δροσερὸν κλίμα. Ἡ κίνησις τῆς αὐξάνει κατὰ τὸ θέρος, ἐπειδὴ πολλοὶ πηγαίνουν τότε εἰς τὴν Αἰδηψὸν διὰ λουτρά.

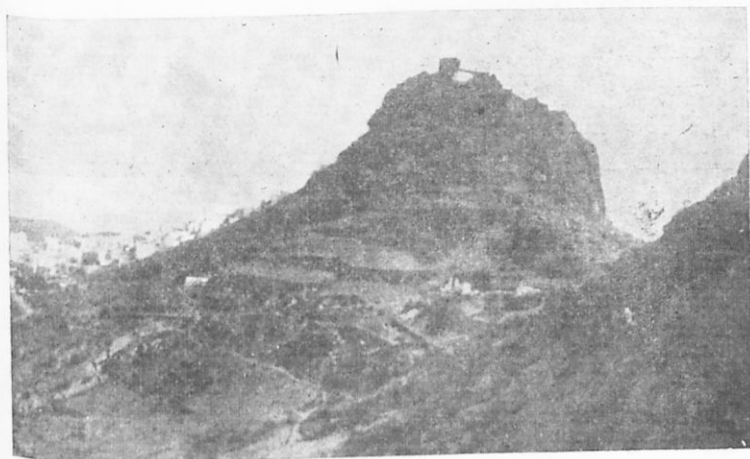
Αἱ κυριώτεραι κωμοπόλεις τῆς νήσου εἶναι ἡ Κύμη (4.000), ἡ Ἰστιαία (Ξηροχώριον) (5.000), ἡ Λίμνη (4.000), ἡ Ἁγία Ἄννα, τὸ Ἀλιβέριον (3.000), ἡ Κάρυστος (3.000).

Ἡ Εὐβοία ἀποτελεῖ ἰδιαιτερον νομόν, εἰς τὸν ὅποιον ἀνήκουν καὶ αἱ βόρειαι Σποράδες.

2. Αἱ βόρειαι Σποράδες.

(13.500 κάτοικοι).

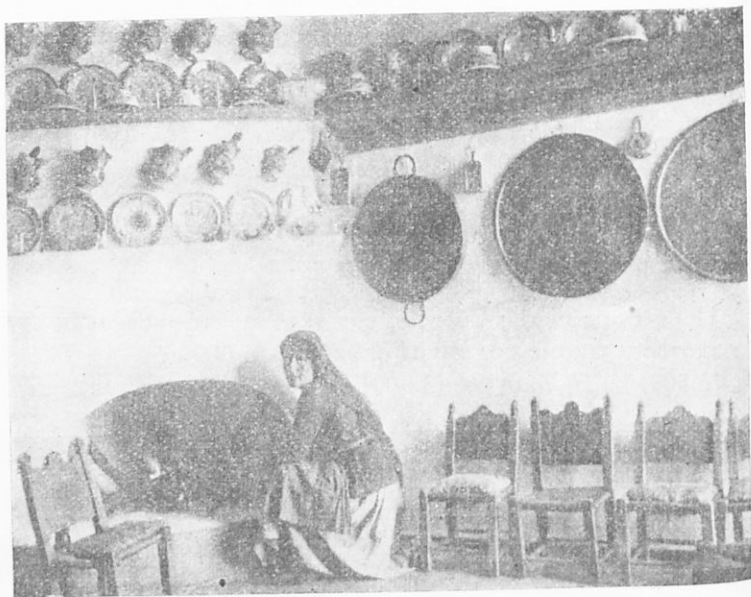
Πρὸς Βορρᾶν τῆς Εὐβοίας εὐρίσκονται διάφοροι νῆσοι. Αἱ μεγαλύτεραι ἀπὸ αὐτὰς εἶναι ἡ Σκύρος (4.000 κάτ.), ἡ Σκόπελος (3.500) καὶ ἡ Σκίαθος (3.500).

112. Ἄποψις τῆς Σκύρου

Αἱ νῆσοι αὐταὶ εἶναι βραχώδεις, ἀλλ' ὅπου ὑπάρχει χῶμα εἶναι πολὺ εὐφοροί. Τὰ προϊόντα τῶν εἶναι οἶνος, ἔλαιον καὶ ὄπωρικά. Προπάντων τὰ ἀχλάδια τῆς Σκοπέλου εἶναι περίφημα, καθὼς καὶ τὸ τυρὶ τῆς Σκύρου.

Ἡ Σκῦρος φημίζεται καὶ διὰ τὰ σπιτία της, τὰ ὅποια εἶναι μὲν μικρά, ἀλλ' ἔχουν ὠραίαν ἐσωτερικὴν διακόσμησιν. Καὶ τὰ

113. Ἐσωτερικὸν σκυριανοῦ σπιτιοῦ μὲ ὠραία καὶ χαρακτηριστικὰ ἔπιπλα καὶ σκευή, προϊόντα τῆς τοπικῆς λαϊκῆς βιομηχανίας.

(Φωτογραφία Ν. Ζωγράφου)

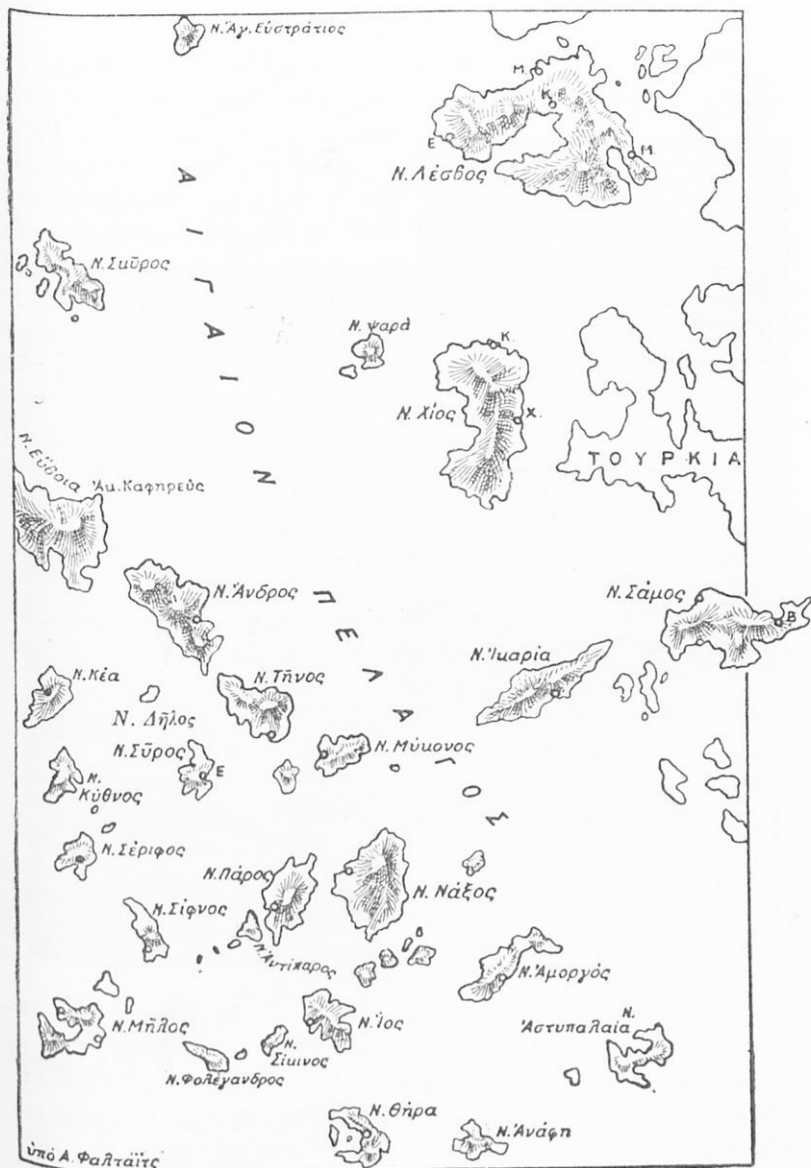
ἔπιπλα καὶ τὰ σκευή των, καθὼς καὶ τὰ κεντήματα, εἶναι δεῖγματα ὠραίας λαϊκῆς τέχνης.

Οἱ κάτοικοι τῶν νήσων αὐτῶν ἀσχολοῦνται καὶ εἰς τὴν ἀλιείαν, ἰδίως τῶν ἀστακῶν.

3. Αἱ Κυκλάδες.

(130.000 κάτοικοι)

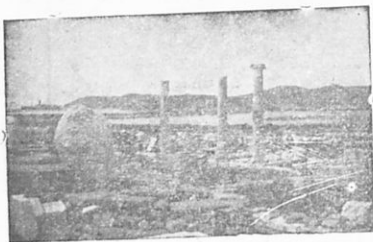
1. Εἰς ποίαν διεύθυνσιν ἀπὸ τὴν Ἀτικὴν εὐρίσκονται αἱ Κυκλάδες νῆσοι; Ποῖον μέρος τοῦ Αἰγαίου πελάγους κατέχουν; — 2. Εὐθετὴν τὴν νῆσον Σῦρον καὶ ὀνόμασε τὰς μεγαλυτέρας ἀπὸ τὰς Κυκλάδας νήσους.

114. Χάρτης τών Κυκλάδων.

α) Ὄνομα.

Πλησίον τῆς Σύρου ὑπάρχει μία μικρά νῆσος, ἡ Δῆλος. Τὴν νησιδα αὐτὴν οἱ ἀρχαῖοι ἔθεώρουν ἱεράν, διότι

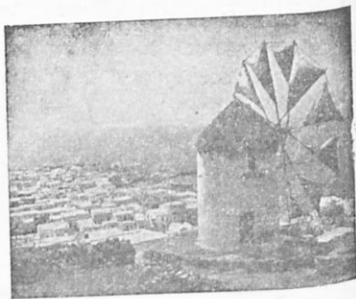
115. Ἐρείπια τῆς Δήλου.

ἐπίστευον, ὅτι εἰς αὐτὴν ἐγενήθησαν δύο θεοί, ὁ Ἀπόλλων καὶ ἡ Ἄρτεμις. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὅλοι αἱ ἄλλαι νῆσοι ἀποτελοῦν τρόπον τινὰ κύκλον γύρω εἰς τὴν ἱεράν νῆσον, δι' αὐτὸ τὰς ὠνόμασαν Κυκλάδας.

Αἱ μεγαλύτεραι ἀπὸ τὰς Κυκλάδας εἶναι: ἡ Κέα, ἡ Κύθνος, ἡ Σέριφος, ἡ Σίφνος, ἡ Μῆλος, ἡ Σῦρος, ἡ Πάρος, ἡ Ἴος, ἡ Θήρα (Σαντορίνη), ἡ Ἄνδρος, ἡ Τήνος, ἡ Μύκονος, ἡ Νάξος, ἡ Ἀμοργός.

β) Κλίμα.

Εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Κυκλάδων ὁ χειμὼν εἶναι γλυκύτερος ἀπὸ τὰς Ἀθήνας καὶ τὸ θέρος δροσερώτερον. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὸν χειμῶνα φυσοῦν συχνὰ οἱ βόρειοι ἄνεμοι, αἱ Κυκλάδες δὲν ἔχουν πολλὰς βροχάς. Εἰς μερικὰς μάλιστα νῆσους τὸ κλίμα εἶναι ξηρότερον καὶ ἀπὸ τὰς Ἀθήνας. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ὑπάρχουν πηγαί, δι' αὐτὸ οἱ κάτοικοι εἰς τὰς περισσοτέρας νῆσους μαζεύουν τὸ ὕδωρ τῆς βροχῆς εἰς στέρνας.

Εἰς τὰς Κυκλάδας ἐκτὸς τῆς ἐλαίας, τῆς συκῆς καὶ τῶν ἐσπεριδοειδῶν εὐδοκιμεῖ ἡ σταφιδάμπελος· τὴν καλλιεργοῦν κυρίως εἰς τὴν Νάξον, τὴν μεγαλύτεραν ἀπὸ τὰς Κυκλάδας.

116. Ἡ Μύκονος

μὲ τοὺς ὡραίους ἀνεμομύλους.
(Φωτογραφία Ν. Ζωγράφου)

γ) Ἀσχολίαι τῶν κατοίκων.

Αἱ Κυκλάδες εἶναι ὄρειναι καὶ πετρώδεις· δι' αὐτὸ πολλοὶ ἀπὸ τοῦς κατοίκους τῶν γίνονται ναυτικοὶ καὶ ἀλιεῖς. Ὅσοι καταγίνονται μὲ τὴν γεωργίαν, καλλιεργοῦν τὴν κριθὴν καὶ τὸν σίτον, τὰ ὄσπρια, ἰδίως τὰ ρεβίθια, τὴν ἄμπελον, τὸν καπνὸν καὶ τὰ λαχανικά. Τὰ λαχανικά μάλιστα τῆς Σύρου γίνονται πρῶμα καὶ τὰ πωλοῦν μὲ καλὴν τιμὴν εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐκλε-

117. Ἡ Τήνος μὲ τὴν μονὴν τῆς Εὐαγγελιστρίας (ἀπὸ ἀεροπλάνου), ὅπου κατ' ἔτος συρρέουσι χιλιάδες προσκυνητῶν.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπηρε. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

κτοὶ εἶναι οἱ οἴνοι τῆς Νάξου καὶ τῆς Σαντορίνης, τὰ πορτοκάλια καὶ τὰ μανδραρίνια τῆς Ἄνδρου, ἡ φάβα τῆς Σαντορίνης, τὸ τυρὶ τῆς Νάξου, τῆς Ἀμοργοῦ καὶ τῆς Μυκόνου.

Πολλοὶ ἀπὸ τοῦς κατοίκους εὐρίσκουν ἐργασίαν καὶ εἰς τὰ λατομεῖα καὶ τὰ μεταλλεῖα τῶν νήσων. Διότι πολλαὶ ἀπὸ αὐτὰς ἔχουν ὑπὸ τὸ ἔδαφός των πολλὰ καὶ διάφορα ὄρυκτά. Π.χ. εἰς τὴν Νάξου ἀφαιροῦνται ἀπὸ τοῖς ἰσπύτου Ἐκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

εἰς τὸν κόσμον, εἰς τὴν Σέριφον, τὴν Κύθνον καὶ τὴν Σίφνον ἐξάγουν μεταλλεύματα σιδήρου, εἰς τὴν Σίφνον καὶ τὴν Μύκονον μεταλλεύματα μολύβδου, εἰς τὴν Μῆλον θεῖον καὶ μολόπετρες, εἰς τὴν Πάρον λευκὰ μάρμαρα κ.τ.λ.

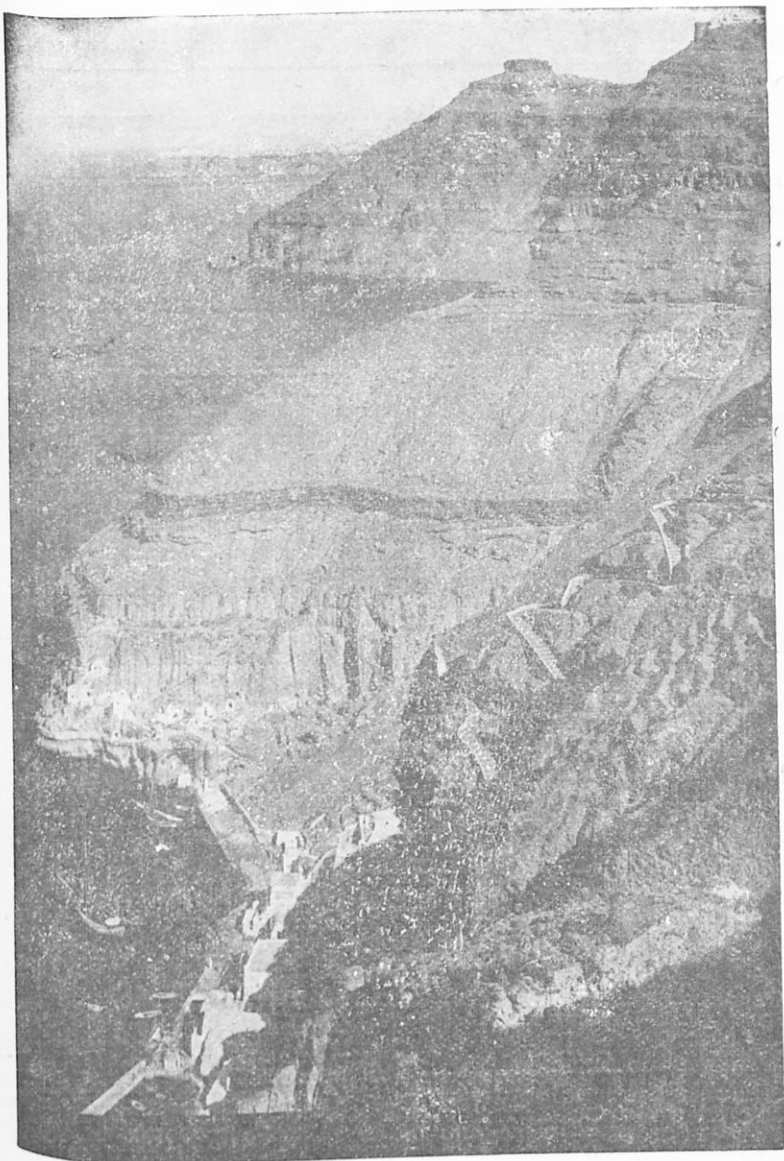
118. Σίφνος. Τὰ σπίτια εἰς τὰς Κυκλάδας ἔχουν ἐπίπεδον στέγην (δῶμα), στρωμένην μὲ πηλὸν καὶ εἶναι κατάλευκα.

γηρά· κάποτε καὶ στάκτη καὶ πέτρες καυτὲς ἐκσφενδονίζονται καὶ πίπτουν μακρὰν ὡς βροχή. Τότε λέγομεν, ὅτι τὸ ἠφαιστεῖον ἐνεργεῖ ἢ εὐρίσκεται ἐν ἐκρήξει. Αἱ τελευταῖαι τοῦ ἐκρήξεις εἶναι τοῦ 1925, τοῦ 1928 καὶ τοῦ 1939.

δ) Ὁ πληθυσμὸς τῶν Κυκλάδων.

Μεγαλυτέρα κατὰ τὴν ἑκτασιν ἀπὸ ὅλας τὰς Κυκλάδας εἶναι, ὡς εἴπομεν, ἡ **Νάξος** (20.000 κάτ.), ἀκολουθοῦν δὲ κατὰ σειρὰν ἡ **Ἄνδρος** (18.000), ἡ **Τήνος** (12.000), ἡ **Πάρος** (10.000), ἡ **Μῆλος** (5.000), ἡ **Ἀμοργὸς** (3.000).

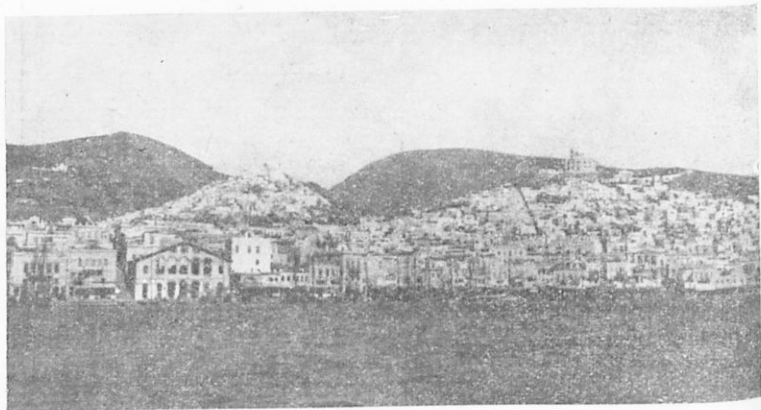
Περισσότερους ὅμως κατοίκους ἔχει ἡ **Σύρος** (28.000), ἡ ὁποία ἔχει καλὸν λιμένα καὶ θέσιν κεντρικὴν ἀνάμεσα εἰς τὰς Κυκλάδας. Δι' αὐτὸ ἡ **Ἐρμούπολις** (19.000), ἡ πρωτεύουσα τῆς Σύρου, εἶναι κέντρον ἐμπορικῆς καὶ ναυτιλιακῆς κινήσεως καὶ πρωτεύουσα ὁλοκλήρου τοῦ νομοῦ Κυκλάδων. Ἄλλοτε μάλιστα ὁ λιμὴν τῆς Σύρου ἀπετέλει σπουδαῖον σταθμὸν τῆς συγκοινωνίας, εἰς τὸν ὁποῖον προσήγγιζαν καὶ πολλὰ ξένα πλοῖα.

119. Ὁ λιμὴν τῆς Θήρας, ἀπὸ τὸν ὄλοϊον ἀναβαίνουν εἰς τὰ χωρία
μὲ σαλοπάτια. Εἰς τὰ σκοτεινόχρωμα τοιχώματα διακρίνονται τὰ
διάφορα στρώματα τῆς λάβας.

(Φωτογραφία Νέλλης)

ἀλλ' ἀφ' ὅτου ἀνεπτύχθη ὁ λιμὴν τοῦ Πειραιῶς, ἡ κίνησις τῆς Σύρου ὠλιγόστευσεν. Ἡ Ἑρμούπολις εἶναι κτισμένη ἀμφιθεατρικῶς καὶ ἔχει εὐρύχωρον λιμένα. Ἔχει ναυπηγεῖα καὶ δεξαμενάς, εἰς τὰς ὁποίας καθαρίζονται καὶ μεγάλα ἀτμόπλοια,

120. Ἡ Ἑρμούπολις.

ἔχει δὲ καὶ πολλὰ ἐργοστάσια, καθὼς ὑφαντουργεῖα, βυρσοδεψεῖα, ὑαλουργεῖα, ἐργοστάσια κατασκευῆς λουκουμιῶν κ. ἄ.

Πυκνὸν πληθυσμὸν (10.000) ἔχει καὶ ἡ **Θήρα**, διότι ἔχει ἔδαφος πολὺ εὐφορὸν καὶ εἶναι ὅλη κατάφυτος ἀπὸ ἀμπέλια.

3. Αἱ νῆσοι τοῦ ἀνατολικοῦ Αἰγαίου

Αἱ νῆσοι τοῦ ἀνατολικοῦ Αἰγαίου εἶναι 4: ἡ **Λέσβος** (135.000 κάτ.), ἡ **Χίος** (75.000), ἡ **Σάμος** (60.000) καὶ ἡ **Ἰκαρία** (11.000).

1. Ἡ Λέσβος.

Ἡ Λέσβος, ἐνῶ κατὰ τὴν ἕκτασιν εἶναι μικροτέρα ἀπὸ τὸ ἥμισυ τῆς Εὐβοίας, κατὰ τὸν πληθυσμὸν εἶναι ἴση μὲ αὐτήν. Διότι δὲν εἶναι τόσοσ ὀρεινὴ, ὅσον ἡ Εὐβοία. Τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς, ὁ **Ὀλυμπος**, εἶναι χαμηλότερον ἀπὸ τὸν Ἰμμήτιον. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ ἔδαφος τῆς Λέσβου εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον πεδινὸν καὶ πολὺ εὐφορὸν, δι' αὐτὸ ἡ νῆσος αὐτὴ ἠμπορεῖ νὰ συντηρῇ πυκνὸν πληθυσμὸν. Ἐπειδὴ καὶ τὸ κλίμα τῆς εἶναι γλυκὺ, ὅλη ἡ νῆσος εἶναι κατάφυτος ἀπὸ ἐλαίας, πεῦκα, βα-

λανιδιές καὶ ἄλλα δένδρα. Ἡ ἐλαία φυτρώνει μόνη τῆς εἰς τοὺς λόφους καὶ ἀποτελεῖ ὀλόκληρα δάση. Ὡραῖον θέαμα παρουσιάζουν πρὸ πάντων οἱ κόλποι τῆς **Γέρας** καὶ τῆς **Καλλονῆς**, ἐπειδὴ τοὺς περιστοιχίζουν καταπράσινοι λόφοι. Ἡ Λέσβος παράγει σιτηρὰ πολλὰ, ὄσπρια, ἄφθονον ἔλαιον, οἶνον, σῦκα, μέταξαν. Πολλὰ εἶναι καὶ τὰ προϊόντα τῆς κτηνοτροφίας καὶ τῆς ἀλιείας, καθὼς καὶ τὰ ὀρυκτὰ (μόλυβδος, λευκόλιθος).

Ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου **Μυτιλήνη** (28.000 κάτ.) συγκεντρώνει ὅλην τὴν ἐμπορικὴν κίνησιν. Αὕτη, καθὼς καὶ τὸ **Πλωμάριον** (7.000), ἔχει καὶ μεγάλα ἐργοστάσια ἐλαιουργίας καὶ σαπωνοποιίας. Πολλοὶ καὶ σπουδαῖοι εἶναι καὶ αἱ ἄλλαι κωμοπόλεις τῆς νήσου: ἡ **Ἐρεσσός**, ἡ **Καλλονή**, ἡ **Ἀγιάσος**, ἡ **Μήθυμνα** καὶ ὁ **Πολύχνιτος** (7.000), ὅπου ὑπάρχουν σπουδαῖα ἱματικά πηγαὶ καὶ μεγάλη ἀλυκὴ.

2. Ἡ Χίος.

Ἡ Χίος εἶναι περισσότερον ὄρεινὴ καὶ πετρώδης ἀπὸ τὴν Λέσβον, ἀλλ' ἔχει πολλὰς εὐφόρους κοιλάδας. Δι' αὐτὸ καὶ αὐτὴ ἔχει πυκνὸν πληθυσμόν. Εἶναι δὲ καὶ οἱ κάτοικοί τῆς πολὺ φιλόπονοι καὶ καλλιεργοῦν τὸ ἔδαφος καλῶς.

Τὸ κλίμα τῆς Χίου εἶναι γλυκύ. Δι' αὐτὸ εὐδοκιμοῦν πολὺ ἡ ἐλαία, ἡ λεμονέα, ἡ ἀμυγδαλὴ καὶ τὰ ἄλλα ὀπωροφόρα. Πρὸ πάντων τὰ πεδινὰ μέρη τῆς δυτικῆς παραλίας στολίζονται μὲ κήπους ἀπὸ πορτοκαλέας καὶ μανδαρινέας καὶ ἄλλα δένδρα.

Εἰς τὸ νότιον τμήμα τῆς νήσου (**Μαστιχοχώρια**) φύεται ἔν εἶδος σχίνου, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐξάγεται ἡ περίφημος **μαστίχα** τῆς Χίου. Οἱ κάτοικοι καλλιεργοῦν καὶ τὰ σιτηρὰ καὶ τὴν ἄμπελον.

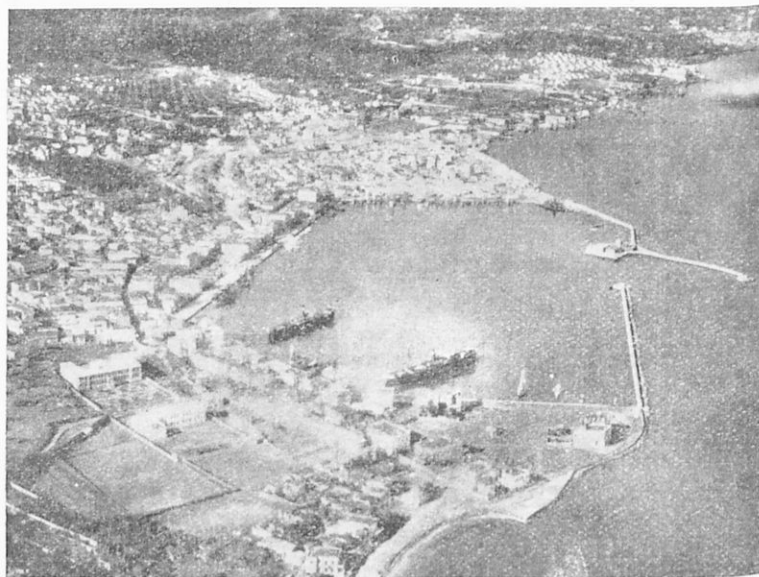
Ἡ ὠραία πρωτεύουσα τῆς νήσου (**Χίος** ἢ **Χώρα**, 27.000

151. Ὁ ἀνδριάς τοῦ πυρπολητοῦ Κανάρη εἰς τὴν Χίον.

κάτ.) ἔχει καλὸν λιμένα καὶ ἐργοστάσια ἐλαιουργίας καὶ κατασκευῆς γλυκῶν. Κωμοπόλεις ἢ νῆσος ἔχει πολλὰς, καθὼς τὰ **Καρδάμυλα** (5.500 κάτ.) καὶ τὴν **Βολισσόν**.

Οἱ Χῖοι διεκρίθησαν ἀνέκαθεν ὡς ἔμποροι. Ὁ Ἄνδρέας Συγγρός, ὁ ὁποῖος ἐπλούτησε μὲ τὸ ἐμπόριον καὶ ἔκαμε τόσας εὐεργεσίας εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἄλλοῦ, κατήγετο ἀπὸ τὴν Χίον. Ἀπὸ τὴν Χίον δὲ κατήγετο καὶ ὁ σοφὸς διδάσκαλος τοῦ Γένους Ἀδαμάντιος Κοραΐς.

122. Ὁ λιμὴν τῆ Χίου (ἀπὸ ἀεροπλάνου).

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑπηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

Εἰς τὰ ΒΑ τῆς Χίου εὐρίσκονται αἱ μικραὶ νῆσοι **Οἰνοῦσαι**. Οἱ κάτοικοί των (2.500) εἶναι καλοὶ ναυτικοί.

Εἰς τὰ ΒΔ τῆς Χίου εὐρίσκονται ἡ μικρὰ καὶ ἄγονος νῆσος **Ψαρὰ** μὲ 800 μόνον κατοίκους. Ἄλλοτε ὁμως τὰ Ψαρὰ εἶχον πολυάριθμον ναυτικὸν καὶ μὲ αὐτὸ ἠγωνίσθησαν κατὰ τὸ 1821, ὅπως ἡ Ὑδρα καὶ αἱ Σπέτσαι, διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ πυρπολητὴς Κανάρης ἦτο Ψαριανός.

3. Ἡ Σάμος.

Στενὸς πορθμὸς χωρίζει τὴν Σάμον ἀπὸ τὴν παραλίαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐν τούτοις οἱ Σάμιοι τὸ 1821 κατῴρθωσαν νὰ ἀποκρούσουν τοὺς Τούρκους, ποὺ ἐπεχείρησαν ν' ἀποβιβασθοῦν εἰς τὴν νῆσον των, διὰ νὰ καταπνίξουν τὴν ἐπανάστασιν. Δι' αὐτὸ ἡ Σάμος ἀπὸ τὸ 1832 ἕως τὸ 1912 ἦτο μὲν ὑποτελὴς εἰς τὴν Τουρκίαν, ἀλλ' ἀπετέλει αὐτόνομον ἡγεμονίαν. Τέλος τὸ 1912 ἠνώθη μὲ τὴν Ἑλλάδα μαζὶ μὲ τὰς ἄλλας νήσους.

Ἡ Σάμος εἶναι πολὺ μικροτέρα ἀπὸ τὴν Χίον, ἀλλ' ἔχει πυκνότερον πληθυσμὸν (57.000). Ἄν καὶ ἔχει ὕψηλὰ ὄρη (**Κερκετεὺς**, 1440 μ.), εἶναι ὄλη κατάφυτος. Παντοῦ βλέπει κανεῖς ἔλαιῶνας καὶ ἀμπέλους καὶ δάση πύκων καὶ δρυῶν. Πρὸ πάντων καλλιιεργεῖται ἡ πεδιάς τοῦ **Μαραθοκάμπου**. Τὰ προϊόντα τῆς εἶναι πολλὰ καὶ ἐκλεκτά: οἶνος μοσχάτος, μυρωδάτος καπνός, ἔλαιον καὶ ἔσπεριδοειδῆ.

Λιμένες ἐμπορικοὶ εἶναι κυρίως τρεῖς: ὁ **Λιμὴν Βαθέος** (7.000 κάτ.), τὸ **Καρλόβασι** (5.000) καὶ τὸ **Τηγάνιον** (3.000). Ὁ Λιμὴν Βαθέος εἶναι ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου καὶ ἔχει τὸν εὐρυχωρότερον λιμένα τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὸ Βαθὺ ὑπάρχουν καπνεργοστάσια, εἰς δὲ τὸ Καρλόβασι μεγάλα βυρσοδεφεῖα.

4. Ἡ Ἰκαρία.

Ἡ Ἰκαρία κεῖται πρὸς Δυσμὰς τῆς Σάμου καὶ ἔχει σχῆμα ἐπίμηκες, χωρὶς καλοῦς λιμένας. Εἶναι νῆσος ὀρεινὴ καὶ κατάφυτος ἀπὸ πεῦκα· δι' αὐτὸ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς ἀσχολοῦνται εἰς τὴν παρασκευὴν ξυλανθράκων. Τὰ ἄλλα προϊόντα τῆς νήσου εἶναι ὀπωρικά, σῦκα, οἶνος, ὀλίγοι δημητριακοὶ καρποὶ καὶ μέλι. Ἐπειδὴ ὁμως τὰ προϊόντα αὐτὰ εἶναι ὀλιγοστά, διὰ τοῦτο ἡ Ἰκαρία ἔχει ὀλίγους κατοίκους (11.000).

4. Η ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΙΟΣ

(Ἐπιφάνεια: 2680 τ. χλμ. Κάτοικοι: 118.000)

1. *Εὔρε εἰς τὸν χάριτην τὰς νήσους Ρόδον, Κόρφαθον καὶ Κάσον καὶ ὀνόμασε τὰς ἄλλας νήσους, αἱ ὁποῖαι περιλαμβάνονται μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς Σάμον. Εὔρε καὶ τὸ Καστελλόριζον.*—2. *Εἰς ποίαν διεύθυνσιν ἀπὸ τὰς Κυκλάδας εὐρίσκειται τὸ σύμπλεγμα αὐτῶν νή-*

σων; Ποῖον μέρος τοῦ Αἰγαίου πελάγους κατέχει τοῦτο;—3. Ποία χώρα εὑρίσκεται πρὸς Α τῆς Δωδεκανήσου;—4. Εὔρε τον κόλπον τοῦ Γέροντα (ἀπέναντι τῆς Λέρον). Ποία μεγάλη ναυμαχία ἔγινεν εἰς τὸν κόλπον αὐτὸν κατὰ τὸν Ἰερόν Ἀγῶνα;

• α) Ὄνομα καὶ ἱστορία.

Πρὸς νότον τῆς Σάμου καὶ τῆς Ἰκαρίας τὸ Αἰγαῖον πέλαγος εἶναι ἐσπαρμένον μὲ πλῆθος νήσων καὶ νησίδων. Αὗται λέγονται μὲ τὸ ἀρχαῖον των ὄνομα **Νότιαι Σποράδες** καὶ μὲ τὸ νεώτερον ὄνομα **Δωδεκάνησος**· διότι αἱ μεγαλύτεραι ἀπὸ αὐτὰς εἶναι δώδεκα, αἱ ἐξῆς: **Πάτμος, Λέρος, Κάλυμνος, Κῶς, Ἀστυπάλαια, Νίσυρος, Τήλος, Χάλκη, Σύμη, Ρόδος, Κάρπαθος, Κάσος**. Εἰς αὐτὰς πρέπει νὰ προσθέσωμεν καὶ μίαν μικρὰν καὶ μακρινὴν νῆσον, τὸ **Καστελλόριζον** (ἀρχ. Μεγίστη).

Ἡ Δωδεκάνησος ἐπὶ 640 ἔτη εὑρίσκετο ὑπὸ ζυγόν. Κατ' ἀρχὰς Φράγκοι κατακτηταί, κατόπιν οἱ Τοῦρκοι καὶ τελευταῖοι οἱ Ἰταλοὶ κατεῖχον ὑπόδουλον τὴν Δωδεκάνησον, ἂν καὶ οἱ κάτοικοί τῆς ἦσαν ὅλοι ἀνεκάθεν Ἑλληγες: ὁ Ἐμμανουὴλ Ξάνθος, ὁ πρωτεργάτης τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ἦτο Πάτμιος· οἱ Κάσιοι μὲ τὰ καράβια των ἠγωνίσθησαν κατὰ τὸ 1821 καὶ ἐθυσίασθησαν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας, ὅπως οἱ Ψαριανοί.

Ἡ Ἰταλία τὸ 1912 ἀπέσπασε τὴν Δωδεκάνησον ἀπὸ τὴν Τουρκίαν, πρὸς τὴν ὁποίαν εἶχε τότε πόλεμον, καὶ κατεκράτησε τὰς νήσους, χωρὶς νὰ ἔχη κανὲν δικαίωμα ἐπ' αὐτῶν. Ἐπεδίωξε μάλιστα μὲ κάθε τρόπον νὰ ἐξοντώσῃ τὸν ἐλληνικὸν πληθυσμὸν των καὶ νὰ ἐξιταλίσῃ τὰς νήσους: ἀπηγόρευσε τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, ἐξώρισε τοὺς Ἑλληνας διδασκάλους καὶ προύχοντας, ἐφυλάκιζε τοὺς ἱερεῖς, ἀπηλλοτριῶνε τὰ εὐφορα μέρη τῶν νήσων καὶ ἐγκαθιστοῦσε Ἰταλοὺς ἀποίκους. Ἀλλ' οἱ Δωδεκανήσιοι παρ' ὄλους τοὺς διωγμοὺς παρέμειναν Ἑλληγες τὴν ψυχὴν καὶ τὴν γλῶσσαν.

Τέλος τὴν 28ην Ὀκτωβρίου 1940 ἡ Ἰταλία ἐπετέθη δολίως καὶ κατὰ τῆς Ἑλλάδος, διὰ νὰ ὑποδουλώσῃ τὴν πατρίδα μας καὶ νὰ κυριαρχήσῃ εἰς ὅλοκληρον τὸ Αἰγαῖον. Τότε ὁ Ἑλληνικὸς στρατός, ἂν καὶ ἦτο μικρότερος εἰς ἀριθμὸν καὶ ἀτελῶς ὀπλισμένος, ἐνίκησε τὰς Ἰταλικὰς μεραρχίας εἰς τὰ βουνὰ τῆς

Πίνδου καὶ τῆς Ἀλβανίας καὶ κατεδίωξε τὸν ἐχθρὸν σχεδὸν ἕως τὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν. Ἐὰν οἱ Γερμανοὶ δὲν ἤρχοντο μὲ τεραστίας δυνάμεις εἰς βοήθειαν τῶν Ἰταλῶν, ὁ στρατὸς μας θὰ ἔρριπτε τοὺς Ἰταλοὺς εἰς τὴν θάλασσαν. Ὁ πρῶτος Ἕλληνας ἀξιωματικὸς, ὁ εὐρὼν ἡρωϊκὸν θάνατον εἰς τὰς μάχας τῆς Πίνδου, ἦτο Δωδεκανήσιος: Ὁ Ἀλέξανδρος Διακός.

Μὲ τὴν λαμπρὰν αὐτὴν νίκην κατὰ τῶν Ἰταλῶν ὁ στρατὸς μας δὲν ἀπέκτησε μόνον ἀθάνατον δόξαν, ἀλλὰ καὶ ἐξησφάλισε τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Δωδεκανήσου ἀπὸ τὸν ἀπαίσιον Ἰταλικὸν ζυγόν. Μὲ τὴν συνθηκολόγησιν τῆς Ἰταλίας (συνθήκη Παρισίων 1946) ἡ Δωδεκάνησος ἀπηλευθερώθη καὶ τὴν 7ην Μαρτίου 1948 ἐνεσωματώθη εἰς τὴν μητέρα Ἑλλάδα.

β) Κλίμα καὶ ὕδατα. Βλάστησις.

Τὸ κλίμα τῆς Δωδεκανήσου εἶναι πολὺ εὐκρατον: αἱ θερμοκρασίαι κατὰ τὸ θέρος δὲν εἶναι ὑψηλαί, διότι μετριάζονται ἀπὸ τὴν αὐραν τῆς θαλάσσης, ὁ δὲ χειμὼν εἶναι ὄψιμος καὶ πολὺ γλυκὺς.

Κατὰ τὸ θέρος ἐπικρατοῦν οἱ βόρειοι ἄνεμοι, οἱ ὁποῖοι προκαλοῦν μακρὰν περίοδον ξηρασίας. Κατὰ τὸν χειμῶνα ἐπικρατοῦν οἱ νότιοι ἄνεμοι, οἱ ὁποῖοι φέρουν πολλὰς βροχάς.

Ἡ Δωδεκάνησος δέχεται περισσοτέρας (σχεδὸν διπλασίας) βροχὰς παρὰ αἱ Κυκλάδες· δι' αὐτὸ αἱ μεγαλύτεραι νῆσοι (Ρόδος, Κῶς, Κάρπαθος) ἔχουν πολλὰ πηγαῖα ὕδατα καὶ σκεπάζονται μὲ ὠραῖα δάση πεύκων, κέδρων κλπ. Εἰς τὰ δάση τῆς Ρόδου βόσκουν καὶ πολλὰ ἐλάφια. Ἄλλ' αἱ βροχαὶ εἶναι ραγδαῖαι καὶ δι' αὐτὸ οἱ χεῖμαρροι, ποὺ σχηματίζονται, κατατρώγουν πολὺ τὸ ἔδαφος καὶ ἐπιφέρουν μεγάλας ζημίας εἰς τὴν γεωργίαν.

Ὁ χειμὼν εἶναι εὐνοϊκὸς διὰ τὴν βλάστησιν· εὐδοκιμοῦν πολὺ ἡ ἄμπελος, ἡ ἐλαία, τὰ ἐσπεριδοειδῆ· εἰς δὲ τοὺς κήπους τῆς Ρόδου καὶ τῆς Κῶ ὁ φοῖνιξ καὶ ἡ βανανέα δίδουν ὠρίμους καὶ εὐχύμους καρπούς.

γ) Ἔδαφος. Ἀσχολίαι τῶν κατοίκων.

Αἱ νῆσοι τοῦ συμπλέγματος τῆς Δωδεκανήσου εἶναι, ὅπως καὶ αἱ Κυκλάδες, ὄρειναι. Ὅπως ἐκεῖ ἡ Θήρα, ἔτσι ἐδῶ ἡ Νί-

συρος ἔχει εἰς τὸ κέντρον τῆς κρατῆρα ἠφαιστείου, τὸ ὁποῖον ὅμως εἶναι τῶρα «ἐσβεσμένον». Εἰς τὴν παραλίαν τῆς Νισύρου, ὡς καὶ τῆς Κῶ καὶ τῆς Ρόδου, ὑπάρχουν θερμαὶ μεταλλικαὶ πηγαί, συχνὰ δὲ αἱ νῆσοι αὐταὶ ὑποφέρουν ἀπὸ σεισμούς.

Ἡ σύστασις τῶν πετρωμάτων ὄλων τῶν νήσων δὲν εἶναι ἡ ἴδια. Ὑπάρχουν σκληρὰ πετρώματα (μάρμαρα, ἀσβεστόλιθοι) καὶ αὐτὰ ἀποτελοῦν τοὺς κυριωτέρους ὄρεινους ὄγκους (Ἄττάβυρος εἰς τὴν Ρόδον, Δίκαιος εἰς τὴν Κῶν)· ἀλλ' ὑπάρχουν καὶ μαλακώτερα πετρώματα (σχιστόλιθοι, ἀμμόλιθοι, φλύσχης, ἠφαιστειακοὶ τόφφοι, θηραϊκὴ γῆ), τὰ ὁποῖα εὐκολώτερα διαβιβρώσκονται ἀπὸ τὴν βροχὴν καὶ τὴν ἀτμοσφαιρικὴν ἐπίδρασιν καὶ ἀποσαθροῦνται. Δι' αὐτὸ εἰς πολλὰς νήσους, ὡς εἰς τὴν Ρόδον, Κῶν, Κάρπαθον, Λέρον καὶ Τήλον, αἱ κοιλάδες μεταξὺ τῶν βουνῶν καὶ αἱ ἀκταὶ (Ἰδίαι εἰς τὴν Ρόδον καὶ Κῶν) σκεπάζονται μὲ παχέα στρώματα, ποὺ ἐσχηματίσθησαν ἀπὸ προσχώσεις καὶ εἶναι κατάλληλα διὰ τὴν γεωργίαν.

Δι' αὐτὸ ἡ κυρία ἀσχολία τῶν κατοίκων τῶν μεγαλυτέρων νήσων εἶναι ἡ **γεωργία**, μολονότι οἱ κάτοικοι δὲν ἐδιδάχθησαν νεωτέρας μεθόδους καλλιέργειας καὶ τὰ εἰσοδήματά των εἶναι μικρά. Καλλιεργοῦνται τὰ σιτηρά, τὰ ὄσπρια, προπάντων τὰ ρεβίθια, τὰ λαχανικά, ἡ ἄμπελος, ἡ ἐλαία, τὰ ἐσπεριδοειδῆ καὶ ἄλλα ὀπωροφόρα δένδρα (ροδακινέα, βερυκοκκέα κλπ).

Ἡ Νίσυρος εἶναι καταπράσινος ἀπὸ τὰς ἐλαίας καὶ τὰς ἀμυγδαλας. Τὰ ἀμύγδαλα εἶναι ἐπίσης τὸ κύριον εἰσοδήμα καὶ τῶν κατοίκων τῆς Τήλου. Νοστιμώτατα εἶναι καὶ τὰ μανταρίνια τῆς Καλύμνου καὶ γίνεται μεγάλη ἐξαγωγή ἀπὸ αὐτά.

Μερικαὶ ὅμως ἀπὸ τὰς νήσους, ὡς ἡ Κάλυμνος, ἡ Σύμη, ἡ Χάλκη, ἡ Ἀστυπάλαια, ἡ Κάσος, τὸ Καστελλόριζον, εἶναι πολὺ πετρώδεις. Δι' αὐτὸ ὁ πληθυσμὸς των καταγίνεται περισσότερο εἰς τὴν **ναυτιλίαν**, τὴν **ἀλιεῖαν** καὶ μάλιστα τὴν **σπογγαλιεῖαν**. Ἐκατοντάδες σπογγαλιευτικὰ πλοῖα ἀπὸ τὰς νήσους αὐτὰς πλέουσι τὸ θέρος εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς Κυρηναϊκῆς καὶ τῆς Τριπολίτιδος καὶ καταγίνονται εἰς τὴν ἀλιεῖαν τῶν σπόγγων καὶ τὴν κατεργασίαν των. Δι' αὐτὸ ἡ Δωδεκάνησος ἀποτελεῖ τὸ μεγαλύτερον σπογγαλιευτικὸν κέντρον τῆς Μεσογείου καὶ ἐξάγει

τά 25% τῆς παγκοσμίου παραγωγῆς σπόγγων. Ἐπειδὴ δὲ καὶ ἡ ποιότης τῶν σπόγγων εἶναι ἀρίστη, πωλοῦνται εἰς τὴν Ἀγγλίαν μὲ καλὴν τιμὴν.

Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῶν νήσων ἀσχολοῦνται καὶ εἰς τὴν **βοσκὴν τῶν ποιμνίων** καὶ τὴν τυροκομίαν, ὡς καὶ τὴν μελισσοκομίαν καὶ σηροτροφίαν. Μερικαὶ ἀπὸ τὰς νήσους ἔχουν ὑπὸ τὸ ἔδαφός των διάφορα **ὄρυκτά**, καθὼς χρώμιον, σίδηρον, μόλυβδον, χαλκόν, λευκόλιθον κλπ. Ἀπὸ τὴν Νίσυρον ἐξάγεται θεῖον, ἀπὸ τὴν Κῶν θηραϊκὴ γῆ, ἀπὸ τὴν Κάσον γύψος. Ἀλυκὴ ὑπάρχει μόνον μία εἰς τὴν Κῶν.

δ') Ὁ πληθυσμὸς τῆς Δωδεκανήσου.

Ἡ Ρόδος εἶναι $1\frac{1}{2}$ φοράς μεγαλυτέρα ἀπὸ τὴν Χίον, καὶ ἐνῶ εἶναι πολὺ εὐφορωτέρα ἀπὸ αὐτὴν, ἔχει μόνον 55.000 κατοίκους. Ὁμοίως ἡ Κῶς ἔχει 18.500 κατοίκους, ἐνῶ ἡ Λευκάς, ποὺ ἔχει ἴσην ἔκτασιν μὲ αὐτὴν, κατοικεῖται ἀπὸ 32.000 ψυχάς.

Καὶ ὁλόκληρος ἡ Δωδεκάνησος, ἡ ὁποία τὸ 1912 εἶχε πληθυσμὸν 150.000, σήμερον ἔχει μόνον 118.000. Δηλαδή μεσα εἰς 32 ἔτη Ἰταλικῆς κατοχῆς ὁ πληθυσμὸς τῶν νήσων ἀντὶ ν' αὐξήσῃ, ὡς ἦτο φυσικόν, ἐλαττώθηκε κατὰ 22%. Διότι πολλοὶ Δωδεκανήσιοι εἶχον ἐξορισθῆ ἢ ἀναγκασθῆ νὰ μεταναστεύσουν ἀπὸ τὰς πιέσεις τῶν Ἰταλῶν. Ἔτσι ἀποδεικνύεται διὰ μίαν ἀκόμη φοράν, ὅτι τόπος, ποὺ δουλεῖ εἰς ξένην κυριαρχίαν, ὄχι μόνον δὲν προοδεύει, ἀλλὰ καὶ ὀπισθοδρομεῖ.

Μεγαλυτέρα κατὰ τὴν ἔκτασιν εἶναι ἡ Ρόδος, ἀκολουθοῦν δὲ κατὰ σειράν ἡ Κῶς (18.500 κάτ.), ἡ **Κάρπαθος** (7.500), ἡ **Κάλυμνος** (15.000), ἡ **Ἀστυπάλαια** (1.800), ἡ **Κάσος** (1.300), ἡ **Τήλος** (1.100), ἡ **Σύμη** (4.000), ἡ **Λέρος** (6.000), ἡ **Νίσυρος** (2.500), ἡ **Πάτμος** (2.700), ἡ **Χάλκη** (765), οἱ **Λειψοὶ** (865), τὸ **Καστελλόριζον** (663).

Ἡ πρωτεύουσα τῆς Ρόδου ἔχει 22.000 κατοίκους καὶ εἶναι τὸ ἐμπορικὸν καὶ διοικητικὸν κέντρον ὁλοκλήρου τῆς Δωδεκανήσου. Ἡ νέα πόλις ἔχει ὠραίαν ρυμοτομίαν καὶ ὠραίας οἰκοδομὰς μὲ καταπρασίλους κήπους. Εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Ρόδου εἶναι συγκεντρωμένα πολλὰ λείψανα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς τέχνης.

Αί κυριώτεροι κωμοπόλεις τῆς Ρόδου εἶναι ὁ Ἀρχάγγελος (2.500), τ' Ἀφάντου (2.300), τὰ Τριάντα (2.000), ἡ Κρεμαστή (2.000), τὸ Παραδεισι (1.500) καὶ ἡ ὠραία Λίνδος. Διὰ τὰς φυσικὰς καλλονὰς τῆς καὶ τὰ κειμήλια τῆς ἀρχαίας καὶ λαϊκῆς τέχνης προσελκύει πολλοὺς περιηγητὰς. Ἔχει δὲ δύο ἀεροδρόμια καὶ τακτικὴν ἀεροπορικὴν συγκοινωνίαν.

Περίφημος διὰ τὴν πλουσίαν βλάστησιν καὶ διὰ τοὺς σπουδαίους ἀρχαιολογικοὺς τῆς χώρου εἶναι καὶ ἡ Κῶς, ἡ πατρίς τοῦ Ἱπποκράτους, τοῦ μεγαλυτέρου ἱατροῦ τῆς ἀρχαιότητος. Ἡ πρωτεύουσά τῆς (8.000) ἔχει ἀσφαλῆ λιμένα καὶ ὠραίους κήπους.

Ἡ νῆσος Πάτιμος εἶναι ὀνομαστή, διότι εἰς αὐτὴν ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης ἔγραψε τὴν Ἀποκάλυψιν. Εἰς τὴν νῆσον αὐτὴν ἤκμασε καὶ ἡ περίφημος Πάτιμος Ἐκκλησιαστικὴ Σχολή.

Ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Δωδεκανήσου εἶναι Ἕλληνες. Μόνον εἰς τὴν Ρόδον καὶ τὴν Κῶν ὑπάρχουν περὶ τὰς 6.000 Τοῦρκοι. Ἡ Δωδεκάνησος ἀποτελεῖ Γενικὴν Διοίκησιν καὶ διαιρεῖται εἰς 4 ἐπαρχίας: 1) τῆς Ρόδου, 2) τῆς Καρπάθου, 3) τῆς Κῶ καὶ 4) τῆς Καλύμνου.

Ἀσκήσεις.—1. Κατὰ τὸ 1946 ἡ Ἑλλὰς εἰσέπραξεν ἀπὸ τὴν ἐξαγωγὴν καπνῶν 30.000.000 δολάρια, ἀπὸ τὴν ἐξαγωγὴν ἐλαιῶν 2.000.000 δολάρια, ἀπὸ τὴν ἐξαγωγὴν σταφίδων 1.580.000 δολάρια, ἀπὸ τὴν ἐξαγωγὴν σπόγγων 1.550.000 δολάρια. Ποῖαν θέσιν εἰς τὸ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον τῆς Ἑλλάδος κατέχουν οἱ σπόγγοι;—2. Κυψέλαι ὑπῆρχον πρὸ τοῦ πολέμου εἰς τὴν Δωδεκάνησον 30.000 παράγουσαι κατ' ἔτος 146.000 χιλιόγραμμα μέλι καὶ 14.600 χγρμ. κηρῶν. Ποία ἡ ἀξία τῆς παραγωγῆς αὐτῆς μετὰ βάσιν τὰς τιμὰς τῶν εἰδῶν αὐτῶν εἰς τὸν τόπον σας;—3. Εὗρε πόσοι κάτοικοι ἀναλογοῦν εἰς 1 τετραγωνικὸν χλμ. εἰς τὴν Ρόδον, (ἐπιφάνεια 1404 τ. χλμ. Κάτοικοι 55.180) καὶ πόσοι εἰς τὴν Κάλυμνον (ἐπιφάνεια 107 τ. χλμ. Κάτοικοι 14.737). Πῶς ἐξηγεῖται ἡ διαφορὰ;

5. Αἱ Νῆσοι τοῦ Νοτίου Αἰγαίου

1. Ἡ Κρήτη.

(430.000 κάτοικοι)

1. Ὅρισε τὴν θέσιν τῆς Κρήτης.—2. Ποῖα πελάγη τὴν βρέχουν καὶ ποίους κόλπους σχηματίζουν;—3. Ὀνόμασε τὰς μεγαλυτέρας

χερσονήσους καὶ τ' ἀκρωτήριά των. — 4. Ποῖα εἶναι τὰ κυριώτερα ὄρη τῆς Κρήτης καὶ ποῖον τὸ ὕψος των ; Σύγκρινε τὸ ὕψος τῆς Ἰδης μὲ τὸ ὑψηλότερον βουνὸν τῆς περιοχῆς σας. — 5. Ποίαν πεδιάδα διαρρέει ὁ Ἀθηναῖος ποταμὸς ; — 6. Δεῖξε εἰς τὸν χάρτην τὰς πόλεις : Χανιά, Ρέθυμνον, Ἡράκλειον καὶ Ἅγιον Νικόλαον. Ὅρισε τὴν θέσιν των.

123-124. Χάρτης τῆς Κρήτης καὶ τομὴ αὐτῆς ἀπὸ Δ πρὸς Α.

α') Ἐκτάσις. Μορφή τοῦ ἐδάφους.

Ἡ Κρήτη εἶναι ἡ μεγαλύτερα ἀπὸ ὄλας τὰς ἑλληνικὰς νήσους μετὰ τὴν Κύπρον, σχεδὸν δύο καὶ ἡμίσειαν φορές μεγαλύτερα ἀπὸ τὴν Εὐβοίαν.

Ἡ Κρήτη μὲ τὰς νήσους, αἱ ὁποῖαι εὐρίσκονται εἰς τὰ βορειοδυτικὰ (Κύθηρα, Ἀντικύθηρα) καὶ εἰς τὰ βορειοανατολικά αὐτῆς (Κάσος, Κάρπαθος, Ρόδος), σχηματίζει ἕν τόξον νησιωτικόν, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὡς νὰ κλείη τὴν λεκάνην τοῦ Αἰγαίου πελάγους ἀπὸ νότου. Καὶ τὸ μὲν δυτικὸν ἄκρον τοῦ τόξου αὐτοῦ ἐγγίζει τὴν Πελοπόννησον κατὰ τὸ ἀκρωτήριο Μαλέαν, τὸ δὲ ἀνατολικὸν πλησιάζει τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Δι' αὐτὸ καὶ τὰ ὄρη τῆς Κρήτης, τὰ ὁποῖα ἐκτείνονται εἰς μίαν γραμμὴν

ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἄνατολάς, τὰ θεωροῦμεν ὡς συνέχειαν τῶν ὀρέων τῆς Πελοποννήσου.

Τὰ ὄρη τῆς Κρήτης (Λευκὰ ὄρη, Ἰδη, Δίκτη) εἶναι ὑψηλά καὶ κατέχουν κυρίως τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου. Τὸ ὑψηλότερον ἀπὸ αὐτὰ εἶναι ἡ Ἰδη, ἡ ὁποία λέγεται καὶ Ψηλορείτης (2450 μ.). Ἐπειδὴ δὲ ἀποτελοῦν μίαν συνεχῆ ὄροσειράν, τὰ ὄρη δυσκολεύουν πολὺ τὴν συγκοινωνίαν μεταξὺ τῆς βορείας καὶ τῆς νο-

125. Κρητικὸς ζευγολάτης εἰς ἓν ὄροπέδιον τῆς νήσου.

(Φωτογραφία Ν. Ζωγράφου)

τίας παραλίας καὶ μόνον εἰς τὰς μεταξὺ τῶν τριῶν ὀρέων ράχεις ὑπάρχουν ὑψηλαὶ διαβάσεις. Δι' αὐτὸ ἡ συγκοινωνία εἰς τὰς περιοχὰς αὐτὰς γίνεται μὲ ἡμιόνους. Εἶναι δὲ αἱ ἡμίονοι τῆς Κρήτης μεγάλης ἀντοχῆς καὶ ἀπὸ τὰς ὠραιότερας τοῦ εἴδους.

Τὰ ὄρη τῆς Κρήτης πρὸς μὲν τὴν νοτιᾶν παραλίαν πίπτουν ἀποτόμως, πρὸς δὲ τὴν βορείαν παραλίαν κατέρχονται ὀμαλῶς. Δι' αὐτὸ ἡ μὲν νοτιᾶ ἀκτὴ εἶναι ἀπότομος καὶ ἀπλησίαστος, ἡ δὲ βορεία εἶναι χαμηλὴ καὶ σχηματίζει πολλοὺς κόλπους.

Φυσικὸν ὅμως λιμένα ἔχει μόνον ἓνα, τὸν λιμένα τῆς **Σούδας**. Τὸ ἔδαφος λοιπὸν τῆς Κρήτης εἶναι ὀρεινόν, ἀλλ' ἔχει ἀρκετὰ ὄροπέδια, καθὼς τὸ **Λασηθι** καὶ τὸν **Ὀμαλόν**, καὶ χαμηλά καὶ εὐφορα μέρη. Ἡ μεγαλύτερα πεδιάς εἶναι ἡ **Μεσαρά**, τὴν ὁποίαν ἀπὸ Βορρᾶ μὲν κλείει ἡ ὕψηλὴ Ἴδη, ἀπὸ Νότου δὲ μία μικρὰ καὶ χαμηλὴ παραλιακὴ ὄροσειρά. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ μεγαλύτερος ποταμὸς τῆς νήσου εἶναι ὁ **Ληθαῖος**, ὁ ὁποῖος διαρρέει τὴν πεδιάδα αὐτήν.

β') Κλίμα καὶ ὕδατα. Βλάστησις.

Τὸ κλίμα τῆς Κρήτης εἶναι εὐκρατον καὶ ὑγιεινόν, ἀλλὰ τὸν περισσότερον καιρὸν δὲν βρέχει. Βρέχει κυρίως ἀπὸ τὸν Νοέμβριον ἕως τὸν Μάρτιον (μεσογειακὸν κλίμα). Δι' αὐτὸ ἡ Κρήτη δὲν ἔχει πολλὰ δάση. Εἰς τὰ χαμηλότερα μέρη τῶν βουνῶν ὑπάρχουν πευκα, καστανέαι, πλάτανοι, χαρουπιές καὶ εἰς τὰ ὑψηλότερα ἔλατα καὶ κέδροι. Εἰς τὴν Ἴδην καὶ εἰς τὰ Λευκὰ ὄρη ζοῦν καὶ αἴγαγροι (ἀγρίμια).

Τὸ ἔδαφος τῆς Κρήτης εἶναι κατάλληλον διὰ κάθε καλλιέργειαν, οἱ δὲ Κρήτες τὸ καλλιεργοῦν μὲ ἐπιμέλειαν καὶ φιλοπονίαν. Ὅλα τὰ κρητικὰ προϊόντα εἶναι ἐξαιρετα, καθὼς τὸ ἔλαιον, τὰ πορτοκάλια, τὰ μανδραρίνια, τὰ κίτρα, τὰ κάστανα, τὰ χαρούπια. Τὸ κυριώτερον ἀπὸ αὐτὰ εἶναι τὸ ἔλαιον. Δι' αὐτὸ γίνεται μεγάλη ἐξαγωγή ἐλαίου ἀπὸ τὴν Κρήτην καὶ εἶναι ἀνεπτυγμένη ἡ βιομηχανία τοῦ σάπωνος.

Ἡ Κρήτη παράγει καὶ ἐκλεκτοὺς οἴνους, ξανθὴν σταφίδα (σουλτανίνα), κριθήν, ὄσπρια, πατάτες κτλ. Περίφημα εἶναι καὶ τὰ τυριά καὶ ἡ μυζήθρα τῆς Κρήτης.

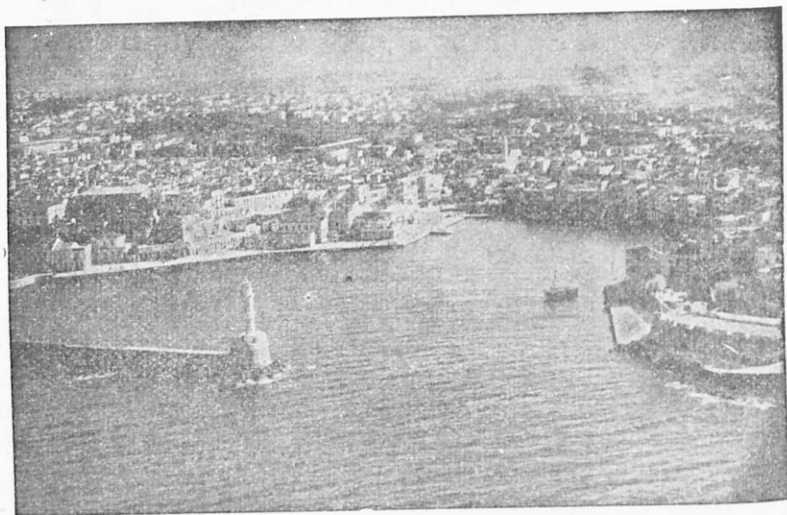
γ') Πόλεις. Ἱστορία.

Πόλεις μεγάλαι ὑπάρχουν εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν τὰ **Χανιά** (28.000 κάτ.), τὸ **Ἡράκλειον** (43.000) καὶ τὸ **Ρέθυμνον** (11.000). Τὰ Χανιά εἶναι ἔδρα τοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ τῆς νήσου καὶ ἔχει τεχνητὸν λιμένα καὶ ὠραίας ἐξοχάς. Τὸ Ἡράκλειον ὅμως, ἐπειδὴ ἔχει μεγαλύτεραν καὶ εὐφορωτέραν περιοχὴν, παρουσιάζει μεγαλύτεραν ἐμπορικὴν καὶ βιομηχανικὴν κίνησιν. Ἐχει καὶ μουσεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον φυλάσσονται λείψανα ἀπὸ

τὸν παλαιότατον κρητικὸν πολιτισμὸν διότι πλησίον τοῦ Ἡρακλείου, εἰς τὴν **Κνωσόν**, εὐρέθησαν ἐρείπια ἀπὸ παλαιότατα ἀνάκτορα. Αἱ τοιχογραφίαι, ποῦ ἐσώθησαν, τὰ ἀγγεῖα καὶ ἡ ὄλη ἀρχιτεκτονικὴ προκαλοῦν τὸν θαυμασμὸν μας.

Εἰς τὴν ἀνατολικὴν Κρήτην εἶναι ὁ Ἅγιος Νικόλαος, ἡ **Σητεία** καὶ ἡ **Ἱεράπετρα**.

Εἰς τὰ ΝΑ τοῦ Ρεθύμνου εὐρίσκεται ἡ ἱστορικὴ μονὴ τοῦ Ἄρχαδίου. Τὸ 1866 οἱ Κρήτες εἶχον ἐπαναστατήσει κατὰ τῶν Τούρκων, 300 δὲ ἐπαναστάται ὑπερήσπιζον μὲ ὀλίγους καλο-

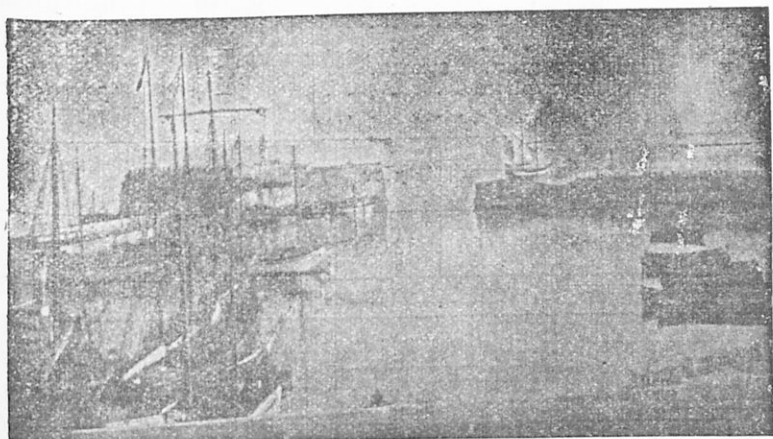
126. Τὰ Χανιά, ἡ ὀραία πρωτεύουσα τῆς Κρήτης.

(Φωτογραφία Τοπογρ. Ὑψηρ. Ὑπουργ. Συγκοινωνίας)

γῆρους τὴν μονήν, ὅπου εἶχον καταφύγει πολλὰ γυναικόπαιδα. Τουρκικὸς στρατὸς 20 χιλιάδων ἀνδρῶν ἐπολιόρκησε τὴν μονήν. Ἐν τούτοις, μόνον ὅταν ἔφεραν κανόνια ἀπὸ τὸ Ρέθυμνον καὶ κατέρριψαν τὴν πύλην τῆς μονῆς, κατάρθωσαν οἱ Τούρκοι νὰ εἰσέλθουν. Τότε οἱ Κρητικοί, διὰ νὰ μὴ πέσουν εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων, ἔθεσαν πῦρ εἰς τὴν πυριτιδαποθήκην καὶ ἀνετινάχθησαν εἰς τὸν ἀέρα.

Τοιαύτας ἐπαναστάσεις ἔκαμεν ἡ Κρήτη κατὰ τῶν Τούρκων πολλάς. Ὁ πόλεμος δὲν ἔπαυεν εἰς τὴν Κρήτην σχεδὸν

ποτέ. Δι' αὐτὸ ὁ πληθυσμὸς τῆς μεγαλονήσου εἶχεν ὀλιγοστεύσει πολὺ. Τέλος τὸ 1897 ἡ Κρήτη ἐκηρύχθη αὐτόνομος πολιτεία, τὸ δὲ 1912 ἠνώθη μὲ τὴν μητέρα Ἑλλάδα. Ἀπὸ τότε ἡ Κρήτη προώδευσε πολὺ. Δρόμοι κατεσκευάσθησαν, τὰ δὲ προϊόντα τῆς νήσου εὐρίσκουν καλὴν ἀγορὰν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ ἄλλοῦ. Τελευταίως τὸ Ἡράκλειον συνεδέθη ἀεροπορικῶς μὲ τὰς Ἀθήνας.

127. Ὁ λιμὴν τοῦ Ἡρακλείου (λιμὴν τεχνητός).

(Φωτογρ. Ν. Ζωγράφου)

Ἡ Κρήτη ἀποτελεῖ Γενικὴν Διοίκησιν καὶ διαιρεῖται εἰς τέσσαρας νομοὺς: 1) τὸν νομὸν **Χανίων** μὲ ἔδραν τὰ Χανιά· 2) τὸν νομὸν **Ρεθύμνης** μὲ ἔδραν τὸ Ρέθυμνον· 3) τὸν νομὸν **Ἡρακλείου** μὲ ἔδραν τὸ Ἡράκλειον καὶ 4) τὸν νομὸν **Λασηθίου** μὲ ἔδραν τὸν Ἅγιον Νικόλαον. ■

Ἀσκήσεις.—1. Κάμε ἐν σχέδιον τῆς νήσου Κρήτης καὶ σημείωσε εἰς αὐτὸ τὰς σπουδαιότερας πόλεις.—2. Ποῖα εἶναι τὰ κυριώτερα γεωργικὰ προϊόντα τῆς Κρήτης; Σύγκρινε τὴν παραγωγὴν τῆς Κρήτης μὲ τὴν παραγωγὴν τῆς Πελοποννήσου.—3. Σύγκρινε τὴν κτηνοτροφίαν τῆς Κρήτης μὲ τὴν κτηνοτροφίαν τῆς Δυτικῆς Θράκης. Διατί ἡ Κρήτη ἔχει ὀλιγωτέρους ἵππους, ἀλλὰ περισσοτέρας ἡμιόγους ἀπὸ τὴν δυτικὴν Θράκην;

δ') 'Επισκόπησις τῆς παραγωγῆς καὶ τῆς κτηνοτροφίας τῆς Κρήτης.

Γεωργικὴ παραγωγὴ ἔτους 1937	Εἶδη καλλιέργειας		Καλλιεργούμε- ναι ἐκτάσεις εἰς στρέμματα	'Αξία τῆς πα- ραγωγῆς εἰς δραχμὰς		
	Σιτηρὰ			579.000	332.000.000	
᾽Οσπρια			108.000	64.000.000		
Λαχανικά, γεώμηλα κ. τ. λ.			65.000	140.000.000		
᾽Αμπελοι			162.000	160.000.000		
Σταφίς			100.000	285.000.000		
᾽Ελαιον			—	350.000.000		
Πορτοκάλια, λεμόνια, μανδαρίνια			—	50.000.000		
Κίτρα			—	16.000.000		

Κτηνοτρο- φία : Ἄριθμὸς ζῴων ἔτους 1937	Βόες, ἀγε- λάδες καὶ βούβαλοι	Ἴπποι	Ἑμίονοι	Πρόβατα	Αἴγες	Χοῖροι
		157.000	15.000	12.000	500.000	300.000

Δ. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΩΝ ΝΗΣΩΝ ΤΟΥ ΑἰΓΑΙΟΥ

Νομοὶ	Ἐπιφά- νεια εἰς τ. χμ.	Πληθυσμὸς		Σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)
		ἐν ὄλῳ	κατὰ τ.χμ.	
Εὐβοίας	4327	177.000	40	Χαλκίς 22, Ἴσθιαία 5, Κόμη 4, Λίμνη 4, Κάρυστος 3, Σκό- πελος 3,5, Σκιάθος 3,5.
Κυκλάδων	2635	129.000	48	Ἐρμούπολις 19, ᾽Ανδρος, Τή- νος, Νάξος, Κέα, Μῆλος, Θήρα.
Λέσβου	2163	160.000	74	Μυτιλήνη 28, Πλωμαρίου 7, Πολύχνιτος 7, Μήθυμα 2, Κάστρον (Λήμνου) 3.
Χίου	953	76.000	80	Χίος 27, Καρδάμυλα 5.
Σάμου	810	70.000	86	Λιμὴν Βαθέος 7, Βαθὺ 5, Καρ- λόβασι 5, Μυτιληνοὶ 5, ᾽Α- γίος Κήρυκος (Ἰκαρίας) 3.
Δωδεκα- νήσου	2680	118.000	43	Ρόδος 22, Κάλυμνος 14, Κῶς 8,5, Λέρος 6, Σύμη 4.
Χανίων	2400	126.000	51	Χανιά 28, Καστέλλι, Βάμος.

Νομοὶ	Ἐπιφάνεια εἰς τ. γλμ.	Πληθυσμὸς		Σπουδαιότεραι πόλεις (ζάτοικοι εἰς χιλιάδας)
		ἐν ὄλῳ	κατὰ τ. γμ.	
Ρεθύμνης	1505	73.000	48	Ρέθυμνον 11, Ἀνώγεια 3.
Ἡρακλείου	2550	168.000	65	Ἡράκλειον 43, Ἀρχάναι 4, Ἄρκαλοχωρι 2, Ἄνω Βιάννος 2.
Λασηθίου	1903	71.000	37	Ἅγιος Νικόλαος 3, Νεάπο- λις 4, Ἱεράπετρα 5, Ση- τεία 3.
Αἰ νῆσοι Αἰγαίου	21600	1.168.000		

2. Αἰ ΙΟΝΙΟΙ ΝΗΣΟΙ

Α'. ΤΟ ΙΟΝΙΟΝ ΠΕΛΑΓΟΣ

Ἐνῶ αἱ νῆσοι, τὰς ὁποίας ἐξητάσαμεν ἕως τῶρα, εἶναι ἐσπαρμέναι ἀτάκτως εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος, αἱ νῆσοι τοῦ Ἰονίου πελάγους εὐρίσκονται ὅλαι εἰς μίαν σειράν, ἡ ὁποία διευθύνεται ἀπὸ τὰ ΒΔ πρὸς τὰ ΝΑ· ἔχει δηλ. τὴν ἴδιαν διεύθυνσιν μὲ τὰς κυριωτέρας ὄροσειράς τῆς Ἑλλάδος καὶ μὲ τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς. Καὶ ὁ πυθμὴν δὲ τῆς θαλάσσης, εἰς τὸν ὁποῖον ἐπικάθηνται, δὲν προχωρεῖ κάτω ἀπὸ τὰ 200 μ. Τοῦναντίον ὀλίγον ἔξω ἀπὸ τὰς Ἰονίους νήσους ὁ πυθμὴν τοῦ Ἰονίου πελάγους φθάνει εἰς μεγάλα βάθη· εἰς τὰ ΝΔ μάλιστα τοῦ ἀκρωτηρίου Ἀκριτά τῆς Μεσσηνίας ἔχει βάθος 4.400 μέτρων (φρέαρ τῶν Οἴνουσῶν). Αὐτὸ δὲ εἶναι καὶ τὸ μέγιστον βάθος τῆς Μεσογείου θαλάσσης.

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω συμπεραίνομεν, ὅτι ἄλλοτε εἰς τὸ δυτικὸν ἄκρον τῆς Ἑλλάδος ὑψώνετο μία μακροτάτη ὄροσειρά, ἡ ὁποία κατόπιν ἐβυθίσθη. Τὰ ὑψηλότερα μέρη τῆς ὄροσειρᾶς ἔμειναν ἐπάνω ἀπὸ τὰ νερά καὶ ἀποτελοῦν τὰς Ἰονίους Νήσους.

Β'. Αἰ ΙΟΝΙΟΙ ΝΗΣΟΙ

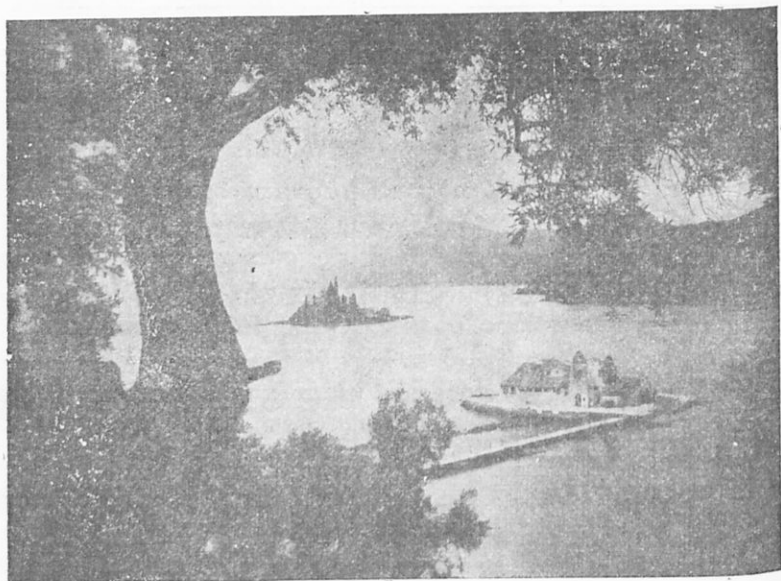
Αἱ κυριώτεραι ἀπὸ τὰς Ἰονίους Νήσους εἶναι ἑπτὰ· δι' αὐτὸ καὶ λέγονται μὲ μίαν λέξιν Ἑπτάνησος. Αἱ νῆσοι αὗται εἶναι: ἡ Κέρκυρα, οἱ Παξοί, ἡ Λευκάς, ἡ Ἰθάκη, ἡ Κεφαλληνία, ἡ Ζάκυνθος καὶ τὰ Κύθηρα.

1. Ἡ Κέρκυρα

(110.000 κάτοικοι)

Ἡ Κέρκυρα δὲν ἀπέχει πολὺ ἀπὸ τὴν παραλίαν τῆς Ἠπείρου· εἰς τὸ βόρειον μάλιστα ἄκρον τῆς τὸ στενόν, ποὺ τὴν χωρίζει, ἔχει πλάτος δύο καὶ ἡμίσεος χιλιομέτρων.

Τὸ ἔδαφος τῆς Κερκύρας εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον πεδινόν. Τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς εἶναι κατὰ τι χαμηλότερον ἀπὸ τὸν Ὑμηττόν. Ἐπειδὴ δὲ δέχεται καὶ πολλὰς βροχὰς (120 ἑκατο-

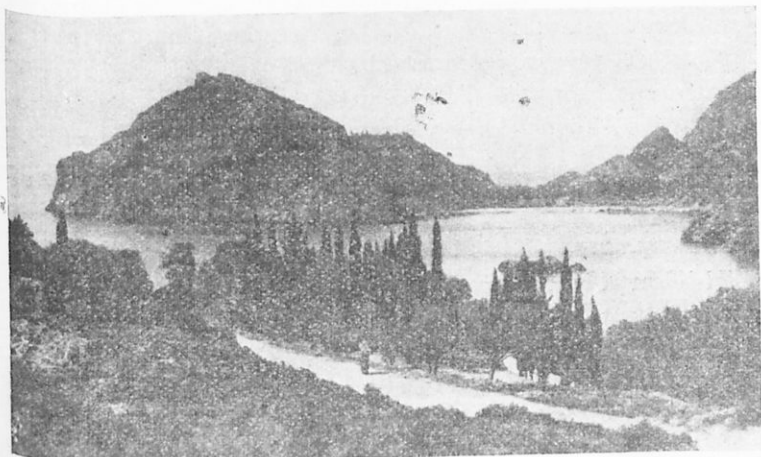

128. Τὸ Ποντικονήσι καὶ τὸ νησάκι τῆς Μονῆς τῶν Βλαχερνῶν, παρὰ τὸ στόμιον τῆς λιμνοθαλάσσης τῆς Κερκύρας.

στόμετρα τὸ ἔτος), ὅλη ἡ νῆσος εἶναι κατάφυτος. Τὸ ἡμισὺ τοῦ ἐδάφους τῆς τὸ σκεπάζουν οἱ ἐλαιῶνες (4.000.000 δένδρα), μεγάλας δὲ ἐκτάσεις καταλαμβάνουν ἡ πορτοκαλέα, ἡ λεμονέα καὶ ἡ ἄμπελος. Καλλιεργοῦν ὅμως οἱ κάτοικοι καὶ τὰ σιτηρά, τὰ γεώμηλα καὶ τὰ λαχανικά.

Λόγῳ τῆς εὐφορίας τῆς Ἡ Κέρκυρα ἔχει πυκνὸν πληθυσμόν.

δηλαδή ἀναλογοῦν 178 κάτοικοι εἰς 1 τετραγωνικὸν χιλιόμετρον τοῦ ἐδάφους τῆς. (Πόσοι ἀναλογοῦν εἰς 1 τετραγωνικὸν χιλιόμετρον τοῦ νομοῦ σας;) Ἔχει δὲ καὶ θέσιν σπουδαίαν διὰ τὴν συγκοινωνίαν μας μὲ τὴν Ἰταλίαν.

129. Ἡ Παλαιοαστρίτσα, μία ἀπὸ τὰς ὀρεινότερας ἐξοχὰς τῆς Κερκύρας.

Ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου **Κέρκυρα** (35.000) ἔχει ὠραῖον καὶ ἀσφαλῆ λιμένα. Ἔχει δὲ καὶ ἐργοστάσια ἐλαιουργίας, σαπωνοποιίας καὶ λιθοτυπογραφίας. Μὲ τὰς ὠραίας ἐξοχὰς τῆς προσελκύει πολλοὺς ξένους διὰ τὸν παραθερισμὸν. Ἔχει δὲ τέλειον δίκτυον ἀμαξιτῶν ὁδῶν.

2. Οἱ Παξοί.

(3.000 κάτοικοι)

Αἱ νῆσοι **Παξὸς** καὶ **Ἀντίπαξος** εἶναι μικραὶ, ἀλλ' ἔχουν ἄρκετοὺς κατοίκους, οἱ ὅποιοι ἀσχολοῦνται κυρίως εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς ἐλαίας. Ἡ κυριώτερα πόλις λέγεται **Γάϊος**.

3. Ἡ Λευκάς.

(31.000 κάτοικοι)

Στενὸς πορθμὸς, ἓνα αὐλάκι 17 μ. πλάτους καὶ 5,50 μ. βάθους, χωρίζει τὴν Λευκάδα ἀπὸ τὴν Ἀκαρνανίαν.

Ἡ νῆσος αὐτὴ εἶναι ὄρεινῆ. Τὰ ὄρη τῆς εἶναι ὑψηλά, αἱ δὲ παραλῖαι τῆς πολὺ ἀπόκρημνοι. Τὸ ἀκρωτήριο **Λευκάτας** (Κάβος τῆς Κυρᾶς) ἔχει ὕψος 660 μ. ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης.

Ἡ ἀνατολικὴ πλευρὰ τῆς νήσου ἔχει πολλοὺς ἐλαιῶνας καὶ πολλὰ ἀμπέλια. Τὰ κρασιά τῆς Λευκάδος φημίζονται διὰ τὸ χρῶμα καὶ τὴν γεῦσιν των. Ἡ νῆσος παράγει καὶ σταφίδα καὶ καπνὸν καὶ ὄσπρια. Ἔχει καὶ δύο μεγάλας ἀλυσκάς. Ἡ πρωτεύουσα **Λευκάς** (ἢ **Ἁγία Μαρίνα**) ἔχει 6000 κατοικοὺς.

4. Ἡ Ἰθάκη.

(8.000 κάτοικοι)

Ἡ Ἰθάκη εἶναι πολὺ ὄρεινῆ καὶ βραχῶδης. Μὲ τὴν ἐργατικὴν κόπτητα τῶν κατοίκων τῆς εἶναι φυτευμένη καὶ ἐπάνω εἰς τὰ βραχῶδη ἀκόμη μέρη. Ὀλίγον ἔλαιον καὶ ἐκλεκτοὶ οἶνοι εἶναι τὰ προϊόντα τῆς νήσου. Δι' αὐτὸ οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται εἰς τὴν ναυτιλίαν. Πρωτεύουσα τῆς νήσου εἶναι τὸ **Βαθὺ** (κάτ. 3.000).

5. Ἡ Κεφαλληνία.

(60.000 κάτοικοι)

Ἡ Κεφαλληνία εἶναι ἡ μεγαλυτέρα, ἀλλὰ καὶ ἡ περισσότερον ὄρεινῆ ἀπὸ τὰς Ἰονίους Νήσους. Τὸ ὑψηλότερον ὄρος τῆς εἶναι ὁ **Αἰνός** (ὕψος 1600 μ.), τὸν ὁποῖον ἀπὸ τὰ 900 μ. καὶ ἄνω σκεπάζουν ὠραῖα δάση ἐλάτης.

Εἰς τὴν νοτιάν πλευράν τῆς νήσου ὑπάρχει ἕνας βαθὺς κόλπος, ὁ ὁποῖος χωρίζει μίαν στενὴν χερσόνησον, τὴν **Πάλλην**.

Πεδινὰ μέρη ὑπάρχουν ὀλίγα. Δι' αὐτὸ τὰ προϊόντα τῆς νήσου δὲν εἶναι πολλὰ· τὰ κυριώτερα εἶναι: οἶνοι ἐκλεκτοί, σταφίς, ἔλαιον, σιτηρὰ καὶ πολλὰ ὄσπρια (φακὴ). Ἐπειδὴ τὸ ἔδαφος τῆς νήσου εἶναι ὄρεινόν, πολλοὶ Κεφαλλῆνες ξενιτεύονται καὶ προσδεύουν εἰς τὸ ἐμπόριον.

Πρωτεύουσα τῆς νήσου εἶναι τὸ **Ἀργοστόλιον** (10.000), τὸ ὁποῖον ἔχει ὠραίας οἰκοδομὰς καὶ καθαροὺς δρόμους. Ἀπέναντι αὐτοῦ εἶναι τὸ **Ληξούριον** (5.000) ἐπὶ τῆς χερσονήσου Πάλλης.

130. Τὸ Ἀργοστόλιον (ἀπὸ ἀεροπλάνου).

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑψηρ. Ὑπογρ. Συγκοινωνίας)

6. Ἡ Ζάκυνθος.

(40.000 κάτοικοι)

Τὴν νῆσον αὐτὴν οἱ ξένοι τὴν ὀνομάζουν «ἄνθος τῆς Ἀνατολῆς», διότι εἶναι κατάφυτος ἀπὸ κήπους καὶ ἀμπέλους.

Τὸ βόρειον μέρος τῆς νήσου εἶναι ὄρεινόν, ἀλλ' εἰς τὰ νοτιοανατολικά τῆς ἀπλώνεται μία μεγάλη πεδιάς. Ἔχει κλίμα γλυκὺ καὶ πολλὰς βροχὰς. Δι' αὐτὸ ἡ νῆσος εἶναι πολὺ εὐφορὸς καὶ ἔχει πυκνὸν πληθυσμὸν (100 κάτ. κατὰ 1 τετραγ. χλμ.). Παράγει σταφίδα, οἶνον, ἔλαιον, καθὼς καὶ ὄσπρια, σῖτον, λεμόνια κ. τ. λ. καὶ ἔχει ἀνεπτυγμένην σαπωνοποιίαν. Ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου ἔχει 12.000 κατοίκους καὶ ὠραῖον λιμένα.

Τὸ γλυκὺ κλίμα καὶ ἡ ὠραία φύσις τῆς νήσου συνετέλεσαν, ὥστε οἱ κάτοικοι νὰ ἔχουν χαρακτηριστὰ φαιδρόν, εἶναι δὲ οἱ Ζακύνθιοι, καθὼς καὶ οἱ Κερκυραῖοι, πολὺ φιλόμουσοι.

7. Τὰ Κύθηρα.

(8.000 κάτοικοι)

Ἡ νῆσος αὐτὴ εὐρίσκεται ἀπέναντι τοῦ ἀκρωτηρίου Μαλέα τῆς Λακωνικῆς καὶ εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον ὄρεινῆ. Τὰ παράλια τῆς εἶναι ἀπότομα καὶ βραχῶδη, ἀλλ' εἰς τὸ μέσον τῆς ἔχει ἓν ὑψηλὸν ὄροπέδιον. Αὐτό, καθὼς καὶ αἱ κοιλάδες, παράγουν ἄρκετὰ καὶ ἐκλεκτὰ προϊόντα: ἔλαιον, οἶνον, σῦκα, λεμόνια, ἀμύγδαλα, κρόμμυα καὶ ὀλίγα δημητριακά. Ἡ πρωτεύουσα τῆς νήσου εἶναι κτισμένη ἐπάνω εἰς μίαν ὑψηλὴν ράχιν.

Ἡ νῆσος ὑπάγεται εἰς τὸν νομὸν Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας.

Γ. ΙΣΤΟΡΙΑ

Αἱ Ἴόνιοι Νῆσοι ὑπῆρξαν εὐτυχεῖς, διότι δὲν ἐγνώρισαν ποτὲ τὸν ζυγὸν τῶν Τούρκων. Ἐπὶ αἰῶνας τὰς κατεῖχον οἱ Ἑνετοί. Ἀπὸ αὐτοὺς τὰς παρέλαβον οἱ Γάλλοι καὶ κατόπιν οἱ Ἄγγλοι. Αὐτοὶ τέλος τὰς παρεχώρησαν τὸ 1864 εἰς τὴν Ἑλλάδα. Δι' αὐτὸ ὑπῆρξαν τὸ καταφύγιον τῶν Ἑλλήνων, ὅταν τοὺς κατεδίωκον οἱ Τούρκοι καὶ ἐκαλλιέργησαν τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας ἐνωρίτερον ἀπὸ τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς χώρας. Εἰς τὴν Ζάκυνθον ἐγεννήθη ὁ ποιητὴς τοῦ ἔθνικοῦ μας Ὕμνου Διονύσιος Σολωμός, εἰς δὲ τὴν Λευκάδα ὁ ποιητὴς Ἀριστοτέλης Βαλαωρίτης.

Δ'. ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΕΠΤΑΝΗΣΟΥ

Νομοὶ	Ἐπιφάνεια εἰς τ. χλ.μ.	Πληθυσμὸς		Σπουδαιότεραι πόλεις (κάτοικοι εἰς χιλιάδας)
		ἐν ὄλῳ	κατὰ τ. χμ.	
Κερκύρας	638	113.000	178	Κέρκυρα 35, Γάϊος.
Κεφαλληνίας	943	68.000	75	Ἀργοστόλιον 10, Ληξούριον 5, Βαθὺ 3.
Ζακύνθου	415	41.000	106	Ζάκυνθος 12.
Ἴόνιοι νῆσοι	1996	222.000		

Ἀσκήσεις.—1. *Εἰς ποίους λιμένας προσεγγίζει τὸ πλοῖον, ὅταν ταξιδεύῃ ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ ἕως τὴν Κέρκυραν;*—2. *Ἐύρε εἰς τοὺς πίνακας τὴν ἔκτασιν καὶ τὸν πληθυσμὸν τῶν Κυκλάδων καὶ σύγκρινέ τα μὲ τὰς Ἰονίους Νήσους.*—3. *Εἰς τὰς Κυκλάδας τὸ 1936 ὑπῆρχον 510 ἵπποι καὶ 5.000 ἡμίονοι καὶ εἰς τὰς Ἰονίους Νήσους 7370 ἵπποι καὶ 1450 ἡμίονοι. Πῶς ἐξηγεῖς αὐτὴν τὴν διαφορὰν;*

3. ΕΛΛΗΝΙΚΑΙ ΝΗΣΟΙ ΥΠΟ ΞΕΝΗΝ ΚΑΤΟΧΗΝ

Ἐκτὸς τῶν νήσων Ἴμβρου καὶ Τενέδου, αἱ ὁποῖαι, καθὼς εἶδομεν, ἀνήκουν εἰς τὴν Τουρκίαν, καὶ ἄλλη ἑλληνικὴ νῆσος ἀνήκει ἐπίσης εἰς ξένον κράτος, ἡ **Κύπρος.**

Ἡ Κύπρος.

(9.300 τετρ. χιλιόμετρα, 450.000 κάτοικοι)

1. *Εἰς ποίαν διεύθυνσιν ἀπὸ τὴν Δωδεκάνησον εὐρίσκεται ἡ Κύπρος;*—2. *Εἰς ποῖον μέρος τῆς Μεσογείου εὐρίσκεται αὕτη;*—3. *Ἐνόμασε τοὺς μεγαλυτέρους κόλπους, τὰς χερσονήσους καὶ τὰ ἀκρωτήρια τῆς Κύπρου.*—4. *Ποῖα εἶναι τὰ ὑψηλότερα ὄρη τῆς; Σύγκρινέ τα μὲ τὰ ὄρη τῆς Κρήτης.*—5. *Ποῦ εἶναι ἡ μεγαλυτέρα πεδιάς τῆς νήσου;*—6. *Ἐνόμασε τοὺς μεγαλυτέρους ποταμούς τῆς.*—7. *Ἐπίσημοι οὗτοι τῆς νήσου: Δευκωσία, Ἀμμόχωστος, Λάρναξ, Λεμεσός, Κυρήνεια. Ποῖαι ἀπὸ αὐτὰς ἔχουν σιδηροδρομικὴν συγκοινωνίαν;*

α) Ἐκτασις. Μορφὴ τοῦ ἐδάφους.

Ἡ Κύπρος εἶναι μεγαλυτέρα κατὰ τὴν ἔκτασιν ἀπὸ τὴν Κρήτην, ἀλλ' ἔχει ὀλιγώτερον πληθυσμὸν. Δύο μακραὶ ὄροσειραὶ ἐκτείνονται εἰς τὴν Κύπρον ἀπὸ Δυσμῶν πρὸς Ἀνατολάς, ἡ μία εἰς τὴν βορείαν πλευρὰν (**Μενταδάκτυλον**) καὶ ἡ ἄλλη εἰς τὴν νοτίαν (**Ὀλύμπος**, ὕψος 2140 μ.). Δάση ἀπὸ πεῦκα σκεπάζουν τὰ πλάγια τοῦ Ὀλύμπου. Ἡ κορυφή του εἶναι πάντοτε χιονισμένη καὶ λέγεται Χιονίστρα.

Μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν ὄροσειρῶν ἀπλώνεται μία μεγάλη πεδιάς, ἡ ὁποία λέγεται **Μεσσαριά.** Καὶ ἡ παραλία εἰς ὅλον τὸ μῆκος τῆς εἶναι στενὴ, ἀλλὰ πεδινή.

β) Κλίμα καὶ προϊόντα.

Τὰ παράλια τῆς Κύπρου ἔχουν γλυκὺ θαλάσσιον κλίμα,

τὸ ἐσωτερικὸν ὅμως ἔχει θέρος πολὺ θερμὸν. Βροχὰς ἢ Κύπρος δὲν ἔχει πολλὰς, συχνὰ δὲ ὑποφέρει ἀπὸ ἀνομβρίαν.

Εὐφορωτάτη εἶναι πρὸ πάντων ἡ πεδιάς τῆς Μεσσαριάς, ἡ ὁποία παράγει σῖτον, κριθήν, ἔλαιον, βάμβακα, λῖνον, πορτοκάλια καὶ οἶνον ἐκλεκτὸν (κουμανταρία). Ἐπίσης παράγει σταφίδα καὶ μέταξαν.

Ἄνεπτυγμένη εἰς τὴν Κύπρον εἶναι ἡ κτηνοτροφία, γίνεταί δὲ ἐξαγωγή τυροῦ, βουτύρου καὶ δερμάτων. Ὀνομαστοὶ εἶναι καὶ οἱ ὄνοι, οἱ ἵπποι καὶ αἱ ἡμίονοι τῆς Κύπρου, ἡ ὁποία ἔχει καὶ πολλὰ ὀρυκτὰ, καθὼς χαλκόν, ἀμίαντον κ. ἄ.

γ) Αἱ κυριώτεραι πόλεις.

Μεγαλυτέρα πόλις τῆς Κύπρου εἶναι ἡ **Λευκωσία** (35.000 κατ.), ἡ ὁποία εὐρίσκεται εἰς τὸ μέσον τῆς νήσου. Πυκναὶ δει-

131. Χωρική τῆς Κύπρου.

δροστοιχία ἀπὸ ἀκακίας καὶ εὐκαλύπτους περιβάλλουν τὴν πόλιν, ἡ ὁποία ἔχει καὶ ὠραῖον δημόσιον κήπον καὶ πολλὰ κοινοτικά ἰδρύματα (Παγκύπριον Γυμνάσιον, διδασκαλεῖον, παρθεναγωγεῖα, πτωχοκομεῖον, ὄρφανοτροφεῖον κ.τ.λ.). Εἶναι ἔδρα τοῦ Ἄγγλου Κυβερνήτου τῆς νήσου, καθὼς καὶ τοῦ Ἑλληνος Ἀρχιεπισκόπου.

Ἡ Λευκωσία συνδέεται σιδηροδρομικῶς μὲ τὸ ἐπίνειον αὐτῆς, τὴν **Ἀμμόχωστον** (16.000). Αὕτη διασώζει λείψανα μεσαιωνικῶν ἀνακτόρων καὶ ναῶν ἀπὸ τοὺς χρόνους τῆς φραγκικῆς κατοχῆς τῆς Κύπρου. Ἡ πόλις ὑπὸ τῶν ξένων λέγεται **Φαμαγκούστα**.

Αἱ ἄλλαι σπουδαῖαι πόλεις τῆς νήσου εἶναι ἡ **Λεμεσός**, ἡ ὁποία ἔχει 22.000 κατ. μὲ γυμνάσιον, τρεῖς ἀστικὰς σχολὰς καὶ

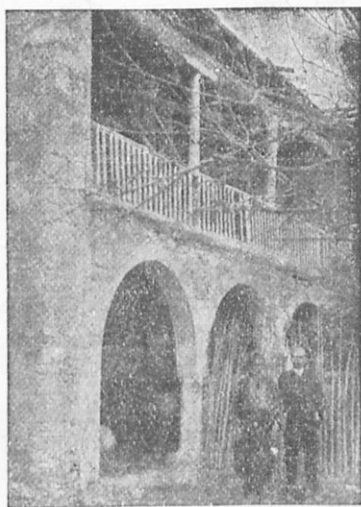
Γεωργίου Α. Μέγα

δύο παρθεναγωγεῖα, ἡ **Λάφραξ** (15.000 κάτ.) μὲ ἐμπορικὸν λύκειον καὶ ἱερατικὴν σχολὴν, ἡ **Κυρήνεια** (3.000) μὲ ἡμιγυμνάσιον καὶ παρθεναγωγεῖον, τὸ **Κτήμα** (6.000). Τὰ ἑλληνικὰ σχολεῖα εἰς ὅλην τὴν νῆσον ἀνέρχονται εἰς 626.

δ') Ὁ Ἑλληνισμὸς τῆς Κύπρου.

Ἄν καὶ εἶναι τόσον ἀπομακρυσμένη ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἡ Κύπρος διετήρησε τὸν ἑλληνικὸν της χαρακτήρα. Ἀπὸ ὅλον τὸν πληθυσμὸν της μόνον τὸ ἕν πέμπτον εἶναι ξένοι, δηλ. Τοῦρκοι, Ἀρμένιοι καὶ Ἑβραῖοι. Ὅλοι οἱ ἄλλοι κάτοικοι (360.000) εἶναι Ἕλληνες.

Οἱ Ἄγγλοι κατέχουν τὴν Κύπρον ἀπὸ 60 ἐτῶν. Ἐν τούτοις ἡ Κύπρος δὲν ἔκαμε μεγάλας προόδους, ἴσως διότι δὲν ἔχει ἐλευθερίαν. Οἱ Κύπριοι ἓνα μόνον πόθον ἔχουν, νὰ ἐνωθοῦν μὲ τὴν μητέρα Ἑλλάδα καὶ μίαν ἡμέραν αἱ ἐλπίδες των θὰ ἐκπληρωθοῦν.

132. Χωρικὸ σπίτι τῆς Κύπρου.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Α'. ΘΕΣΙΣ. ΟΡΙΑ. ΕΚΤΑΣΙΣ

1. Μὲ ποῖα κράτη συνορεύει ἡ Ἑλλάς πρὸς Β καὶ πρὸς Α; Πέριγραφε τὴν μεθόριον γραμμὴν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ Δ πρὸς Α.—2. Ποῖα σύνορα εἶχεν ἡ Ἑλλάς τὸ 1920; Ποῖαι ἑλληνικαὶ πόλεις μένουσιν ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τῆς Ἑλλάδος; Ποῖαι ἑλληνικαὶ χῶραι καὶ ποῖαι νῆσοι ἀνήκουσιν εἰς ξένα κράτη;—3. Ποῖαι θάλασσοι περιβάλλουσιν τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ Α, ἀπὸ Ν καὶ ἀπὸ Δ;—4. Ποῖα χώρα εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος ἀκτὴν τοῦ Αἰγαίου; Ποῖα εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος ἀκτὴν τοῦ Ἰονίου καὶ ποῖα εἰς τὴν ἀπέναντι τῆς Κρήτης ἀκτὴν τῆς Μεσογείου;—5. Εὗρε εἰς τὸν χάρτην τῆς Εὐρώπης τὴν Ἑλλάδα καὶ παρατήρησε εἰς ποῖον μέρος τῆς Εὐρώπης εὐρίσκεται.

* Ἡ Ἑλλάς κατέχει τὸ νότιον μέρος τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου, ἡ ὁποία λέγεται καὶ Βαλκανικὴ ἢ Χερσόνησος τοῦ Αἴμου. Καθὼς δὲ ὁ χάρτης μᾶς δεῖκνυει, ἡ Ἑλληνικὴ Χερσόνησος εὐρίσκεται εἰς τὸ νοτιοανατολικὸν ἄκρον τῆς Εὐρώπης.

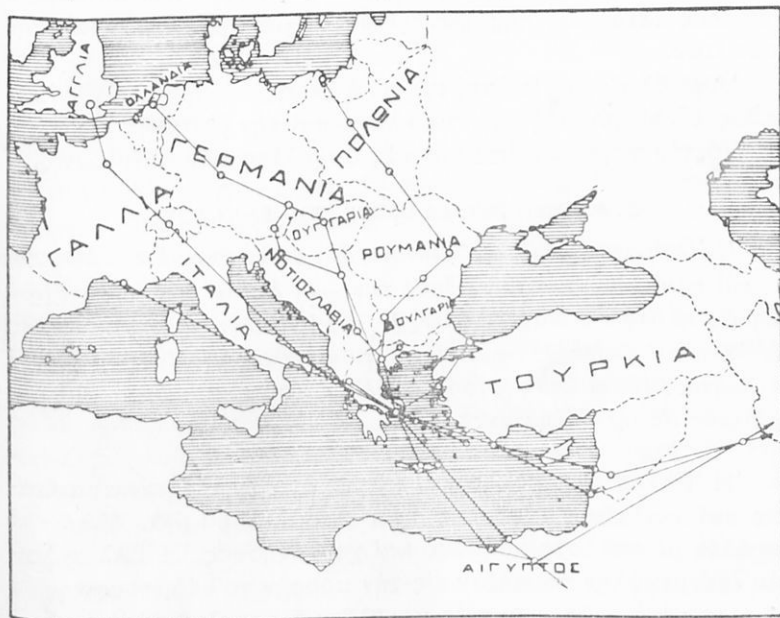
Ἡ ὁροθετικὴ γραμμὴ τῆς Ἑλλάδος δεῖκνυει ἕως ποῦ ἐκτείνεται πρὸς Βορρᾶν καὶ πρὸς Ἀνατολάς τὸ Κράτος μας.

Σήμερον ὁ Ἑβρος ἀποτελεῖ τὸ πρὸς Α ὄριον τῆς Ἑλλάδος. Ἀλλὰ πρὸ ὀλίγων ἀκόμη ἐτῶν ἡ Ἑλλάς ἔφθανεν ἕως τὸν Εὐξείνιον Πόντον καὶ ἕως τὴν Προποντιδα καὶ κατεῖχε τὴν περιφέρειαν τῆς Σμύρνης. Μὲ τὴν συνθήκην τῆς Λωζάνης (1923) ἡ Ἑλλάς ἔχασε τὴν ἀνατολικὴν Θράκην καὶ τὴν Σμύρνην, καθὼς καὶ τὰς νήσους Ἰμβρον καὶ Τένεδον. Ὁμοίως ἡ Ἑλλάς ἔχασε τὴν βόρειον Ἠπειρον, τὴν ὁποίαν κατέχει τώρα ἡ Ἀλβανία, μολονότι ὁ στρατός μας ἔγραψε τὸ 1940 νέας σελίδας δόξης εἰς τὰ βουνὰ τῆς Πίνδου καὶ τῆς Ἀλβανίας. Μὲ τὴν συνθήκην τῶν Παρισίων (1946) μόνον ἡ Δωδεκάνησος ἠλευθερώθη.

Σήμερον ἡ ἐπιφάνεια τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου εἶναι περίπου 132.000 τ. χλμ. Ἀπὸ αὐτὰ 107.000 τ. χλμ. εἶναι στερεὰ καὶ 25.000 τ. χλμ. εἶναι νῆσοι.

Καθὼς δεικνύει ὁ χάρτης, ἡ Ἑλλὰς εὐρίσκεται εἰς τὴν ἀνατολικὴν λεκάνην τῆς Μεσογείου θαλάσσης, ἡ ὁποία τὴν περιβάλλει ἀπὸ τρεῖς πλευράς. Ἡ θέσις αὐτῆ δίδει εἰς τὴν Ἑλλάδα πολλὰ καὶ σπουδαῖα πλεονεκτήματα :

1) Οἱ θαλάσσιοι ἄνεμοι ἔχουν ἐπίδρασιν εἰς τὸ κλίμα τῆς

133. Ἡ θέσις τῆς Ἑλλάδος διὰ τὰς συγκοινωνίας.

Ἑλλάδος καὶ μετριάξουν τὸ ψῦχος τοῦ χειμῶνος καὶ τὴν ζέστην τοῦ θέρους· ἔτσι βοηθοῦν τὴν ἀνάπτυξιν τῶν φυτῶν, τῶν ζώων καὶ τοῦ ἀνθρώπου.

2) Ἐχει ἔμπρὸς τῆς ἀνοικτῆς τῆς θαλασσίαν ὁδόν, ἡ ὁποία εἶναι εὐθηνή. Ἐτσι ἡ Ἑλλὰς ἠμπορεῖ νὰ στέλλῃ εὐκόλως τὰ προϊόντα τῆς εἰς ξένους τόπους καὶ νὰ προμηθεύεται ἀπὸ αὐτοὺς ὅ,τι χρειάζεται.

3) Οἱ λιμένες καὶ τὰ ἀεροδρόμια τῆς Ἑλλάδος ἔχουν με-

γάλην σπουδαιότητα διὰ τὰς συγκοινωνίας τῆς Εὐρώπης· διότι εὐρίσκονται εἰς τὸ μέσον τῶν μεγάλων γραμμῶν, αἱ ὁποῖαι φέρουν ἀπὸ τὴν δυτικὴν καὶ κεντρικὴν Εὐρώπην πρὸς τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἀπὸ τὴν Μεσόγειον θάλασσαν πρὸς τὸν Εὐξείνιον Πόντον. Δι' αὐτὸ οἱ λιμένες καὶ τὰ ἀεροδρόμια τῆς Ἑλλάδος εἶναι σπουδαῖοι σταθμοὶ διὰ τὰ πλοῖα καὶ διὰ τὰ ἀεροπλάνα.

4) Ἐπειδὴ ἡ Ἑλλάς ἔχει τὴν θάλασσαν πλησίον, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κατοικοὺς τῆς καταγίνονται μὲ τὴν ἀλιεῖαν καὶ τὴν ναυτιλίαν.

Ἀπὸ ὅλα αὐτὰ βλέπομεν, ὅτι ἡ γεωγραφικὴ θέσις τῆς Ἑλλάδος εἶναι εὐνοϊκὴ διὰ τὸ κλίμα καὶ τὴν βλάστησιν, καθὼς καὶ διὰ τὴν συγκοινωνίαν καὶ τὰς ἀσχολίας τῶν κατοίκων.

Β. ΜΟΡΦΗ ΤΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1. Ὄνόμασε τὰ ὄρη τῆς Ἑλλάδος, ὅσα ἔχουν ὕψος ἄνω τῶν 2000 μ., καὶ κατάταξέ τια κατὰ τὸ ὕψος των.—2. Ποίαν διεύθυνσιν ἔχουν γενικῶς τὰ ὄρη τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς Ἑλλάδος καὶ ποίαν τὰ ὄρη τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς;—3. Ποῖαι πεδιάδες τῆς Ἑλλάδος ὁμοιάζουν μὲ λεκάνας; Ποῖαι ἀπὸ αὐτὰς ἦσαν ἄλλοτε λίμναι καὶ πῶς τὰ νερά των ἐχύθησαν εἰς τὴν θάλασσαν;

Ἡ Ἑλλάς ἔχει πολλὰ καὶ ὑψηλὰ ὄρη, ἀλλ' ἔχει καὶ πεδιάδας καὶ κοιλάδας εὐφόρους· ἔχει παράλια ὄμαλά, ἀλλὰ καὶ παράλια μὲ πολλοὺς κόλπους καὶ χερσονήσους. Ἡ Ἑλλάς λοιπὸν ἔχει μεγάλην ποικιλίαν εἰς τὴν μορφήν τοῦ ἐδάφους τῆς.

Διὰ νὰ ἐννοήσωμεν πῶς προῆλθεν ἡ ποικιλία αὐτὴ, πρέπει νὰ μάθωμεν, πῶς ἐσχηματίσθησαν αἱ ἐλληνικαὶ χῶραι καὶ νῆσοι· καὶ πρῶτον πῶς ἐσχηματίσθη ὁ στερεὸς φλοιὸς τῆς Γῆς.

Θὰ ἔχετε ἀκούσει, ὅτι ἡ Γῆ εἶναι μία πελωρία σφαῖρα καὶ ὅτι εἰς τὸ ἐσωτερικόν τῆς ὑπάρχει τόσον μεγάλη θερμότης, ὥστε ὅλα τὰ ὑλικά τῆς Γῆς εἶναι λιωμένα. Καὶ τὸ ἐξωτερικόν τῆς, τὸ ὁποῖον εἶναι στερεόν, εἶναι σχετικῶς πολὺ λεπτόν, λεπτότερον ἀπὸ ὅ,τι εἶναι ὁ φλοιὸς εἰς ἕνα πορτοκάλι. Δηλαδή, ἂν παραστήσωμεν τὴν Γῆν μὲ μίαν σφαῖραν, ἡ ὁποία ἔχει ἀκτῖνα

1 μέτρου, ὁ φλοιὸς τῆς Γῆς εἰς τὴν σφαῖραν αὐτὴν θά παρασταθῆ με ἓνα μόνον ἑκατοστὸν τοῦ μέτρου.

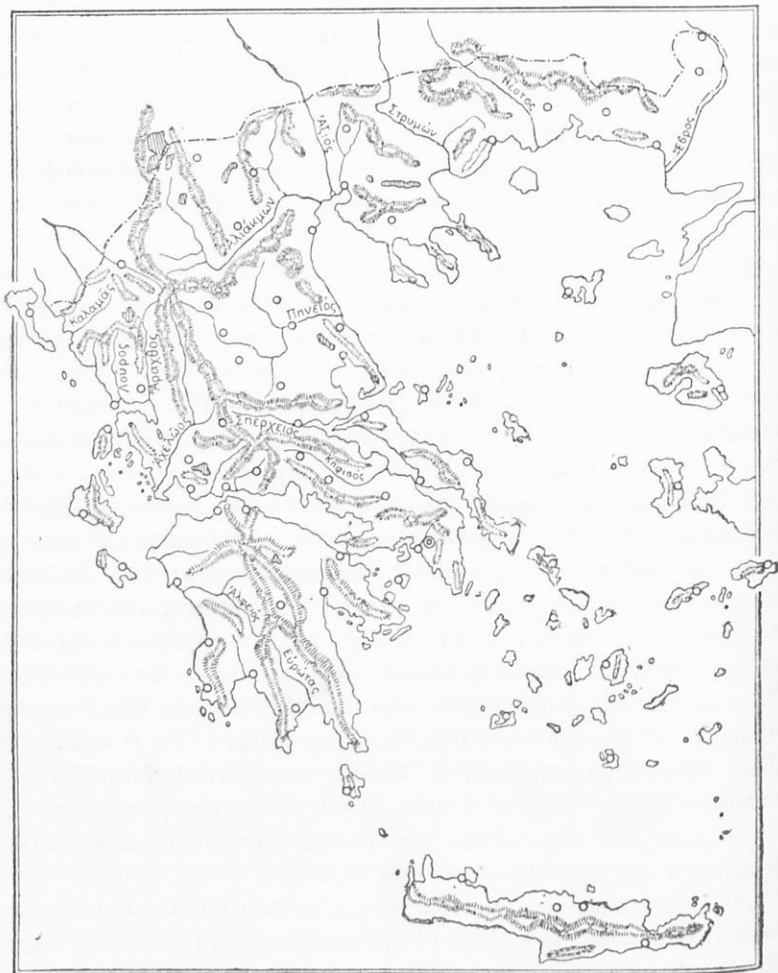
Ἐπῆρξε μάλιστα ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Γῆ δὲν εἶχε καθόλου φλοιόν, ἀλλ' ἦτο ὅλη ὡς μία σφαῖρα ἀπὸ λιωμένα ὑλικά, τὰ ὁποῖα ἀκτινοβολοῦσαν, ὅπως ὁ λιωμένος σίδηρος. Ἡ γῆ τότε ἔλαμπεν εἰς τὸν οὐρανόν, ὡς μικρὸς ἥλιος. Ἄλλ' ἔπειτα, ἐνῶ ἐστρέφετο ὀλόγυρά της εἰς τὸ κατάψυχρον χάος τοῦ οὐρανοῦ, ἤρχισε νὰ ψύχεται καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐσχημάτισεν ἀπέξω ἓνα λεπτότατον φλοιόν. Ἔτσι ἡ Γῆ ἔγινε σκιερὸν σῶμα.

Ἦτο ὁμως ἀκόμη πολὺ θερμὴ, καθὼς καὶ ἡ ἀτμόσφαιρα, ποὺ ἦτο γύρω της. Ἄλλ' ὅταν καὶ αὐτὴ με τὸν καιρὸν ἐψύχθη ἀρκετά, τότε ἤρχισαν νὰ συμπυκνώνωνται οἱ ὕδρατμοὶ καὶ νὰ πίπτουν ὡς βροχὴ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τῆς Γῆς. Ἦσαν βροχαὶ αἰώνιοι καὶ χειμαρρῶδεις, ὥστε τὰ νερά ἐσκέπασαν ὅλον τὸ πρόσωπον τῆς Γῆς. Ἔτσι ἐσχηματίσθη μία παγκόσμιος θάλασσα.

Ἡ Γῆ ὁμως ἐξηκολούθει νὰ ψύχεται εἰς τὸ ἐσωτερικόν της καὶ νὰ συστέλλεται, ἐνῶ ὁ φλοιός, ποὺ τὴν ἐσκέπαζεν ἀπέξω, δὲν ἦτο ἀκόμη τόσο στερεός, ὅσον εἶναι σήμερον. Δι' αὐτὸ οὗτος ἤρχισεν ἄλλοῦ μὲν νὰ διαρρηγνύεται καὶ νὰ κατακαθίζῃ, ἄλλοῦ δὲ νὰ ρυτιδώνεται, νὰ σχηματίζῃ δηλ. πτυχάς, ὅπως ἀκριβῶς ἡ φλούδα τοῦ μήλου, ὅταν ξηραίνεται. Ἔτσι ἐφάνησαν ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς θαλάσσης αἱ πρῶται νέαι γαῖαι ὡς ἐπιμήκεις νῆσοι. Τότε καὶ εἰς τὰ μέρη, ὅπου εἶναι σήμερον ἡ Ἑλλάς, ἐσχηματίσθησαν δύο κρυσταλλοπαγεῖς ὄγκοι, οἱ ὁποῖοι ἐξῆλθον εἰς τὴν ἐπιφάνειαν ὡς νῆσοι, μία ἐκεῖ ὅπου εἶναι σήμερον αἱ Κυκλάδες καὶ ἄλλη βορειότερον μεταξύ Ὀλύμπου καὶ Ροδόπης.

Ἡ ἐπιφάνειά των ἕως τότε εἶχε παραμείνει ἐπὶ ἑκατομμύρια ἔτων εἰς τὸν βυθὸν τῆς παγκοσμίου θαλάσσης. Μέσα εἰς τὴν θάλασσαν αὐτὴν ἔζων ἑκατομμύρια κογχύλια, ζωύφια, ὄστρακόδερμα. Ὅταν αὐτὰ ἀπέθνησκον, κατεκρημνίζοντο εἰς τὸν πυθμένα τῆς θαλάσσης καὶ ἐσχημάτιζον πυκνὸν στρώμα ἀπὸ ἀσβεστώδη ὕλην (ἀσβεστολίθους). Ἀλλὰ καὶ λάσπη καὶ ἄμμοι συνεσωρεύοντο εἰς τὸν πυθμένα τῶν θαλασσῶν

καί ἀπετέλουν στρώματα μεγάλου πάχους. Καί αὐτὰ μὲ τὸν καιρὸν ἐσκληρύνθησαν καί ἐσχημάτισαν πετρώματα (ἀμμο-

134. Αἱ κυριώτεραι ὄρεσσειραὶ καὶ τὰ ποτάμια συστήματα τῆς Ἑλλάδος.

λίθους, ἀργιλικούς σχιστολίθους κ.τ.λ.). Ὅλα αὐτὰ τὰ πετρώματα, ἐπειδὴ ἐσχημάτισθησαν μέσα εἰς τὰ ὕδατα, λέγονται ὕδατογενῆ.

Ἐξ ἑξῆς ἐπέερασαν ἑκατομμύρια ἐτῶν, ἔγιναν πάλιν μεγάλοι πτυχώσεις εἰς τὸν φλοιὸν τῆς Γῆς. Αὗται ἦσαν γενικαὶ καθ' ὅλην τὴν ἐπιφάνειαν τῆς Γῆς καὶ ἐγέννησαν τὰς Ἄλπεις καὶ ἄλλα ὑψηλὰ ὄρη (ἀλπικαὶ πτυχώσεις). Τότε ἐγέννηθησαν ὡς συνέχεια εἰς τὰς Ἄλπεις καὶ αἱ ἐλληνικαὶ ὀροσειραὶ, ἡ Πίνδος καὶ μακρὰ ἄλυσις τῶν ὑψηλῶν ὀρέων, τὰ ὁποῖα συνεχίζονται εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ πέραν αὐτῆς εἰς τὴν Κρήτην, τὴν Κάρπαθον, τὴν Ρόδον κ.τ.λ. Καὶ κλάδοι δὲ ὄρεινοί, καθὼς γνωρίζομεν, ἐσχηματίσθησαν μὲ διεύθυνσιν πρὸς ἀνατολὰς (Χάσια - Καμβούνια, Ὄθρυς, Οἴτη — πτυχώσεις ἐν ὄρει).

Τότε ἀνέβη ἀπὸ τὴν θάλασσαν καὶ ὀλόκληρος ἡ ἕκτασις, τὴν ὁποίαν καταλαμβάνει ἡ Ἑλλάς ἀπὸ τὰς Ἰονίους Νήσους ἕως τὰ δυτικὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἔτσι ἐσχηματίσθη μία ἐλληνοασιατικὴ ἥπειρος, τὴν ὁποίαν οἱ γεωλόγοι ὀνομάζουν **Αἰγιήδα**.

Ἐξ ἑξῆς ἀνεφάνη ἡ Αἰγιής, ἤρχισαν μεγάλοι διαταραχαὶ ἔπρεπε τὰ διάφορα μέρη τῆς νὰ ἰσοροπήσουν. Ἀπὸ τὸν λόγον αὐτὸν ἔγιναν εἰς πολλὰ μέρη ρήγματα, δηλ. σχισμαί, ὅπως γίνεται εἰς τὸν πηλόν, ὅταν ξηραίνεται. Ἡ ἐπιφάνεια τῆς γῆς ἐτεμαχίσθη, πολλὰ δὲ ἀπὸ τὰ τεμάχια αὐτὰ κατεβυθίσθησαν καὶ ἐσχημάτισαν λεκανοειδεῖς χώρας καὶ ταφροειδεῖς κοιλάδας. Ἔτσι ἐσχηματίσθησαν τὰ λεκανοπέδια τῶν Ἀθηνῶν, τῶν Θηβῶν καὶ τῆς Κωπαίδος, ἡ λεκάνη τῆς Αἰτωλίας, αἱ κοιλάδες τοῦ Εὐρώτα, τοῦ Σπερχειοῦ, τοῦ Ἀλιάκμονος κ.τ.λ., καθὼς καὶ οἱ κόλποι Κορινθιακός, Εὐβοϊκός, Μαλιακός, Παγασητικός, Ἀμβρακικός, οἱ κόλποι τῆς Χαλκιδικῆς, ὁ Ἀργολικὸς κ.τ.λ.

Πολλὰ ἀπὸ τὰς λεκανοειδεῖς κοιλότητας, αἱ ὁποῖαι ἐσχηματίσθησαν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἐπειδὴ ἦσαν κλεισταὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη, ἐγέμισαν ἀπὸ νερὰ καὶ μετεβλήθησαν εἰς λίμνας (Θεσσαλία, λεκάνη Βοιωτίας, Ἀλιάκμονος κ.τ.λ.).

Τὸ ἔδαφος ὅμως τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔπαθε μόνον τὰ ρήγματα αὐτά, ἀπὸ τὰ ὁποῖα καὶ λάβα ἐξεχύθη εἰς πολλὰ σημεῖα (ἠφαιστεια) καὶ θερμαί πηγαὶ ἐξακολουθοῦν νὰ ἀναβλύζουν, καθὼς εἰς τὸ Λουτράκι, τὴν Αἰδηψόν, τὰς Θερμοπύλας, τὴν Ὑπάτην, τὴν Νίσυρον κ. ἄ. Εἰς πολλὰ μέρη τὸ ἔδαφος κατήρ-

χετο βραδέως, ἔπασχε βραδεῖαν καθίζησιν, ἢ δὲ θάλασσα τὸ ἐσκέπαζε μὲ τὰ νερά της.

Αὐτὸ συνέβη πρὸ πάντων εἰς τὸ μέρος τῆς Αἰγίδος, τὸ ὁποῖον ἐξετείνεται ἀπὸ τὴν ἠπειρωτικὴν Ἑλλάδα ἕως τὴν Μικρὰν Ἀσίαν. Ὅλη ἡ ἔκτασις αὐτὴ ἔπαθε βραδεῖαν καθίζησιν, ἢ δὲ θάλασσα εἰσεχώρησε καὶ τὴν ἐσκέπασε. Ἐξω ἀπὸ τὰ νερά ἔμειναν μόνον τὰ ὑψηλότερα μέρη ἔτσι ἐσχηματίσθη τὸ Αἰγαῖον πέλαγος μὲ τὰς νήσους του.

Τέλος καὶ μία ἄλλη δύναμις ἐνήργησεν εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους, τὰ ρέοντα ὕδατα. Ρύακες, χεῖμαρροι καὶ ποταμοί, οἱ ὅποιοι ἔρρεον ἀκατάπαυστα εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδάφους, διήνοιξαν εἰς τὰς πλευράς τῶν βουνῶν ἄλλοῦ στενὰς καὶ ἄλλοῦ πλατείας φάραγγας καὶ χαράδρας. Ὅπου δὲ ὑπῆρχε τυχὸν σειρὰ λόφων ἢ βουνῶν καὶ ἔφραττε τὸν ροῦν τοῦ ποταμοῦ πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις, ἐκεῖ τὸ ρεῦμα κατῶρθωσε μὲ τὸν καιρὸν νὰ διαρρήξῃ τὸν φραγμὸν καὶ νὰ διανοίξῃ στενὴν ποταμίαν κοιλάδα (Πηνεῖος, Ἀλιάκμων, Ἀξιός, Στρυμών). Ἐπειτα οἱ χεῖμαρροι καὶ οἱ ποταμοὶ ἀπέθεσαν ἄμμους, χαλίκια καὶ πηλοὺς εἰς τὰ βαθύτερα μέρη τῶν κοιλάδων καὶ τῶν λεκανοειδῶν χώρων (π ρ ο σ χ ω σ ι γ ε ν ῆ π ε δ ί α) ἢ τὰ ἐξεφόρτωσαν εἰς τὰς ἐκβολὰς των καὶ ἔτσι ἐπεξέτειναν τὴν παραλίαν (Σπερχεῖος, Ἀχελῷος, Ἀλφειός, Ἀξιός κ.τ.λ.).

Ἀσκήσεις.— 1. *Εὔρε εἰς τὸν χάρτην τὰς δύο κρυσταλλοπαγεῖς μάζας, αἱ ὁποῖαι πρῶται ἐβγήκαν ἀπὸ τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης. Ποίας νήσους καὶ ποίας χώρας τῆς Ἑλλάδος περιλαμβάνει κάθε μία ἀπὸ αὐτάς; Τὰ πετρώματά των εἶναι τὰ παλαιότερα (κρυσταλλικά, γρανῖται κ.τ.λ.).*— 2. *Εὔρε εἰς τὸν χάρτην τὴν ἄλυσιν τῶν πτωχοσιγενῶν ὄρεων τῆς Ἑλλάδος καὶ ὀνόμασε τὰς κυριωτέρας ὄροσειράς. Ὀνόμασε τὰς ὄροσειράς, αἱ ὁποῖαι διακλαδίζονται ἀπὸ τὴν Πίνδον. Τὰ πετρώματά των συνίστανται ἀπὸ σχιστολίθους καὶ ἄσβεστολίθους.*— 3. *Ὀνόμασε τὰς λεκανοειδεῖς χώρας καὶ τὰς ταφροειδεῖς κοιλάδας τῆς Ἑλλάδος. Ποῖαι ἀπὸ αὐτὰς ἦσαν ἄλλοτε λίμναι; Πῶς ἀπεξηράνθησαν;*— 4. *Ποῖαι εἶναι αἱ προσχωσιγενεῖς πεδιάδες τῆς Ἑλλάδος; Πῶς προέκψυαν αὐται;*— 5. *Ποῖαν ἐπίδρασιν ἔχει ἡ μακρὰ κεντρικὴ ὄροσειρὰ τῆς Ἑλλάδος α') εἰς τὸ κλίμα καὶ εἰς τὰς βροχάς, β') εἰς τὰ προϊόντα καὶ γ') εἰς τὰς συγ-*

κοινωνίας τῆς Ἑλλάδος;—6. Ποῦ ὑπάρχουν παραθαλάσσιαι ὄροσειραι καὶ ποία εἶναι ἡ ἐπίδρασίς των εἰς τὸ κλίμα καὶ εἰς τὰ ὕδατα τοῦ ἐσωτερικοῦ;—7. Ποῖαι πεδιάδες εἶναι ἀνοικταὶ πρὸς τὴν θάλασσαν καὶ ποῖα πλεονεκτήματα ἔχουν;

Γ'. ΠΟΤΑΜΟΙ ΚΑΙ ΛΙΜΝΑΙ

1. Ὄνόμασε τοὺς μεγαλυτέρους ποταμοὺς τῆς Ἑλλάδος.—2. Εὗρε τὸν Ζυγὸν τοῦ Μετσόβου καὶ ὀνόμασε τοὺς ποταμοὺς, οἱ ὅποιοι πηγάζουν ἀπὸ αὐτόν. Εἰς ποίαν θάλασσαν χύνεται καθεὶς ἀπὸ τοὺς ποταμοὺς αὐτούς;—3. Περιέγραψε τὸν ροῦν τοῦ Πηγιοῦ ἀπὸ τὰς πηγὰς τοῦ ἔως τὴν ἐκβολὴν του.—4. Περιέγραψε ὁμοίως τὸν ροῦν τοῦ Σερχειοῦ, τοῦ Ἀχελῷου, τοῦ Ἀράχθου, τοῦ Ἀλιάκμονος καὶ τοῦ Στρυμόνος.—5. Ποῖαν διεύθυνσιν ἀκολουθοῦν γενικῶς οἱ ποταμοὶ τῆς ἀνατολικῆς Ἑλλάδος, ποῖαν οἱ ποταμοὶ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος καὶ ποῖαν οἱ μακεδονικοὶ ποταμοὶ;—6. Ποῖοι ποταμοὶ ἐσχημάτισαν εἰς τὰς ἐκβολὰς των λιμνοθαλάσσας;—7. Ποῖαι ποτάμια κοιλάδες ἔχουν σπουδαιότητα διὰ τὴν συγκοινωνίαν;—8. Ποῖαι εἶναι αἱ μεγαλύτεραι λίμναι τῆς Ἑλλάδος; Ὅρισε τὴν θέσιν ἐκάστης.

Ἐνας ποταμὸς ἔχει πολλὰ νερά: α') ἂν αἱ πηγαὶ του εἶναι ἄφθονοι, β') ἂν ἡ ἔκτασις, ἀπὸ τὴν ὁποίαν μαζεύει τὰ νερά του, εἶναι μεγάλη καὶ γ') ἂν τὸ ποσὸν τῆς βροχῆς, ποὺ πίπτει εἰς τὴν περιοχὴν του, εἶναι πολὺ.

Πηγαὶ ὑπάρχουν προπάντων εἰς τὰ βουνά. Δι' αὐτὸ οἱ ποταμοὶ πηγάζουν συνήθως ἀπὸ τὰ βουνά. Ἐπειδὴ δὲ τὰ νερά, ὅταν τρέχουν, ἀκολουθοῦν τὴν κλίσιν τοῦ ἐδάφους, δι' αὐτὸ οἱ ποταμοὶ εἰς μὲν τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα ρέουν ἀπὸ Δ πρὸς Α, εἰς δὲ τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα ἀπὸ Β πρὸς Ν.

Ὅμοίως οἱ ποταμοὶ τῆς Μακεδονίας καὶ Θράκης ἔχουν διεύθυνσιν ἀπὸ Β πρὸς Ν, διότι τὸ ἔδαφος των ἔχει κλίσιν πρὸς τὴν λεκάνην τοῦ Αἰγαίου. Ἐπειδὴ δὲ αἱ κοιλάδες των διευθύνονται πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χερσονήσου, διὰ τοῦτο εἶναι σπουδαιότατοι διὰ τὴν συγκοινωνίαν (Ἀξιός, Στρυμών, Ἐβρος).

Γενικῶς τὸ ὕδωρ τῶν ποταμῶν τῆς Ἑλλάδος εἶναι ὀλίγον καὶ διότι αἱ βροχαὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα εἶναι ὀλίγαι καὶ διότι γίνεται μεγάλη ἐξάτμισις ὕδατος. Ἐξ ἄλλου καὶ τὰ νερά πολλῶν ποταμῶν χάνονται εἰς καταβόθρας.

Τὰ νερά τῶν ποταμῶν μας τὰ χρησιμοποιοῦν: α') διὰ τὸ πότισμα τῶν ἀγρῶν καὶ τῶν κήπων, καὶ β') διὰ νὰ κινοῦν νερομύλους καὶ τὰς μηχανάς τῶν ἐργοστασίων (π. χ. ὁ Βόδας εἰς τὴν Ἑδεσσαν, ὁ Γλαῦκος εἰς τὰς Πάτρας, ἡ Ἐρκυνα εἰς τὴν Λεβιάδειαν κ.ο.κ.).

Ποῖον εἶναι τὸ ἔργον ἑνὸς ποταμοῦ εἰς τὰς ἐκβολάς του; Πότε ὁ ποταμὸς φέρει βλάβην εἰς τὴν ὑγείαν καὶ εἰς τὰ ἔργα τῶν ἀνθρώπων;

Καὶ αἱ λίμναι τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔχουν πάντοτε τὴν ἴδιαν ἔκτασιν, διότι τὰ νερά των ἐκρέουν εἰς καταβόθρας. Ἐπειδὴ δὲ πλησίον εἰς τὰς ὄχθας των σχηματίζονται ἔλη, αἱ λίμναι περισσότερο βλάπτουν παρά ὠφελοῦν. Δι' αὐτὸ τὸ Κράτος μας προσπαθεῖ νὰ ἀποξηράνη τὰς λίμνας, αἱ ὁποῖαι εἶναι βαλτώδεις, π. χ. τὴν λίμνην τῶν Γιαντισῶν καὶ τῶν Φιλίππων εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ξυνιάδα λίμνην εἰς τὴν Στερεάν Ἑλλάδα κ.ἄ.

Δ'. ΚΛΙΜΑ

Ὅλοι οἱ τόποι τῆς Ἑλλάδος δὲν ἔχουν τὸ ἴδιον κλίμα. Π. χ. εἰς τὴν βόρειον Ἑλλάδα καὶ εἰς τὰ ὄρεινά μέρη ὅλης τῆς Ἑλλάδος ἡ θερμοκρασία κατὰ τὸν χειμῶνα κατέρχεται συχνὰ ὑπὸ τὸ μηδέν' ἀντιθέτως εἰς τὴν νότιον Ἑλλάδα καὶ εἰς τὰ παράλια μέρη ἢ χιῶν εἶναι σπάνιον φαινόμενον.

Ἐπίσης τὸ θέρος εἰς τὰς πεδιάδας εἶναι πολὺ θερμὸν ἢ θερμοκρασία κατὰ τὰς μεσημβρινὰς ὥρας φθάνει ἐκεῖ συνήθως 32 ἕως 36 βαθμούς. Ἀντιθέτως, εἰς τὰς νήσους καὶ εἰς τὰ παράλια ἢ ζέστη μετριάζεται ἀπὸ τὴν δροσερὰν αὔραν τῆς θαλάσσης.

Καὶ τὸ ὕδωρ τῆς βροχῆς, τὸ ὁποῖον πίπτει κατ' ἔτος εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς Ἑλλάδος, δὲν εἶναι τὸ ἴδιον. Αἱ διαφοραὶ αὐταὶ φαίνονται εἰς τὸν κατωτέρω πίνακα, ὅπου σημειώνονται ἡ θερμοκρασία, οἱ ἄνεμοι καὶ αἱ βροχαὶ διαφόρων τόπων τῆς Ἑλλάδος.

Αἱ πόλεις εἰς τὸν κατωτέρω πίνακα ἔχουν καταταχθῆ κατὰ ζῶνας, δηλ. χωριστὰ αἱ πόλεις τῆς ἀνατολικῆς καὶ χωριστὰ αἱ πόλεις τῆς κεντρικῆς καὶ τῆς δυτικῆς Ἑλλάδος. Ποία ἀπὸ τὰς ζῶνας αὐτὰς ἔχει τὸν μαλακώτερον χειμῶνα καὶ ποία τὸν ψυ-

χρότερον ; Ποία περιοχή δέχεται τὰς περισσοτέρας βροχὰς καὶ ποία τὰς ὀλιγωτέρας ;

Πόλεις	Ύψος ἀπὸ θαλάσσης	Μέση θερμοκρασία			Διαφορά μεταξὺ θερμοκρασίας θερμοτάτου καὶ ψυχροτάτου μηνός	Μέσον ὕψος βροχῆς τοῦ ἔτους εἰς ἑκατοστόμετρα	Ἐπικρατεῖ ἀνεμοῦ
		Ἰαν.	Ἰουλ.	τοῦ ἔτους			
Κέρκυρα	30 μ.	10.2	25.9	17,7	15,7	118	Νότιος
Ἀργοστόλι	11 μ.	11,0	26.2	18.1	15.3	86	Β.Α. Νότι.
Ζάκυνθος	3 μ.	11.5	26.6	18.7	15.1	112	Β.Α
Καλάμια	32 μ.	10.9	27.1	18.8	16.2	83	Βόρειος
Ἰωάννινα	485 μ.	5.0	24.0	14.0	18.8	126	Β.Α
Πάτρα	5 μ.	10.3	27.1	18.4	16.8	70	Βόρειος
Φλώρινα	620 μ.	1.0	22.2	11,7	23,2	73	
Λάρισα	75 μ.	5.5	26.5	15.9	21.0	50	Αντικλ.
Δελφοί	557 μ.	7.0	25.6	16.0	18.6	58	
Τρίπολις	664 μ.	4.6	22.8	13.3	18.2	83	Ν.Α
Σπάρτη	170 μ.	9.4	27.2	17.7	17.8	77	Βόρειος
Θεσ/νίκη	2 μ.	5.0	26.2	15.8	21,7	44	Ν.Α
Βόλος	8 μ.	7.4	26.0	15.8	18.6	50	Β.Α
Ἀθήναι	107 μ.	8.6	27.3	17.6	18.7	38	Β.Α
Ναύπλιον	6 μ.	10.0	26.7	18.0	16,7	44	Β.Ν
Σύρος	24 μ.	11.7	26.7	18.7	15.0	50	Βόρειος
Θήρα	225 μ.	10.4	24.8	17.4	14,4	36	Β.Α
Χανιά	40 μ.	10.8	25.7	17.9	14,9	66	Βόρειος

Ἀπὸ τὰς παρατηρήσεις αὐτὰς συμπεραίνομεν, ὅτι ἡ ἐπίδρασις τῆς θαλάσσης εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα εἶναι μεγαλύτερα παρὰ εἰς τὴν ἀνατολικὴν. Δηλαδή εἰς τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα τὸ θέρος εἶναι δροσερώτερον καὶ ὁ χειμὼν μαλακώτερος ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴν Ἑλλάδα.

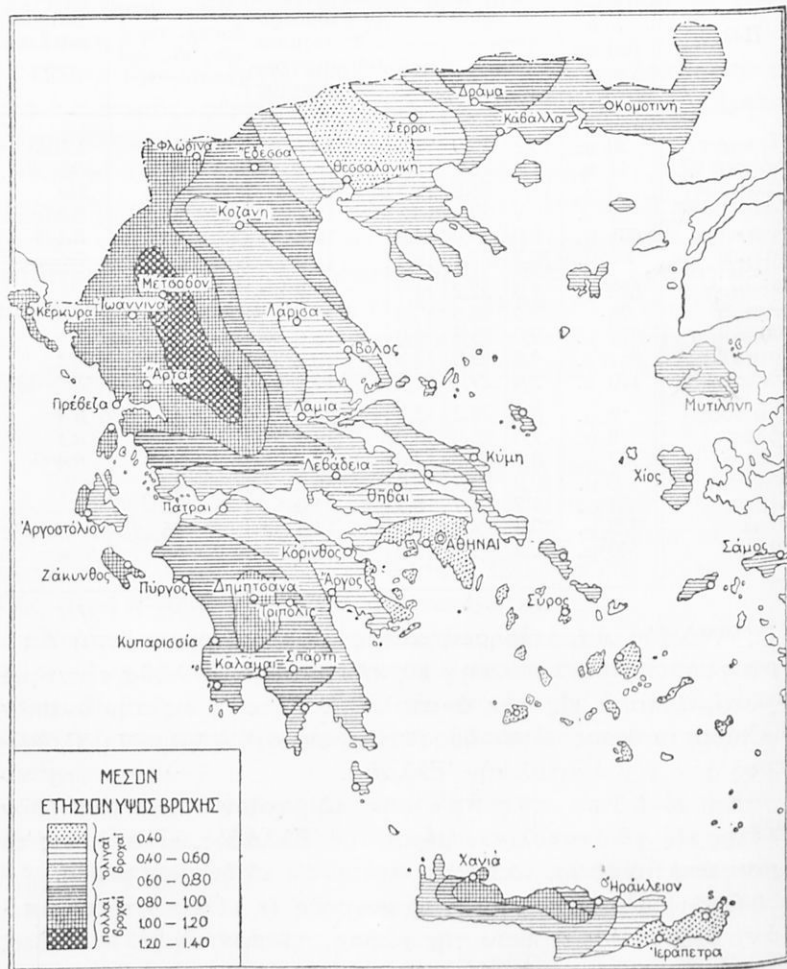
Καὶ τὸ ὕδωρ τῆς βροχῆς, τὸ ὁποῖον πίπτει καθ' ὅλον τὸ ἔτος εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Ἑλλάδος, εἶναι μόλις τὸ ἡμισιὸν ἀπὸ τὸ ὕδωρ, τὸ ὁποῖον πίπτει εἰς τὸ δυτικὸν μέρος.

Θερμὰ θέρη καὶ χειμῶνας ψυχροῦς (κλίμα ἡπειρωτικόν) ἔχει τὸ ἐσωτερικὸν τῆς χώρας, προπάντων αἱ πεδιάδες, ποὺ εἶναι μακρὰν ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς θαλάσσης.

Μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος ἔχουν καὶ οἱ ἀνεμοὶ, οἱ ὁποῖοι ἐπικρατοῦν κατὰ τὰς διαφόρους ἐποχὰς. Κατὰ τὸ θέρος ἐπικρατοῦν οἱ ξηροὶ βορειοανατολικοὶ

άνεμοι, οί οποίοι φυσούν κανονικά καί λέγονται έτησιαί (μελτέμια).

Κατά τὸ φθινόπωρον εἶναι συχνότεροι οί νότιοι άνεμοι, οί

135. Χάρτης τῶν βροχῶν.

όποιοι έρχονται από τήν θάλασσαν καί φέρουν βροχάς. Τέλος κατά τόν χειμῶνα επικρατοῦν πάλιν οί βόρειοι άνεμοι, οί οποίοι Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

εἶναι ψυχροί· φυσοῦν ὁμως τότε καὶ νότιοι ἢ νοτιοδυτικοὶ ὕγροὶ ἄνεμοι.

Αἱ βροχαὶ λοιπὸν εἰς τὴν Ἑλλάδα πίπτουν κυρίως τὸ φθινόπωρον καὶ τὸν χειμῶνα· ἐπειδὴ δὲ οἱ νότιοι ἢ νοτιοδυτικοὶ ἄνεμοι συναντοῦν πρῶτον τὴν δυτικὴν Ἑλλάδα, δι' αὐτὸ βρέχει ἐκεῖ περισσότερο παρὰ εἰς τὴν ἀνατολικήν. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἡ δυτικὴ Ἑλλάς ἔχει περισσότερους ποταμοὺς καὶ περισσότερὰν βλάστησιν ἀπὸ τὴν ἀνατολικήν.

Τὸ ποσὸν τῆς βροχῆς, τὸ ὁποῖον πίπτει εἰς τὴν Ἑλλάδα κατ' ἔτος, δὲν εἶναι ὀλίγον· ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ βροχαὶ συνήθως εἶναι ραγδαῖαι καὶ δὲν διαρκοῦν πολὺ, ἡ βροχὴ δὲν εἰσδύει εἰς τὸ ἔδαφος, ἀλλὰ σχηματίζει χειμάρρους, οἱ ὅποιοι ρέουσι ὀρμητικῶς καὶ ἐπιφέρουν μεγάλας ζημίας.

Ἄσκησις.—Ὁ κατωτέρω πίναξ δεικνύει εἰς χιλιοστὰ τοῦ μέτρου τὸ ὕψος τῆς βροχῆς, ποὺ πίπτει κάθε μῆνα εἰς ὁρισμένας πόλεις τῆς Ἑλλάδος. Ἐϋρετε ἀπὸ τὸν πίνακα αὐτὸν κατὰ ποῖον μῆνα πίπτει περισσότερὰ βροχὴ εἰς κάθε μίαν ἀπὸ τὰς πόλεις αὐτὰς καὶ κατὰ ποῖον μῆνα ὀλιγωτέρα; Πόσον εἶναι τὸ μέσον ὕψος τῆς βροχῆς κατὰ τὴν βροχεράν ἐποχὴν (Ὀκτώβριον-Μάρτιον) καὶ πόσον κατὰ τὴν ξηρὰν ἐποχὴν εἰς ἐκάστην πόλιν;

Ὄνομα πόλεως	Ἰανουάριος	Φεβρουάριος	Μάρτιος	Ἀπρίλιος	Μάϊος	Ἰούνιος	Ἰούλιος	Αὐγούστος	Σεπτέμβριος	Ὀκτώβριος	Νοέμβριος	Δεκέμβριος	Ἐτησίως
Ἀθῆναι . .	52	41	21	21	22	18	5	8	16	40	69	64	377
Θεσσαλονίκη . .	29	28	32	38	48	36	27	21	33	56	56	39	443
Πάτραι . .	90	78	67	54	37	18	4	6	27	97	115	114	707
Βόλος . .	49	51	40	32	43	31	15	24	32	63	74	53	507
Κέρκυρα . .	158	146	91	80	52	27	7	20	60	188	156	197	1182
Ζάκυνθος . .	184	137	84	57	31	8	2	12	31	121	220	232	1119
Χανιά . .	113	95	67	29	16	8	1	4	21	35	127	155	666
Τρίπολις . .	127	102	67	57	54	41	14	16	23	79	123	123	826

Ε'. ΦΥΤΑ ΚΑΙ ΖΩΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

1. Ποῖαι περιοχαὶ τῆς Ἑλλάδος ἔχουν τὰ πλουσιώτερα δάση; Ἀπὸ ποῖα δένδρα ἀποτελοῦνται τὰ δάση μας;—2. Ποῖα φυτὰ καλλιεργοῦμεν εἰς τοὺς κήπους καὶ εἰς τοὺς ἀγρούς μας; Ποῖα ἀπὸ αὐτὰ εὐδοκιμοῦν

μέ τὸ θαλάσσιον κλίμα; Ποῖα εὐδοκιμοῦν μᾶλλον μετὸ ἠπειρωτικὸν κλίμα;

1. Τὰ δένδρα, καὶ τὰ πλέον σκληρὰ καὶ ἄγρια, διὰ νὰ ζήσουν, χρειάζονται κάποιαν θερμότητα· δι' αὐτὸ αἱ κορυφαὶ τῶν βουνῶν, ὅσαι φθάνουν ἐπάνω ἀπὸ 1800 - 2000 μέτρα, εἶναι γυμναὶ ἀπὸ δένδρα.

Κάτω ἀπὸ τὸ ὄριον αὐτὸ ἀρχίζουν τὰ δένδρα τῶν δασῶν μας. Πρῶτα ἔρχονται εἰς τὰ ὑψηλὰ μέρη ἡ ἐλάτη, ἡ ὄξυα καὶ ἡ πεύκη ἢ ὑψηλή, κατόπιν δὲ ἀκολουθοῦν ἀπὸ ὕψος 800 μ. ἡ δρυς καὶ ἡ καστανέα καὶ ἀπὸ ὕψος 500 περίπου μ. ἡ πεύκη, ἡ βαλανιδέα καὶ ἄλλα δένδρα (πρίνος, δάφνη, μύρτος κτλ.)

Εἰς τὴν Ἑλλάδα λοιπὸν διακρίνομεν ἀναλόγως τοῦ ὕψους τρεῖς ζώνας βλαστήσεως, τὴν κατωτέραν (ἀπὸ τὴν πα-

136. Ζώναι βλαστήσεως (σηματογραφικὴ παράστασις).

ραλίαν ἕως τὰ 800 μ.), τὴν ὄρεινὴν (1800 μ.) καὶ τὴν ἀλπικὴν ζώνην (ἄνω τῶν 1800 μ.).

Εἰς τὴν βλάστησιν τῶν φυτῶν ἐκτὸς τοῦ ὕψους ἐπιδρᾶ καὶ ἡ ἀπόστασις, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται ἕνας τόπος ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Ἔτσι εἰς τὴν κατωτέραν ζώνην, ὅταν ἕνας τόπος δὲν ἀπέχη πολὺ ἀπὸ τὴν θάλασσαν, εὐδοκιμοῦν τὰ αἰθιαλῆ καὶ μάλιστα ἡ ἐλαία καὶ ἡ συκῆ (εἰκ. 137).

Ἡ ἐλαία, ἡ συκῆ, ἡ ἀμυγδαλῆ καὶ ἄλλα ὀπωροφόρα εὐδοκιμοῦν εἰς τὸ ξηρὸν κλίμα· ἡ ἐλαία μάλιστα ζῆ εἰς κάθε ἔδαφος καὶ εἰς αὐτὰ τὰ ἀπότομα καὶ βραχῶδη μέρη (Κυνουρία, Μάνη, Κρήτη). Τὰ ἐσπεριδοειδῆ ὅμως (λεμονέα, πορτοκάλια, μανδρινέα) ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ μεγαλύτεραν θερμότητα

και υγρασίαν. Δι' αυτό εϋδοκιμοϋν μόνον εις θερμά μέρη (νότια και δυτικά παράλια και νήσους) και χρειάζονται πότισμα. Τέ-

137. Χάρτης τῶν περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος, ὅπου φύεται και καλλιεργεῖται ἡ ἐλαία.

λος ἡ σταφίς περιορίζεται εἰς τὰ νότια, τὰ δυτικά και βόρεια παράλια τῆς Πελοποννήσου, εἰς τὰ παράλια τῆς Αἰτωλο-ακαρνανίας και εἰς τὰς νοτίας νήσους τοῦ Ἴονιου (εἰκ. 145).

2. Δυστυχώς ή πατρίς μας είναι πτωχή εις δάση· διότι μόνον μικρόν ποσοστόν από ὅλην τὴν ἐπιφάνειάν της (14^ο/ο) σκεπάζεται ἀπὸ δάση, ἐνῶ ἄλλοῦ, π. χ. εις τὴν Σερβίαν, τὰ δάση κατέχουν τὰ 36^ο/ο ἀπὸ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς χώρας.

Καὶ ὁμως εις παλαιότεραν ἐποχὴν καὶ ἡ Ἑλλάς εἶχε μεγάλη δάση. Πολλὰ ἀπὸ τὰ δάση μας τὰ κατέστρεψαν αἱ πυρκαϊαί, οἱ ξυλοκόποι καὶ οἱ ποιμένες, ἐπειδὴ ἤθελαν νὰ ἔχουν πολλοὺς βοσκοτόπους διὰ τὰ ποίμνιά των. Τότε κανεὶς δὲν τοὺς ἠμπόδιζε. Δὲν ἤξεραν ὁμως ποῖον κακὸν ἔκαμναν εις τὸν τόπον των! Διότι, ὅταν ἔλειψαν τὰ δένδρα ἀπὸ τὰς πλαγιάς τῶν βουνῶν, ἡ βροχὴ ὀλίγον κατ' ὀλίγον παρέσυρε τὰ χῶματα καὶ ἀπέμειναν γυμνοὶ οἱ μαῦροι βράχοι.

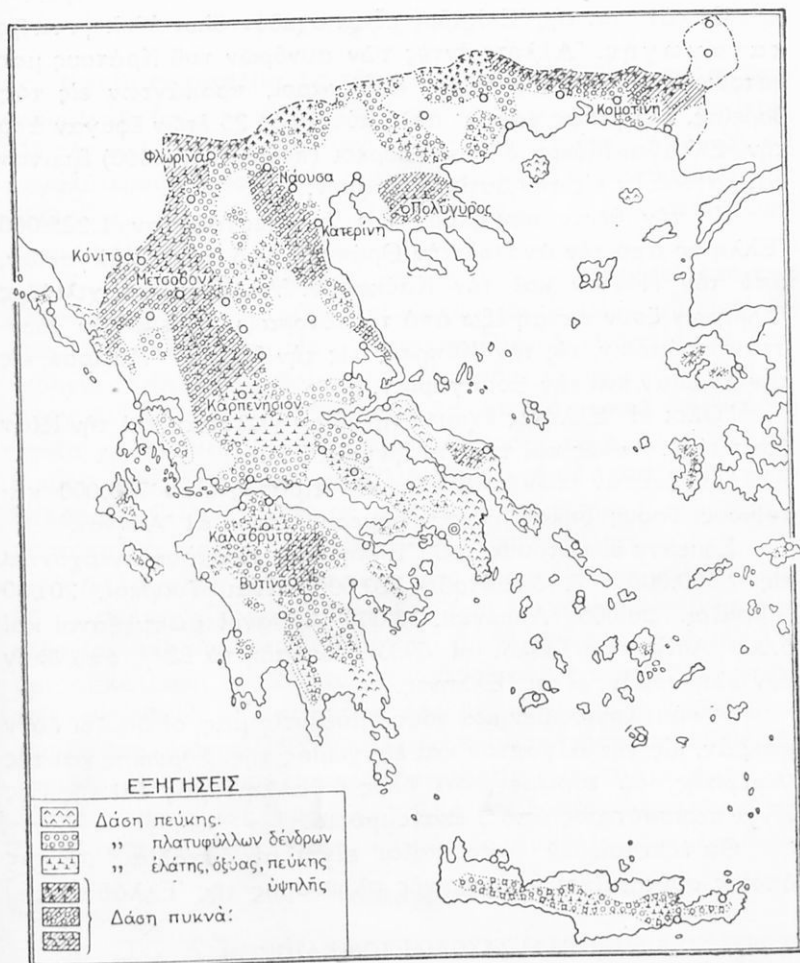
Δι' αὐτὸ ἡ Ἑλλάς εἶναι πολὺ πτωχὴ εις δάση. Καὶ αὐτὸ εἶναι μέγα δυστύχημα· διότι τὰ δάση δὲν μᾶς δίδουν μόνον ξύλα, ἀλλὰ καὶ καθαρίζουν τὸν ἀέρα, τὸν ὁποῖον ἀναπνέομεν, προκαλοῦν βροχὰς καὶ ἀποτελοῦν τὸν ὠραιότερον στολισμὸν ἑνὸς τόπου. Καθῆκον ἔχομεν ν' ἀναδασώσωμεν τοὺς λόφους γύρω εις τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία μας καὶ νὰ δώσωμεν πάλιν εις τὴν πατρίδα μας τὸ πράσινόν της φόρεμα.

Τὰ μεγαλύτερα δάση ὑπάρχουν εις τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἠπειρὸν καὶ τὴν δυτικὴν Θράκην. Αἱ ἐπαρχίαι Γρεβενῶν, Ναούσης, Κατερίνης, Χαλκιδικῆς, Κονίτισης, Σουφλίου καὶ Ροδόπης εἶναι ἀπὸ τὰς περισσότερον δασωμένας περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος (ποσοστόν δασώσεως 35-40^ο/ο). Ὅλιγα δάση ἔχουν ἡ Στερεὰ Ἑλλάς, ἡ Εὐβοία καὶ ἡ Θεσσαλία, ὀλιγώτερα δὲ ἡ Πελοπόννησος καὶ ἡ Κρήτη.

Περισσότερα εἶναι τὰ δάση, ποὺ ἀποτελοῦνται ἀπὸ δρυῶν, ἔπειτα δ' ἔρχονται τὰ δάση τῆς πεύκης καὶ κατόπιν τὰ δάση τῆς ἐλάτης, τῆς ὀξύας καὶ τῆς καστανέας.

3. Ἄγρια ζῶα ὑπάρχουν εις τὰ δάση καὶ τὰ βουνὰ τῆς Ἑλλάδος πολὺ ὀλίγα. Ταῦτα εἶναι: ἡ ἄρκτος εις τὴν βόρειον Πίνδον, ὁ λύκος, ὁ θῶς (τσακάλι) καὶ ἡ ἀλώπηξ εις ὅλα τὰ ἑλληνικὰ βουνὰ, ὁ ἀγριόχοιρος, ἡ ἔλαφος καὶ ἡ δορκὰς (ζαρκάδι) εις τὰ βόρεια τῆς Ἑλλάδος, ὁ αἶγαγρος (ἀγριόγιδος) εις τὰς κορυφὰς τῆς Ἰδης καὶ εις μερικὰς μικρὰς νήσους, λαγοὶ κ.ἄ.

Πολύ περισσότερα είναι τὰ ἄγρια πτηνά, πού ζοῦν εἰς τὸν τόπον μας. Τὰ κυριώτερα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι : πέρδικες, ἀγριοπε-

138. Χάρτης τῶν δασῶν τῆς Ἑλλάδος

ριστεραί, τρυγόνες, φασιανοί, πελαργοί, ἀετοί, ἰέρακες, κόρακες, κ. ἄ.

ΣΤ'. ΟΙ ΚΑΤΟΙΚΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Οί κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος εἶναι σχεδὸν ὅλοι ἑλληνικῆς καταγωγῆς. Ἄλλοτε ἐντὸς τῶν συνόρων τοῦ Κράτους μας κατοικοῦσαν καὶ Τοῦρκοι καὶ Βούλγαροι, προπάντων εἰς τὰς βορείας, ἑλληνικὰς χώρας· ἀλλ' αὐτοὶ πρὸ 25 ἐτῶν ἔφυγαν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Μόνον ὀλίγοι Τοῦρκοι (περίπου 100.000) ἔμειναν καὶ κατοικοῦν εἰς τὴν δυτικὴν Θράκην.

Εἰς τὴν θέσιν των ἦλθον καὶ ἐγκατεστάθησαν 1.225.000 Ἕλληνες ἀπὸ τὴν ἀνατολικὴν Θράκην, ἀπὸ τὴν Βουλγαρίαν, ἀπὸ τὸν Πόντον καὶ τὸν Καύκασον. Ἀλλὰ πολλὰ χιλιάδες Ἑλλήνων ζοῦν ἀκόμη ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορά μας, εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, εἰς τὴν Κύπρον, εἰς τὴν βόρειον Ἡπειρον, εἰς τὴν Σερβίαν καὶ τὴν Βουλγαρίαν.

Ὅλοι οἱ Ἕλληνες ἔχομεν τὴν ἴδιαν γλῶσσαν καὶ τὴν ἴδιαν θρησκείαν, καθὼς καὶ τὰ ἴδια ἦθη καὶ ἔθιμα.

Πρὸ ἑκατὸν ἐτῶν τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος εἶχε 780.000 κατοίκους, ὅσους δηλαδὴ ἔχουν σήμερον μόνον αἱ Ἀθῆναι.

Σήμερον οἱ κάτοικοι τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους ἀνέρχονται εἰς 7.500.000. Ἀπὸ αὐτοὺς 120.000 εἶναι Τοῦρκοι, 20.000 Ἑβραῖοι, 20.000 Ἀρμένιοι, 18.000 Ἀλβανοὶ μωαμεθανοὶ καὶ 5.000 Ἀθίγγανοι. Ὅλοι οἱ ἄλλοι, δηλαδὴ τὰ 98% ἀπὸ ὅλον τὸν πληθυσμὸν, εἶναι Ἕλληνες.

Ἄν ὑπολογίσωμεν καὶ τοὺς ὁμοεθνεῖς μας, οἱ ὅποιοι ζοῦν μακρὰν, εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ εἰς χώρας τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς, θὰ εὕρωμεν, ὅτι ὅλος ὁ Ἑλληνισμὸς ἐπὶ τῆς Γῆς εἶναι περισσότερος ἀπὸ 9 ἑκατομμύρια.

Θὰ ἐξετάσωμεν τώρα ποῖαι εἶναι αἱ ἀσχολίαι, μὲ τὰς ὁποίας συντηρεῖται ὁ σημερινὸς πληθυσμὸς τῆς Ἑλλάδος.

Ζ'. ΑΙ ΑΣΧΟΛΙΑΙ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ

1. *Εὔρε εἰς τοὺς πίνακας τῆς γεωργικῆς παραγωγῆς τῶν διαφόρων ἑλληνικῶν χωρῶν πόσα στρέμματα ἐκαλλιεργήθησαν τὸ 1936 μετὰ τὴν αἰτηρὰ καὶ πόσα μετὰ ἄλλα εἶδη τῆς καλλιεργείας. Πόσα ἑκατομμύρια στρεμμάτων ἐκαλλιεργήθησαν; — 2. Εὔρε εἰς τοὺς πίνακας αὐτοὺς εἰς*

πόσα ἑκατομμύρια δραχμῶν ἔφθασεν ἡ ἀξία τῶν σιτηρῶν κατὰ τὸ 1936 καὶ εἰς πόσα ἡ ἀξία τοῦ καπνοῦ καὶ τοῦ βάμβακος, τῆς σταφίδος κ.τ.λ.

1. Γ Ε Ω Ρ Γ Ι Α

Κανὲν ἐπάγγελμα εἰς τὸν τόπον μας δὲν εἶναι τόσον δεδομένον, ὅσον τὸ ἐπάγγελμα τοῦ γεωργοῦ καὶ τοῦ βοσκοῦ. Μὲ τὴν καλλιέργειαν τῆς γῆς καὶ μὲ τὴν κτηνοτροφίαν ζῆ τὸ μεγαλύτερον μέρος, σχεδὸν τὰ δύο τρίτα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος. Δι' αὐτὸ ἡ Ἑλλάς εἶναι κατὰ τὸ πλεῖστον χώρα γεωργικὴ.

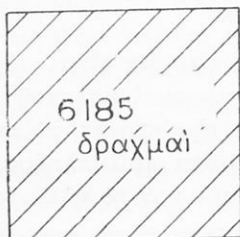
Τὸ κλίμα τῆς Ἑλλάδος, καθὼς εἶδομεν, διαφέρει ἀπὸ ἓνα τόπον εἰς ἄλλον δι' αὐτὸ καὶ τὰ προϊόντα τῶν διαφόρων περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος εἶναι διάφορα. Π. χ. ἡ Θεσσαλία, ἡ Μακεδονία, ἡ Θράκη, ἡ Βοιωτία, ἡ Ἀρκαδία ἔχουν κλίμα ἠπειρωτικόν δι' αὐτὸ ἐκεῖ εὐδοκιμοῦν τὰ σιτηρὰ καὶ τὰ ὄσπρια, τὰ ὁποῖα χρειάζονται θέρος θερμὸν μὲ ξηροὺς τοὺς μῆνας τοῦ θερισμοῦ. Ἀντιθέτως τὰ παράλια μας καὶ αἱ νῆσοι μας ἔχουν θαλάσσιον κλίμα δι' αὐτὸ εὐδοκιμοῦν ἡ ἐλαία, ἡ λεμονέα, ἡ πορτοκαλέα καὶ εἰς ὠρισμένα μέρη ἡ σταφιδάμπελος.

Ἄλλα μέρη τῆς πατρίδος μας ἔχουν ἔδαφος κατάλληλον δι' ὠρισμένον εἶδος καλλιέργειας· ἔτσι εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν δυτικὴν Θράκην, εἰς τὸ Ἀγρίνιον καὶ τὴν Σάμον, οἱ κάτοικοι ἐπιδίδονται περισσότερον εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ καπνοῦ· εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Λεβαδείας, τῶν Σερρῶν καὶ τῆς Θεσσαλονίκης εἰς τὴν καλλιέργειαν τοῦ βάμβακος· εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Σουφλίου εἰς τὴν καλλιέργειαν τῆς μορέας κ.τ.λ. Ὡστε ὁ τόπος μας παράγει πολλὰ καὶ διάφορα προϊόντα καὶ δι' αὐτὸ ἡ γεωργία εἶναι ἡ κυριώτερα ἀσχολία τῶν κατοίκων.

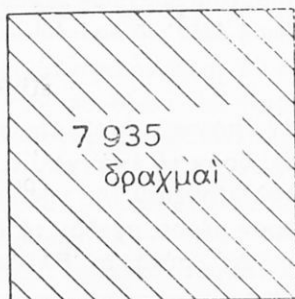
Καλλιέργειαι.

1. Ὅλη ἡ ἔκτασις, τὴν ὁποῖαν καλλιεργοῦν κατ' ἔτος οἱ χωρικοὶ μας, φθάνει τὰ 23.000.000 στρέμματα. Ἀπὸ αὐτά, τὰ 15.000.000 στρέμματα τὰ σπεύρου σιτάρι, κριθάρι, βρώμη, ἀραβόσιτον καὶ σιτηρὰ.

Ἄλλ' ἡ ποσότης τοῦ σίτου, ποὺ παράγεται εἰς ὅλην τὴν Ἑλλάδα, δὲν ἀρκεῖ, διὰ νὰ τραφοῦν τὰ 7.500.000 τοῦ πληθυ-

Παραγωγή.

Κατανάλωσις.

139. Πόσα σιτηρά παρήχθησαν και πόσα εξοδεύθησαν τὸ 1935 εἰς τὴν Ἑλλάδα (ἢ ἀξία των εἰς δραχμάς).

σμοῦ μας. Χρειαζόμεθα περισσότερον σιτάρι, καὶ ἓνα μεγάλο ποσὸν (τὰ 40% ἀπὸ ὅ,τι χρειαζόμεθα) τὸ εἰσάγομεν ἀπὸ ξένους τόπους.

Τὸ ἴδιον συμβαίνει μὲ τὰ ὄσπρια, τὰ γεώμηλα καὶ τὰ λαχανικά. Ὁ τόπος μας παράγει ὀλιγώτερα ἀπὸ ὅσα χρειαζόμεθα καὶ μεγάλα ποσὰ εἰσάγουν οἱ ἔμποροί μας ἀπ' ἔξω.

Καὶ ὅμως ὑπάρχουν ἀκόμη εἰς τὴν Ἑλλάδα τόσα χέρσα μέρη, ὥστε, ἂν καλλιεργηθοῦν καὶ αὐτά, ὁ τόπος μας δὲν θὰ ἔχη ἀνάγκην νὰ εἰσάγῃ ἀπ' ἔξω τόσα γεωργικά προϊόντα καὶ νὰ πληρῶνῃ τόσα ἑκατομμύρια. Μόνον διὰ φασόλια ἐπληρώσαμεν τὸ 1936 εἰς τοὺς ξένους 123 ἑκατομμύρια δραχμάς!

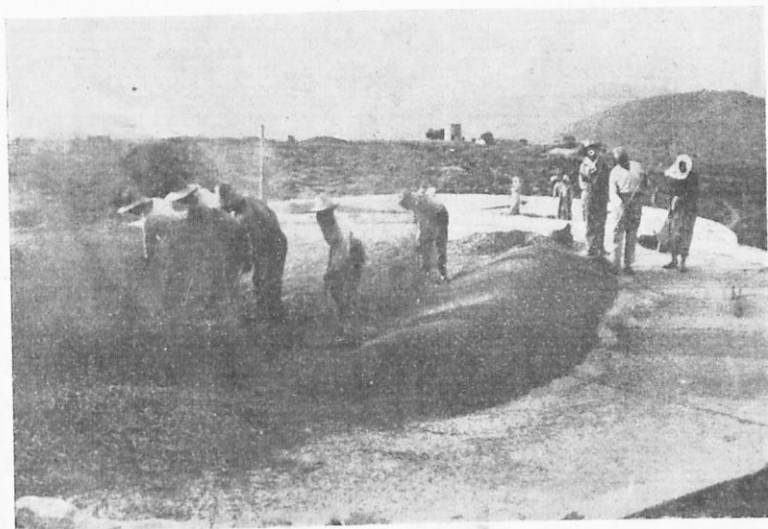

140. Θερσιμός.

Δι' αὐτὸ τὸ Κράτος μας ἀνέλαβε ν' ἀποξηράνῃ τὰ ἔλη εἰς τὴν Μακεδονίαν, εἰς τὴν Θεσσαλίαν, εἰς τὴν Ἡπειρον καὶ ἄλλοῦ καὶ νὰ προφυλάξῃ τὰς πεδιάδας μας ἀπὸ τὰς πλημμύρας τῶν ποταμῶν. Ἐτσι ἑκατομμύρια στρέμματα θὰ δοθοῦν

εἰς τὴν γεωργίαν. Ἐὰν δὲ καὶ οἱ γεωργοὶ μας μάθουν νὰ ὀργώ-
νουν βαθύτερα τὴν γῆν, νὰ μεταχειρίζονται λιπάσματα καὶ ν'
ἀπολυμαίνουν τὸν σπόρον, τότε ὑπάρχει ἐλπίς γρήγορα ἢ πα-
τρὶς μας νὰ μὴ χρειάζεται εἴδη τροφῆς ἀπὸ ξένα μέρη.

2. Ἄλλο σπουδαῖον προϊόν τῶν ἀγρῶν μας εἶναι ὁ κα-
πνός. Αὐτὸς ἔρχεται δεύτερος εἰς τὴν ἀξίαν μετὰ τὰ σιτηρά.
Ἀπὸ τὴν πώλησιν τῶν καπνῶν κατὰ τὸ ἔτος 1936 ἡ Ἑλλάς
εἰσέπραξε 3 1/2 δισεκατομμύρια δραχμᾶς. Διότι τὰ καπνά μας

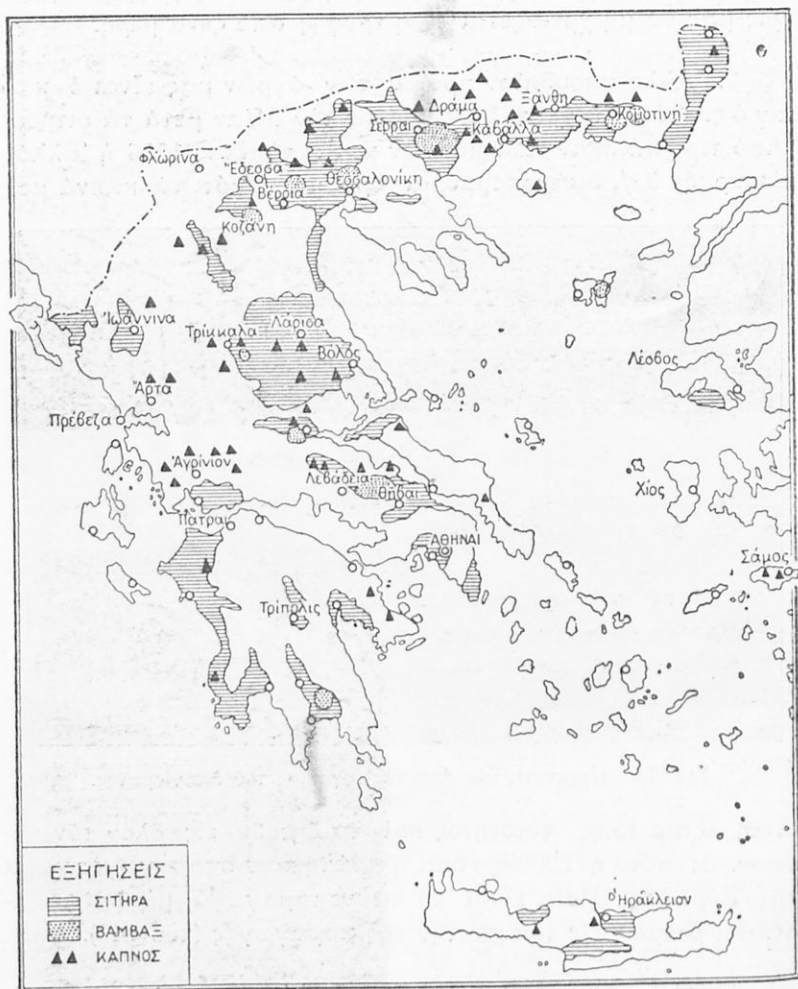

141. Τὸ «λίχνισμα», μία ἀπὸ τὰς ἐργασίας τοῦ ἀλωνίσματος.

εἶναι ἐξαιρετικῆς ποιότητος καὶ τὰ ζητοῦν εἰς ὅλον τὸν κό-
σμον. Δι' αὐτὸ ἡ Ἑλλάς εἶναι ἡ πρώτη καπνοπαραγωγὸς χώρα
τῆς Εὐρώπης. Ποῖα εἶναι τὰ καπνοπαραγωγὰ μέρη τῆς Ἑλ-
λάδος, βλέπετε εἰς τὸν χάρτην τῆς παραγωγῆς (εἰκ. 142).

3. Τρίτη εἰς σημασίαν ἔρχεται ἡ ἐλαιοπαραγωγή.
Ὑπολογίζουν, ὅτι τὰ ἐλαιόδενδρα τῆς Ἑλλάδος εἶναι 25-30
ἐκατομμύρια. Τὸ ἔλαιον καὶ αἱ ἐλαῖαι μας εἶναι ἀπὸ τὰς θρε-
πτικωτέρας τροφάς μας. Τὸ ποσόν, ποῦ περισσεύει, τὸ πωλοῦν

εις τὸ ἐξωτερικόν ἔστι ὁ τόπος μας εἰσπράττει κατ' ἔτος ἀπὸ ἔλαιον περίπου 300 ἑκατομμύρια δραχμᾶς. Εἰς παραγωγὴν

142. Χάρτης καλλιεργείας σιτηρῶν, καπνοῦ καὶ βάμβακος.

ἐλαίου ἢ πατρὶς μας εἶναι τρίτη μεταξύ τῶν εὐρωπαϊκῶν χωρῶν. Πρῶτη εἶναι ἡ Ἰσπανία καὶ δευτέρα ἡ Ἰταλία.

143. Συγκομιδὴ ἐλαιῶν εἰς τὴν Κέρκυραν.

Εὔρε εἰς τὸν χάρτην τῆς Ἑλλάδος (εἰκ. 137) τὰς περιοχάς, αἱ ὁποῖαι παράγουν ἔλαιον.

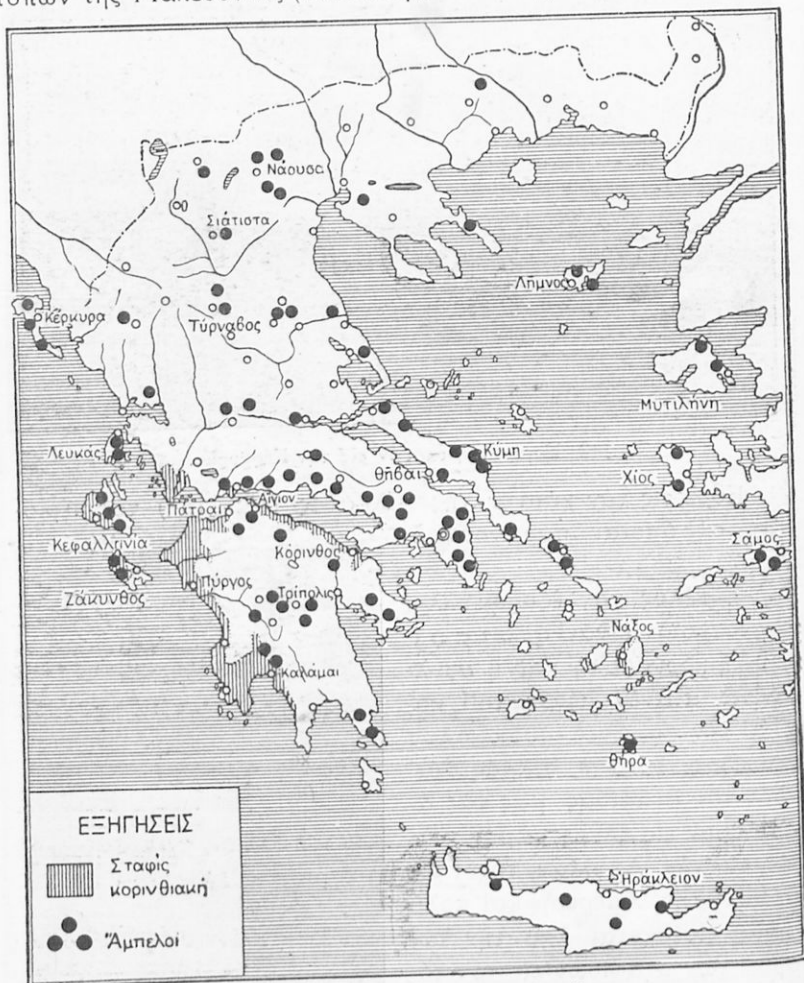
4. Τέλος, κατ' ἐξοχὴν ἑλληνικὸν προϊόν εἶναι αἱ σταφίδες, ἡ κορινθιακὴ καὶ ἡ σουλτανίνα. Κανὲν μέρος τοῦ κόσμου δὲν παράγει τόσον καλὰς σταφίδας, ὅσον ἡ Ἑλλάς. Δι' αὐτὸ τὰς σταφίδας μας τὰς ἀγοράζουν εἰς ξένας χώρας, καθὼς εἰς τὴν Ἀγγλίαν, τὴν Γερμανίαν, τὴν Ἀμερικὴν καὶ πολὺ χρῆμα εἰσέρχεται ἀπὸ τὴν πώλησιν τῶν σταφίδων εἰς τὸν τόπον μας (περίπου 1.300.000.000 δραχμαὶ κατ' ἔτος).

144. Τρυγητός.

Μεγάλῃ ἐπίσης εἶναι ἡ ἀξία τῶν οἴνων μας. Ἰδίως φημίζονται οἱ οἴνοι τῆς Σάμου

της Ἀχαΐας, τῆς Λευκάδος, τῆς Τεγέας, καθώς και μερικῶν τόπων τῆς Μακεδονίας (Σιατιστής, Ναούσης). Πρὸ ὀλίγων ἐτῶν

145. Χάρτης καλλιέργειας τῆς ἀμπέλου.

ἤρχισαν νὰ ἐξάγουν καὶ νωπὰς σταφυλάς, προπάντων ξανθὴν σουλτανίαν καὶ τὰς πωλοῦν μὲ πολὺ καλὴν τιμὴν.

5. Ἄλλο σπουδαῖον προϊόν τῶν ἀγρῶν μας εἶναι ὁ βᾶμ'

βαξ. Καί τὸ κλίμα καὶ τὸ ἔδαφος πολλῶν περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος εἶναι καταλληλότερα διὰ τὴν καλλιέργειαν τοῦ βάμβακος. Τὸν καλλιεργοῦν προπάντων εἰς τὰς πεδιάδας τῆς Λεβανείας, τῆς Θεσσαλονίκης, τῶν Σερρῶν καὶ εἰς πολλὰ ἄλλα μέρη, καθὼς εἰς τὴν Λήμνον. Κατὰ τὰ τελευταῖα μάλιστα ἔτη ἡ παραγωγή τοῦ ἑλληνικοῦ βάμβακος ἠῤῥησε. Ἐνῶ τὸ 1931 οἱ γεωργοὶ μας ἐκαλλιέργησαν μὲ βάμβακα 180.000 στρέμματα, τὸ 1937 ἐκαλλιέργησαν 820.000 στρέμματα. Ἔτσι καὶ αὐτοὶ

146. Συλλογὴ βάμβακος.

(Φωτογραφία Μεγαλοοικονομῶν)

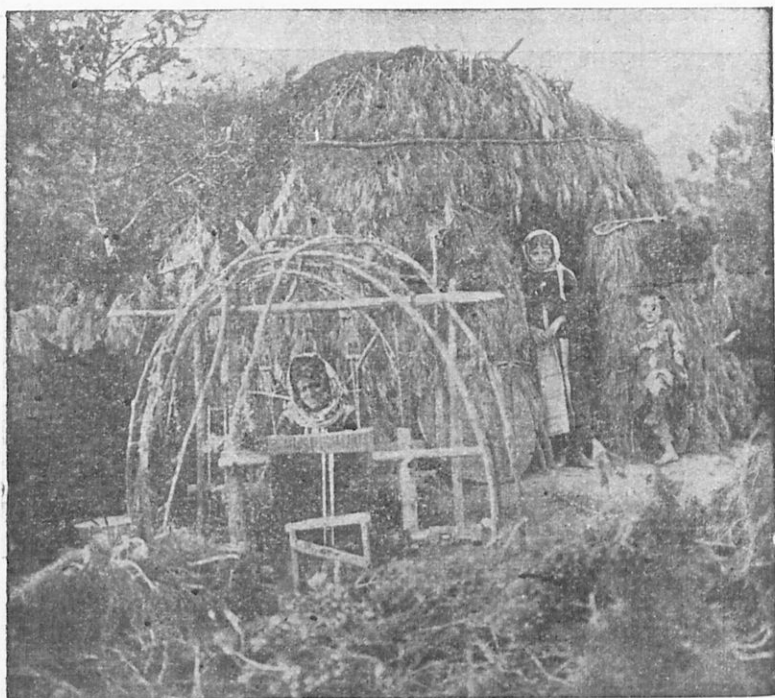
ἑδεκαπλασίασαν τὸ εἰσόδημά των καὶ ἡ βιομηχανία μας ἐχρησιμοποίησεν ἑλληνικὸν βάμβακα (βλ. εἰκ. 142).

6. Σπουδαῖα εἶναι καὶ τὰ ἄλλα προϊόντα τῆς γεωργίας μας, καθὼς τὸ σησάμιον, τὸ ὁποῖον παράγεται εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θράκην καὶ τὴν Θεσσαλίαν, τὰ ἐσπεριδοειδῆ (πορτοκάλια, λεμόνια, μανταρίνια), τὰ σῦκα, τὰ κάστανα καὶ οἱ ἄλλοι ξηροὶ καρποὶ κ.τ.λ.

Τέλος ἡ καλλιέργεια τῆς μορέας εἶναι ἀνεπτυγμένη εἰς

τὴν δυτικὴν Θράκην, τὴν Μακεδονίαν, τὴν Πελοπόννησον, τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Κρήτην. Ἐκεῖ τρέφουν μεταξοσκώληκας καὶ παράγουν μέταξον. Εἰς τὸ εἶδος αὐτὸ ἡ πατρίς μας ἔρχεται τρίτη μετὰ τῶν χωρῶν τῆς Εὐρώπης μετὰ τὴν Ρωσίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν.

Ἡ γεωργία λοιπὸν εἶναι ἡ κυριωτέρα πηγὴ πλούτου διὰ τὴν πατρίδα μας.

147. Καλύβιὰ ποιμένων εἰς τὴν Πάονηθα. Ἐμπρὸς ὁ ἀργαλειὸς.

(Φωτογραφία Ν. Ζωγράφου)

2. ΚΤΗΝΟΤΡΟΦΙΑ

Λιβάδια καὶ βοσκαὶ ὑπάρχουν πρὸ πάντων εἰς τὰ βουνά, καθὼς καὶ εἰς τὰ παραποτάμια καὶ τὰ βαλτώδη μέρη. Ἐπειδὴ λοιπὸν τὸ χόρτον εἰς τὰ πεδινὰ μέρη μετὰ τὸν Μάϊον ξηραίνει·

ται τελείως, οἱ ποιμένες μας τὴν ἄνοιξιν μεταναστεύουν μὲ τὰ ποιμνιά των εἰς τὰ ὄρεινά μέρη (νομαδικὴ κτηνοτροφία).

Ἡ ἑλληνικὴ κτηνοτροφία δίδει εἰς τὸν λαόν μας: α') εἶδη διατροφῆς (κρέας, γάλα, τυρὶ, βούτυρον, αὐγά), β') πρώτας ὕλας διὰ τὴν βιομηχανίαν (ἔρια, δέρματα) καὶ γ') ζῶα διὰ τὴν ἀροτρίασιν τῶν ἀγρῶν καὶ διὰ τὰς μεταφοράς (βοῦς, ἵππους, ἡμιόνους, ὄνους).

Δυστυχῶς καὶ ἡ κτηνοτροφία μας δὲν ἐπαρκεῖ διὰ τὰς

148. Τὸ ἄμεγμα εἰς ἓνα μαντρί τῆς Μακεδονίας.

ἀνάγκας μας· δι' αὐτὸ εἴμεθα ἀναγκασμένοι νὰ πληρῶνωμεν κατ' ἔτος εἰς τὸ ἐξωτερικὸν πολλὰ ἑκατομμύρια δραχμῶν, διὰ νὰ προμηθευώμεθα ζῶα, σφάγια, βούτυρον κ.τ.λ. Μόνον δι' ἀγελάδας καὶ βοῦς ἐπληρώσαμεν τὸ 1935 εἰς τὸ ἐξωτερικὸν 200 ἑκατομμύρια δραχμᾶς!

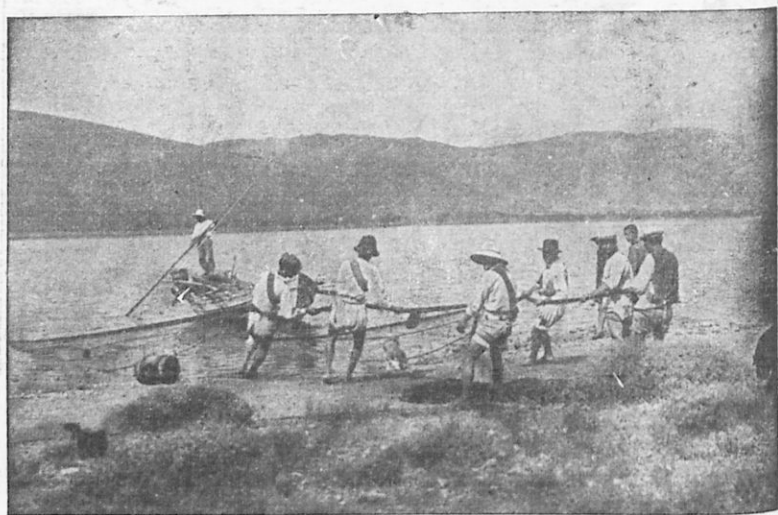
Αἱ περιοχαὶ τῆς Ἑλλάδος, αἱ περισσότερον κτηνοτροφικαί, εἶναι ὁ νομὸς Θεσσαλονίκης καὶ ὁ νομὸς Αἰτωλοακαρνανίας. Κατόπιν ἔρχονται κατὰ σειρὰν ἡ Θεσσαλία, ἡ Φθιώτις καὶ ἡ Φωκίς, ἡ δυτικὴ Μακεδονία, ἡ Ἀρκαδία κ. ἄ.

"Ασκησις. Εύρετε εἰς τοὺς πίνακας τῆς κτηνοτροφίας τοῦ βιβλίου σας πόσα εἶναι ἐν ὄλῳ τὰ πρόβατα, αἱ αἴγες, οἱ βόες, οἱ ἵπποι καὶ αἱ ἡμίονοι τῶν ἐλληνικῶν χωρῶν.

3. ΑΛΙΕΙΑ

Αἱ θάλασσαί τῆς Ἑλλάδος, ἰδίως οἱ κόλποι, ἔχουν πολλὰ καὶ νόστιμα ψάρια. Οἱ ψαράδες μας εἶναι πολὺ ἐπιδέξιοι καὶ ψαρεύουν καὶ εἰς τὰ ἀνοικτὰ καὶ εἰς τοὺς κόλπους. Ἔτσι μᾶς προμηθεύουν καλὴν καὶ ἐκλεκτὴν τροφήν.

Πολὺ ψάρευμα γίνεται προπάντων εἰς τοὺς κλειστοὺς κόλπους (Εὐβοϊκόν, Κορινθιακόν, Ἀμβρακικόν) καὶ εἰς τὰ παράλια

149. Ψάρευμα μετὰ τὴν τράτα.

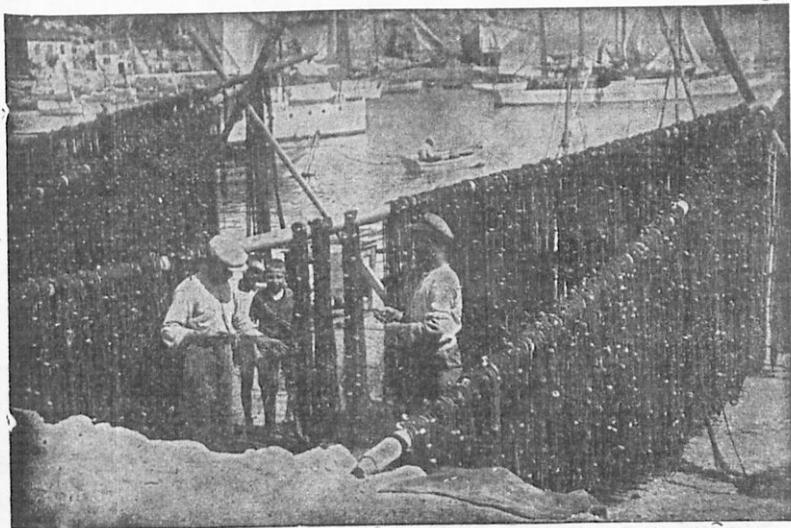
(Φωτογρ. Μεγαλοοικονόμου)

τῆς Θράκης καὶ τῆς Μακεδονίας, τὰ ὁποῖα ἔχουν μικρὸν βάθος. Τὰ ψάρια τοῦ Σαρωνικοῦ εἶναι μὲν ὀλίγα, ἀλλὰ νοστιμώτατα (μπαρμπούνια, λιθρίνια, τσιπούρες). Ἐπίσης μερικά λιμναί, π. χ. τῆς Καστορίας, ἢ Βοιβῆς (Κάρλα), ἢ Πρέσπα κ. ἄ. ἔχουν μεγάλα καὶ νόστιμα ψάρια.

Τὰ προϊόντα τῆς ἀλιείας μας δὲν εἶναι ἀρκετὰ διὰ τὴν

κατανάλωσιν. Δι' αὐτὸ εἰσάγομεν ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸν μεγάλα φορτία ἀπὸ παστὰ ψάρια. Μόνον διὰ βακαλάον, ρέγγες καὶ σαρδέλες ἐπληρώναμεν κάθε χρόνον περίπου 70 ἑκατομμύρια δραχμᾶς!

Μεγάλην καταστροφὴν εἰς τὴν ἰχθυοπαραγωγὴν φέρουν ὅσοι ψαρεύουν μὲ δυναμίτιδα. Αὐτοὶ εἶναι ἡ κυρία αἰτία, διὰ

150. Τὸ στέγνωμα τῶν διχτύων.

(Φωτογραφία Μεγαλοϊκονόμου)

τὴν ὁποίαν δὲν ἔχομεν ἀρκετὰ ψάρια, ἐνῶ ἔχομεν γύρω μας τόσην θάλασσαν.

Ἄρκετὸν εἰσόδημα φέρει εἰς τὸν τόπον μας καὶ ἡ σπογγαλιεῖα. Οἱ Ἕλληνες σπογγαλιεῖς (Ὑδραῖοι, Αἰγινῆται, Δωδεκανῆσιοι) ἀλιεύουν σπόγγους κυρίως εἰς τὰ παράλια τῆς βορείας Ἀφρικῆς. Ἡ Ἑλλάς εἶναι τὸ μεγαλύτερον σπογγαλιευτικὸν κέντρον τῆς Μεσογείου.

4. ΔΑΣΟΚΟΜΙΑ

Πλούσιαι εἰς δάση εἶναι, ὡς εἶδομεν, αἱ βόρειαι χῶραι τῆς Ἑλλάδος (Μακεδονία, Ἠπειρος, Θράκη), καθὼς καὶ μερικαὶ περιοχαὶ τῆς ἄλλης Ἑλλάδος (Πίνδος, Καλάβρυτα, Βυτίνα).

Ἀπὸ τὰ δάση τῆς ἐλάτης καὶ τῆς ὀξύας παράγουν κυρίως ξυλείαν δι' οἰκοδομὰς καὶ δι' ἐπιπλα, ἀπὸ τὰ δάση δὲ τῆς δρυός, τῆς πεύκης κ.τ.λ. παράγουν ξυλάνθρακας καὶ καυσόξυλα. Ἄλλ' ἐνῶ καύσιμον ὕλην τὰ δάση μας δίδουν ἀρκετὴν, ἀντιθέτως ἡ ξυλεία, ποῦ ἐξάγεται ἀπὸ τὰ δάση μας, δὲν εἶναι ἀρκετὴ. Δι' αὐτὸ ἡ χώρα μας εἰσάγει μεγάλας ποσότητας ξένης ξυλείας.

Οἱ Ἕλληνες χωρικοί, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ὡς ἐπάγγελμα τὴν ὕλοτομίαν ἀνέρχονται εἰς 5.000.

5. ΟΡΥΚΤΩΡΥΧΙΑ

Τὰ ὀρυκτὰ προϊόντα τῆς Ἑλλάδος εἶναι πολλὰ καὶ διάφορα. Τὰ κυριώτερα ἀπὸ αὐτὰ εἶναι: σίδηρος (Σέριφος, Κύθνος, Λαύρειον) καὶ σιδηροπυρίτης (Χαλκιδική, Ἑρμιόνη), μόλυβδος (Λαύρειον, Σίφνος), ψευδάργυρος (Θάσος, Λαύρειον), χρώμιον (Φάρσαλα, Δομοκός), λευκόλιθος (Εὐβοία), σμύρις (Νάξος), λιγνίτης (Κύμη καὶ Ἀλιβέριον τῆς Εὐβοίας, Ὠρωπός, Μέγαρα, Σέρραι, Φλώρινα, Κατερίνη).

Ὅλα σχεδὸν τὰ προϊόντα τῶν μεταλλείων μας τὰ ἐξαγομέν εἰς τὸ ἐξωτερικόν· διότι ὁ τόπος μας δὲν ἔχει γαιάνθρακας, οἱ ὁποῖοι χρειάζονται διὰ τὴν χώνευσιν τῶν μετάλλων.

Εἰς τὰ μεταλλεῖα μας ἀσχολοῦνται 8.000 ἐργάται, ὁ δὲ τόπος μας εἰσπράττει κατ' ἔτος ἀπὸ μεταλλεύματα περίπου 250 ἑκατομμύρια δραχμῶν.

Τέλος τὰ προϊόντα τῶν λατομείων μας εἶναι μαρμαρα λευκὰ καὶ πολυχρώμα (Πεντέλη, Πάρος, Θάσος, Σκύρος, Τήνος, Χίος κ. ἄ.), θηραϊκὴ γῆ (Θήρα), γύψος (Αἰτωλικόν, Κρήτη, Ζάκυνθος, Κάσος) καὶ μυλόπετρες (Μῆλος).

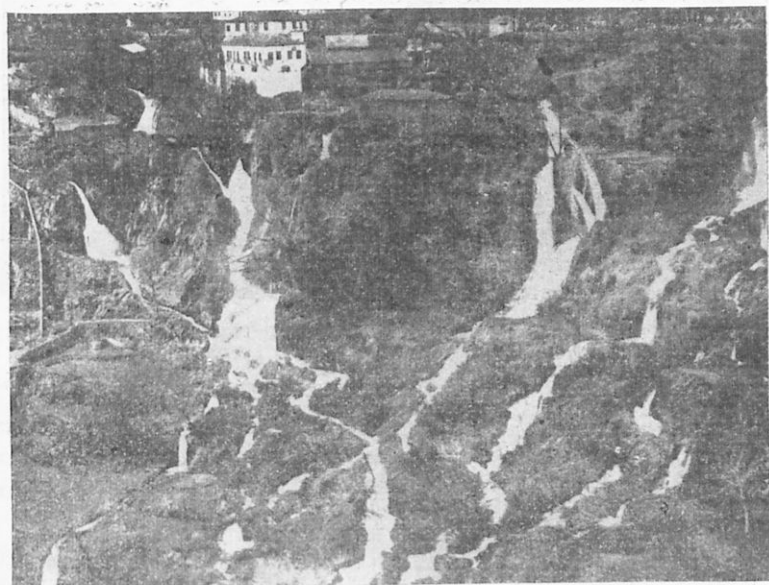
6. ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΑ

Διὰ νὰ ἀναπτυχθῇ ἡ βιομηχανία εἰς ἕνα τόπον, χρειάζεται κυρίως πρῶται ὕλαι, δηλ. φυσικὰ προϊόντα καὶ ἄνθρακες διὰ τὴν κίνησιν τῶν μηχανῶν. Τοὺς ἄνθρακας ἡμπορεῖ ν' ἀντικαταστήσῃ ἡ δύναμις, ἡ ὁποία παράγεται ἀπὸ τὴν πτώσιν τῶν ὑδάτων (λευκὸς ἄνθραξ).

Ἡ Ἑλλάς πρῶτας ὕλας ἔχει ἀρκετάς, ἀφοῦ παράγει ἄφθονα γεωργικὰ καὶ ὀρυκτὰ προϊόντα. Καὶ δὲν ἔχει μὲν

λιθάνθρακας, ἔχει ὅμως πολλοὺς καὶ καλοὺς λιγνίτας, καθὼς καὶ πολλὰς πτώσεις ὑδάτων, ἂν καὶ ἀκόμη δὲν ἔγινεν ἀρκετὴ ἐκμετάλλευσις αὐτῶν.

Προσέτι ἡ Ἑλλάς ἔχει θέσιν παραλίαν καὶ ἠμπορεῖ νὰ προμηθεύεται εὐθηνὰ διὰ θαλάσσης μηχανάς, πρώτας ὕλας κ.τ.λ. Ἐπίσης ἔχει καὶ πολλὰς ἐργατικὰς χεῖρας. Οἱ Ἕλληνες ἐργάται εἶναι εὐφυεῖς καὶ ἐπιδέξιοι, ἂν δὲ μορφωθῶν καὶ

151. Καταρράχτι τῆς Ἐδέσσης. Δύναμις κινητήριος ποῦ μένει ἔως τὴν ἀρχὴν ἀχρησιμοποίητος.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ἑπληρ. Ὑπουγ. Συγκοινωνίας)

τεχνικῶς, θὰ γίνουν ἴσοι μὲ τοὺς καλυτέρους ξένους τεχνίτας. Ἡ βιομηχανία μας ἀπασχολεῖ περίπου 300.000 ἐργάτας.

Τὰ μεγαλύτερα κέντρα τῆς ἐλληνικῆς βιομηχανίας εἶναι ὁ Πειραιεὺς, αἱ Ἀθῆναι καὶ αἱ μεγαλύτεραι παράλιοι πόλεις (Θεσσαλονίκη, Πάτραι, Βόλος, Καλάμαι, Καβάλα), καθὼς καὶ ἡ περιοχὴ τοῦ Βερμίου (Νάουσα, Ἐδεσσα, Βέροια).

152. Ἐν ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα καπιτελιστικάσια τοῦ Πειραιῶς, εἰς τὸ ὁποῖον ἐργάζονται 1500 ἐργάται.

(Φωτογρ. Τοπογρ. Ὑψηλ. Ὑποουγ. Συγκοινωνίας)

Ἡ βιομηχανία μας ἐπεξεργάζεται κυρίως γεωργικὰ καὶ κτηνοτροφικὰ προϊόντα. Τὰ περισσότερα ἐργοστάσιά μας παράγουν εἶδη διατροφῆς (ἀλευροβιομηχανία, οἰνοποιία, ἐλαιουργία κ.τ.λ.).

153. Ὁ ἀργαλειὸς εἶναι μία ἀπὸ τὰς κυριωτέρας ἐνασχολήσεις τῶν γυναικῶν εἰς τὰ χωρία καὶ τὰς κωμοπόλεις μας.

Δευτέρα εἰς σπουδαιότητα ἔρχεται ἡ βιομηχανία κλωστικῆς καὶ ὑφαντουργίας (βαμβακουργία, ἐριουργία, ταπητουργία, μεταξουργία). Τὰ προϊόντα τῆς ὑφαντουργίας μας συναγωνίζονται μὲ τὰ προϊόντα τοῦ ἐξωτερικοῦ. Κατόπιν ἀκολουθοῦν ἡ βυρσοδεψία, ἡ βιομηχανία χημικῶν εἰδῶν (σαπυνοποιία, ὑαλουργία, βιομηχανία χημικῶν λιπασμάτων).

Γεωργίου Α. Μέγα

ἢ καπνοβιομηχανία, ἢ χαρτοποιία, ἢ σιδηρουργία κ.τ.λ.

7. ΕΜΠΟΡΙΟΝ

Οἱ διάφοροι τόποι τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους δὲν παράγουν τὰ ἴδια προϊόντα. Δι' αὐτὸ ὁ εἷς τόπος προμηθεύεται ἀπὸ τὸν ἄλλον τὰ προϊόντα, τὰ ὁποῖα δὲν ἔχει. Ἔτσι γίνεται μίᾶ ἀνταλλαγὴ προϊόντων μεταξὺ τῶν διαφόρων τόπων τῆς πατρίδος

	Εἰσαγωγή	Ἐξαγωγή
1926	9 967 ἑκατ. δραχ.	5 440 ἑκ. δραχ.
1927	12 600 ἑκ.	6 040 ἑκ.
1929	13 276 ἑκ.	6 960 ἑκ.
1930	10 524 ἑκ.	5 985 ἑκ.
1931	8 763 ἑκ.	4 200 ἑκ.
1932	7 870 ἑκ.	4 757 ἑκ.
1933	8 426 ἑκ.	5 154 ἑκ.
1934	8 792 ἑκ.	5 474 ἑκ.
1935	10 680 ἑκ.	7 100 ἑκ.

154. Τὸ ἐμπόριον τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη.

μας, ἀπὸ τὴν ὁποίαν προέρχεται κίνησις ἐμπορικὴ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Κράτους μας (ἐσωτερικὸν ἐμπόριον).

Ἄλλ' ὅπως εἶδομεν, ἡ παραγωγὴ μας δὲν ἠμπορεῖ ἀκόμη νὰ ἐπαρκέσῃ εἰς ὅλας τὰς ἀνάγκας μας. Μᾶς λείπουν ἀρκετὰ εἴδη διατροφῆς, τὰ ὁποῖα ἀναγκαζόμεθα νὰ προμηθεύω-

	Εισαγωγή	1935	Έξαγωγή
41 %	Βιομηχανικά προϊόντα 4 420 έκατ. δραχ.		Καπνά 3570 έκατ. δραχ.
29 %	Ύλαι άκατέργαστοι ή ήμικατεργασμένα 3 000 έκ.		Σταφίδες 1233 έκ.
			Έλαιον 300 έκ.
			Σύκα, όπωρα 515 έκ.
			οΐνοι 147 έκ.
			δέρματα 146 έκ.
25 %	Δημητριακοί καρποί και άλευρα 1650		Άλλα είδη 1190 έκ.
	Λοιπά είδη διατροφής 950 έκ.		Σύνολον 7.100 έκ. δρ.
5 %	Ζώα Ζώντα 480 έκ.		
	Σύνολον 10.680 έκ. δρ.		

155. Άξία τών κυριωτέρων ειδών τού εισαγωγικού
και έξαγωγικού έμπορίου μας.

μεθα ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν (σῖτον, ἄλευρα, σφάγια, ἀλιπάστους ἰχθῦς, ὄρυζαν, καφέν, τέιον, ζάχαριν). Ἐπίσης μᾶς λείπουν π ρ ῶ τ α ἰ ὕ λ α ἰ καὶ εἶδη βιομηχανικά (βάμβαξ καὶ ὑφάσματα, γαιάνθρακες καὶ πετρέλαιον, ξυλεία, μηχαναί, δέρματα κ.τ.λ.). Αὐτὸ ἀποτελεῖ τὸ εἰσαγωγικὸν ἐμπόριον.

Εὐτυχῶς ἔχομεν καὶ προϊόντα, τὰ ὁποῖα χρειάζονται ἄλλοι λαοί, καθὼς καπνόν, σταφίδα καὶ οἴνους, ἔλαιον καὶ ἐλαίας, σπόγγους, μεταλλεύματα, ρητίνη, τάπητας κ. ἄ. Αὐτὰ οἱ ἔμποροί μας τὰ ἐξάγουν εἰς τὸ ἐξωτερικόν. Ἔτσι γίνεται τὸ ἐξαγωγικὸν ἐμπόριον τῆς Ἑλλάδος.

Ἀσκήσεις.—*Παρατήρησε τὴν σχηματογραφικὴν παράστασιν τοῦ ἐμπορίου τῆς Ἑλλάδος (εἰκ. 154). Εὔρε τὴν διαφορὰν τῆς ἀξίας τοῦ ἐξαγωγικοῦ μας ἐμπορίου ἀπὸ τὸ εἰσαγωγικόν δι' ἕκαστον ἔτος. Κατὰ ποῖον ἔτος ἡ διαφορὰ αὐτὴ ἦτο μικροτέρα; Τί συμπεραίνεις ἀπὸ τὴν ἐλάττωσιν αὐτὴν τῆς διαφορᾶς;*

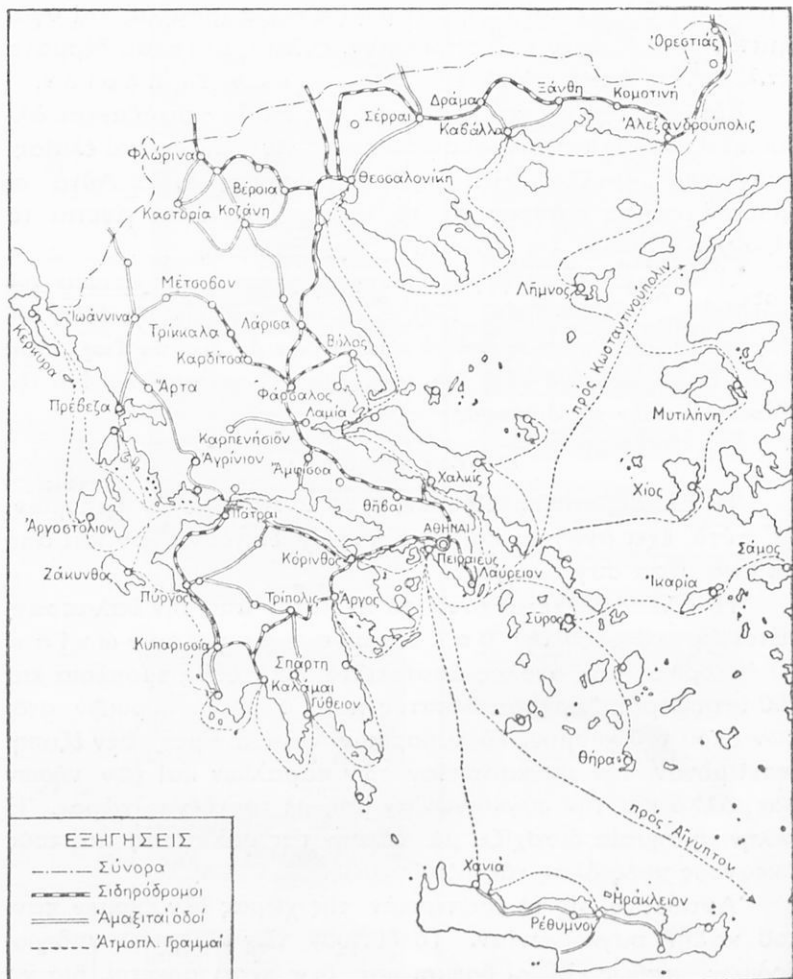
8. ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΑΙ

Ἡ Ἑλλάς, καθὼς εἶδομεν, ἔχει ἀνεπτυγμένον ἐμπόριον. Δι' αὐτὸ ἔχει ἀνάγκην καὶ ἀπὸ πυκνὸν δίκτυον ὁδῶν καὶ ἀπὸ ἄφθονα μέσα συγκοινωνίας.

Ἡ Ἑλλάς βρέχεται κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τὴν θάλασσαν. Ἔτσι ἔχει εὐκόλον τὴν θαλασσίαν συγκοινωνίαν. Ὁ ἐμπορικὸς μας στόλος ἀποτελεῖται ἀπὸ 600 ἀτμόπλοια καὶ 700 ἰστιοφόρα. Ἐρχεται δέκατος μεταξὺ τῶν ἐμπορικῶν στόλων ὅλος τοῦ κόσμου. Τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν μας δὲν ἐξυπηρετεῖ μόνον τὴν συγκοινωνίαν τῶν παραλίων καὶ τῶν νήσων μας, ἀλλὰ καὶ τὴν συγκοινωνίαν μας μὲ τὰς ξένας χώρας. Ἡ ἑλληνικὴ σημαία διασχίζει μὲ τόλμην τὰς θαλάσσας καὶ τοὺς ὠκεανούς πρὸς ὅλας τὰς διευθύνσεις.

Ἀντιθέτως, εἰς τὸ ἐσωτερικόν τῆς χώρας δὲν ἔχομεν παντοῦ καλὴν συγκοινωνίαν. Τὸ δίκτυον τῶν ἑλληνικῶν σιδηροδρόμων, καθὼς καὶ οἱ δρόμοι μας, δὲν εἶναι ἀρκετοί, διὰ νὰ ἐξυπηρετήσουν τὰς ἀνάγκας τοῦ τόπου. Κατὰ τὰ τελευταῖα ὅμως ἔτη τὸ Κράτος μας κατεσκεύασεν εἰς πολλὰ μέρη καλοὺς δρόμους. Τώρα δὲ μὲ τὰ αὐτοκίνητα τὰ μέρη αὐτὰ ἀπέκτησαν τακτικὴν συγκοινωνίαν.

Πυκνόν δίκτυον σιδηροδρομίων ἔχει ἡ Πελοπόννησος, ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ κεντρικὴ Μακεδονία. Ἄδικημένη ἀπὸ τῆν

156. Χάρτης τῶν συγκοινωνιῶν τῆς Ἑλλάδος.

ἀποψιν αὐτὴν εἶναι ἡ Ἠπειρος καὶ ἡ δυτικὴ Στερεά. Κέντρα τῶν σιδηροδρομικῶν συγκοινωνιῶν εἶναι ὁ Πειραιεὺς καὶ ἡ Θεσσαλονίκη.

Μὲ τὸ δίκτυον τῶν κρατικῶν σιδηροδρόμων ἡ Ἑλλάς ἐπικοινωνεῖ σιδηροδρομικῶς μὲ τὴν δυτικὴν καὶ τὴν κεντρικὴν Εὐρώπην. Δύο ἐπιβατικαὶ ἀμαξοστοιχίαι καὶ τέσσαρες ἐμπορικαὶ ἀναχωροῦν καθ' ἑκάστην ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ καὶ διευθύνονται πρὸς τὴν Εὐρώπην.

Τὸ πλουσιώτερον δίκτυον ἀμαξιτῶν ὁδῶν ἔχουν αἱ Ἰόνιοι Νῆσοι καὶ ἡ Πελοπόννησος.

Τέλος τὰ ἀεροπλάνα ἐκτελοῦν τὴν συγκοινωνίαν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας πρὸς τὰ μεγαλύτερα κέντρα τῆς Ἑλλάδος, δηλ. τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν Δράμαν, τὰ Ἰωάννινα, τὸ Ἄγριον, τὴν Κέρκυραν, τὰς Πάτρας, τὴν Μυτιλήνην καὶ τὴν Κρήτην. Τὰ ἀεροδρόμια δὲ τῆς Δεκελείας, τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τῆς Θεσσαλονίκης εἶναι καὶ σπουδαῖοι σταθμοὶ διὰ τὰ ἀεροπλάνα, τὰ ὁποῖα συνδέουν τὰ ἄλλα κράτη τῆς Εὐρώπης μὲ τὴν Αἴγυπτον καὶ τὰς χώρας τῆς Ἀσίας (βλ. εἰκ. 133).

Η'. ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΚΑΙ ΠΥΚΝΟΤΗΣ ΤΟΥ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ

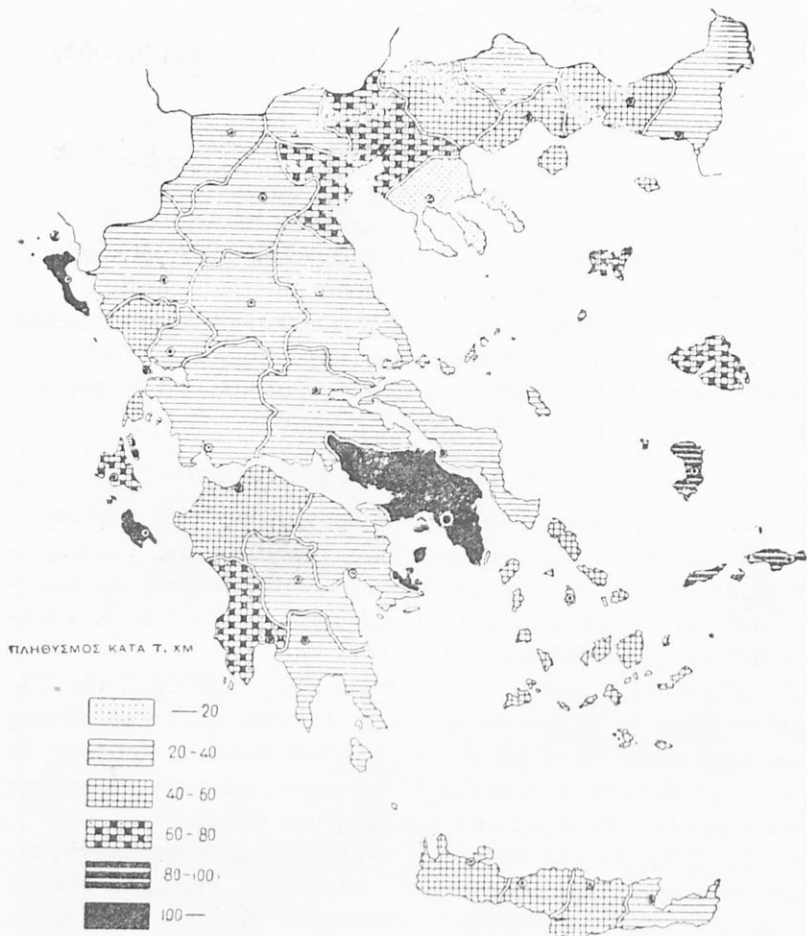
1. Καθὼς εἶδομεν, τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος (61 %) ἀσχολεῖται εἰς τὴν γεωργίαν, τὴν κτηνοτροφίαν καὶ τὴν ἀλιεῖαν, τὸ μικρότερον δὲ μέρος εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον (24 %). Οἱ ὑπόλοιποι κάτοικοι ἐπιδίδονται εἰς ἄλλα ἐπαγγέλματα.

Σύμφωνα μὲ αὐτά, τὰ δύο τρίτα τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἤτοι τὰ 67 ἑκατοστὰ αὐτοῦ, ζοῦν εἰς χωρία καὶ κώμας καὶ ἀποτελοῦν τὸν ἀ γ ρ ο τ ι κ ὸ ν πληθυσμὸν τοῦ Κράτους, τὸ δὲ ἓν τρίτον αὐτοῦ, ἤτοι τὰ 33 ἑκατοστὰ, κατοικεῖ εἰς πόλεις καὶ ἀποτελεῖ τὸν ἀ σ τ ι κ ὸ ν πληθυσμὸν αὐτοῦ.

2. Ὁ πληθυσμὸς αὐτὸς δὲν εἶναι ἐξ ἴσου μοιρασμένος εἰς τὰς διαφόρους ἑλληνικὰς χώρας. Αἱ ὄρειναι περιοχαὶ δὲν ἠμποροῦν νὰ συντηρήσουν πολὺν πληθυσμόν· δι' αὐτὸ εἶναι ἀραιὰ κατοικημένα, καθὼς ἡ Εὐρυτανία, ἡ περιοχὴ τῆς Καλαμπάκας, τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς Χαλκιδικῆς, τὸ ΒΔ τμήμα τῆς περιοχῆς τῆς Δράμας.

Ἀντιθέτως αἱ εὐφοροὶ γεωργικαὶ περιοχαί, καὶ μάλιστα τὰ κέντρα τῆς βιομηχανίας, εἶναι πυκνὰ κατοικημένα. Τοιαῦται περιοχαὶ εἶναι: ἡ Ἀττικὴ, ἡ Κέρκυρα, ἡ Ζάκυνθος, ἡ Σάμος,

ή Μεσσηνία, ή Θήρα, αί περιοχαί Πατρών, Θεσσαλονίκης και

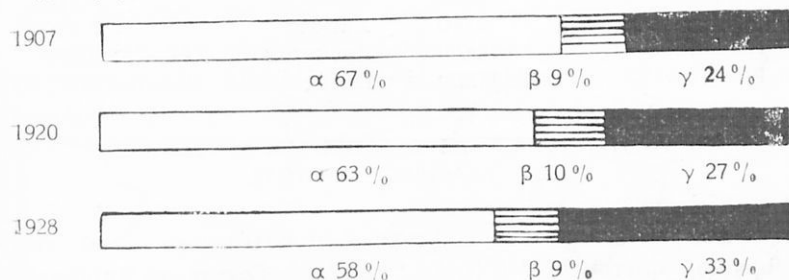
157. Χάρτης πυκνότητος τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος.

(Κατὰ τὴν Γεν. Στατιστικὴν Ὑπηρεσίαν τῆς Ἑλλάδος ἔτους 1938)

Βόλου. Πυκνὸν πληθυσμὸν ἔχουν σχετικῶς καὶ αἱ νῆσοι Λέσβος καὶ Χίος καὶ ὁ νομὸς Ἡρακλείου τῆς Κρήτης.

3. Εἰς σημεία, ὅπου διασταυρῶνονται σπουδαῖαι ὁδοὶ τῶν

συγκοινωνιῶν καὶ εἰς μέρη τῆς παραλίας, ὅπου ὑπάρχει ἀσφαλῆς λιμὴν, ἐκεῖ ἰδρύθησαν πόλεις. Αὗται συγκεντρώνουν τὰ

α = πληθυσμὸς χωριῶν

β = πληθυσμὸς κομποπόλεων (ἀπὸ 2000 - 5000 κατοίκων)

γ = πληθυσμὸς πόλεων (ἀπὸ 5000 καὶ ἄνω)

158. Ἀγροτικὸς καὶ ἀστικὸς πληθυσμὸς κατὰ διαφόρους ἀπογραφάς.
Ποῖον μέρος τοῦ πληθυσμοῦ ἐλαττώνεται συνεχῶς καὶ ποῖαν σημασίαν ἔχει ἡ ἐλάττωσις αὐτὴ διὰ τὸν τόπον μας;

προϊόντα γεωργικῶν καὶ κτηνοτροφικῶν περιοχῶν ἢ τὴν ἐμπορικὴν καὶ βιομηχανικὴν κίνησιν τοῦ τόπου. Αἱ μεγαλύτεραι ἀπὸ αὐτάς εἶναι αἱ ἑξῆς:

Ἀθῆναι	725.000	Ἰωάννινα	22.000
Πειραιεὺς	340.000	Ρόδος	22.000
Θεσσαλονίκη	226.000	Χαλκίς	22.000
Πάτραι	80.000	Ἄγρίνιον	20.000
Βόλος	55.000	Ἀλεξανδρούπολις	20.000
Καβάλα	50.000	Βέροια	19.000
Ἡράκλειον	43.000	Λαμία	17.000
Κέρκυρα	35.000	Γιαννιτσά	16.000
Σέρραι	35.000	Τρίπολις	15.000
Καλάμαι	35.000	Αἴγιον	15.000
Λάρισα	35.000	Ἀμαλιάς	15.000
Δράμα	34.000	Καρδίτσα	14.000
Κομοτινή	33.000	Κοζάνη	14.000
Ξάνθη	31.000	Κάλυμνος	14.000
Μυτιλήνη	28.000	Θῆβαι	13.000
Χανιά	28.000	Λεβάδεια	13.000
Χίος	27.000	Ἑδεσσα	13.000
Κατερίνη	24.000	Νάουσα	13.000
Τρίκαλα	23.000	Ἄργος	13.000

Μέγαρα	13.000	Μεσολόγγιον	10.000
Κόρινθος	13.000	Ἀργοστόλιον	10.000
Φλώρινα	13.000	Πρέβεζα	10.000
Σιδηρόκαστρον	12.000	Σπάρτη	10.000
Νέα Ὀρεστιάς	12.000	Καστορία	10.000
Ρέθυμνον	11.000	Κιλκίς	10.000

**Θ'. ΤΟ ΠΟΛΙΤΕΥΜΑ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΠΤΥΞΙΣ
ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ**

Ὄταν τὸ 1821 οἱ Ἕλληνες ἐπανεστάτησαν κατὰ τοῦ τουρκικοῦ κράτους καὶ ὁ ἱερός ἀγὼν των ἤρχισε νὰ ἐπικρατῆ, ἐξέλεξαν χωριστὰ κάθε τόπος ἀντιπροσώπους, οἱ ὅποιοι συνῆλθον εἰς τὴν Ἐπίδραυρον τῆς Πελοποννήσου. Αὐτοὶ ἐξ ὀνόματος ὄλου τοῦ Ἔθνους, πού ἠγωνίζετο, διεκήρυξαν τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν Ἑλλήνων καὶ ἔλαβον ἀποφάσεις διὰ τὰς κοινὰς ὑποθέσεις· αὐτὴ ἦτο ἡ Α' Ἐθνοσυνέλευσις τῶν Ἑλλήνων. Ὄταν ἓνας λαὸς μόνος ἀποφασίζει διὰ τὰς ὑποθέσεις του, ἀποτελεῖ ἐλευθέραν Πολιτείαν.

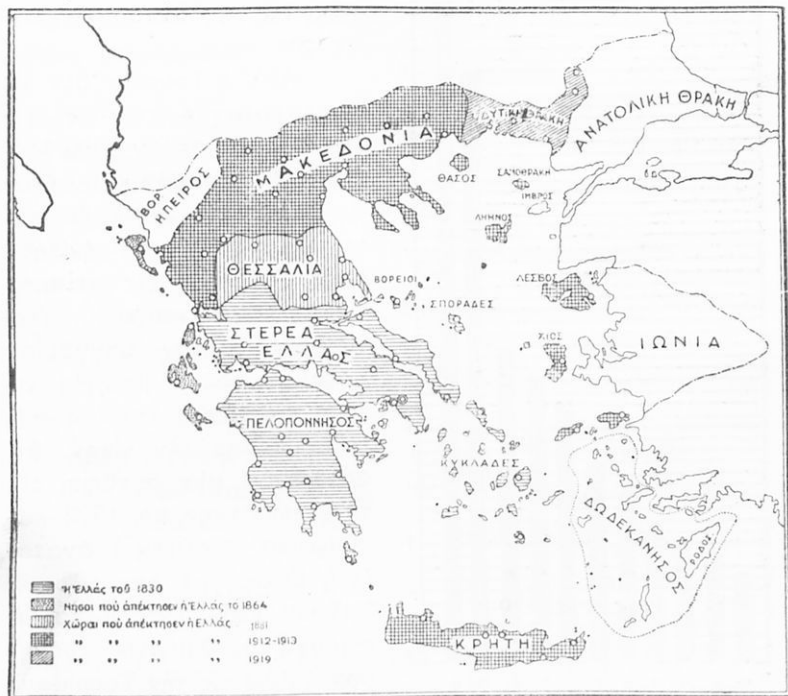
Καὶ ἄλλαι Ἐθνοσυνελεύσεις ἔγιναν κατόπιν, αἱ ὁποῖαι καθώρισαν τὰς γενικὰς ἀρχάς, δηλ. τὸ Σύνταγμα, κατὰ τὸ ὅποιον κυβερνᾶται ὁ τόπος, καὶ ἐξέλεξαν Βασιλέα.

Πρῶτος κυβερνήτης τῆς Ἑλλάδος ἔγινεν ὁ Ἰω. Καποδίστριας, πρῶτος δὲ Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων ὁ Ὅθων. Ὑστερα ἀπὸ αὐτὸν ἐβασίλευσεν ὁ Γεώργιος Α'.

Ἄλλ' ὅσας προόδους καὶ ἂν ἔκαμνεν ἡ Ἑλλάς, δὲν ἦτο εὐτυχής. Τὰ ὄριά της εἶχον χαραχθῆ πολὺ στενά, εἰς τὴν Ὅθρυν, ἐνῶ τὸ ὄνειρον τῶν Ἑλλήνων ἦτο ν' ἀπελευθερώσουν ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς ἄλλους ὑποδοῦλους ἀδελφούς. Δι' αὐτὸ ἦτο μέγας ὁ ἐνθουσιασμός τῶν Ἑλλήνων, ὅταν τὸ 1864 ἡ Ἀγγλία παρεχώρησεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰς Ἰονίους Νήσους, τὰς ὁποίας αὐτὴ κατεῖχε. Μετὰ ἄλλα 17 ἔτη ἡ Ἑλλάς μὲ τὴν ὑποστήριξιν τῆς Ἀγγλίας ἀπέκτησε τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὸ **ΝΑ μέρος τῆς Ἡπείρου.**

Καὶ μόνη της ἐπεχείρησεν ἡ Ἑλλάς τὸ 1897 ν' ἀπελευθερώσῃ τὴν Κρήτην καὶ τὰς ἄλλας ἑλληνικὰς χώρας. Ἄτυχῶς ἦτο ἀνέτοιμος, ἐνῶ οἱ Τούρκοι ἦσαν πολλοὶ καὶ τελείως ἐξω-

πλισμένοι. Ἐνίκηθη, ἀλλὰ τὸ πάθημα τῆς ἐχρησίμευσεν ὡς μάθημα. Ἡτοιμάσθη, ἐπῆρεν ὡς συμμάχους τοὺς ἄλλους λαοὺς τῆς Βαλκανικῆς καὶ ἔτσι τὸ 1912 ἐνίκησε τοὺς Τούρκους καὶ ἠλευθέρωσε τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἡπειρον, τὴν Κρήτην καὶ τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου. Τὴν νίκην τῆς αὐτῆν ἔστερέωσε με δευτέραν νίκην ἐναντίον τῶν Βουλγάρων, οἱ ὅποιοι ἤθελαν ν᾽

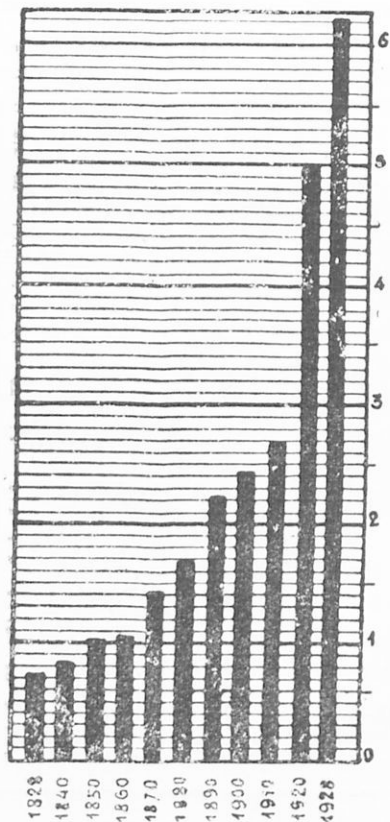

159. Πῶς ἐμεγάλωσεν ἡ Ἑλλάς.

ἀρπάσουν ὅλην τὴν Μακεδονίαν. Τότε ἓνας δολοφόνος ἐφόνευσεν εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν τὸν Βασιλέα Γεώργιον τὸν Α'. Βασιλεὺς ἔγινεν ὁ Διάδοχος, ὁ στρατηλάτης Κωνσταντῖνος (1913).

Διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἡ Ἑλλάς καὶ τοὺς ἄλλους ἀδελφοὺς τῆς, ἔλαβε μέρος εἰς τὸν Εὐρωπαϊκὸν Πόλεμον (1916 — 1918) καὶ ἀφοῦ ἠγωνίσθη πολὺ, ἀπέκτησε τὴν Σμύρνην καὶ μέγα μέρος τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τὴν Θράκην ἕως τὰ πρόθυρα τῆς

Κωνσταντινουπόλεως (Συνθήκη Σεβρών 1919). Έτσι εξεπληρώ-
νοντο σχεδόν τὰ ὄνειρα τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ ἡ Ἑλλάς
ἠπλώνετο εἰς τὰς ἀκτὰς τέσσάρων θαλασσῶν, ἀπὸ τοῦ

160. Πὼς ἠῤῥξῆσεν ὁ πληθυσμὸς
τῆς Ἑλλάδος ἐντὸς 100 ἐτῶν.

Ἰονίου μέχρι τῆς Προποντί-
δος καὶ τῆς Μαύρης θαλάσ-
σης. Ἡ κυανόλευκος ἐκυμά-
τιζεν εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Βο-
σπόρου.

Ἄλλ' ἡ Τουρκία δὲν εἶ-
χεν ὑποταχθῆ τελείως. Εἰς
τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἐξηκολού-
θησε τὸν πόλεμον καὶ αὐτὸν
ἡ Ἑλλάς τὸν ἀνέλαβε μό-
νη. Ἄτυχως, ἂν καὶ ἐνίκησε
τοὺς Τούρκους εἰς πείσμα-
τώδεις μάχας καὶ τοὺς κατε-
δίωξεν ἕως τὸν Σαγγάριον
ποταμὸν, δὲν ἠδυνήθη νὰ
τοὺς καταβάλῃ τελείως καὶ
τέλος ἔχασε τὴν νίκη. Δι'
αὐτὸ ἐγίνε μία συνθήκη εἰς
τὴν Λωζάννην τὸ 1922 καὶ
σύμφωνα με αὐτὴν ἡ ἀνατο-
λικὴ Θράκη με τὰς νήσους
Ἴμβρον καὶ Τένεδον καὶ ἡ
περιοχὴ τῆς Σμύρνης ἐδόθη-
σαν ὀπίσω εἰς τὴν Τουρκίαν.
Ἐπίσης αἱ Μεγάλαι δυνάμεις
παρεχώρησαν τὴν βόρειον Ἡ-
πειρον εἰς τὴν Ἀλβανίαν.
Τέλος ἡ Ἑλλάς τὸ 1940 ἐνί-
κησε τοὺς Ἰταλοὺς εἰς τὰ βουνὰ τῆς Πίνδου καὶ τῆς Ἀλβανίας
καὶ ἀπηλευθέρωσε τὴν Δωδεκάνησον (Συνθήκη Παρισίων 1946).

Τὸ πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος εἶναι βασιλεία κληρονομικῆ.
Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων εἶναι Παῦλος ὁ Α΄.

Γ'. ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ. ΕΚΚΛΗΣΙΑ. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

1. Διὰ τὸ εἶναι εὐκόλος ἡ διοίκησις τοῦ τόπου, ἡ Ἑλλάς εἶναι διηρημένη εἰς νομοὺς. Εἰς κάθε νομὸν ὑπάρχει εἷς νομάρχης, ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς Κυβερνήσεως. Αὐτὸς ἐπιβλέπει, διὰ τὸ τηρῆται ἡ τάξις καὶ ἡ ἀσφάλεια εἰς ὅλον τὸν νομὸν.

Πρὸ τοῦ τελευταίου πολέμου οἱ νομοὶ τοῦ Κράτους ἦσαν 38, ὅπως σημειώνονται εἰς τὸν χάρτην τῆς σελίδος 220 (εἰκ. 161).

Κατὰ τὰ τελευταῖα ὅμως ἔτη οἱ νομοὶ ἠὲξήθησαν εἰς 47, διὰ τὸ εἶναι εὐκολωτέρα ἡ ἐπίβλεψις τῆς τάξεως. Μὲ τὴν ἀπελευθέρωσιν δὲ τῆς Δωδεκανήσου προσετέθη καὶ μία γενικὴ Διοίκησις μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ρόδον.

Ἡ νέα διοικητικὴ διαίρεσις τῆς χώρας μας φαίνεται εἰς τὸν χάρτην τῆς εἰκόνας 162. Ὅπως βλέπομεν εἰς αὐτόν, μερικαὶ περιοχαί, ποῦ ἦσαν πρότερον ἠνωμένοι ἀνά δύο εἰς ἓνα νομὸν, (ὡς τὸν νομὸν Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, τὸν νομὸν Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος, τὸν νομὸν Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας) ἐχωρίσθησαν καὶ ἀπετέλεσαν χωριστοὺς νομοὺς. Οὗτοι εἶναι :

1.	Ἄττικῆς	μὲ	πρωτεύουσαν	τὰς	Ἀθήνας.
2.	» Βοιωτίας	»	»	τὴν	Λεβάδειαν.
3.	» Φθιώτιδος	»	»	τὴν	Λαμίαν.
4.	» Φωκίδος	»	»	τὴν	Ἀμφισσαν.
5.	» Ἀκαρνανίας	»	»	τὸ	Μεσολόγγιον.
6.	» Εὐρυτανίας	»	»	τὸ	Καρπενήσιον.

Ἄλλοι ἐπίσης μεγάλοι νομοὶ, (ὡς ὁ νομὸς Τρικκάλων, ὁ νομὸς Λαρίσης, ὁ νομὸς Φλωρίνης, ὁ νομὸς Θεσσαλονίκης, ὁ νομὸς Ροδόπης καὶ ὁ νομὸς Πρεβέζης), διηρέθησαν καὶ ἔτσι ἐσχηματίσθησαν καὶ 6 νέοι νομοὶ, οἱ ἐξῆς :

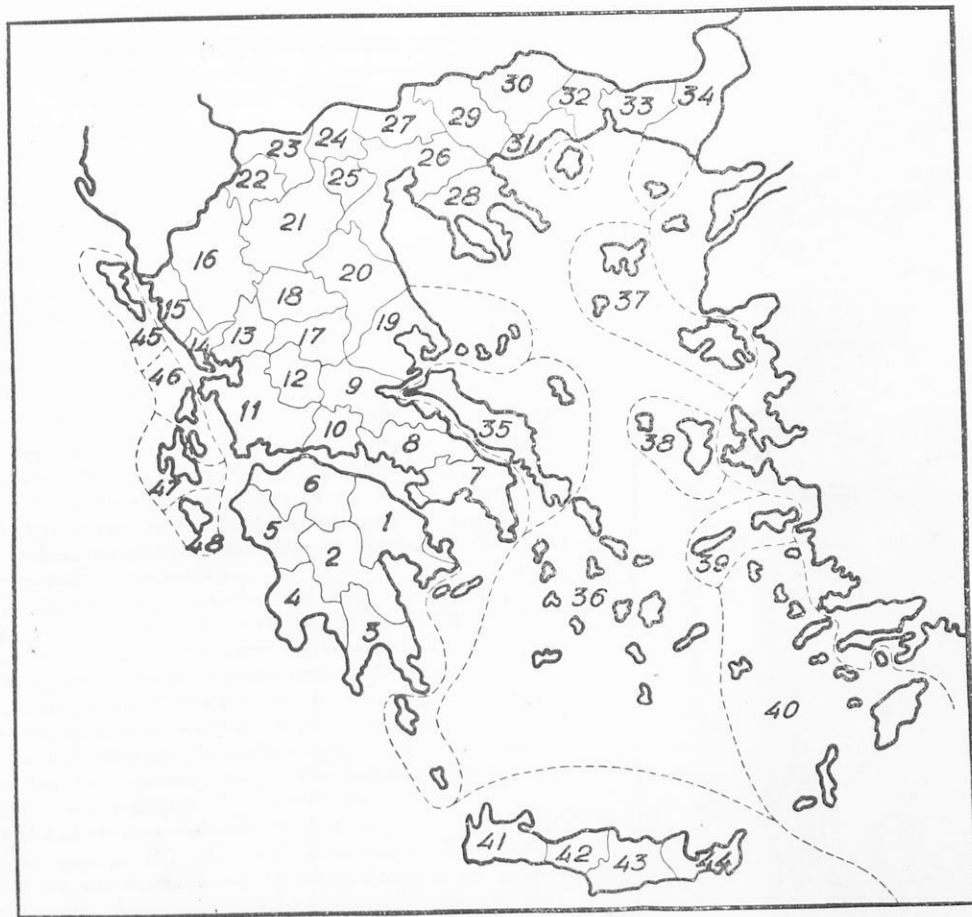
1.	Ἄττικῆς	μὲ	πρωτεύουσαν	τὴν	Καρδίτσαν.
2.	» Μαγνησίας	»	»	τὸν	Βόλον.
3.	» Καστορίας	»	»	τὴν	Καστορίαν.
4.	» Ἡμαθίας	»	»	τὴν	Βέροian.
5.	» Ξάνθης	»	»	τὴν	Ξάνθην.
6.	» Λευκάδος	»	»	τὴν	Λευκάδα.

Νομοί :

1 Ἀττικῆς καὶ Βοιωτίας, 2 Φθιώτιδος καὶ Φωκίδος, 3 Αἰτωλίας καὶ Ἀκαρνανίας, 4 Εὐβοίας, 5 Λαρίσης, 6 Τριφυλίας, 7 Ζακύνθου, 8 Κεφαλληνίας, 9 Κεφαλληνίας, 10 Κυκλάδων, 11 Ἀργολίδος καὶ Κορινθίας, 12 Ἀκαδίας, 13 Ἀγαίης, 14 Ἠλείας, 15 Λακωνίας, 16 Μεσσηνίας, 17 Δράμας, 18 Θεσσαλονίκης, 19 Καβάλας, 20 Κοζάνης, 21 Πέλλης, 22 Σερρών, 23 Φλώρινης, 24 Χαλκιδικῆς, 25 Ἄγιον Ὄρος, 26 Ἄστης, 27 Ἰωαννίνων, 28 Πρεβέζης, 29 Λέσβου, 30 Σάμου, 31 Χίου, 32 Ἰοαννίνων, 33 Λασηθίου, 34 Ρεθίμνης, 35 Χανίων, 36 Ἐβρου, 37 Ροδόπης, 38 Κιλίκης.

161. Χάρτης τῶν νομῶν τῆς Ἑλλάδος (πρὸ τοῦ ἔτους 1940).

Νομοί

- 1 Άργολίδος και Κορινθίας
- 2 Άρκαδίας
- 3 Λακωνίας
- 4 Μεσσηνίας
- 5 Ήλειας
- 6 Αχαΐας
- 7 Αττικής
- 8 Βοιωτίας
- 9 Φθιώτιδος
- 10 Φωκίδος
- 11 Αχαρνανίας
- 12 Εύρυτανίας
- 13 Άρτης
- 14 Πρεβέζης
- 15 Θεσσαλονίκης
- 16 Ιωαννίνων
- 17 Καρδίτσας
- 18 Τρικάλων
- 19 Μαγνησίας
- 20 Λαρίσης
- 21 Κοζάνης
- 22 Καστοριάς
- 23 Φλωρίνης
- 24 Πέλλης
- 25 Ήμαθίας
- 26 Θεσσαλονίκης
- 27 Κιλίκης
- 28 Χαλκιδικής
- 29 Σερρών
- 30 Δράμας
- 31 Καβάλας
- 32 Ξάνθης
- 33 Ροδόπης
- 34 Έβρου
- 35 Εύβοίας
- 36 Κυκλάδων
- 37 Λέσβου
- 38 Χίου
- 39 Σάμου
- 40 Δωδεκανήσου
- 41 Χανίων
- 42 Ρεθύμνου
- 43 Ηρακλείου
- 44 Λασιθίου
- 45 Κεφαλονίας
- 46 Λευκάδας
- 47 Κεφαλληνίας
- 48 Ζακύνθου

Εἰς τὰς νέας χώρας, καθὼς τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην, τὴν Ἡπειρον, τὴν Κρήτην καὶ τὴν Δωδεκάνησον, ὑπάρχουν Γενικοὶ Διοικηταί. Αὐτοὶ ἐπιβλέπουν τὴν διοίκησιν εἰς ὅλην τὴν περιφέρειαν.

Οἱ δικασταὶ δικάζουν τὰς ὑποθέσεις τῶν πολιτῶν. Ἐκτὸς αὐτῶν ὑπάρχει καὶ Συμβούλιον Ἐπικρατείας. Εἰς τοῦτο δύναται νὰ προσφύγῃ κάθε πολίτης, ὁ ὁποῖος νομίζει, ὅτι μία κρατικὴ ὑπηρεσία τὸν ἠδίκησε.

2. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς κατοικοὺς τῆς Ἑλλάδος (τὰ 95%) ἀνήκουν εἰς τὴν Ὀρθόδοξον Χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν. Οἱ ὑπόλοιποι εἶναι ἔβραῖοι, μωαμεθανοὶ, καθολικοὶ καὶ διαμαρτυρόμενοι. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ ἄλλην Ἐκκλησίαν. Ἐχει ἰδικήν της διοίκησιν, διοικεῖται δὲ ἀπὸ τὴν Ἱερὰν Σύνοδον, ἀλλ' ἀναγνωρίζει ὡς ἀρχηγὸν τῆς Ὀρθοδοξίας τὸν Οἰκουμενικὸν Πατριάρχην.

3. Τὴν στοιχειώδη ἐκπαίδευσιν παρέχει τὸ Κράτος μας δωρεάν. Ὅπου ἤμποροῦν νὰ συγκεντρωθοῦν καὶ 15 μαθηταί, ἐκεῖ ἰδρύει δημοτικὸν σχολεῖον. Ὑπάρχουν καθ' ὅλον τὸ Κράτος περισσότερα ἀπὸ 8.000 δημοτικὰ σχολεῖα. Ἡ φοίτησις εἰς αὐτὰ εἶναι ὑποχρεωτικὴ, ἀλλ' ἀτυχῶς ὑπάρχουν ἀκόμη εἰς τὸν τόπον μας καὶ ἀναλφάβητοι.

Σχολεῖα τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως εἶναι τὰ γυμνάσια, τὰ λύκεια, τὰ ἀστικά σχολεῖα καὶ αἱ εἰδικαὶ σχολαὶ (ἐμπορικαί, ἱερατικά, γεωργικαί, παιδαγωγικαὶ Ἀκαδημαῖαι κ.τ.λ.).

Διὰ τὴν ἀνωτάτην ἐκπαίδευσιν ὑπάρχουν: α') τὸ Ἐθνικὸν καὶ Καποδιστριακὸν Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, β') τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης, γ') τὸ ἐν Ἀθήναις Μετσόβιον Πολυτεχνεῖον καὶ δ') διάφοροι ἀνώτατοι σχολαὶ (Ἀνωτάτη Σχολὴ Καλῶν Τεχνῶν, Ἀνωτάτη Σχολὴ Οἰκονομικῶν Ἐπιστημῶν, Ἀνωτάτη Δασολογικὴ καὶ Γεωπονικὴ Σχολὴ κ.τ.λ.).

Ἀπὸ ὅσα εἶπομεν, βλέπομεν ὅτι ἡ πατρίς μας Ἑλλάς εἶναι χώρα ὡραία μὲ εὐκρατον καὶ ὑγιεινὸν κλίμα. Ἐχει θέσιν εὐνοϊκὴν διὰ τὰς συγκοινωνίας καὶ διὰ τὸ ἐμπόριον καὶ τόσας πηγὰς πλοῦτου, ὥστε ὅσοι ἐργάζονται μὲ ἐπιμέλειαν καὶ φι-

λοπονίαν, ἢμποροῦν νά κερδίζουν εἰς αὐτήν ὅσα χρειάζονται, διὰ νά ζήσουν μέ ἄγεσιν. Ἔχει δὲ ἡ Πατρίς μας καί λαμπρὰν ἱστορίαν, καθὼς ματυροῦν οἱ ἱστορικοὶ τόποι, ὅπου οἱ πατέρες μας ἠγωνίσθησαν ἥρωικῶς διὰ τὴν ἐλευθερίαν.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

	Σελ.		Σελ.
1. Τί είναι Γεωγραφία και πώς μανθάνομεν αὐτήν.	5	3. Εἰκόνες καὶ χάρται (φωτογραφίαι, σχέδια, κλίμαξ, χάρται)	8
2. Μετρήσεις	6	4. Ὁ χάρτης τῆς Ἑλλάδος	16

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Αἱ Γεωγραφικαὶ Περιοχαὶ τῆς Ἑλλάδος

Α'.— Ἡ νοτιὰ Ἑλλάς

1. Ἀττικὴ	20	α') Ἡ ἀνατολικὴ Στερεὰ Ἑλλάς	75
2. Πελοπόννησος	46	β') Ἡ κεντρικὴ καὶ ἡ δυτικὴ Στερεὰ Ἑλλάς	83
3. Στερεὰ Ἑλλάς (ἐκτὸς τῆς Ἀττικῆς)	74		

Β'.— Ἡ βορειὰ Ἑλλάς

1. Ἡπειρος	93	β') Ἡ κεντρικὴ Μακεδονία	120
2. Θεσσαλία	103	γ') Ἡ ἀνατολικὴ Μακεδονία	130
3. Μακεδονία	112	4. Θράκη	136
α') Ἡ δυτικὴ Μακεδονία.	113		

Γ'.— Ἡ νησιωτικὴ Ἑλλάς

1. Αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου . .	142	3. Ἑλληνικαὶ νῆσοι ὑπὸ ξένην κατοχὴν	175
2. Αἱ Ἴονιοι νῆσοι	169		

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Γενικὴ ἐπισκοπήσις τῆς Ἑλλάδος

1. Θέσις. Ὅρια. Ἐκτασις .	178	ε') ὄρυκτωρυχία	206
2. Μορφή τοῦ ἐδάφους . .	180	ς') βιομηχανία	206
3. Ποταμοὶ καὶ λίμναι . . .	185	ζ') ἐμπόριον	209
4. Κλίμα	186	η') συγκοινωνίαι	211
5. Φυτὰ καὶ ζῶα τῆς Ἑλλάδος	189	8. Κατανομὴ καὶ πυκνότης τοῦ πληθυσμοῦ	213
6. Οἱ κάτοικοι τῆς Ἑλλάδος	194	9. Τὸ πολίτευμα τῆς Ἑλλάδος καὶ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους . .	216
7. Αἱ ἀσχολίαι τῶν κατοίκων	194	10. Διοικήσις, Ἐκκλησία, Ἐκπαίδευσις	219
α') γεωργία	195		
β') κτηνοτροφία	202		
γ') ἀλιεία	204		
δ') δασοκομία	205		

ΠΙΝΑΞ ΧΑΡΤΩΝ

	Σελίς
1. Ἀττικῆς	16
2. Ἑλλάδος	19
3. Ἀττικῆς	21
4. Πελοποννήσου	47
5. Στερεᾶς Ἑλλάδος καὶ Εὐβοίας	76
6. Ἠπειροῦ καὶ Ἴονίων νήσων	94
7. Θεσσαλίας	104
8. Μακεδονίας	114
9. Δυτικῆς Θράκης	137
10. Κυκλάδων	149
11. Κρήτης	163
12. Θέσις τῆς Ἑλλάδος διὰ τὰς συγκοινωνίας	179
13. Αἱ κυριώτεραι ὄροσειραὶ καὶ τὰ ποτάμια συστήματα τῆς Ἑλλάδος	182
14. Χάρτης τῶν βροχῶν	188
15. > Καλλιεργείας τῆς ἐλαίας	191
16. > Δασῶν τῆς Ἑλλάδος	193
17. > Καλλιεργείας σιτηρῶν, καπνοῦ καὶ βάμβακος	198
18. > Καλλιεργείας τῆς ἀμπέλου	200
19. > Συγκοινωνιῶν τῆς Ἑλλάδος	212
20. Πυκνότης τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἑλλάδος	214
21. Πῶς ἐμεγάλωσεν ἡ Ἑλλάς	217
22. Χάρτης Νομῶν τῆς Ἑλλάδος (πρὸ τοῦ 1940)	220
23. Χάρτης τῆς νέας διοικητικῆς διαιρέσεως τῆς Ἑλλάδος (ἐκτὸς κειμένου).	

Πάντες οἱ γεωφυσικοὶ χάρται τοῦ παρόντος βιβλίου ἐσχεδιάσθησαν ἀπὸ τὸν κ. Ἀλέξανδρον Φαλταίτη.

Σημείωμα *

Ἐκ τῶν ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ περιλαμβανομένων εἰκόνων αἱ κάτωθι 58 ἐλήφθησαν ἐκ τῶν βραβευθεισῶν Γεωγραφικῶν τῆς Ἑλλάδος τῶν κ. κ. Παναγῆ Δημητράτου, Ἰω. Σαρρῆ, Ἰω. Πετροχειλοῦ καὶ Κ. Πολυζώη, ὡς ἀκολούθως :

I. Ἐκ τῆς βραβεύσεως Γεωγραφίας Παναγῆ Δημητράτου.

1. Τὸ Ζάππειον μὲ τὸν Λυκαβηττὸν εἰς τὸ βάθος (18).
2. Τὸ φράγμα τῆς λίμνης τοῦ Μαραθῶνος (30).
3. Ἡ διῶρυξ τῆς Κορίνθου (35).
4. Ἐπιπλομα σταφίδος πρὸς ἀποξήρανσιν εἰς ἓνα ἄλωνα (41).
5. Ἐπιπλομα σταφίδος κάτω ἀπὸ ὑπόστεγα (42).
6. Ὁ λιμὴν τῶν Πατρῶν (44).
7. Τὸ Λουτράκι (47).
8. Ἡ Μονὴ Ἁγίας Λαύρας (50).
9. Μάνη (54).
10. Δρόμος εἰς τὸ Γύθειον (55).
11. Ἡ ἱερὰ ὁδὸς τῶν Δελφῶν (60).
12. Τὸ σπῆτι ὅπου ἐγεννήθη ὁ Ἀθανάσιος Διάκος (65).
13. Ὁ ἀνδριὰς τοῦ Ἀθανασίου Διακού εἰς τὴν Λαμίαν (66).
14. Παλαιὰ γέφυρα πλησίον τῆς Κονίτσης (75)
15. Τὸ γεφύρι τῆς Ἄρτας (80).
16. Τὰ Τέμπε (83).
17. Αἱ ἐκβολαὶ τοῦ Ἄξιου (93).
18. Ἐδεσσα. Ὁ ποταμὸς Βόδας ρεεῖ διὰ μέσου τῆς πόλεως (98).
19. Ὁ Λευκὸς Πύργος εἰς τὴν Θεσσαλονίκην (100).
20. Ἡ Ἁγία Σοφία, ἡ μητρόπολις τῆς Θεσσαλονίκης (101).

* Ὁ ἐντὸς παρενθέσεως ἀριθμὸς δηλοῖ τὸν ἐν τῷ βιβλίῳ ἀξιοῦντα ἀριθμὸν τῆς εἰκόνος.

21. Ἅγιοι Ἀπόστολοι Θεσσαλονίκης (102).
22. Ὁ Νέστος (104).
23. Ἡ Χαλκίς καὶ τὸ στενὸν τοῦ Εὐρίπου μὲ τὴν κινητὴν γέφυραν (110).
24. Ἐσωτερικὸν σκυριανοῦ σπιτιοῦ (113).
25. Ἡ Μύκονος μὲ τοὺς ὠραίους ἀνεμομύλους (116).
26. Ὁ λιμὴν τῆς Θήρας (119).
27. Ὁ ἀνδριάς τοῦ πυρπολητοῦ Κανάρη εἰς τὴν Χίον (121).
28. Ἡ Παλαιοκαστρίτσα (129).
29. Συγκομιδὴ ἐλαίων εἰς Κέρκυραν (143).
30. Τρυγητὸς (144).
31. Καλύβια ποιμένων εἰς τὴν Πάρνηθα. Ἐμπρὸς ὁ ἀργαλειὸς (147)

II. Ἐκ τῆς βραβευθείσης Γεωγραφίας Ἰω. Σαροῦ.

1. Ὁ Παρθενὼν (17).
2. Δημητσάνα, ἡ ἱστορικὴ κωμόπολις τῆς Ἀρκαδίας (38).
3. Ἐρεΐπια ἀπὸ ἓνα ναὸν τῆς Παλαιᾶς Κορίνθου (46).
4. Τὸ Μέγα Σπήλαιον (48).
5. Ὁ Μυστράς (52).
6. Μονεμβασιά (56).
7. Μία πλαγιά τοῦ Παρνασσοῦ εἰς ὕψος 1200 μ. μὲ ὠραία ἔλατα (63).
8. Ἡ κορυφὴ τοῦ Ἰυμφρηστοῦ (68).
9. Ἡ κορυφὴ τοῦ ὄρους Λάκμου (76).
10. Τὰ Μετέωρα (85).
11. Φλώρινα (89).
12. Καταρράκτης Ναούσης (96).
13. Μερικὴ ἄποψις τῆς Ξάνθης (107).
14. Ἀποψις τῆς Σκύρου (112).
15. Ἐρεΐπια τῆς Δήλου (115).
16. Σίφνος (118).
17. Ἡ Ἐρμούπολις (120).

III. Ἐκ τῆς βραβευθείσης Γεωγραφίας Κ. Πολυζώη.

1. Ἡ κοιλὰς τοῦ Εὐρώτα μὲ τὸν Ταῦγετον χιονισμένον εἰς τὸ βάθος (51).
2. Ἡ Παντάνασσα (53).

3. Μία ἀπὸ τὰς ὑψηλότερας κορυφὰς τοῦ Ὀλύμπου χιονισμένη (84).
4. Ὁ Κισσὸς (86).
5. Ὁ Ἄθως (103).
6. Κρητικὸς ζευγολάτης εἰς ἓν ὄροπέδιον τῆς νήσου (125).
7. Ὁ ἀργαλειὸς εἶναι μία ἀπὸ τὰς κυριωτέρας ἐνασχολήσεις τῶν γυναικῶν (153).

IV. Ἐκ τῆς βραβευθείσης Γεωγραφίας Ἰω. Πετροχείλου.

1. Ὁ ὄδοντωτὸς σιδηρόδρομος τῶν Καλαβρύτων (49).
2. Τὸ Ποντικονήσι καὶ τὸ νησάκι τῆς Μονῆς τῶν Βλαχερνῶν (128).
3. Τὸ ἄρμεγμα εἰς ἓνα μαντρί τῆς Μακεδονίας (148).

Αἱ λοιπαὶ εἰκόνες καὶ τὰ σχέδια τοῦ βιβλίου τούτου ἀνήκουσιν εἰς τὴν τυχοῦσαν Α' βραβεῖου «Γεωγραφίαν τῆς Ἑλλάδος» τοῦ κ. Γεωργίου Α. Μέγα.

Φωτοτυπικογράφησις Εὐαγγέλου Χαλκιοπούλου.

Ἐκδόσεις — Βιβλιοδεσία
ΧΡΗΣΤΟΥ Β. ΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΥ
Καπνοκοπηγίου 6—Ἀθήναι

Handwritten marks, possibly a signature or initials, located in the top left corner.

2000